

ΚΟΕ: 27 546
ΚΟ: 27 647

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

της ΒΡ. ΝΙΝΑ

ΘΕΜΑ: Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΥΠΑΡΚΤΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ
Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΕΚΔΗΜΟΚΡΑΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ
(Περίοδος 1985-1999)

ΑΘΗΝΑ 2002

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• ΕΙΣΑΓΩΓΗ

σελ. V - IX

I. Μια σύντομη ματιά επί της σοσιαλιστικής περιόδου

1 - 66

1. Ο σοσιαλισμός στη Σοβιετική Ένωση, στην Ανατολική Ευρώπη και η ανατροπή του 3 - 40
 - * Ο εκσοβιετισμός της Ανατολικής Ευρώπης 3
 - * Η οικονομική ανάπτυξη στην Ανατολική Ευρώπη 10
 - * Οι μεταρρυθμίσεις στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης 15
 - * Ο Γκορμπατσόφ επικεφαλής της ΕΣΣΔ 20
 - * Οι μεταρρυθμίσεις του Γκορμπατσόφ 24
 - * Ο Γκορμπατσόφ και η εξωτερική πολιτική 29
 - * Η μεγάλη ανατροπή 35
2. Ο δρόμος που διανύθηκε από τη σοσιαλιστική Αλβανία 40 - 66
 - * Η επιλογή του σοσιαλιστικού δρόμου 40
 - * Οι συμμαχίες και η διάλυσή τους 45
 - * Η Αλβανία και η Δύση 51
 - * Η σύνδεση με την Κίνα 53
 - * Η πλήρης στήριξη στις δικές μας δυνάμεις 56
 - * Οι συγκρούσεις στους κόλπους του κόμματος 59

II. Η Αλβανία στα πρόθυρα του πλουραλισμού

66 - 140

1. Οι προσπάθειες του ΚΕΑ να μεταρρυθμίσει την αλβανική κοινωνία 67 - 103
 - * Η ανάγκη για μεταρρυθμίσεις. 67
 - * Το 9ο Συνέδριο του ΚΕΑ. 71
 - * Η εμβάθυνση των μεταρρυθμίσεων προς τον εκδημοκρατισμό. 78
 - * Ο εκδημοκρατισμός του Κόμματος Εργασίας. 87
 - * Η νέα νομοθεσία σε υποστήριξη της μεταρρύθμισης. 92
 - * Το άνοιγμα προς το Δυτικό κόσμο. 97

2. Η έξοδος της 2ας Ιουλίου 1990 :Η θυελλα που ανέτρεψε το σοσιαλισμό στην Ανατολική Ευρώπη μεταφερεται στα Τίρανα	103 - 115 .
* Η κατάσταση της χώρας το έτος 1990.	103
* Η έξοδος της 2ας Ιουλίου.	108
* Η απομάκρυνση από τις πρεσβείες.	112
3. Ο εκδημοκρατισμός της χώρας δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την υποστήριξη της διανόησης.	115 - 126
* Οι διανοούμενοι και οι μεταρρυθμίσεις.	116
* Η συνάντηση του Ραμίζ Αλία με τους διανοουμένους - Αύγουστος 1990.	120
4. Οι προσπάθειες για να διεθνοποιηθούν τα μέτρα που έπαιρνε η Αλβανία στο δρόμο της εμβάθυνσης του εκδημοκρατισμού.	126 - 140
* Η ψυχωση του αποκλεισμού.	126
* Ο Ρ. Αλία στον ΟΗΕ.	129
* Το ζήτημα του Κοσόβου.	131
III Η ανακήρυξη του κομματικού πλουραλισμού και η είσοδος της Αλβανίας στο δρόμο της καπιταλιστικής ανάπτυξης.	141 - 259
1. Το φοιτητικό κυνημα και ο ρολος στην επισπευση των δημοκρατικων εξελιξεων	
141 - 155	
* Οι εκδηλώσεις των φοιτητών.	142
* Η κήρυξη του πλουραλισμού.	149
2. Η ίδρυση του Δημοκρατικού Κόμματος ως αντιπολιτευτικής δύναμης έναντι του υπάρχοντος συστήματος.	156 - 166
* Η συγκέντρωση στην πλατεία "Δημοκρατία"	156
* Ο Σαλί Μπερίσα και ο ρόλος του στις δημοκρατικές αλλαγές.	161

3. Η κατάσταση στη χώρα μετά τη νομιμοποίηση του πολυκομματισμού	167 - 197
* Τα πρώτα βήματα στο δρόμο της πλουραλιστικής δημοκρατί	167
* Η Εθνική Διάσκεψη του ΚΕΑ.	172
* Τα γεγονότα του Φεβρουαρίου του 1991.	177
* Ενβέρ Χότζα	183
* Το γκρέμισμα του ανδριάντα του Ε. Χότζα.	188
* Η αντίδραση στη Σχολή Αξιωματικών "Ε. Χότζα".	191
* "Οι εθελοντές του Ενβέρ".	193
4. Οι πρώτες πλουραλιστικές εκλογές	198- 220
* Η κατάσταση την παραμονή των εκλογών	198
* Η προεκλογική εκστρατεία.	200
* Τα άλλα κόμματα	209
* 31 Μαρτίου 1991.	210
* Το γεγονός της 2ας Απριλίου 1991.	213
* Η εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατία.	219
5. Η συγκρότηση και το εσπευσμένο τέλος της κυβέρνησης Νάνο-2	221 - 231.
* Η πρώτη σοσιαλιστική κυβέρνηση	221
* Η ανατροπή της κυβέρνησης Νάνο-2	226
6. Η εμφάνιση της πολιτικής κρίσης στη χώρα (1991-1992).	231 - 259
* Το 10ο Συνέδριο του ΚΕΑ.	231
* Η ίδρυση του Σοσιαλιστικού Κόμματος	236
* Η Κυβέρνηση της Σταθερότητας.	240
* Το "πραξικόπημα" του Μπερίσα	248
* Η υπηρεσιακή κυβέρνηση του Β. Αχμέτι	254

IV. Το πέρασμα της εξουσίας στα χέρια του Σαλί Μπερίσα. 260 - 322

1. Η νίκη του Δημοκρατικού Κόμματος.	260 - 267
--------------------------------------	-----------

* Οι εκλογές της 22ας Μαρτίου 1992	262
2. Η κυβέρνηση του Δ.Κ. με πρωθυπουργό τον Α. Μέξι	267 - 286
* Οι αρχές της νέας εξουσίας	267
* Μια σύντομη προσεγγίση της περιόδου που το Δημοκρατικό Κόμμα ήταν στην εξουσία	271
* Η εξασθένηση της επιρροής του Δ.Κ.	277
* Η σύλληψη του Ρ. Αλία και των άλλων ηγετών του ΚΕΑ	282
3. Η αρχή του τέλους του καθεστώτος Μπερίσα	286 - 307
* Το δημοψήφισμα για το Σύνταγμα του έτους 1994	286
* Οι συνέπειες της ήττας στο δημοψήφισμα	292
* Οι εκλογές του 1996, άλλη μια ήττα του Μπερίσα	297
* Οι "πυραμίδες" και το τέλος του καθεστώτος Μπερίσα	303
4. Η λαϊκή εξέγερση κατά του Μπερίσα	307 - 314
* Μαζικές διαδηλώσεις στην Αυλώνα	307
* Ο συμβιβασμός της αντιπολίτευσης με το Δημοκρατικό Κόμμα	312
5. Οι εκλογές της 29ης Ιουνίου και ο ερχομός στην εξουσία των Σοσιαλιστών	315 - 322
V. Συμπεράσματα	323 - 328
VI. Βιβλιογραφία	329 - 343

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι γνωστό ότι περί τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και τις αρχές της δεκαετίας του 1990 στις χώρες της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης κατέρρευσε το σοσιαλιστικό καθεστώς, με αποτέλεσμα το τέλος των παραδοσιακών σχέσεων αυτών των χωρών με τη Σοβιετική Ένωση. Αυτό υπήρξε μία μεγάλη πολιτική και κοινωνική αναταραχή, μη αναμενόμενη, όχι μόνο ως προς τη χρονική στιγμή που έλαβε αυτή χώρα, αλλά και ως προς την ταχύτητα με την οποία ολοκληρώθηκε.

Η ανατροπή των σοσιαλιστικών καθεστώτων αποτελεί το μεγαλύτερο ιστορικό γεγονός που σημειώθηκε στον κόσμο μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο. Χωρίς να χρησιμοποιηθούν όπλα σταμάτησε να υπάρχει το λεγόμενο Σοσιαλιστικό Μπλοκ, ενώ εξουδετερώθηκε μία από τις δύο υπερδυνάμεις, η Σοβιετική Ένωση. Με εξαίρεση την περίπτωση της Ρουμανίας, σε γενικές γραμμές η ανατροπή πραγματοποιήθηκε με ειρηνικό τρόπο.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω εξελίξεων υπήρξε οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης να ακολουθήσουν την οδό της πλουραλιστικής δημοκρατίας και της οικονομίας της αγοράς. Νομιμοποιήθηκε δηλαδή ο πολιτικός πλουραλισμός και έγιναν ελεύθερες πλουραλιστικές εκλογές, οι οποίες έφεραν σε αυτές τις χώρες νέες πολιτικές δυνάμεις, σε άλλες αριστερές και σε άλλες δεξιές, αλλά σε όλες, δυνάμεις με έντονες φιλοδυτικές τάσεις.

Άρχισε με αυτόν τον τρόπο στη δεκαετία του 1990 η μακρά και περίπλοκη μετακομμουνιστική περίοδος, αυτή από τον υπαρκτό σοσιαλισμό στον καπιταλισμό με πορεία άγνωστη στη μέχρι τότε ιστορία της κοινωνικής ανάπτυξης των χωρών αυτών. Η μετάβαση αυτή είχε και έχει ιδιαιτερότητες, που αποτελούν συνέπεια του επιπέδου της οικονομικής ανάπτυξης κάθε χώρας, των πολιτικών, κοινωνικών και δημοκρατικών παραδόσεων, της ικανότητας των πολιτικών δυνάμεων, οι οποίες κλήθηκαν στην πολιτική σκηνή για να διαχειριστούν την εξουσία, καθώς και της "ωριμότητας" με την οποία οι δυνάμεις αυτές την καθοδηγούν.

Επειδή στόχος της εργασίας μας αυτής είναι η εμβάθυνση όχι μόνο στα γενικά χαρακτηριστικά της μακράς αλβανικής μετάβασης, αλλά και σε εκείνα τα ειδικά χαρακτηριστικά της, τα οποία ιδιαίτερα συνδέονται με τις προσπάθειες για μεταρρύθμιση της αλβανικής κοινωνίας την περίοδο της προεδρίας του Ρ.Αλία (1985-1991), τη θεσμοποίηση της δημοκρατίας την περίοδο 1991-1997, καθώς και τη

δραστηριότητα των πολιτικών δυνάμεων, πρωταγωνιστών της σημερινής ανάπτυξης, τα οποία αποτελούν και το αντικείμενο της, θεωρήσαμε σκόπιμο στο πρώτο κεφάλαιο της να κάνω μία σύντομη προσέγγιση της σοσιαλιστικής περιόδου με επιμέρους την αναφορά στον σοσιαλισμό στη Σοβιετική Ένωση, στην Ανατολική Ευρώπη και στην ανατροπή του, στην οικονομική ανάπτυξη στην Ανατολική Ευρώπη, στις μεταρρυθμίσεις στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, στον Γκορμπατσώφ ως προς τις μεταρρυθμίσεις του και την εξωτερική πολιτική με επίλογο τη μεγάλη ανατροπή και αυτό διότι θεώρησα ότι για να γίνει περισσότερο αντιληπτή η πολιτική κατάσταση ενεστώσα και εξελισσόμενη στο Αλβανικό γίνεσθαι θα έπρεπε πρωτίτως να αναφερθεί το γενικότερο πολιτειακό πλάνο, παρά το γεγονός ότι πολλά σημεία είναι γνωστά ως αντικείμενο της πολιτικής θεωρίας και ιστορίας.

Στην εργασία μας αυτή ακολούθησαμε την τακτική της εξαγωγής συμπερασμάτων, αφού προηγουμένως η συλλογιστική μου πλανήθηκε σε ιστορικά γεγονότα με συνισταμένη την αλβανική πραγματικότητα και συνιστώσες αυτής, όλα τα αναφερόμενα γενικότερα, στην προσπάθεια μας να οδηγήσουμε τον αναγνώστη στην πλήρη κατανόηση όχι μόνο του κειμένου μας, αλλά στην κατανόηση των παραγωγικών αιτίων των γεγονότων που περιγράφονται σε αυτό. Προσπάθησαμε δηλαδή να εμβαθύνουμε τόσο στα γενικά, όσο και στα ειδικά χαρακτηριστικά της πολιτειακής μετάβασης της Αλβανίας, έτσι ώστε μέσα από την παράθεση των ιστορικών γεγονότων να προβληματίσω, να θέσω ερωτήματα, να δημιουργήσουμε θέσεις και αντιθέσεις και πέρα από τα προσωπικά μας συμπεράσματα που αποτελούν προϊόν τόσο της μελέτης μας όσο και της κριτικής μας επ αυτής, να καταστεί εφικτή η εξαγωγή και άλλων συμπερασμάτων, αποτέλεσμα προβληματισμού επί του συγκεκριμένου θέματος.

Στην Αλβανία η μετάβαση από το μονοκομματικό στο πλουραλιστικό σύστημα υπήρξε σχεδόν παρόμοια με αυτή των άλλων χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, αλλά με ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, την πλήρη έλλειψη δημοκρατικής παράδοσης και κουλτούρας, την αρνητική επιρροή μιας αυστηρής 50χρονης δικτατορίας και το αντικομμουνιστικό εκδικητικό πνεύμα, χαρακτηριστικό αρχικά δεξιών δυνάμεων, οι οποίες οργανώθηκαν μετά την ανατροπή του προηγούμενου καθεστώτος.

Οι ιδιαιτερότητες αυτές εξηγούν το γιατί στην Αλβανία συνέβησαν γεγονότα με αρνητικές συνέπειες, τα οποία παρότρυναν την ψύχωση να καταστραφεί καθετί που είχε οικοδομηθεί με τη δουλειά των ίδιων των Αλβανών πολιτών. Με το σύνθημα του

'ξεριζώματος του κομμουνισμού', του ξεκινήματος "από το σημείο μηδέν", λεηλατήθηκαν και καταστράφηκαν τα εργοστάσια και οι οικονομικές εταιρείες. Ταυτόχρονα άνοιξε ο δρόμος της διαφθοράς, της διακίνησης των ναρκωτικών, του λαθρεμπορίου κλπ. Το οργανωμένο έγκλημα διείσδυσε ακόμη και στους ανώτερους οργανισμούς του κράτους.

Στα κεφάλαια της εργασίας μας που αρχίζουν από το δρόμο που διανύθηκε από τη σοσιαλιστική Αλβανία με τα επιμέρους θέματα του λαμβάνει χώρα μία ιστορική αναδρομή στην περίοδο της Αλβανίας από τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο και μέχρι το έτος 1985, με αιτιολογημένες σκέψεις των πολιτειακών εξελίξεων, με σκοπό να τεθούν οι βάσεις που θα καταστήσουν κατανοητές τις μετέπειτα αναφερόμενες πολιτειακές εξελίξεις.

Το πέρασμα στην πλουραλιστική δημοκρατία και στην οικονομία της αγοράς με τον τρόπο αυτόν είχαν ως συνέπεια στην αύξηση των κοινωνικών εντάσεων και την "εχθρότητα" μεταξύ των κύριων πολιτικών δυνάμεων. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτη είναι η πολιτική του Δημοκρατικού Κόμματος υπό την ηγεσία του Σαλί Μπερίσα, που οδήγησε στην πολιτική αποσταθεροποίηση της χώρας. Γεγονότα όπως αυτό του 1997 και αργότερα του 1998'υπό τη χρήση των όπλων' οδήγησαν στο να θανατωθούν 2000 πολίτες και εμπόδισαν να πραγματοποιηθεί με επιτυχία η πολιτική μετάβαση, απομακρύνοντας ταυτόχρονα και τους ξένους επενδυτές, οι οποίοι είχαν κάνει επενδύσεις και μετά τα γεγονότα του 1997-1998 εγκατέλειψαν την Αλβανία.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, που τιτλοφορείται η Αλβανία στα πρόθυρα του πλουραλισμού με τα επιμέρους υποκεφάλαια του αναπτύσσεται με τρόπο, θεωρησαμε ευκρινή, όλη η μεταρρυθμιστική πολιτική προσπάθεια και η πορεία προς τον εκδημοκρατισμό, τα προβλήματα και τα μείζονα πολιτικά θέματα, το άνοιγμα προς τον δυτικό κόσμο και εξαγονται συμπεράσματα και κρίσεις για ενέργειες και γεγονότα. Ακολουθεί περισσότερο λεπτομερειακά το έτος 1990 με καταγραφή γεγονότων που θα κρίνουν αργότερα ανθρώπους και πράξεις, για να καταλήξουμε στο τρίτο κεφάλαιο που τιτλοφορείται η ανακήρυξη του κομματικού πλουραλισμού και η ένταξη της Αλβανίας στο δρόμο της καπιταλιστικής ανάπτυξης με επιμέρους του το φοιτητικό κίνημα, την κήρυξη του πλουραλισμού, την ίδρυση του δημοκρατικού κόμματος, την κατάσταση στη χώρα μετά τη νομιμοποίηση του πολυκομματισμού, τα γεγονότα του Φεβρουαρίου του έτους 1991, τις πρώτες πλουραλιστικές εκλογές, με επίλογο μία εμβάθυνση στην πολιτική κρίση της χώρας το έτος 1991 και το έτος 1992. Ακολουθεί

η ίδρυση του σοσιαλιστικού κόμματος, το "πραξικόπημα" του Μπερίσα και η υπηρεσιακή κυβέρνηση Αχμέτι με την εξαγωγή των σχετικών συμπερασμάτων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναφέρονται τα γεγονότα που αφορούν την πολιτική κατάσταση της Αλβανίας από το έτος 1991 μέχρι σήμερα με προσπάθεια να καλυφθούν πλήρως ιστορικά, αλλά ταυτόχρονα με προσπάθεια να γίνει κατανοητό το γιατί σημαντικών συμβάντων που έγιναν αφορμή εξελίξεων αναμενόμενων και μη και οδήγησαν την Αλβανική πολιτική κατάσταση πολλές φορές σε αδιέξοδα και άλλες σε επιβεβλημένες διεξόδους.

Στο τέλος ακολουθούν τα γενικά συμπεράσματα μας επί της διδακτορικής μας διατριβής, με τα οποία προσπαθούμε να εκφράσουμε τους βαθύτερους προβληματισμούς μας και τις απόψεις μας με την ευχή για την όποια δημοκρατική ανάπτυξη στη χώρα μου.

Να σημειωθεί ότι για την ολοκλήρωση της διδακτορικής μας διατριβής αντιμετωπίστηκαν αρκετές δυσκολίες, που συνδέονται τόσο με την πολυπλοκότητα των γεγονότων, όσο και με τη συνεχή ροή και μετεξέλιξη τους και στη διάρκεια της περιόδου που εγώ τα κατέγραφα, όπως και με την εξασφάλιση της αναγκαίας βιβλιογραφίας από Αλβανούς και ξένους συγγραφείς, την καταγραφή του τύπου αυτής της περιόδου.

Αλλά όλα αυτά ξεπεράστηκαν, διότι είχα πάντοτε τη βοήθεια και τη συνεχή φροντίδα του Καθηγητή Γ. Κοντογιώργη. Σ' αυτόν οφείλω τα ευχαριστώ και την πιο βαθιά ευγνωμοσύνη. Ο Καθηγητής Κοντογιώργης με βοήθησε στο μεθοδολογικό και ερευνητικό πλαίσιο, έτσι ώστε η εργασία να έχει το αναγκαίο επιστημονικό επίπεδο καθώς και το ανθρώπινο στοιχείο. Χωρίς τις συμβουλές και τη βοήθειά του να ξεπεράσω τα εμπόδια, τα οποία αντιμετώπισα ιδιαίτερα ως ξένη, η πραγματοποίηση αυτής της εργασίας θα ήταν αδύνατη.

Για μένα ήταν χρήσιμη επίσης η βοήθεια του Καθηγητή Α. Ρήγα και του Στ. Παπαγεωργίου.

Ιδιαίτερα οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον πρώην Πρόεδρο της Αλβανίας, τον κύριο Ραμίζ Αλία, ο οποίος μου αφιέρωσε ένα μέρος από τον πολύτιμο χρόνο του, δίνοντάς μου τη δυνατότητα να διευκρινήσω κάποια σημεία τα οποία συνδέονται με την περίοδο κατά την οποία ο ίδιος ήταν επικεφαλής της χώρας.

Ευχαριστώ επίσης τους υπαλλήλους της Κεντρικής Κρατικής Βιβλιοθήκης στα Τίρανα, του Αρχείου του ATSH (Αλβανικό Πρακτορείο Ειδήσεων) και της RTSH

(Αλβανική ΡΑδιο-Τηλεόραση) για τις διευκολύνσεις που μου παρείχαν ώστε να έχω το αναγκαίο υλικό γι' αυτήν την εργασία.

Δεν μπορώ να μην ευχαριστήσω εδώ για την οικονομική υποστήριξη από το ΙΚΥ και ιδιαίτερα την κα. Μικεδάκη και την κα. Χριστοδούλου. Επίσης την πολύτιμη και χωρίς επιφυλάξεις βοήθεια του κου Γ. Φραγκούδη, ο οποίος με βοήθησε από την τεχνική πλευρά (να γραφεί στον υπολογιστή και να εκτυπωθεί αυτή η εργασία).

Ευχαριστώ επίσης την κα. Α.Κάτσουρα, η οποία με υπομονή και καλοσύνη διόρθωσε τα πολλά ορθογραφικά και συντακτικά λάθη που είχε το κείμενο, τα οποία ήταν αναπόφευκτα για μένα που είμαι ξένη.

BRISEIDA NINA

ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Κατά τα έτη 1989-1990 σημειώθηκε η ανατροπή των καθεστώτων του σοσιαλισμού στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και στην Σοβιετική Ένωση. Τούτο αποτελεί το μεγαλύτερο ιστορικό γεγονός, από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Επί σχεδόν πέντε δεκαετίες ο κόσμος γνώρισε τον ψυχρό πόλεμο μεταξύ των δύο στρατοπέδων, της καπιταλιστικής Δύσης και της σοσιαλιστικής Ανατολής, μεταξύ των δύο στρατιωτικών συνασπισμών, του ΝΑΤΟ¹ και του Συμφώνου της Βαρσοβίας², μεταξύ των ΗΠΑ και της Ενωμένης Ευρώπης από τη μία πλευρά και της Σοβιετικής Ένωσης από την άλλη.

Κατά το διάστημα αυτής της περιόδου οι δύο πλευρές προσπάθησαν να κερδίσουν στην υπεροχή η μία την άλλη, μεταχειριζόμενες γι' αυτό το σκοπό όλα τα μέσα, τον ανταγωνισμό και την οικονομική άμιλλα, τον αντιπερισπασμό και την κατασκοπία, τις πιέσεις και τους διάφορους αποκλεισμούς. Μερικές φορές ο κόσμος βρέθηκε στα πρόθυρα έκρηξης θερμού πολέμου.

Η πτώση του σοσιαλισμού στην Ανατολική Ευρώπη σημειώθηκε με ειρηνικό τρόπο και σε χρονικό διάστημα όπου σχεδόν κανείς δεν μπορούσε να διανοηθεί ότι θα συνέβαινε αυτό. Ο Ζακ Σιράκ, τότε πρωθυπουργός της Γαλλίας αναφέρει:

¹ NATO (North Atlantic Treaty Organization): Πολιτικοστρατιωτική οργάνωση που ιδρύθηκε στην Ουάσιγκτον στις 4 Απριλίου 1949. Το ανώτατο όργανο του ΝΑΤΟ είναι το Ατλαντικό Συμβούλιο, όργανο κυρίως πολιτικό το οποίο αποτελείται από μόνιμους αντιπροσώπους των κρατών-μελών. Η έδρα του Ατλαντικού Συμβουλίου είναι στις Βρυξέλλες. Η στρατιωτική οργάνωση έχει μια Στρατιωτική Επιτροπή η οποία αποτελείται από τους αρχηγούς των γενικών επιτελείων των κρατών μελών. (Σύμφωνα με την Nuovissima Enciclopedia de Agostini, Istituto de Agostini S.p.A., Novara, Italy 1987-1989)

² Το Σύμφωνο της Βαρσοβίας: Στρατιωτική οργάνωση που συμπεριλάμβανε όλες τις σοσιαλιστικές χώρες της Ευρώπης. Ιδρύθηκε στις 14 Μαΐου 1955 και διλύθηκε μετά την κατάρρευση του σοσιαλισμού, την 1 Ιουλίου 1991. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini)

« Δεν είναι εύκολο να φαντασθεί κανείς μια Ευρώπη της μετά τη Γιάλτα εποχής. Όχι μόνο γιατί δεν προετοιμαστήκαμε καθόλου γι' αυτήν εδώ και μισό αιώνα περίπου, αλλά γιατί τα προβλήματα έχουν φοβερή πολυπλοκότητα »³.

Η κατεδάφιση του τείχους του Βερολίνου⁴ έφερε και την αλυσιδωτή ανατροπή του σοσιαλιστικού συστήματος σε όλες τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Ο δυτικός φιλελεύθερος καπιταλισμός νίκησε ή, όπως γράφει ο καθηγητής Κοντογιώργης *“ο νέος τεχνολογικός κόσμος” νίκησε έναντι του “υπαρκτού σοσιαλισμού”⁵*. Ο “ψυχρός πόλεμος” έληξε με τη νίκη του καπιταλιστικού κόσμου.

Ποια ήταν τα αίτια που οδήγησαν σε αυτήν την ιστορική εξέλιξη;

Επί αυτού του θέματος εκδοθηκαν βιβλία και έχουν γίνει ειδικές μελέτες. Ας σταματήσουμε για συντομία επί των εξελίξεων στην Ανατολική Ευρώπη και στη Σοβιετική Ένωση τις παραμονές του έτους 1989. Αυτό είναι αναγκαίο λόγω του ότι και οι αλλαγές που συνέβησαν στην Αλβανία, οι οποίες αποτελούν το αντικείμενο αυτής της εργασίας, συνδέονται στενά και ήταν συνέπεια των εξελίξεων που επιβεβαιώθηκαν προηγουμένως στις σοσιαλιστικές ευρωπαϊκές χώρες.

Από την άλλη μεριά, τα αντίστοιχα γεγονότα που οδήγησαν στην ανατροπή του σοσιαλιστικού καθεστώτος στην Αλβανία δεν μπορεί να διασαφηνιστούν παρα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, επομένως σε σχέση με τις εξελίξεις στην Ανατολική Ευρώπη, κυρίως με τη Σοβιετική Ένωση, με τις οποίες στην Αλβανία για 50 περίπου χρόνια την συνέδεε η πολιτική και η οικονομία.

³ Άρθρο του Ζακ Σιράκ, “Μια ελεύθερη Ευρώπη”, εφημερίδα “Το Βήμα”, 6 Ιανουαρίου 1990.

⁴ Το τείχος του Βερολίνου χτίστηκε από την κυβέρνηση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας, με σκοπό να μην επιτρέψει το πέρασμα των πολιτών της Ανατολικής στη Δυτική Γερμανία. Αρχισε να χτίζεται στις 17 Αυγούστου 1961 και κατεδαφίστηκε τον Οκτώβριο του 1989. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini)

⁵ Γεώργιος Κοντογιώργης, “Για μια νέα προσέγγιση της δημοκρατίας στην αρχαιότητα”, από το βιβλίο “Μετά τον κομμουνισμό”, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1997, σελ. 220.

1. Ο σοσιαλισμός στη Σοβιετική Ένωση, στην Ανατολική Ευρώπη και η ανατροπή του

Ο εκσοβιετισμός της Ανατολικής Ευρώπης

Η πορεία του εκσοβιετισμού των ανατολικών ευρωπαϊκών χωρών άρχισε αμέσως μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Κατά τα πρώτα χρόνια τούτο συνδέθηκε με την παρουσία του Κόκκινου Στρατού, που είχε κερδίσει τον πόλεμο και στις ανατολικές χώρες έδρασε ως στρατός απελευθέρωσης από τη ναζιστική κυριαρχία, ταυτόχρονα όμως και ως καθεστώς στρατιωτικής κατοχής. Εξάιρεση αποτέλεσαν η Γιουγκοσλαβία και η Αλβανία, που είχαν απελευθερωθεί κυρίως με τις δικές τους δυνάμεις και ο Κόκκινος Στρατός δεν είχε εγκαταστημένες εκεί στρατιωτικές δυνάμεις.

Μετά τη λήξη του πολέμου, όλα τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης ανακυρχθηκαν, λαϊκές δημοκρατίες άλλα αμέσως, άλλα αργότερα. Επρόκειτο για μια μορφή της δικτατορίας του προλεταριάτου που είχε οικοδομηθεί σύμφωνα με το παράδειγμα της Σοβιετικής Ένωσης.

Το σοβιετικό μοντέλο, όπως είχε εξελιχθεί, αντιπροσώπευε ένα ολοκληρωτικό κράτος, ένα κρατος-κόμμα, στο πλαίσιο του οποίου όλη η κοινωνία και τα όργανα της δικαιοσύνης υποτάσσονταν ολοκληρωτικά στην εκτελεστική εξουσία και στην αρχή της εγκαθίδρυσης του κομμουνισμού. Το σύστημα της αστικής δικαιοσύνης και των ατομικών και πολιτικών ελευθεριών περιφρονήθηκε, γιατί θεωρήθηκε τυπικό δημιούργημα της αστικής τάξης ώστε να την εξυπηρετεί. Το νέο σύστημα έπρεπε να υπηρετεί το προλεταριάτο και να βασίζεται στο ένστικτο της τάξης, στους κανόνες του "επιστημονικού κομμουνισμού" και στη γραμμή του κόμματος⁶.

⁶ Tadeusz Lepkowski, "Transitions vers l'etat de droit - le cas polonais", από το βιβλίο "Vent d'est - Vers l'Europe des etats de droit", Presses Universitaires de France 1990, Paris, pg. 30.

Πρέπει να αναφερόμε ότι κατά την πρώτη περίοδο το σοσιαλιστικό δόγμα έθεσε υπό την επιρροή του και τους μη κομμουνιστές στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίοι είχαν υποφέρει από τους ναζί και οι οποίοι αργότερα απελευθερώθηκαν από το σοβιετικό στρατό. Από την άλλη πλευρά, στα μάτια των μη κομμουνιστών φαινόταν πως η δημοκρατική Δύση δεν υπολόγισε τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Ιδιαίτερη επιρροή είχε το γεγονός της Διάσκεψης της Γιάλας το 1945⁷, καθώς στο εξής οι χώρες της ανατολικής Ευρώπης έμειναν υπό την επιρροή της ΕΣΣΔ. Αυτές οι συνθήκες, καθώς και η επίδραση που ασκούσαν τα επιτεύγματα του κοινωνικού τομέα στην Σοβιετική Ένωση, δημιουργήσαν ένα κλίμα νομιμοποίησης του σοσιαλισμού, το οποίο βοήθησε στον εκσοβιετισμό της Ανατολικής Ευρώπης.

Για τις αλλαγές και τις επιτυχίες στις χώρες αυτές κατά τα πρώτα χρόνια της εγκαθίδρυσης του κομμουνισμού αναφέρεται εκτενώς ο Ζμπίγκνιεφ Μπρζεζίνσκι, ο οποίος τονίζει ότι *«δεν είχαμε να κάνουμε μόνο με μια αφηρημένη ιδεολογική υποστήριξη του κομμουνισμού. Η Ανατολική Ευρώπη βγήκε κατεστραμμένη από τον πόλεμο και συνειδητοποίησε την καθυστέρησή της σε σύγκριση με τη Δυτική Ευρώπη η οποία ήταν αναπτυγμένη, καθώς και με τη Σοβιετική Ένωση, η οποία ήταν βιομηχανοποιημένη. Οι κομμουνιστές ηγέτες, οι οποίοι διορίστηκαν από τους Σοβιετικούς, έθεσαν ως στόχο της πολιτικής τους το συνδυασμό των κοινωνικών μεταρρυθμίσεων, ιδιαίτερος τη διανομή γης στους αγρότες, και τη νταχεια ανάπτυξη της βιομηχανίας»*⁸.

Σύμφωνα με το παράδειγμα της Σοβιετικής Ένωσης και της εμπειρίας της, χωρίς να ληφθούν υπόψη καθόλου τα χαρακτηριστικά των διαφόρων χωρών, το οικονομικό και μορφωτικό επίπεδο αυτών, οι εθνικές παραδόσεις κ.ά. έγιναν

⁷ Η Διάσκεψη της Γιάλας: Έγινε από 4-12 Φεβρουαρίου 1945 στην πόλη της Γιάλας (Κριμαία). Συμμετείχαν οι Ουίνστον Τσόρτσιλ (πρωθυπουργός της Μ. Βρετανίας), Φραγκλίνος Ρούζβελτ (πρόεδρος των ΗΠΑ) και Ιωσήφ Στάλιν (πρωθυπουργός της ΕΣΣΔ). Στη διάσκεψη αποφασίστηκε πώς θα ήταν η μορφή της Ευρώπης μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Εκεί επίσης αποφασίστηκε η μοιρασιά της Γερμανίας και οι ζώνες επιρροής των μεγάλων δυνάμεων - νικητών του πολέμου. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini)

⁸ Zbigniew Brzezinski, "Il grande fallimento", Longanesi & C, Milano 1989 pg 135.

διάφορες μεταρρυθμίσεις που οδήγησαν στο μετασχηματισμό της κοινωνίας προς το σοσιαλιστικό δρόμο⁹.

Τέτοιες ήταν: η κρατικοποίηση της οικονομίας, ο κεντρικός σχεδιασμός της, η οργάνωση της αγροτικής παραγωγής στη βάση της κollectιβοποίησης της περιουσίας και της εργασίας, η οργάνωση του δικαστικού συστήματος κ.ά.

Αυτό έγινε όχι μόνο γιατί η Σοβιετική Ένωση εκπροσωπούσε την πρώτη εμπειρία της εφαρμογής στην πράξη της μαρξιστικής θεωρίας, άρα και των επιδιώξεων για να οικοδομηθεί μια κοινωνία επί σοσιαλιστικών βάσεων, αλλά και γιατί παντού, σε κάθε κρίκο της εξουσίας σε όλες τις ανατολικές χώρες υπήρχαν Σοβιετικοί σύμβουλοι, οι οποίοι γνώριζαν μόνο ένα πράγμα: να μεταδίδουν την εμπειρία της χώρας τους και να επιβάλλουν την εφαρμογή της χωρίς καμία συζήτηση.

Μπορεί να λεθεί ότι αυτή η υποταγή είχε τη μορφή τυπικής υποτέλειας. Στην αρχή, η στρατιωτική κυριαρχία συνοδεύτηκε από την οικονομική απομύζηση των χωρών αυτών από το σοβιετικό μονοπώλιο, με την δικαιολογία ότι ήταν οι δήμεν αποζημιώσεις του πολέμου (για την Ουγγαρία, τη Ρουμανία και τη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας, που είχαν πολεμήσει στο πλάι του χιτλερικού στρατού). Σημαντικό ρόλο προς την κατεύθυνση της υποταγής των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης έπαιξε το Συμβούλιο της Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας (ΣΑΟΙΒ)¹⁰, που δημιούργησε η Μόσχα, η οποία είχε και τη μερίδα του λέοντος σε αυτό.

Όταν ιδρύθηκε το ΣΑΟΙΒ, συμφωνήθηκε ότι οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ των μελών του θα βασιζόνταν στα αμοιβαία συμφέροντα και στο κοινό καλό. Αλλά στην πράξη δεν συνέβη έτσι.

⁹ Βλέπε Μ. Γκορμπάτσφ, "Περεστρόικα - Νέα σκέψη για τη χώρα μας και τον κόσμο", Εκδόσεις Νέα Σύνορα, Αθήνα 1987, σελ. 287.

¹⁰ ΣΑΟΙΒ - Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας-Οργάνωση για την οικονομική συνεργασία μεταξύ των σοσιαλιστικών χωρών. Ιδρύθηκε στις 18 Ιανουαρίου 1949 και διαλύθηκε στις 29 Ιουνίου 1991, μετά την ανατροπή του σοσιαλισμού στην ΕΣΣΔ και στην Ανατολική Ευρώπη. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini)

Ο Γ. Πάρτος εξηγεί ότι «...το εμπορικό μοντέλο το οποίο εγκαταστάθηκε μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης ήταν, αν λάβουμε υπόψη τις κανονικές σχέσεις- αυτό ενός ηγετικού κράτους και των δορυφόρων του. Παραδοσιακά, τα κράτη που είχαν αποικίες αγοράζαν από τις χώρες αυτές τις πρώτες ύλες και τις αντάλλασσαν με βιομηχανικά προϊόντα. Στην περίπτωση του ΣΑΟΙΒ συνέβαινε το αντίθετο. Η Σοβιετική Ένωση εφοδίαζε τις ανατολικές χώρες με πετρέλαιο και πρώτες ύλες σε ανταλλαγή των βιομηχανικών προϊόντων, προϊόντων ευρείας κατανάλωσης και τροφίμων»¹¹.

Ο προσανατολισμός των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης στο μεταξύ τους εμπόριο ήταν ένας από τους λόγους για την οικονομική καθυστέρησή τους. Μέσα στο ίδιο το ΣΑΟΙΒ η πρόοδος προς στην οικονομική ενοποίηση γινόταν με αργούς ρυθμούς. Οι προσπάθειες που έγιναν για "κοινό σχεδιασμό" και "καταμερισμό της εργασίας" στο πλαίσιο του ΣΑΟΙΒ, όχι μόνο δεν είχαν επιτυχία, αλλά οδήγησαν και σε πολιτικούς διαχωρισμούς μεταξύ των μελών του. Π.χ. ο σχεδιασμός του ΣΑΟΙΒ είχε ορίσει ότι η Ρουμανία θα συνέχιζε να είναι παραγωγός τροφίμων. Ωστόσο η Ρουμανία δεν συμφώνησε και αυτός ήταν ένα λόγος που απομακρύνθηκε σταδιακά από την εξάρτηση του Συμφώνου¹².

Η απώλεια της εθνικής ανεξαρτησίας ή ο περιορισμός της και η καταπάτηση των δικαιωμάτων των ανθρώπων και ιδιαίτερα το χαμηλό επίπεδο της διαβίωσης, οι συνθήκες εργασίας και οι ελλείψεις σε τρόφιμα δημιούργησαν μια κατάσταση βαριάς δυσανεξίας σε όλες τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Αυτή σε μερικές περιπτώσεις πήρε τη μορφή των λαϊκών εξεγέρσεων πράγμα που φάνηκε το έτος 1953 με τις διαδηλώσεις και τις μαζικές απεργίες στη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας¹³, οι οποίες πνίγηκαν στο αίμα, καθώς και στην Ουγγαρία το έτος 1956,

¹¹ Gabriel Partosh, "Bota qe erdhi prej te flohtit" ("Ο κόσμος που ήρθε από την ψύχρα"), εκδόσεις Cabej, Τίρανα 1995, σελ. 143

¹² Βλέπε Sioberg, Orjan & Wyzan, Michael L. - "Economic change in Balkan States: Albania, Bulgaria, Rumania and Yugoslavia", Pinter Publishers Ltd, London 1991.

¹³ Μετά το θάνατο του Στάλιν (5 Μαρτίου 1953) στη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας ξέσπασαν διαδηλώσεις εναντίον του σοσιαλιστικού καθεστώτος. Στις 17 Ιουνίου 1953 αυτές εξελίχθηκαν σε εξέγερση, η οποία διαλύθηκε

με την Ουγγρική εξέγερση¹⁴, που συνετάραξε όλες τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Η σοβιετική ηγεσία εκείνον τον καιρό δρούσε με το στρατό και τα σοβιετικά τανκς, ώστε να διατηρήσει το εγκατεστημένο σύστημα σε αυτές τις χώρες καθώς και τις προχωρημένες θέσεις τους έναντι της Δύσης. Η καταστολή των διαδηλωτών και απεργών στην Πολωνία [σύμφωνα με τον Alain Decaux, «...τον Ιούνιο του 1956, στο Πόζναν 50.000 εργαζόμενοι άρχισαν την απεργία και διαδήλωναν ζητώντας ψωμί, ελεύθερες εκλογές και την απομάκρυνση των σοβιετικών στρατευμάτων»¹⁵], καθώς και η χρήση των τανκς στην Ουγγαρία ήταν και μια προειδοποίηση για κάθε σοσιαλιστική χώρα, ώστε να μη διανοηθεί να απομακρυνθεί έστω και λίγο από τη Μόσχα.

Το ίδιο σκηνικό χρησιμοποιήθηκε και δέκα χρόνια αργότερα, τον Αύγουστο του έτους 1968 με την Τσεχοσλοβακία, όταν ο σοβιετικός στρατός επενέβη και "πάγωσε" αυτό που ονομάστηκε η "Άνοιξη της Πράγας"¹⁶, τις προσπάθειες δηλαδή του ίδιου του Κομμουνιστικού Κόμματος υπό την ηγεσία του Ντουμπτσέκ να μεταρρυθμίσει τον εισαγόμενο από τη Μόσχα σοσιαλισμό¹⁷.

με την επέμβαση του στρατού. Σύμφωνα με τον Alain Decaux στο βιβλίο του "De Stalin a Kennedy", η εξέγερση πνίγηκε με ένα τραγικό αποτέλεσμα: 267 νεκροί και 1,071 τραυματίες (σελ. 292)

¹⁴ Η ουγγρική εξέγερση άρχισε στις 23 Οκτωβρίου 1956. Επικεφαλής της ήταν ο Ίμρε Νάγκι, παλιό κομμουνιστικό στέλεχος και πρωθυπουργός της Ουγγαρίας την περίοδο της εξέγερσης. Δήλωσε ότι θα έχτιζε στην Ουγγαρία έναν "ειδικό σοσιαλισμό", διαφορετικό από το σοβιετικό. Ανακοίνωσε επίσης και την απομάκρυνση της Ουγγαρίας από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας και ζήτησε την αποκατάσταση των επαφών με τη Δύση. Η εξέγερση πήρε τέλος με την εισβολή των τανκς και του σοβιετικού στρατού στη Βουδαπέστη. Ο Ίμρε Νάγκι συνελήφθη και εκτελέστηκε από τους Σοβιετικούς. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini)

¹⁵ Alain Decaux, "De Stalin a Kennedy", Imprime en France "Perrin", 1999, pg 159-160.

¹⁶ Σκοπός της "Άνοιξης της Πράγας" ήταν η μεταρρύθμιση του συστήματος ενώνοντας τις σοσιαλιστικές αρχές της οικονομίας με την πολιτική δημοκρατία. Όταν η τσέχικη ηγεσία με επικεφαλής τον Α. Ντούμπσεκ άρχισε να εφαρμόζει την πολιτική του "σοσιαλισμού με ανθρώπινο πρόσωπο", είχε ευρεία υποστήριξη από το λαό. Η "άνοιξη" πήρε τέλος με τη στρατιωτική επέμβαση του Συμφώνου της Βαρσοβίας, όπου τη μεγαλύτερη συμμετοχή είχε ο σοβιετικός στρατός. Ο αριθμός των στρατιωτών που πήραν μέρος στην επαξίερση μόνο σε μία νύχτα (20-21 Αυγούστου 1968), δηλαδή 500.000 στρατιώτες, εντυπωσίασε ακόμη και τους ειδικούς του NATO. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini)

¹⁷ Βλέπε Hajek, J., "Δέκα χρόνια μετά (1968-1978)", Εκδόσεις "Θεμέλιο", Αθήνα 1978.

Μετά τα γεγονότα αυτά "η ενότητα" που προγραμματιζόνταν υπέστη ρήγμα, το οποίο δεν έκλεισε ποτέ, παρ' όλες τις προσπάθειες που έκαναν ο Χρουστσόφ¹⁸ και ο Μπρέζνιεφ¹⁹, καθώς και οι Σοβιετικοί ηγέτες που ακολούθησαν.

Ο Αντόρποφ²⁰, Τσερνιένκο²¹ και ιδιαίτερα ο Γκορμπατσόφ²². Οι προσπάθειές τους για να εξομαλυνθεί το αρνητικό κλίμα στις σχέσεις της Μόσχας με τα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης, ποτέ δεν υπήρχαν αποτελεσματικές. Όσο και αν αυτοί από τη μία πλευρά έκαναν παραχωρήσεις και έδιναν υποσχέσεις για μεγαλύτερη οικονομική ανεξαρτησία και πρωτοβουλία, συνέχιζαν, από την άλλη, την παλιά συμπεριφορά που έβαζε τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης υπό την πλήρη κυριαρχία της Μόσχας²³.

Η αντίθεση αυτή όμως δεν μπορούσε να επιλυθεί με διατάγματα και βέβαια ακόμη λιγότερο με προπαγανδιστικές δηλώσεις, δεδομένου ότι συνδεόταν με σημαντικούς πολιτικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτισμικούς κ.λπ. λόγους.

Οι ευρωπαϊκές σοσιαλιστικές χώρες υπό την πλήρη εξάρτηση της Σοβιετικής Ένωσης ήταν υποχρεωμένες να ενεργούν εντός του πλαισίου που τους επέτρεπε η

¹⁸ Hrushov Nikita (1896-1971). Σοβιετική πολιτική προσωπικότητα. Μετά το θάνατο του Στάλιν έγινε πρώτος γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης. Στο 20ό Συνέδριο του ΚΚΣΕ το Φεβρουάριο 1956 άσκησε κριτική στα λάθη του Στάλιν, τα εγκλήματα που προκάλεσε και την προσωπολατρία που επέβαλε. Ο Χρουστσόφ ανακοίνωσε τη φόρμουλα ειρηνικής συμβίωσης μεταξύ του κομμουνιστικού και του καπιταλιστικού κόσμου. Το 1964 απολύθηκε από το αξίωμα του Πρώτου Γραμματέα του Κομμουνιστικού Κόμματος ΣΕ πραξικοπηματικά από την ομάδα Μπρέζνιεφ, Σουσλόφ κ.λπ. και απομακρύνθηκε από την ενεργό πολιτική. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini)

¹⁹ Brezniev, Leonid (1906-1982). Από το 1964 Γενικός Γραμματέας του ΚΚΣΕ. Αναγνωρίζεται ως ο εμπνευστής της θεωρίας περί "περιορισμένης κυριαρχίας" και αυτός ο οποίος είχε την πρωτοβουλία για την κατάκτηση της Τσεχοσλοβακίας το 1968. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini)

²⁰ Andropov, Yuri (1914-1984). Πρόεδρος της ΚGB (Κρατική Επιτροπή Ασφαλείας) για τα έτη 1967-1982, ώσπου εξελέγη γενικός γραμματέας του ΚΚΣΕ. Ανοίξε το δρόμο για τις μεταρρυθμίσεις της σοβιετικής κοινωνίας και τις σχέσεις με τη Δύση. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini)

²¹ Cernienko, Konstantin (1911-1985). Εξελέγη Γενικός Γραμματέας του ΚΚΣΕ μετά το θάνατο του Αντόρποφ.

²² Gorbacov, Mihail (1931-....). Γενικός Γραμματέας του ΚΚΣΕ (1985-1991) και πρόεδρος της Σοβιετικής Ένωσης (1988-1991). Πήρε το Νόμπελ Ειρήνης το 1990. Αρχιτέκτονας των εσωτερικών σοβιετικών μεταρρυθμίσεων (περεστρόικα και γκλάνοστ) και της "νέας σκέψης" στην σοβιετική εξωτερική πολιτική. Τον Αύγουστο του 1991 έγινε πραξικόπημα που οδήγησε στην παραίτησή του στις 25 Δεκεμβρίου 1991. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini).

²³ Βλέπε Brzezinski Zb., "Il Grande fallimento".

Μόσχα. Για να επιβεβαιωθεί το γεγονός, αναφερουμε την εξέλιξη των γεγονότων κατά την περίοδο της κυριαρχίας του Μπρέζνιεφ, ο οποίος μετά την ανατροπή του Χρουστσόφ και για να δημιουργηθεί υπέρ του μια πολιτική στήριξη στην Ανατολική Ευρώπη, κήρυξε ως κύριο σκοπό του τη δημιουργία "αδελφικών σχέσεων και αμοιβαίου σεβασμού" μεταξύ της Μόσχας και των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Αλλά μόλις η Τσεχοσλοβακία, υπό την ηγεσία του Α. Ντούμπσεκ²⁴, προσπάθησε να μεταρρυθμίσει το κοινωνικό της σύστημα διαφορετικά από το σοβιετικό πρότυπο και να απομακρυνθεί από την κηδεμονία της Μόσχας, ο Μπρέζνιεφ δεν δίστασε όχι μόνο να δώσει ένα καταστρεπτικό πλήγμα στην Πράγα, στέλνοντας εκεί νύχτα τα τανκς και το στρατό του, αλλά προέβαλε ευθέως το δόγμα "της περιορισμένης κυριαρχίας"²⁵, σύμφωνα με το οποίο η Σοβιετική Ένωση είχε δικαίωμα να επέμβει σε κάθε χώρα του συμφώνου της Βαρσοβίας και επομένως να θίγει την κυριαρχία αυτών των χωρών, εάν το έκρινε ότι εκεί θίγονταν τα συμφέροντα της Σοβιετικής Ένωσης. Τούτο ήταν μια απειλητική προειδοποίηση προς όλες τις σοσιαλιστικές χώρες.

Αργότερα, με τον ερχομό του Μ. Γκορπατσόφ επικεφαλής του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης, διαφάνηκε η δυνατότητα αλλαγής. Όταν διακήρυξε ο ίδιος ότι:

« Προ του έτους 1985 υπήρχε μόνον ένας τύπος σχέσεων. Επιβαλλόταν το πρότυπο της Σοβιετικής Ένωσης, αυτό έπρεπε να ακολουθηθεί από τις σοσιαλιστικές χώρες. Αλλά από τις πρώτες συναντήσεις στην κηδεία του Τσερνίενκο, σε στενούς κύκλους των πρώτων γραμματέων, είπα: Να σκεφθούμε πώς θα αναπτύξουμε νέες σχέσεις. Εμείς σας το αναγνωρίζουμε -ελπίζω και εσείς να μας το αναγνωρίζετε- το

²⁴ Dubcek, Aleksander (1921-1998). Πολιτική προσωπικότητα της Τσεχίας. Το 1968 εκλέχτηκε πρώτο γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος Τσεχίας και υπήρξε πρωταγωνιστής της "Ανοιξης της Πράγας". Το 1970 διεγράφη από το Κόμμα και το 1989, μετά την ανατροπή του σοσιαλισμού στην Τσεχοσλοβακία συμμετείχε ενεργά στη μεταρρύθμιση της χώρας προς τον πολιτικό плюрализм. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini)

²⁵ Βλέπε εφημερίδα "Pravda", όργανο της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος ΣΕ, Νοέμβριος 1968.

δικαίωμα να ληφθούν αποφάσεις και για να αναλαμβάνετε ευθύνες γι' αυτές τις αποφάσεις. Με αυτόν τον τρόπο πήρε τέλος το δόγμα Μπρέζνιεφ, όπως το είχαν ονομάσει»²⁶.

Το 1987 ο Μ. Γκορμπατσόφ θα επανέλθει ξανά σ' αυτό το θέμα. Αυτός γράφει:

« Πρώτα απ' όλα, το όλο πλαίσιο των πολιτικών σχέσεων ανάμεσα στις σοσιαλιστικές χώρες πρέπει να βασίζεται αυστηρά στην πλήρη αναξαρτησία. Αυτή είναι η άποψη των ηγετών όλων των αδελφών χωρών. Η ανεξαρτησία κάθε δόγματος, το κυριαρχικό δικαίωμα να αποφασίζει για τα ζητήματα που αντιμετωπίζει η χώρα του και η ευθύνη του απέναντι στο έθνος του είναι οι αδιαμφισβήτητες αρχές »²⁷.

Εδώ τίθεται το ερώτημα αν ο Γκορμπατσόφ συγκρατήθηκε από την παραπάνω αρχή ή εγκαθίδρυσε πραγματικά δίκαιες σχέσεις με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Για το θέμα αυτό θα μιλήσουμε αναλυτικά στη συνέχεια της παρουσίας.

Η οικονομική ανάπτυξη στην Ανατολική Ευρώπη

Το σημαντικότερο ζήτημα για όλο το ανατολικό στρατόπεδο, άρα για την ίδια τη Σοβιετική Ένωση και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, κατά τη διάρκεια αυτής της σοσιαλιστικής περιόδου, ήταν η οικονομία, ως προς το ξεπέρασμα της τεχνικής και τεχνολογικής καθυστέρησης όλου του οικονομικού συστήματος, που απεικονιζόταν στο χαμηλό επίπεδο της απόδοσης της κοινωνικής εργασίας και κατά συνέπεια και στις διαρκείς και πολλές ελλείψεις των διαφόρων προϊόντων για τον πληθυσμό.

²⁶ Gabriel Partosh, "Bota qe erdhi prej te ftohtit", σελ. 247

²⁷ Μ. Γκορμπατσόφ, "Περσπόικα...", σελ. 292.

Εάν κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια υπήρξε μια ανάπτυξη σχετικά ικανοποιητική, αργότερα άρχισαν να παρατηρούνται έντονες δυσκολίες. Αυτές προέρχονταν από το κατευθυνόμενο σύστημα της οικονομίας και από τον κεντρικό σχεδιασμό της, που δεν υποκινούσε την πρωτοβουλία και το δημιουργικό πνεύμα, αλλά μετέτρεπε τους διευθύνοντες και τους πολιτικούς μηχανισμούς και τεχνικούς σε εφαρμοστές έτοιμων μοντέλων και πενταετών προγραμμάτων χωρίς πρωτοβουλίες. Το μόνο θετικό στοιχείο ήταν η σχετικά δικαιότερη διανομή των υλικών αγαθών:

Το κατεστημένο σύστημα στην Ανατολική Ευρώπη σεβόταν κάποιου είδους ισοότητα για τις λαϊκές μάζες, τόσο σε αυτές της πόλης όσο και σε εκείνες του χωριού. Αλλά, παρ' όλα αυτά, με το πέρασμα των χρόνων και με την αύξηση των αιτημάτων του πληθυσμού για να ικανοποιηθούν τις ανάγκες της διαβίωσης, αυτή η ισοότητα δεν ικανοποιούσε τους ανθρώπους, διότι ήταν ανεπαρκής, με συνέπεια, η δυσανεξία και οι απαιτήσεις να αυξάνουν σε όλα τα επίπεδα του πληθυσμού.

Η κατάσταση επιβαρυνόταν από χρόνο σε χρόνο και υποχρέωσε τις ηγεσίες των Κομμουνιστικών Κομμάτων της Ανατολικής Ευρώπης, τότε πιο γρήγορα και τότε πιο αργά, να αναζητήσουν τρόπους για να βγουν από το αδιέξοδο στο οποίο βρίσκονταν οι κοινωνίες τους.

Με τον ερχομό του Γκορμπατσόφ στην εξουσία στη Σοβιετική Ένωση, οι προσπάθειες προς αυτήν την κατεύθυνση αυξήθηκαν. Παντού πειραματίστηκαν πάνω σε διάφορες οικονομικές αλλά και πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Παρ' όλα αυτά οι μεταρρυθμίσεις αυτές ήταν προσεκτικές διότι ήταν ακόμη ζωντανός ο φόβος μιας σοβιετικής επέμβασης, όπως είχε συμβεί στη δεκαετία του '60, για την οποία ο Ζντένεκ Μλίναρ, πρώην Γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής Του ΚΚ Τσεχοσλοβακίας (Ιούνιος-Νοέμβριος 1968) γράφει:

«Μας έρχονταν όλα τα σημάδια, το μήνυμα των οποίων ήταν εντελώς ξεκάθαρο. Ψυχολογικά ήταν πολύ δύσκολο να ακολουθήσεις την πολιτική των μεταρρυθμίσεων και από την άλλη μεριά να ζεις υπό τον φόβο των σοβιετικών ταγκς. Η αλήθεια είναι ότι σκεφτόμασταν ότι τα ταγκς δεν θα έρχονταν ποτέ. Εμείς μπορεί να

είχαμε σταματήσει τις μεταρρυθμίσεις και μπορεί να είχαμε αποσύρει την ελευθερία του Έθνους, αλλά αυτό θα σήμαινε ότι έπνιγες τις μεταρρυθμίσεις με τα ίδια σου τα χέρια »²⁸.

Οι μεταρρυθμίσεις στην αρχή επιχειρήθηκαν στην Ουγγαρία και στην Τσεχοσλοβακία. Είναι γνωστό ότι η Τσεχοσλοβακία και η Ουγγαρία ήταν χώρες ανεπτυγμένες από οικονομική άποψη και πριν από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ιδιαίτερα η Τσεχοσλοβακία, που κατείχε μία από τις πρώτες θέσεις στη βιομηχανική ανάπτυξη σε όλη την προπολεμική Ευρώπη. Επιπλέον είχε μια σταθερή και πλουραλιστική δημοκρατία και αποτελούσε τη μόνη χώρα που πέρασε στο σοσιαλιστικό στρατόπεδο έπειτα από ελεύθερες εκλογές. Η παραγωγικότητα κατ' άτομο στην Τσεχοσλοβακία ήταν 200 δολ., ενώ στην Ιαπωνία 79δολ. και στην Ιταλία περίπου 135 δολάρια²⁹. Τσεχοσλοβακία και Ουγγαρία είχαν την ίδια τύχη και είχαν ακολουθήσει παρόμοιο δρόμο στη μεταρρύθμιση του οικονομικού και πολιτικού συστήματος.

Οι σοβιετικοί σε αυτές τις δύο χώρες, σε διαφορετικό χρόνο (κατά τα έτη 1956 και 1968), εισέβαλαν και διέκοψαν τις μεταρρυθμίσεις με τη δύναμη των όπλων, με σαφή επιδίωξη να υποχρεώσουν όλες τις σοσιαλιστικές χώρες να ακολουθήσουν με πειθαρχία το δρόμο που υπαγόρευαν τα δικά τους συμφέροντα, δηλαδή του σοβιετικού τρόπου ανάπτυξης του σοσιαλισμού, με όργανο την κατευθυνόμενη οικονομία όπως την προσδιόριζε το κόμμα-κράτος.

Παρ' όλα αυτά, υποχρεωμένοι από τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε η οικονομία, οι ηγέτες που ήρθαν στην εξουσία μετά το 1956 και 1968, επιζητήσαν και αυτοί κάποιες έστω μεταρρυθμίσεις του συστήματος, προσπαθώντας βέβαια να μη θίξουν το πολιτικό σύστημα και τις πολιτικο-στρατιωτικές σχέσεις με τη Σοβιετική Ένωση. Είναι σαφές ότι σε αυτήν την πορεία έπαιξε διαίτερο ρόλο και η στάση των Δυτικών χωρών, από τις οποίες αναγκαστικά ζήτησαν πιστώσεις και

²⁸ Gabriel Partosh, "Bota qe erdhi prej te flohtit", σελ. 120

²⁹ Στο ίδιο βιβλίο, σελ. 146

προηγμένη τεχνολογία. Η Δύση τους έθεσε ως όρο τη μεταρρύθμιση τόσο των οικονομικών σχέσεων όσο και του ίδιου του πολιτικού τους συστήματος.

Ο Γιοσέφ Ρότσιλντ γράφει με λεπτομέρειες γι' αυτά τα γεγονότα . Η Ουγγαρία από το έτος 1968, άρχισε να εφαρμόζει έναν καινούργιο οικονομικό μηχανισμό, ο οποίος συμπεριλάμβανε, σύμφωνα με τον Ρότσιλντ,

« μια σειρά αποκεντρωτικών μεταρρυθμίσεων, ανανεώσεων που άνοιγαν το δρόμο προς την οικονομία της αγοράς, ιδιωτικοποιήσεις εταιρειών και σεβασμό των ελευθεριών του πολίτη. Στο σύνολό τους οι μεταρρυθμίσεις αυτές έθεσαν την Ουγγαρία στον πρωτοποριακό ρόλο του πioniέρου των επιτυχημένων μεταρρυθμίσεων σε μια κομμουνιστική χώρα»³⁰.

Οι μεταρρυθμίσεις δεν άγγιξαν όμως δύο μεγάλες πολιτικές υποθέσεις: α) το μονοπώλιο του Κομμουνιστικού Κόμματος ως προς την πολιτική εξουσία και β) τη σύνδεση της Ουγγαρίας με το σοβιετικό στρατόπεδο. Επίσης, οι μεταρρυθμίσεις δεν αποτέλεσαν το φάρμακο ώστε να γιατρευτεί το κοινωνικό στρες ή η περιοδική αδράνεια της οικονομίας, παρ' όλο που βελτιώθηκαν πολύ τα αιτήματα των καταναλωτών και η ποιότητα των προϊόντων ευρείας κατανάλωσης, των υπηρεσιών και της διατροφής.

Οι ουγγρικές μεταρρυθμίσεις και τα πρώτα θετικά αποτελέσματά τους επέσυραν την προσοχή των κρατών-μελών του ΣΑΟΙΒ και μάλιστα δημιουργήθηκε η επιθυμία σε αυτά τα κράτη να ακολουθήσουν τον ίδιο δρόμο μεταρρυθμίσεων.

Ομως, οι ουγγρικές μεταρρυθμίσεις ανησύχησαν τη σοβιετική ηγεσία, η οποία φοβήθηκε ότι αργά ή γρήγορα αυτές θα οδηγούσαν κατευθείαν στην οικονομία της ελευθερης αγοράς, γιατί θα άνοιγαν το δρόμο της εγκαθίδρυσης καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής και ενός περισσότερου ανοικτού και πλουραλιστικού συστήματος πολιτικής διαχείρισης. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα έφερνε

³⁰ Joseph Rothchild, "Kthim ne diversitet" ("Επιστροφή στη διαφορετικότητα), Εκδόσεις "Onufri", Τίρανα 1998, σελ. 233

αναποφευκτα την ανατροπή του σοσιαλισμού και το τέλος της κυριαρχίας της Μόσχας.

Για να αποκοπεί ο δρόμος μιας τέτοιου είδους εξέλιξης, αυτή τη φορά οι Σοβιετικοί δεν χρησιμοποίησαν το στρατό ή τα τανκς, αλλά αύξησαν τις οικονομικές και πολιτικές πιέσεις επί της ουγγρικής ηγεσίας. Σε αυτές τις ενέργειές τους οι Σοβιετικοί είχαν επιτυχία. Επωφελήθηκαν και από την απουσία αποφασιστικότητας της ουγγρικής ηγεσίας, η οποία είχε νωπό στη μνήμη το γεγονός του έτους 1956. Έτσι, τελικά, η Βουδαπέστη υποχρεώθηκε να επιβραδύνει τους ρυθμούς των μεταρρυθμίσεων, και τελικά να διαλύσει την ομάδα των μεταρρυθμιστών, οι οποίοι ήταν πρωταγωνιστές της προσπάθειας. Από το κύμα αυτής της πολιτικής εκκαθάρισης δεν γλίτωσε ούτε η κεφαλή αυτής της ομάδας, το μέλος του πολιτικού γραφείου Ρέτζο Νιέρες³¹.

Στο βιβλίο του ο Partosh αναφέρει τον Νιέρες, ο οποίος εξηγεί τους λόγους για τους οποίους η Μόσχα εναντιωνόταν σε κάθε είδους μεταρρύθμιση και κάθε είδους αλλαγή στο οικονομικό σύστημα, από το σοβιετικό πρότυπο. Αυτός γράφει:

« Πρώτον, οι σοβιετικοί αρχηγοί ήταν εναντίον της ανεξαρτησίας που εμείς δώσαμε στις επιχειρήσεις. Αυτοί έλεγαν ότι εμείς πρέπει να επιλέξουμε ή την αναρχία ή τη σχεδιαζόμενη οικονομία.

Δεύτερον, ανησυχούσαν μήπως η οικονομία της Ουγγαρίας προεκτείνονταν με τις δυτικές χώρες και οι επαφές Ανατολής-Δύσης αποτελούσαν μια εναλλακτική έναντι των σχέσεων με τη Σοβιετική Ένωση.

Τρίτον, φοβόντουσαν -και με το δίκιο τους- ότι εάν οι μεταρρυθμίσεις μας δεν παρεμποδίζονταν στην πορεία τους, θα παρήγαγαν μια επιδημία μεταρρυθμίσεων στην Ανατολική Ευρώπη.

Και τέλος τους φόβιζαν οι πολιτικές συνέπειες αυτών των αλλαγών, οι οποίες μαζί με την επιρροή των δυτικών ιδεών θα μείωναν την πειθαρχία μεταξύ των

³¹ Nyers, Rezso (1923-....). Ούγγρος πολιτικός, εμπνευστής των οικονομικών μεταρρυθμίσεων της δεκαετίας του '60. Γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος Ουγγαρίας (1962-1974), υπουργός (1988-1989). (Σύμφωνα με τον Γκ. Πάρτος, "Ο κόσμος...")

ανατολικο-ευρωπαϊκών χωρών και θα είχαν κακή επίδραση στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας »³².

Η πίεση της Μόσχας και η εναντίωση στις μεταρρυθμίσεις μειώθηκαν σταδιακά, στο βαθμό που οι δικές της οικονομικές δυσκολίες ωθούσαν την ίδια προς μεταρρυθμίσεις της οικονομίας, οι οποίες έγιναν εμφανέστερες με το θάνατο του Μπρέζνιεφ και ιδιαίτερω μετά τον ερχομό στην εξουσία του Γκορμπατσόφ, που οδήγησε στην περεστρόικα και την γκλάσνοστ, δηλαδή στη "μεταρρύθμιση" και τη "διαφάνεια".

Παρ' όλα αυτά καμμία από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες όχι μονάχα δεν πέτυχε να βελτιώσει την οικονομική της κατάσταση και να βγει από την κρίση στην οποία είχε καθλωθεί, αλλά αντιθέτως η κατάστασή τους χειροτέρευε. Διευρυνοντας τις σχέσεις τους με τις δυτικές χώρες και παίρνοντας από αυτές μερικές πιστώσεις, με την ελπίδα ότι θα ξεπερνούσαν τις οικονομικές δυσκολίες, οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης βυθίστηκαν ταχυστα σε μεγάλα χρέη προς τους δυτικούς δανειοδότες τους.

Σύμφωνα με ανακοινώσεις του Τύπου, η Ουγγαρία π.χ. στα τέλη του '80 κατείχε την πρώτη θέση στον καταλογο των χωρών με το υψηλότερο χρέος επί του κατα κεφαλήν εισοδήματος. Σε ανάλογο επίπεδο ήταν και η Ρουμανία, η Πολωνία κ.λπ.³³

Οι μεταρρυθμισεις στις χωρες της Ανατολικης Ευρωπης

Μετά τον ερχομό στην εξουσία του Γκορμπατσόφ, δηλαδή μετά το έτος 1985, και παρ' όλο που η πολιτική της Μόσχας άρχισε να γίνεται περισσότερο

³² Gabriel Partosh, "Bota qe erdhi prej te flohtit", σελ. 144.

³³ Zbigniew Brzezinski, "Il grande fallimento", σελ. 92

ανεκτική στις σχέσεις με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, η κατάσταση σε αυτές συνέχισε να χειροτερεύει.

Τώρα πια, εκτός των οικονομικών δυσκολιών, μεγάλωναν και οι πολιτικές: Οι απαιτήσεις για πολιτικές αλλαγές, κυρίως στην κατεύθυνση των ελευθεριών και των δικαιωμάτων του ατόμου, πρόεβαλαν σε πρώτο επίπεδο έντονα. Αρχισαν να ιδρύονται αντιπολιτευόμενες οργανώσεις, με διάφορα ονόματα, αλλού σαν "ομάδες για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου", όπως "η ομάδα των 70" στην Τσεχοσλοβακία, που είχε επικεφαλής τον Β. Χάβελ³⁴, ο οποίος μετά την ανατροπή του σοσιαλισμού εκλέχθηκε πρόεδρος της Τσεχικής Δημοκρατίας, αλλού σαν "η εναλλακτική συνδικαλιστική οργάνωση", π.χ. η "Σολιντάρνοστ" στην Πολωνία κ.λπ.

Ο Tadeusz Lepkowski παρατηρεί:

« Η αντικομμουνιστική αντιπολίτευση (συμπεριλαμβανομένης της ηθικής και της ψυχικής αντίστασης) ήταν πάντοτε πιο ισχυρή στις τρεις αυτές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχοσλοβακία). Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι αυτές οι χώρες είχαν στην ιστορία τους παραδόσεις δημοκρατικής ζωής άγνωστες στη Ρωσία. Ενώ η κομμουνιστική περίοδος στην ιστορία αυτών των χωρών ήταν πολύ πιο σύντομη σε σύγκριση με τη Ρωσία »³⁵.

Έτσι ο σοσιαλισμός στην Ανατολική Ευρώπη βρέθηκε, όχι μόνο υπό το βάρος των οικονομικών δυσκολιών, αλλά και υπό την πολιτική επίθεση των αντίθετων δυνάμεων που υποστηρίχθηκαν δραστήρια από τη Δύση, η οποία είχε υπόψη και τις δημοκρατικές παραδόσεις των χωρών πριν από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπως: η ύπαρξη πολιτικού πλουραλισμού, οι ελεύθερες εκλογές, η ελευθερία του λόγου, η οικονομία της αγοράς και ο ελεύθερος ανταγωνισμός κ.ά. Εκμεταλλευόμενοι την Τελική Πράξη του Ελσίνκι³⁶ για την ελεύθερη διακίνηση των

³⁴ Havel, Vaclav (1948- ...), Ηγέτης του κινήματος για δημοκρατία. Τώρα είναι Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Τσεκίας.

³⁵ Tadeusz Lepkowski, "Vents d'Est ..", σελ. 32

³⁶ Τελική Πράξη του Ελσίνκι: Οι εκπρόσωποι των 35 ευρωπαϊκών χωρών συν τις ΗΠΑ και τον Καναδά, το 1975 σε σύνοδο στο Ελσίνκι της Φινλανδίας ενέκριναν το κύριο έγγραφο του κινήματος για την εξασφάλιση

ιδεών και των ανθρώπων και κυρίως για την προστασία των ελευθεριών και των δικαιωμάτων του ατόμου, η Δύση όχι μόνο άρχισε ανοιχτά να υπερασπίζεται, αλλά υποκίνησε και πράξεις ενάντια στο σοσιαλιστικό οικοδόμημα, εκμεταλλευόμενη τις αντιδημοκρατικές - αυταρχικές πρακτικές και αντιφάσεις του όλου συστήματος.

Υπό αυτές τις συνθήκες η κατάσταση στην Ανατολή έγινε εκρηκτική. Ο Ούγγρος Ρέτσο Νιέρες, μιλώντας για τις εξελίξεις κατά τα έτη του '80, τονίζει ότι η κατάσταση εκείνο τον καιρό διαμορφωνόταν χωρίς καμιά ελπίδα για το μέλλον της μέχρι τότε διαχείρισης:

« Κατά τα τέλη του '60 υπήρχε ακόμη αρκετή ελπίδα για το σοσιαλισμό της αγοράς. Εάν αυτό είχε εφαρμοστεί σταδιακά και στις άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, ίσως να είχε ανοίξει ο δρόμος της μετάβασης κατ' ευθείαν προς ένα σύγχρονο σοσιαλδημοκρατικό σύστημα σονηδικού τύπου. Αλλά κατά τα έτη του '80 ήταν πολύ αργά, τα οικονομικά προβλήματα είχαν γίνει πολύ μεγάλα, ο Γκορμπατσόφ ήρθε πολύ αργά και άλλαξε τα πράγματα πολύ σιγά »³⁷.

Ήδη είχαν προκληθεί ραγδαίες εξελίξεις που επέβαλλαν τα γεγονότα της Πολωνίας αρχές της δεκαετίας του 1980, τότε που οι εργάτες των Ναυπηγείων του Γκντανσκ έπειτα από σειρά απεργιακών αγώνων και καταλήψεων των χώρων εργασίας, αντιτάχθηκαν με πρόφαση την άνοδο των τιμών, στο όλο οικονομικό και πολιτικό σύστημα που είχε επιβληθεί στη χώρα τους. Κατά τη διάρκεια αυτών των κινητοποιήσεων γεννήθηκε η "Αλληλεγγύη", ως ανεξάρτητη συνδικαλιστική οργάνωση έξω από τα επίσημα κομματικά συνδικάτα.

της ειρήνης και της σταθερότητας στην ήπειρο, την Τελική Πράξη του Ελσίνκι. Ο οργανισμός που δημιουργήθηκε ονομάστηκε Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΔΑΣΕ). Η Τελική Πράξη του Ελσίνκι ζητούσε όλες οι χώρες να σέβονται τα υπαρκτά σύνορα, τα ανθρώπινα δικαιώματα των πολιτών, ιδιαίτερα της ελευθερίας της έκφρασης και των πολιτικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων, καθώς και την ελεύθερη διακίνηση των ιδεών και των πολιτών. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini)

³⁷ Gabriel Partosh, "Bota qe erdhi prej te flohtit", σελ. 146

Η "Αλληλεγγύη", που είχε επικεφαλής έναν εργάτη του ναυπηγείου του Γκντανσκ, τον Λεχ Βαλέσα³⁸, διευρύνθηκε και ισχυροποιήθηκε πολύ γρήγορα σε όλη τη χώρα. Εμφανίστηκε ως εναλλακτική δύναμη απέναντι στο Κομμουνιστικό Κόμμα Πολωνίας. Η πολωνική εξουσία αρχικά προσπάθησε να αποκλείσει την οργάνωση αυτή, κηρύσσοντας κατάσταση έκτακτης ανάγκης και θέτοντας εκτός νόμου την "Αλληλεγγύη" ενώ συνέλαβε τον Λεχ Βαλέσα και μια σειρά ηγετών της οργάνωσης. Το κίνημα χαρακτηρίστηκε παράνομο, αλλά άφησε βαθιά ίχνη, όχι μόνο στην Πολωνία, αλλά και στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ανατολής. Επιπλέον βρήκε ευρεία υποστήριξη από τις Δυτικές χώρες. Ιδιαίτερα όταν τόσο η "Αλληλεγγύη" όσο και ο ηγέτης της, Βαλέσα, υποστηρίχθηκαν από τον Πολωνό Πάπα Ιωάννη Παύλο τον Β'³⁹.

Ως αποτέλεσμα, η πολωνική κυβέρνηση με επικεφαλής τον στρατηγό Γιαρουζέλσκι⁴⁰, μετά από μερικά χρόνια υποχρεώθηκε τελικά να αναγνωρίσει την "Αλληλεγγύη". Στις ελεύθερες εκλογές του έτους 1989, η "Αλληλεγγύη" εξασφάλισε μια αξιοθαύμαστη επιτυχία, κερδίζοντας όπου εθεσε υποψηφιότητα, με εξαίρεση μία μόνο εκλογική περιφέρεια.

Έτσι για πρώτη φορά στην Ανατολική Ευρώπη σχηματίστηκε μια μη κομμουνιστική κυβέρνηση, γεγονός που έδωσε ελπίδες στους αντικαθεστωτικούς και στις αντιπολιτευτικές κινήσεις και οργανώσεις και σε άλλα τα κράτη του σοβιετικού συνασπισμού. Έναν χρόνο αργότερα, στις προεδρικές εκλογές της

³⁸ Walesa, Les (1943-....). Πολωνός συνδικαλιστής, επικεφαλής της εξέγερσης των εργαζομένων στο Γκντάνσκ (Αύγουστος 1980), πρόεδρος του ανεξάρτητου συνδικάτου Solidarnost (Αλληλεγγύη). Στις 9 Δεκεμβρίου 1990 εξελέγη πρόεδρος της Δημοκρατίας στην Πολωνία. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini)

³⁹ Πάπας Ιωάννης Παύλος ο Β' (Karol Wojtyla). Γεννήθηκε το 1920 στο Βαντοβίτσε της Πολωνίας. Εξελέγη πάπας στις 16 Οκτωβρίου 1978. Είναι ο πρώτος μη Ιταλός πάπας από το 1523. Έχουν γίνει δύο απόπειρες δολοφονίας εναντίον του, στη Ρώμη το 1981 και το 1982 στην πόλη Φάτιμα στην Πορτογαλία. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini)

⁴⁰ Jaruzelski, Wojciech (1923-....). Πολωνός πολιτικός και αξιωματικός. Πρόεδρος της πολωνικής δημοκρατίας (1985-1990), γνωστός για την κήρυξη εμπόλεμης κατάστασης μετά την εξέγερση των εργαζομένων στα ναυπηγεία του Γκντανσκ. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini)

Πολωνίας ο Λεχ Βαλέσα, ηγέτης της "Αλληλεγγύης", εξασφάλισε τη θέση του προέδρου του κράτους, κερδίζοντας τους αντιπάλους του⁴¹.

Σε αντίθεση από τον τρόπο με τον οποίο είχε ενεργήσει παλιότερα στην Ουγγαρία και την Τσεχοσλοβακία, η σοβιετική κυβέρνηση δεν επενέβη στις εσωτερικές πολωνικές εξελίξεις. Η φιλοσοφία του Χρουστσόφ και του Μπρέζνιεφ, που θεωρούσαν τις σχέσεις με τις σοσιαλιστικές ανατολικές χώρες ως σχέσεις μεταξύ κηδεμόνα και εξαρτημένων είχε πάρει τέλος. Τώρα στη Μόσχα κυριαρχούσε ο Γκορμπατσόφ, ο οποίος υποστήριζε την αρχή των ελευθέρων και ίσων σχέσεων μεταξύ των συμμάχων του Ανατολικού Συνασπισμού.

Ο ίδιος ο Γκορμπατσόφ αναφέρει:

« Πραγματικά, αρχίζοντας από το τέλος της δεκαετίας του '70, οι επαφές ανάμεσα στους ηγέτες των αδελφών χωρών γίνονταν όλο και πιο πολύ για τα μάτια και λιγότερο για πραγματική συνεργασία. Υπήρχε λιγότερη εμπιστοσύνη σ' αυτές τις συναντήσεις και η προσέγγισή τους ήταν πιο ψυχρή.

Τώρα πολλά έχουν αλλάξει. Τα τελευταία δύομισι χρόνια η Σοβιετική Ένωση και οι φίλοι της στη σοσιαλιστική κοινότητα έχουν επιτελέσει από κοινού σημαντική εργασία. Αυτό πρέπει να συνεχιστεί και συνεχίζεται »⁴²

Πρέπει βέβαια να ληφθεί υπόψη και ένας άλλος λόγος, για τον οποίο η Σοβιετική Ένωση στάθηκε ουδέτερη έναντι των εξελίξεων στην Πολωνία και αργότερα και σε άλλες χώρες της Ανατολής. Ο Γκορμπατσόφ είχε συνειδητοποιήσει ότι μια επέμβαση στην Πολωνία **α)** θα ζημίωνε σοβαρά τις προσπάθειες για δημιουργία κλίματος ύφεσης στην ένταση των σχέσεων της Σοβιετικής Ένωσης με τη Δύση, κλίμα τόσο απαραίτητο για την ίδια την ΕΣΣΔ και **β)** θα σηματοδοτούσε και το τέλος της περεστρόικα, δηλαδή του προγράμματος που ο Γκορμπατσόφ είχε ξεκινήσει για τη μεταρρύθμιση της σοβιετικής οικονομίας.

⁴¹ Zbigniew Brzezinski, "Il grande fallimento", σελ. 157-159.

⁴² Μ. Γκορμπατσόφ, "Περεστρόικα...", σελ. 291.

Αναμφίβολα αυτή "η ουδέτερη" η στάση της Μόσχας έναντι των πολωνικών γεγονότων ενθάρρυνε διάφορους δυτικούς κύκλους να αυξήσουν τις πιέσεις και την επέμβασή τους στις χώρες του Σοβιετικού Μπλοκ και τις αντικαθεστωτικές δυνάμεις μέσα σ' αυτές. Όχι τυχαία λέχθηκε ότι "η Γιάλτα αντικαταστήθηκε από τη Μάλτα", όπου πραγματοποιήθηκε η συνάντηση μεταξύ του μόλις εκλεγμένου Αμερικανού προέδρου Μπους⁴³ και του Γκορμπατσώφ το έτος 1988.

Ο Γκορμπατσόφ επικεφαλής της ΕΣΣΔ

Η Σοβιετική Ένωση ενώ υπηρξε νικήτρια στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, καταβάλλοντας τη στρατιωτική μηχανή του γερμανικού ναζισμού, υπηρξε χαμένη στον Ψυχρό Πόλεμο, στον οικονομικό ανταγωνισμό με τις ΗΠΑ και την καπιταλιστική Δύση.

Τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, όταν ήταν το ζήτημα της ανοικοδόμησης της χώρας, που ήταν κατεστραμμένη από τον πόλεμο, και όταν ο ενθουσιασμός που ενέπνευσε τη νίκη επί του φασισμού ήταν πολύ μεγάλος, η Σοβιετική Ένωση είχε αλματώδη οικονομική ανάπτυξη. Η θετική αυτή κατάσταση συνέχισε μέχρι τα τέλη των ετών του '50. Αλλά αργότερα άρχισαν να φαίνονται τα εμποδία και οι δυσκολίες.

Αυτές οι δυσκολίες μπορεί να εξηγηθούν αν λάβουμε υπόψη μια σειρά παράγοντες:

⁴³ Bush, George (1924-....). Πολιτική προσωπικότητα των ΗΠΑ. Πρόην πρόεδρος των ΗΠΑ (1988-1992). Ήταν αντιπρόεδρος κατά την προεδρία Ρίγκαν (1980-1988). Κατά την προεδρία Μπους συνέβησαν δραματικές αλλαγές στην Ανατολική Ευρώπη, η κατάρρευση του Τείχους του Βερολίνου και η κατάρρευση του σοσιαλισμού. Μαζί με τιν Γκορμπατσόφ συνέβαλε στο να δοθεί τέλος στον "ψυχρό πόλεμο", ο οποίος επί 40 χρόνια χαρακτήριζε την παγκόσμια πολιτική. Μπήκε για πρώτη φορά στην πολιτική το 1962 ως μέλος του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος. Ήταν κυβερνήτης της Καλιφόρνια την περίοδο 1980-1984 και εκλέχθηκε πρόεδρος των ΗΠΑ την περίοδο 1980-1984 και 1984-1988. Η πολιτική σχετικά με τους οικονομικούς θεσμούς στόχευε ώστε οι ΗΠΑ να έχουν την οικονομική κυριαρχία στον κόσμο ("The President of the USA"). (Σύμφωνα με το "The Presidents of the USA", White House Historical Association, Washington D.C. 1995)

Πρώτον, την τεχνική και τεχνολογική καθυστέρηση στην οποία προσέκρουσε η Σοβιετική Ένωση. Ενώ οι δυτικές χώρες, με τη βοήθεια των ΗΠΑ (που δεν υπέστη καμία ζημιά κατά τη διάρκεια του πολέμου), άρχισαν την οικονομική τους ανόρθωση συγκροτώντας όλες τις βιομηχανίες που είχαν καταστραφεί από τον πόλεμο, εισάγοντας νέες προηγμένες τεχνολογίες, η Σοβιετική Ένωση περιορίστηκε στην επισκευή των κατεστραμμένων βιομηχανιών και έθεσε σε λειτουργία τα εργοστάσια ή τα εργοστασιακά συγκροτήματα που πήρε ως πολεμική αποζημίωση από τις χώρες που ήταν σύμμαχοι της χιτλερικής Γερμανίας⁴⁴.

Δεύτερον, τις μεγάλες δαπάνες που χρειάζονταν να σταθεί στα πόδια της η οικονομία των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Γι' αυτό το σκοπό η Μόσχα ήταν υποχρεωμένη να εφοδιάσει τις χώρες αυτές με πρώτες ύλες, όπως αργό πετρέλαιο, σίδηρο, κάρβουνο, δημητριακά κ.ά. Η Σοβιετική Ένωση δεν μπορούσε να κρατά δεμένες στο άρμα της τις χώρες αυτές, μόνο τοποθετώντας εκεί τα στατεύματά της, επρεπε να έχει υπό τον έλεγχό της και την οικονομική ανάπτυξή τους. Φυσικά με αυτό τον τρόπο μειώνονταν οι δυνατότητες της σοβιετικής οικονομίας να αυξήσουν τις εξαγωγές της προς τη Δύση και με αυτόν τον τρόπο να εξασφαλίσει το απαραίτητο συνάλλαγμα για την αγορά σύγχρονης τεχνολογικής υποδομής.

Τρίτον, τον ανταγωνισμό των πολεμικών εξοπλισμών, ο οποίος κατά το διάστημα του Ψυχρού Πολέμου πήρε τεράστιες διαστάσεις και υποχρέωσε τη Σοβιετική Ένωση να δεσμεύσει κονδύλια και μεγάλες επιστημονικές δυνάμεις σε αυτόν τον τομέα. Η Μόσχα είχε πολλές επιτυχίες, όπως η τελειοποίηση των πυρηνικών όπλων και οι έρευνες του Διαστήματος που σε πρώτη φάση κατόρθωσε να υπερβεί τις ΗΠΑ, αλλά αυτό της κόστισε πολύ: ο λαός της χώρας άρχισε να στερείται και για τα πιο στοιχειώδη και αναγκαία καταναλωτικά υλικά.

Μολαταύτα, εάν αυτοί οι παράγοντες, οι οποίοι μπορεί να ονομαστούν αντικειμενικοί, έπαιξαν ιδιαίτερο ρόλο στην καθυστέρηση της Σοβιετικής Ένωσης, το σημαντικότερο μειονέκτημα πρέπει να αναζητηθεί στις αδυναμίες και στους περιορισμούς του ίδιου του συστήματος που ρύθμιζε την οικονομική και πολιτική

⁴⁴ Βλέπε Eduard Shevardnadze, "Il futuro e nella liberta", RCS Rizzoli, Milano 1991.

αυτής της χώρας, σύστημα το οποίο εμπόδιζε την ανάπτυξη της δημιουργικής πρωτοβουλίας και την εκμετάλλευση με υψηλή αποδοτικότητα των μεγάλων παραγωγικών δυνατοτήτων που διαθέτει αυτή η πλούσια και μεγάλη χώρα, όπως στις πρώτες ύλες, στις επιστημονικές ικανότητες των ανθρώπων της και στον πολιτιστικό τομέα ευρύτερα.

Αναμφίβολα προς αυτή την κατεύθυνση, ο κεντρικός σχεδιασμός και η έντονη γραφειοκρατία, ως μόναδικη οικονομική πολιτική που διεκδικούσε να εγκαθιδρύσει τον έλεγχο πάνω σε κάθε παραγωγική δύναμη και σχέση, όπως στη βιομηχανική παραγωγή, στο γεωργικό τομέα, στην επιστημονική έρευνα και τεχνολογία, χωρίς να ληφθεί υπόψη και χωρίς να υποκινηθεί το προσωπικό ενδιαφέρον του ατόμου, αποτελούν κατα με τη γνώμη μου την κύρια αιτία των δυσκολιών με τις οποίες συγκρούστηκε η Σοβιετική Ένωση.

Ο Αμερικανός μελετητής, πρώην σύμβουλος του προέδρου των ΗΠΑ Τζ. Κάρτερ για την εθνική ασφάλεια, Ζμπίγκνιεφ Μπρζεζίνσκι στο βιβλίο του αναφέρει ότι:

« Κατά τα έτη του '20, σε όλο τον κόσμο φαινόταν ότι το κομμουνιστικό πείραμα στην ΕΣΣΔ ενσάρκωνε μια υπόσχεση για το μέλλον. Κατά τα έτη του '30, αυτό το μέλλον φάνηκε ότι ήταν στο δρόμο της υλοποίησης. Μεταπολεμικά, μέχρι το '60 έγινε εμφανές ότι το κύμα του μέλλοντος θα ανέτρεπε τα πάντα. Αλλά στο τέλος αυτού του αιώνα η εικόνα της Σοβιετικής Ένωσης, η οποία δεν ασκεί καμία ιδεολογική επιρροή, είναι αυτή μίας χώρας της οποίας η κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη έχει σταματήσει »⁴⁵.

Και ο καθηγητής Γ. Κοντογιώργης γράφει:

« Είμαστε ήδη μάρτυρες των απαρχών μιας ριζικής μεταμόρφωσης της κλασικής βιομηχανικής κοινωνίας σε τεχνολογική κοινωνία »⁴⁶.

⁴⁵ Zb. Berzezinski « Il grande fallimento » fq.69

⁴⁶ Γεώργιος Κοντογιώργης, "Για μια νέα προσέγγιση...", από το βιβλίο "Μετά τον κομμουνισμό", σελ. 220.

Ενώ στις καπιταλιστικές χώρες, η τεχνολογική και ηλεκτρονική επανάσταση, άλλαξε βαθιά τη φύση της εξουσίας και της κοινωνίας προς ένα περισσότερο προχωρημένο στάδιο, η Σοβιετική Ένωση συνέχιζε ακόμη να είναι προσηλωμένη σε ξεπερασμένες έννοιες οι οποίες συνδέονταν με την πρώτη φάση της βιομηχανικής επανάστασης των περασμένων αιώνων.

Μετά το θάνατο του Στάλιν, η σοβιετική ηγεσία προσπάθησε να κάνει μερικές αλλαγές στον οικονομικό μηχανισμό, επιχειρώντας μερικές μεταρρυθμίσεις. Την προσπάθεια αυτή άρχισε ο Χρουστσόφ και στον ίδιο δρόμο βάδισε και ο Μπρέζνιεφ και ο πρωθυπουργός του Κοσίγκιν⁴⁷.

Με τις μεταρρυθμίσεις τους, οι οποίες χαρακτηρίστηκαν από τις ηγεσίες των Κομμουνιστικών Κομμάτων της Κίνας και της Αλβανίας αναθεώρηση των μαρξιστικών-λενινιστικών αρχών, αυτοί σκέφτηκαν ότι θα ξεπερνούσαν τις δυσκολίες και θα έλυναν το γόρδιο δεσμό του οικονομικού τους συστήματος, δηλαδή την απελευθέρωση της οικονομίας από τον αυστηρό έλεγχο του κεντρικού σχεδιασμού, κατά τρόπο ώστε οι επιχειρήσεις να έχουν περισσότερη ανεξαρτησία και δικαιώματα στην πορεία της παραγωγής. Αλλά αυτές οι μεταρρυθμίσεις ήταν ημιτελείς, διότι δεν συνοδεύτηκαν και με τον φιλελευθερισμό του πολιτικού συστήματος, με αποτέλεσμα να εμποδίζεται η ατομική πρωτοβουλία και ο έλεγχος του πολιτικού προσωπικού, η αποϊδιοποίηση του κράτους.

Αυτή την πραγματική αντίφαση κατανόησε ο Γκορμπατσόφ, όταν ήρθε στην εξουσία, γι' αυτό τις αλλαγές στον οικονομικό μηχανισμό τις συνόδεψε και με μέτρα για τη μεταρρύθμιση του πολιτικού συστήματος. Έθεσε στο ίδιο επίπεδο την "περεστρόικα", δηλαδή την ανοικοδόμηση, με την "γκλάσνοστ", δηλαδή τη διαφάνεια, με σκοπό οι μεταρρυθμίσεις στον οικονομικό τομέα να στηρίζονται και από αλλαγές στο πολιτικό σύστημα, διευρύνοντας τη δημοκρατία, τη συμμετοχή του λαού ενεργότερα στην κρατική δομή κ.λπ. Ο Γκορμπατσόφ γράφει:

⁴⁷ Kosigin, Alexej (1904-1980). Πολιτική προσωπικότητα της ΕΣΣΔ. Πρωθυπουργός της ΕΣΣΔ (1964)

« Η ουσία της περεστρόικα έγκειται στο γεγονός ότι συνδέει το σοσιαλισμό με τη δημοκρατία »⁴⁸.

Οι μεταρρυθμίσεις του Γκορμπατσόφ δεν άλλαξαν πολύ την κατάσταση και οι ενέργειες του προσέκρουσαν στη μεγάλη αντίσταση των γραφειοκρατικών και συντηρητικών δυνάμεων της κυρίαρχης νομενκλατούρας, οι οποίες αμφέβαλλαν ότι η περεστρόικα και η γκλάσνοστ μπορούσαν να οδηγήσουν σε αλλαγές του σοσιαλιστικού συστήματος, από τη διαχείριση του οποίου αντλούσαν δύναμη, χρήμα και εξουσία.

Οι μεταρρυθμίσεις του Γκορμπατσόφ

Ο Μ. Γκορμπατσόφ ήρθε στην εξουσία το 1985, μετά το θάνατο του Τσερνιένκο. Η αναδειξή του ως επικεφαλής του ΚΚ της Σοβιετικής Ένωσης είναι συνάρτηση σε μεγάλο βαθμό των εξελίξεων που συνέβησαν εκείνη την περίοδο στα ανώτερα κλιμάκια της σοβιετικής ηγεσίας. Εντός 30 μηνών είχαν αποβιώσει ο ένας μετά τον άλλο τρεις κύριοι ηγέτες του Κομμουνιστικού Κόμματος και της Σοβιετικής Ένωσης (ο Μπρεζνέφ το έτος 1982, ο Αντρωπόβ το 1984 και ο Τσερνιένκο το 1985).

Όπως φαίνεται, αυτό το γεγονός ώθησε τα μέλη του Πολιτικού Γραφείου και της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος, στην εκλογή του Γενικού Γραμματέα να δώσουν προτεραιότητα στην ηλικία του υποψηφίου, για να είναι σίγουροι ότι οποιοσδήποτε που θα εκλεγόταν θα εφάρμοζε μεν τη θέληση του Πολιτικού Γραφείου, άρα, το παλιό παιχνίδι, αλλά με περισσότερη ζωντάνια⁴⁹.

Ο Μ. Γκορμπατσόφ ήταν ο πιο νέος, αλλά όχι με μικρή εμπειρία στις διεργασίες του κόμματος, διότι υπήρξε επί μακρό χρονικό διάστημα στη διεύθυνση

⁴⁸ Μ. Γκορμπατσόφ, "Περεστρόικα...", σελ. 56.

⁴⁹ Zbigniew Brzezinski, "Il grande fallimento", σελ. 60-61 και G. Partosh "Ο κόσμος...", σελ. 233-234.

οργάνωσης του κόμματος σε μία από τις πιο σημαντικές επαρχίες της Ρωσίας. Εκείνο τον καιρό η πολιτική της σοβιετικής ηγεσίας -παρά το γεγονός ότι είχαν υπάρξει μερικές αλλαγές ιδιαίτερα στις σχέσεις με τον Δυτικό κόσμο και με τις άλλες σοσιαλιστικές χώρες- σε γενικές γραμμές ήταν ακόμη αυτή του ανταγωνισμού με τη Δύση, κυρίως στον τομέα του πυρηνικού εξοπλισμού, ενώ με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης ήταν η διαφύλαξη των κυριαρχικών της θέσεων.

Κατά τα δύο πρώτα έτη η δραστηριότητα του Γκορμπατσόφ ήταν προσεκτική, αλλά δεν ήταν δύσκολο να εννοηθεί ότι δεν θα βάδιζε στα ίχνη των προκατόχων του.

Την φιλοσοφία του για αλλαγές ο Γκορμπατσόφ τη συνοψισε στις εννοιες της **"περεστρόικα"** και της **"γκλάσνοστ"** που κήρυξε.

« Περεστρόικα σημαίνει πρωτοβουλία των μαζών. Είναι η εκτεταμένη ανάπτυξη της δημοκρατίας, της σοσιαλιστικής αυτοδιαχείρισης, η ενθάρρυνση της πρωτοβουλίας και της δημιουργικής δράσης, η βελτιωμένη τάξη και πειθαρχία. Σημαίνει ακόμη περισσότερη γκλάσνοστ, περισσότερη κριτική και αυτοκριτική σε όλους τους τομείς της κοινωνίας μας. Σημαίνει υπέρτατο σεβασμό για το άτομο και εκτίμηση της ατομικής αξιοπρέπειας.

Πέραστρόικα είναι η πολύπλευρη εντατικοποίηση της σοβιετικής οικονομίας, η αναζωογόνηση και η ανάπτυξη των αρχών του συγκεντρωτισμού στη διεύθυνση της εθνικής οικονομίας, η γενική εισαγωγή οικονομικών μεθόδων, η αποκήρυξη της διαχείρισης κατ' εντολή και με διοικητικές μεθόδους και η ενθάρρυνση της ανανέωσης και της σοσιαλιστικής πρωτοβουλίας »⁵⁰.

Δηλαδή ο Γκορμπατσόφ σκόπευε να κάνει μεταρρυθμίσεις σε όλη την κλίμακα της πολιτικής σκηνής της Σοβιετικής Ένωσης, τόσο την εξωτερική όσο και την εσωτερική.

Συγκρίνοντας τις μεταρρυθμίσεις του Ντούμπντσεκ στην Τσεχοσλοβακία με αυτές του Γκορμπατσόφ, ο Ζ. Μπρζεζίνσκι γράφει:

⁵⁰ Μ. Γκορμπατσόφ, "Περεστρόικα...", σελ. 54.

« Ο Ντούπσεκ ήταν έτοιμος να δεχθεί και τις ελεύθερες εκλογές, ενώ ο Γκορμπατσόφ περιοριζόταν προτείνοντας 'το κουτί των προτάσεων'. Ο εκδημοκρατισμός του Ντούπσεκ εννοούσε την ανατροπή του κομμουνιστικού μονοπωλίου στην πολιτική εξουσία, ενώ ο Γκορμπατσόφ ήθελε ένα κόμμα πιο ευαίσθητο στα ζητήματα του λαού»⁵¹.

Πρωταρχική σημασία έδωσε ο Γκορμπατσόφ στην εξωτερική πολιτική, επικεντρώνοντας τις προσπάθειές του στην ύφεση της έντασης των σχέσεων μεταξύ Ανατολής και Δύσης, στην εγκαθίδρυση στενών σχέσεων και αυξημένης συνεργασίας με τις ΗΠΑ. Έγινε ο πρωτεργάτης της υπέρβασης του Ψυχρού Πολέμου, της αντικατάστασης της αντιπαράθεσης με τον διάλογο, της μείωσης του ανταγωνισμού των εξοπλισμών κ.ά. Η ατμόσφαιρα ειρήνης και συνεργασίας με τις ΗΠΑ και τη Δυτική Ευρώπη, καθώς φαίνεται του ήταν αναγκαία για δύο λόγους:

Πρώτον, για να καθησυχάσει τους αντιπάλους των μεταρρυθμίσεων στη Σοβιετική Ένωση, οι οποίοι, όσες φορές γινόταν λόγος για πολιτικές αλλαγές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις σε διάφορους τομείς, για να εμποδίσουν να είναι αποδεκτές, πρόβαλλαν υποκριτικά τον κίνδυνο της Δύσης για την εθνική ασφάλεια της Σοβιετικής Ένωσης.

Δεύτερον, για να δημιουργηθούν οι συνθήκες ώστε ένα μέρος των δαπανών που αφιερωνόταν στον ανταγωνισμό των εξοπλισμών να χρησιμοποιηθούν στην αναδιάρθρωση και ενδυνάμωση της οικονομίας.

Για να ελαφρύνει μάλιστα τη Σοβιετική Ένωση από οικονομικές επιβαρύνσεις, ο Γκορμπατσόφ επέμενε όπως και οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης να μην περιμένουν οικονομική βοήθεια μονάχα από τη Σοβιετική Ένωση, αλλά να επιχειρήσουν και αυτές διάφορες μεταρρυθμίσεις ώστε να γίνουν ικανές να απορροφήσουν κεφαλαία των επενδύσεων από το εξωτερικό, με στόχο να καταστούν ικανές να αναπτύξουν την οικονομία τους με όσο το δυνατόν πιο γρήγορους ρυθμούς.

⁵¹ Zbigniew Brzezinski, "Il grande fallimento", σελ. 85.

Ο Ε. Σεβαρνάντζε⁵², τότε υπουργός Εξωτερικών της ΕΣΣΔ, αντιπαραιθέμενος στους αντίπαλους της περεστρόικα, γράφει:

« Η περεστρόικα έχει επιβληθεί από το αντικειμενικό αίτημα να ξεπεραστεί η κατάσταση της κρίσης που επαπειλούσε ακριβώς την ασφάλεια και τα συμφέροντα της χώρας". Και συνεχίζει: "Φτάσαμε να είμαστε υπερδύναμη χάρη κυρίως στο στρατιωτικό δυναμικό. Αλλά ακριβώς η ανάπτυξη, που ξεπερνά τα όρια αυτού του δυναμικού και η ανεξέλεγκτη επέκτασή του έχουν οδηγήσει τη χώρα στο επίπεδο μιας δύναμης της τρίτης θέσης και έχουν δημιουργήσει εξελίξεις που την έχουν ωθήσει στο χείλος του γκρεμού... Είμαστε υπερήφανοι ότι έχουμε φτάσει την ισότητα στην παραγωγή των όπλων με τις ΗΠΑ, δεν μπορούμε όμως ούτε καν να σκεφτούμε ότι θα φθάσουμε στην παραγωγή των ειδών μιας χρήσης, των ειδών διατροφής και πρώτης ανάγκης, η έλλειψη των οποίων ασφαλώς δεν ενισχύει την ασφάλειά μας, μα ούτε και εγγράται τα εθνικά μας συμφέροντα. Φτάσαμε στην πρώτη θέση στο διεθνές εμπόριο όπλων, αλλά βρισκόμαστε στην εξηκοστή θέση στον κόσμο ως προς το βιωτικό επίπεδο, στη δέκατη τρίτη θέση ως προς τη μακροζωία και στην πενήκοστή ως προς την παιδική θνησιμότητα»⁵³.

Ο Μ. Γκορπατσόφ άρχισε να παίρνει συγκεκριμένα μέτρα στον οικονομικό τομέα, κατά τρόπο που να έθετε σε εφαρμογή τις ιδέες που είχαν κηρυχθεί με την περεστρόικα, αλλά γρήγορα αυτά τα μέτρα υποκίνησαν τις συζητήσεις για το μέλλον της οικονομίας, προβάλλοντας προ της χώρας νέα προβλήματα και ανοίγοντας παλιές πληγές.

Στην αρχή του 1988, σύμφωνα με το σοβιετικό τύπο του καιρού, σχεδόν το 60% των βιομηχανικών επιχειρήσεων της Σοβιετικής Ένωσης άρχισαν να εργάζονται σύμφωνα με το νέο σύστημα, βάσει του οποίου η επιχείρηση αναλάμβανε πολύ μεγαλύτερη ευθύνη στον προσδιορισμό του σχεδιασμού της παραγωγής και στην επιλογή των προμηθευτών, μάλιστα μέχρι κάποιο σημείο και

⁵² Shevamadze, Eduard (1928-....). Σοβιετικός πολιτικός. Υπουργός εξωτερικών της ΕΣΣΔ (1985-1990) και το Νοέμβριο - Δεκέμβριο 1991. Πρόεδρος της Γεωργίας από το 1992. Πολύ αποτελεσματικός στη δημιουργία ενός νέου κλίματος στην εξωτερική πολιτική της ΕΣΣΔ. (Nuovissima Enciclopedia de Agostini)

⁵³ Eduard Shevamadze, "Il futuro e nella liberta", RCS Rizzoli, Milano 1991, pg 87.

στον καθορισμό της τιμής πώλησης, κρατώντας για το εαυτό της ένα μέρος του κέρδους⁵⁴.

Ενώ στα χωριά, αυτοί που εργάζονταν στις κρατικές και συλλογικές φάρμες πήραν με ενοίκιο μικρές εκτάσεις γης για ιδιωτική χρήση ώστε να καλλιεργούν αγροτικά προϊόντα προς πώληση στους πολίτες. Παράλληλα με αυτές τις μεταρρυθμίσεις, που κατά τρόπο σαφή απομακρύνονταν όλο και περισσότερο από τα διδάγματα και κυρίως από τις πρακτικές του μαρξισμού - λενινισμού, ο Γκορμπατσόφ είχε ως σκοπό να εξαλείψει τις παραφουσκωμένες γραφειοκρατικές δομές και τις μη αναγκαίες θέσεις στα κρατικά γραφεία, τα οποία έφταναν σε περίπου 16 εκατομμύρια τμήματα⁵⁵.

Οι μεταρρυθμίσεις αρχικά φάνηκαν αποτελεσματικές, αλλά γρήγορα παρατηρήθηκε ότι δεν άλλαζαν ουσιαστικά την κατάσταση. Έπειτα από μία μικρή αλλαγή στα πρώτα χρόνια της μεταρρύθμισης, η οικονομία έπεσε ξανά σε δυσκολίες τα έτη 1987 και 1988 και η παραγωγή επιβραδύνθηκε. Μάλιστα, το 1988, ο οικονομολόγος Λ. Ι. Αμπάλκιν, διευθυντής του Ινστιτούτου Οικονομικών Επιστημών της ΕΣΣΔ εκείνον τον καιρό, ομολογούσε ότι

«...η οικονομία δεν έκανε καμμία ουσιαστική πρόοδο και δεν έχει ξεπεράσει τη φάση της στασιμότητας. Κατά τα δύο τελευταία χρόνια το εθνικό εισόδημα έχει αυξηθεί με μεγαλύτερη βραδύτητα από ότι κατά τα έτη της κρίσης στο χρονικό διάστημα που ο Μπρεζνιεφ ήταν στην ηγεσία»⁵⁶.

Τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν μπροστά στη σοβιετική ηγεσία δεν περιορίζονταν μονάχα στην αντίσταση των συντηρητικών και της σοβιετικής γραφειοκρατίας, αλλά οφειλόνταν και στις αντιθέσεις που περιείχε από μόνη της η πολιτική της περεστρόικα και της γκλάσνοστ.

⁵⁴ Εφημερίδα "Trud", όργανο των συνδικάτων της ΕΣΣΔ, 13 Μαρτίου 1988.

⁵⁵ Σύμφωνα με τον Abel Agabegian, οικονομολόγο, από το Zb. Brzezinski, "Il grande fallimento", σελ. 89.

⁵⁶ Zbigniew Brzezinski, "Il grande fallimento", σελ. 89-90.

Ο Γκορμπατσόφ ζητούσε αλλαγές στον οικονομικό μηχανισμό, αλλά δεν έθιγε καθόλου το ζήτημα της γεωργίας, που αποτελούσε και τον πιο αδύναμο κρίκο της κοινωνικής παραγωγής. Ήθελε να δώσει ελευθερία δράσης στις επιχειρήσεις, παραιτούμενος από τον κεντρικό σχεδιασμό, αλλά αυτό κινδύνευε να δημιουργήσει μια ολόκληρη στρατιά ανέργων λόγω του ότι οι επιχειρήσεις, για να εξασφαλίσουν κέρδη από τα προϊόντα τους, θα απέλυαν τους περισσότερους εργάτες.

Εκτός αυτού, ένα σοβαρό εμπόδιο ήταν οι γραφειοκράτες και οι διευθύνοντες των επιχειρήσεων, οι οποίοι ήταν μαθημένοι το κάθετι (σχεδιασμός, προμήθεια πρώτης ύλης, αριθμός της εργατικής δύναμης, πώληση των προϊόντων καθώς και καθορισμός της αντίστοιχης τιμής) να καθορίζεται από το κέντρο και επομένως δεν ήταν έτοιμοι να αναλάβουν τις προσωπικές ευθύνες που ζητούσε η μεταρρύθμιση.

Ο Γκορμπατσόφ μέσω της περεστρόϊκα ήθελε να πραγματοποιήσει την αρχή του κέρδους των επιχειρήσεων, αλλά αυτό το γεγονός θα στερούσε από τους εργαζομένους μερικά από τα πλεονεκτήματα που τους εξασφάλιζε το υπάρχον σύστημα, όπως: η βεβαιότητα της πλήρους απασχόλησης, η σταθερή πληρωμή ανεξαρτήτως από την παραγωγικότητα, το χαμηλό ενοίκιο κατοικίας κ.ά.

Ο Γκορμπατσόφ και η εξωτερική πολιτική

Το πεδίο στο οποίο ο Γκορμπατσόφ είχε περισσότερο επιτυχία ήταν αυτό της εξωτερικής πολιτικής: η επιδίωξη ήταν να εγκαθιδρύσει πιο στενές σχέσεις με τις ΗΠΑ και τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, είτε για να υπερβεί τον Ψυχρό Πόλεμο και τις επιπτώσεις του, είτε για να εξασφαλίσει πιστώσεις από τη Δύση για την αύξηση της παραγωγής προϊόντων ευρείας κατανάλωσης για τον πληθυσμό. Σχετικά με αυτό ο Γκορμπατσόφ αναφέρει:

« Η Σοβιετική ηγεσία επιδιώκει να χειρίζεται τις εξωτερικές υποθέσεις με ένα νέο τρόπο. Ο διάλογος είναι το πρώτο ζήτημα που πρέπει να αναφέρω σε αυτό το

πλαίσιο. Χωρίς αυτόν δεν μπορεί κανείς να μιλάει για την επίτευξη αμοιβαίας κατανόησης... Και σημειώνουμε με ικανοποίηση ότι αυτή η λέξη, αν και αντίθετα από την περεστρόικα δεν είναι ρωσική, έχει βαθιές ρίζες στο διπλωματικό λεξιλόγιο τα τελευταία χρόνια »⁵⁷.

Πρέπει να ληφθεί ότι για τούτο ο Γκορμπατσόφ πέτυχε να συνεννοηθεί με τον πρόεδρο των ΗΠΑ Ρ. Ρήγκαν⁵⁸ και άλλους ηγέτες της Δύσης και εντός ενός σχετικά συντόμου χρονικού διαστήματος κατάφερε να υπογραφούν μερικές συμφωνίες που προέβλεπαν την εγκαθίδρυση ενός ελέγχου παραγωγής των πυρηνικών όπλων και τη μείωση του αριθμού τους σε χρήση της κάθε υπερδύναμης. Επίσης, έλαβε και υποσχέσεις για όχι ευκαταφρόνητες πιστώσεις.

Όλα αυτά ούτε οι ΗΠΑ ούτε η Δυτική Ευρώπη δεν τα έδωσαν χωρίς να εξασφαλίσουν και τα δικά τους συμφέροντα, ως αποτέλεσμα των συμβιβασμών και των πολιτικών παραχωρήσεων που έκανε η ηγεσία της ΕΣΣΔ. Δεν μπορεί να ληφθεί με βεβαιότητα ποιοι ήταν αυτοί οι συμβιβασμοί και οι παραχωρήσεις, αλλά έχοντας υπόψη την εντατικοποίηση της προπαγάνδας εναντίον των πρώην σοσιαλιστικών χωρών και τη μεταγενέστερη επέμβαση των δυτικών δυνάμεων στις εσωτερικές υποθέσεις τους ή την ηπιότητα της στάσης της Μόσχας έναντι των αυτοαποκαλούμενων πολιτικών αντικαθεστωτικών κ.ά., οι παραχωρήσεις και οι συμβιβασμοί πρέπει να ήταν κυρίως πολιτικού χαρακτήρα.

Αναμφισβήτητα τα γεγονότα που συνέβησαν κατά τα έτη 1989-1990 και τα οποία συνδέονται με τη διάλυση του σοσιαλιστικού συστήματος στη Σοβιετική Ένωση και στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης έχουν την πηγή τους στον ολοκληρωτικό χαρακτήρα του σοσιαλιστικού καθεστώτος, στα ελαττώματα και στις ελλείψεις αυτού του συστήματος. Αλλά στις αλλαγές που συνέβησαν συνέβαλε και

⁵⁷ Μ. Γκορμπατσόφ, "Περεστρόικα...", σελ. 278-279.

⁵⁸ Reagan Ronald (1911-...): Πολιτική προσωπικότητα των ΗΠΑ. Μπήκε για πρώτη φορά στην πολιτική το 1962 ως μέλος του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος. Ήταν κυβερνήτης της Καλιφόρνια την περίοδο 1966-1974. Εκλέχθηκε δύο φορές πρόεδρος των ΗΠΑ (1980-1984 και 1984-1988). Η πολιτική του σχετικά με τους οικονομικούς θεσμούς είχε στόχο την οικονομική πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ παγκοσμίως. (The Presidents of the USA)

η πολιτική του Γκορμπατσόφ. Αυτήν την αλήθεια υπογραμμίζει ο καθηγητής του Ελεύθερου Πανεπιστημίου των Βρυξελλών Guy Haarcher, ο οποίος γράφει:

« Οι αντιφρονούντες υπήρχαν στον Ανατολικό Συνασπισμό εδώ και πολλά χρόνια, εκπροσωπούμενοι συμβολικά από τον Αντρέι Ζαχάροφ και τον Βάσλαβ Χάβελ. Αυτοί οι δύο, με κίνδυνο της ζωής τους, είχαν πολεμήσει βήμα - βήμα τον ολοκληρωτισμό, εν ονόματι των δικαιωμάτων του ανθρώπου και γενικά της ηθικής. Χωρίς τον Γκορμπατσόφ δεν θα είχαν ποτέ τη δυνατότητα να ανατρέψουν το καθεστώς. Χωρίς αυτούς ο αντικομμουνιστικός αγώνας δεν θα είχε λάβει ποτέ τη μορφή αγώνα αρχών»⁵⁹.

Οι παραχωρήσεις που έκανε η Μόσχα προς την Δύση έχουν επιδράσει αρνητικά και έχουν υποκινήσει τις δραστηριότητές της εναντίον του σοσιαλισμού. Η Σοβιετική Ένωση και όλες οι χώρες της Ανατολής, εν ονόματι της διακίνησης και της ελεύθερης ανταλλαγής των ιδεών, διάνοιξαν όλες τις πύλες στη Δύση, η οποία έστειλε από παντού απεσταλμένους σε μεγάλες και μικρές ομάδες. Στις συνθήκες των πολλών ελλείψεων και της οικονομικής κρίσης που υπήρχαν στην Ανατολή, η δυσaráεσκεια μεγάλων ομάδων του πληθυσμού μεγάλωσε και με την υποκίνηση από το εξωτερικό μετατράπηκε σε διαμαρτυρία και μαζική αναστάτωση.

Παρ' όλα αυτά, οι πρωτεργάτες των διαμαρτυριών της δεκαετίας του '80 έδειχναν συγκρατημένοι διότι δεν ήταν βέβαιοι αν θα έβρισκαν πλήρη υποστήριξη από τη Δύση. Αν και οι καιροί είχαν αλλάξει, στη μνήμη τους έρχονταν τα γεγονότα της "Άνοιξης της Πράγας" του 1968, όταν τους αγωνιστές της δημοκρατίας τους άφησαν στην τύχη τους, χωρίς υποστήριξη. Ο Γίρι Χαγιεκ, πρώην υπουργός εξωτερικών της Τσεχοσλοβακίας, αναφερόμενος' αυτά τα γεγονότα γράφει:

« Στις αρχές του έτους 1968, είχα τη δυνατότητα να συναντηθώ με τον κύριο Κίσινγκερ. Πραγματοποιήσαμε μια ενδιαφέρουσα συνομιλία. Τη θέση μας αυτός την επιβεβαίωσε με τα εξής λόγια: Ασφαλώς αυτό που κάνετε είναι καλό, αλλά εάν μπειτε

⁵⁹ Guy Haarscher, "Η κατάρρευση του κομμουνισμού: Μακιαβελισμός, διαφωνίες και παθητικότητα της Δύσης", από το βιβλίο "Μετά τον Κομμουνισμό", σελ. 37.

σε διένεξη με τους Σοβιετικούς φίλους σας, λυπάμαι να σας πω ότι κανένας στη Δύση δεν θα σας βοηθήσει, αφού αυτό έχει να κάνει με την ισορροπία των δυνάμεων»⁶⁰.

Έτσι ως συμπέρασμα μπορεί να λεχθεί ότι ούτε οι μεταρρυθμίσεις του Γκορμπατσόφ ούτε οι προσπάθειες που έκαναν μερικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης για να ξεπεραστούν οι οικονομικές και πολιτικές δυσκολίες τις οποίες αντιμετώπισαν, δεν είχαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα και δεν δημιούργησαν κάποια θετική κατάσταση στον οικονομικό τομέα. Οι μεταρρυθμιστές τόσο στην ΕΣΣΔ όσο και στις άλλες Ανατολικές χώρες τελικά απέτυχαν στις προσπάθειές τους, γεγονός που οδήγησε στην ανατροπή του οικονομικο-κοινωνικού και ιδεολογικού μοντέλου ανάπτυξης των χωρών αυτών. Απέτυχαν διότι οι μεταρρυθμίσεις δεν υποστηρίχθηκαν ενεργά από την πλειονότητα του πληθυσμού ενώ η γραφειοκρατία και ο γενικότερος συντηρητισμός αποτελούσαν κύρια εμπόδια στις όποιες επιχειρούμενες αλλαγές. Απέτυχαν επίσης και διότι στην ίδια τη Σοβιετική Ένωση και στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης υπό την παρότρυνση της αντισοσιαλιστικής προπαγάνδας που ενισχυόταν και από τη Δύση εμφανίστηκαν αντίθετες δυνάμεις του υφιστάμενου συστήματος, οι οποίες οργανώθηκαν και άρχισαν να ζητούν την ανατροπή του.

Η διάλυση άρχισε αμέσως σε όλες τις χώρες της Ανατολής. Τον Μάιο του 1989 η Ουγγαρία συμβολικά αποσυναρμολόγησε τα εμπόδια που είχαν τεθεί παλαιότερα στα σύνορα με την Αυστρία, δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο ότι άνοιξε το λεγόμενο "σιδηρούν παραπέτασμα" που διαχωρίζε την Ανατολή από τη Δύση. Τον Σεπτέμβριο ανακοίνωσε την έξοδό της από το ανατολικό στρατόπεδο και μετατράπηκε σε σταθμό τράνζιτ για το πέρασμα Ανατολικογερμανών πολιτών προς την Αυστρία και τη Δυτική Γερμανία.

Η Μόσχα κράτησε πλήρη σιγή, ενθαρρύνοντας και τις άλλες χώρες να ενεργήσουν με παρόμοιους τρόπους. Από την άλλη πλευρά, ζητώντας καλύτερες συνθήκες ζωής και ατομικές ελευθερίες, άρχισε η φυγή των πολιτών της Ανατολικής

⁶⁰ Από το G. Partosh "Bota qe erdhi...", σελ. 212.

Γερμανίας προς τη Δύση, χρησιμοποιώντας γι' αυτό το σκοπό την έξοδο διά μέσου των δυτικών πρεσβειών στη Βαρσοβία, στην Πράγα και στη Βουδαπέστη⁶¹.

Ενώ δεκάδες χιλιάδες Ανατολικογερμανοί έφευγαν σαν φυγάδες για τη Δυτική Ευρώπη, ο Γκορμπατσόφ πήγε στο Βερολίνο για να συμμετάσχει στην 40ή επέτειο της κήρυξης της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Ένας από τους βοηθούς του Μ. Γκορμπατσόφ, ο Βαλερί Μουσάτοφ, περιέγραψε πολύ διεισδυτικά την ψυχική κατάσταση των Σοβιετικών και Γερμανών αρχηγών εκείνον τον καιρό. Σύμφωνα με αυτόν, φιλονικούσαν μεταξύ τους και δεν τους περνούσε από το νου ότι πολύ γρήγορα κάθε τι θα ανατρεπόταν. Ο Μουσάτοφ γράφει:

« Ο Γκορμπατσόφ δεν ήθελε να μεταβεί στο Βερολίνο, αλλά δεν μπορούσε να μην πάει, διότι ένας από τους πιο στενούς συμμάχους μας είχε την τεσσαρακοστή επέτειο. Η συζήτηση που είχε με τον Χόνεκερ πήγε πολύ άσχημα, διότι ο Γκορμπατσόφ άρχισε να μιλάει για τις αντιλήψεις της περεστρόικα, για τις πολιτικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις, αλλά ο Χόνεκερ τον διέκοψε και τον ρώτησε:

- Έχει ο λαός σας αρκετή τροφή; ψωμί και βούτυρο;...

Η συζήτηση διακόπηκε και δύο μέρες αργότερα άρχισαν στην Ανατολική Γερμανία διαδηλώσεις. Ο Γκορμπατσόφ είπε: 'Αυτή είναι η αρχή του τέλους' και έφυγε για τη Μόσχα»⁶².

Οι διαδηλώσεις στη Γερμανία συνεχίστηκαν για μερικές ακόμη ημέρες. Ο Alain Decaux, μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας, σχετικά με αυτό το γεγονός αναφέρει:

« Τη Δευτέρα, στις 9 Δεκεμβρίου, ο Γκορμπατσόφ έφυγε από το Βερολίνο. Στο Leipzig οι διαδηλώσεις της αντιπολίτευσης, οι οποίες είχαν αρχίσει από πολλές ημέρες και η αστυνομία τις είχε διαλύσει, μετά τις 9 Οκτωβρίου επιτράπηκαν. Ο αριθμός των διαδηλωτών αυξανόταν συνεχώς, φτάνοντας μόνο στην πόλη Leipzig τις 70.000, αργότερα διπλασιάστηκε, μετά έφτασε τις 300.000 και στο τέλος, όπως είπαν 500.000!

⁶¹ Βλέπε Joseph Rothchild, "Kthim ne diveritet" και την εφημερίδα "Το Βήμα", 21 Ιανουαρίου 1990.

⁶² Από το G. Partosh "Bota qe erdhi...", σελ. 250.

Από όλες τις πλευρές της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας ζητούσαν ελεύθερες εκλογές. Η μονολιθική ενότητα κατέρρευσε, η κυβέρνηση παρατήθηκε. Μετά από αυτό, την Πέμπτη, στις 9 Νοεμβρίου 1989, η ηγεσία του Κόμματος άνοιξε το Τείχος»⁶³.

Έτσι η κατάσταση βγήκε εκτός ελέγχου και ο κίνδυνος επανάστασης, και μάλιστα ένοπλης, ήταν αρκετά μεγάλος. Ωστόσο

« Η διαταγή της Μόσχας, από το Υπουργείο Αμύνης, απευθυνόμενη σε όλους τους στρατηγούς της Ανατολικής Γερμανίας έλεγε ότι τα σώματα στρατού πρέπει να παραμείνουν στους στρατώνες και να μην επέμβουν στις υποθέσεις της Ανατολικής Γερμανίας»⁶⁴.

Η πτώση του τείχους του Βερολίνου σημαδεύει και το τέλος των σοσιαλιστικών κρατών της Ανατολικής Ευρώπης. Οι κρίκοι της κομμουνιστικής αλυσίδας αποσπάστηκαν ο ένας μετά τον άλλο. Στην Τσεχοσλοβακία πραγματοποιήθηκε η "βελοúdινη επανάσταση", η οποία έφερε στην εξουσία τον Χάβελ⁶⁵.

Στη Βουλγαρία ξέσπασε πραξικόπημα κατά του προέδρου Ζίφκοφ, ενώ στη Ρουμανία τον Δεκέμβριο του 1989 διεξήχθη αιματηρή επανάσταση, που πήρε τέλος με την εκτέλεση του προέδρου Τσαουσέσκου και της συζύγου του.

Η Αλβανία μπήκε στο δρόμο των μεταρρυθμίσεων και της οικονομίας της αγοράς ένα χρόνο αργότερα, με την ανακοίνωση του κομματικού πλουραλισμού τον Δεκέμβριο του 1990 και με την ίδρυση των αντιπολιτευτικών κομμάτων.

⁶³ Alain Decaux, "De Staline a Kennedy - C' etait le XXe siecle", Librarie Academique Perrin, Paris 1999, σελ. 311-312.

⁶⁴ Από το G. Partosh "Bota qe erdhi...", σελ. 251.

⁶⁵ Άρθρο του Μίλος Φόρμαν, "Η Βελοúdινη Επανάσταση", από την εφημερίδα "Το Βήμα", 6 Ιανουαρίου 1990.

Η μεγάλη ανατροπή

Ως συμπέρασμα μπορούμε να πούμε ότι η εξωτερική πολιτική του Γκορμπατσόφ να βρει δρόμους συνεργασίας με τη Δύση και μια ανεξάρτητη ανάπτυξη για τις ανατολικές χώρες δεν έδωσε κανένα θετικό αποτέλεσμα, ούτε για το σοσιαλιστικό σύστημα στη Σοβιετική Ένωση ούτε και γι' αυτό στην Ανατολική Ευρώπη. Η Μόσχα "παρευρέθη" στη διάλυση της σοβιετικής αυτοκρατορίας, αδύναμη να αντιμετωπίσει τον τυφώνα που ξέσπασε στο σοσιαλιστικό στρατόπεδο. Εγκατέλειψε τους συμμάχους της, διότι η οικονομική κατάστασή της και οι δυνάμεις της είχαν εξασθενήσει τόσο πολύ που δεν αρκούσαν να κρατήσουν εν ζωή ούτε την ίδια και όχι πια να στηρίζει και τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Ένας ανώτερος σοβιετικός αξιωματούχος, ο Νικολάι Σισλίν, αναφέρει:

« Οι σοβιετικοί ηγέτες το ήξεραν ότι για τη Σ.Ε ήταν αδύνατο να συνεχίσει να κρατά τη θέση του υπευθύνου των αποτυχιών, των ζημιών και των λαθών σε χώρες με τις οποίες εμείς ήμασταν συνδεδεμένοι στενά. Εκτός αυτού υπήρξε μια ισχυρή πεποίθηση ότι τώρα πια, εμείς έπρεπε να σκεφτόμαστε για τον 'εαυτό μας'. Ίσως εδώ να επενέβαιναν και μερικές εγωιστικές ιδέες. 'Στο διάβολο να πάνε! Ας σπάσουμε τα μυαλά μας να καλύτερέψουμε τη ζωή μας'. Αλλά υπήρχε και μία άλλη ιδέα: 'Τι τους έχουμε αυτούς, υποστηρικτές ή φόρτωμα;' Έτσι η Μόσχα παρέμεινε και κοιτάζε ήσυχη πώς ανατρεπόταν ο κομμουνισμός στην Ανατολική και στην Κεντρική Ευρώπη. Κι όμως, αυτή η πένθιμη καμπάνα χτυπούσε και για τις αλλαγές στη Σοβιετική Ένωση, καθώς και για την ανατροπή του κομμουνισμού εκεί»⁶⁶.

Δεν πέρασε αρκετό χρονικό διάστημα από τα γεγονότα που οδήγησαν στην ανατροπή του σοσιαλισμού στην πρώην Σοσιαλιστική Ανατολική Ευρώπη και τον Αύγουστο του 1991 σημειώθηκε το πραξικόπημα, γεγονός που σήμανε και την ανατροπή του σοσιαλισμού στο "τελευταίο φρούριο" του σοσιαλισμού στην

⁶⁶ Από το G. Partosh "Bota qe erdhi...", σελ. 253.

Ευρώπη, αλλά και του πιο ισχυρού στον κόσμο. Το πραξικόπημα αυτό σημείωσε και το πολιτικό τέλος του Γκορμπατσόφ.

Μετά την κατάρρευση του Τείχους του Βερολίνου, η πορεία της ανατροπής του σοσιαλισμού άρχισε και στη Σοβιετική ένωση. Για να αποφύγει τη διάλυση της Σοβιετικής "Αυτοκρατορίας", ο Γκορμπατσόφ και όλοι οι ηγέτες των Σοβιετικών δημοκρατιών, μεταξύ των οποίων και ο Γέλτσιν, αποφάσισαν όλες οι δημοκρατίες να ανακηρυχθούν ανεξέρτητες, αλλά διατηρώντας τις επαφές μεταξύ τους στο πλαίσιο της Ένωσης των Ανεξαρτήτων Κρατών.

Η Συμφωνία της Ένωσης θα υπογράφονταν στις 20 Αυγούστου 1991. Σύμφωνα με τον Γέλτσιν αυτή η Συμφωνία έδινε τέλος στο ολοκληρωτικό σοβιετικό κράτος, γι' αυτό ήρθε σε αντίθεση με τη γνώμη μερικών σοβιετικών στελεχών, οι οποίοι για να σταματήσουν μια τέτοια εξέλιξη των γεγονότων οργάνωσαν το πραξικόπημα.

Στις 19 Αυγούστου 1991, αυτοί ανακοίνωσαν την κατάσταση έκτακτης ανάγκης σε όλη τη χώρα και σύμφωνα με τον Γέλτσιν θα συλλάμβαναν τον Γέλτσιν και όλους τους υποστηρικτές τις ιδέας της διάλυσης της ΕΣΣΔ. Επικεφαλής του πραξικοπήματος ήταν ο διευθυντής της KGB Β. Κρούτσκοφ, ο υπουργός Αμυνας Ντ. Γιάζοφ, ο υπουργός Εξωτερικών Μπ. Πούγοφ, ο αντιπρόεδρος της Σ. Ένωσης Γ. Γιαναγέφ, ο πρωθυπουργός Β. Παβλόφ κ.ά. Όχι μόνο ο Γέλτσιν αλλά αργότερα και ο ίδιος ο Κρούτσκοφ έχουν γράψει ότι στην πραγματικότητα ο ίδιος ο Γκορμπατσόφ είχε δώσει την έγκρισή του για το πραξικόπημα. Αυτή είναι και η αιτία που αργότερα, τον Δεκέμβριο του 1991, ο Γκορμπατσόφ αναγκάστηκε να παραιτηθεί⁶⁷.

⁶⁷ Βλέπε Boris Jelcin, "Shenime te Presidentit" (Σημειώσεις του Προέδρου), Εκδόσεις OMSCA, Τίρανα 1998 (αλβανική έκδοση) και εφημερίδα "Dita", 17-18 Αυγούστου 2001 [Συνέντευξη με τον Β. Κρούτσκοφ: «Ο Γκορμπατσόφ μας ειπε: ενεργισται »]

*

* *

Ως συμπέρασμα για τη σοσιαλιστική περίοδο στη Σοβιετική Ένωση και στην Ανατολική Ευρώπη μπορεί να λεχθεί ότι:

1. Μετά από μια 70χρονη εμπειρία, το σοσιαλιστικό μοντέλο που εφάρμοσαν ο Λένιν⁶⁸ και ο Στάλιν⁶⁹, αρχικά στη Ρωσία, και το οποίο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο εξαπλώθηκε και στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, ανατράπηκε για να αφήσει τη θέση του στον καπιταλιστικό δρόμο ανάπτυξης.

Κατά τη διάρκεια αυτής της εμπειρίας ο σοσιαλισμός εκδήλωσε μερικές θετικές πλευρές:

Δεν μπορεί να υποτιμηθεί η ικανότητα που έδειξε αυτό το σύστημα για τον ξεσηκωμό όλου του ρωσικού λαού κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, πράγμα που οδήγησε στην καταστροφή του χιτλερικού ναζισμού. Κατ' αυτόν τον τρόπο είναι σημαντικές οι νίκες που πραγματοποιήθηκαν στον αγώνα να αντιμετωπιστεί η μεσαιωνική καθυστέρηση που κληρονόμησε η Σ.Ε., η οποία μέσα σε ένα σύντομο χρονικό διάστημα έφτασε να αναδειχθεί σε δεύτερη υπερδύναμη στον κόσμο.

Επίσης, η πολιτική για κοινωνική υποστήριξη και εκπαίδευση όλου του πληθυσμού μπορεί να θεωρηθεί μια ακόμη θετική πλευρά του σοσιαλιστικού αυτού πειράματος.

⁶⁸ Lenin, Vladimir Il'ic (1870-1924). Ηγέτης της Οκτωβριανής Επανάστασης (1917) που σημείωσε την είσοδο της Ρωσίας στη σοσιαλιστική οδό. Ο Λένιν επεξεργάστηκε την έννοια της δικτατορίας του προλεταριάτου ως την τελευταία φάση μετάβασης από τον καπιταλισμό στον κομμουνισμό, καθώς και την έννοια της επανάστασης ως το δρόμο για την κατάρρευση της αστικής κοινωνίας και του αστικού κράτους. (Enciclopedia de Agostini)

⁶⁹ Stalin, Josif Visarionovic (1879-1953). Ηγέτης της ΕΣΣΔ από το 1924 έως το θάνατό του. Καθοδήγησε την αντίσταση του ρωσικού λαού εναντίον της επίθεσης των χιτλερικών στρατευμάτων. Ως Ανώτατος διοικητής οδήγησε τον Κόκκινο Στρατό στη νίκη κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Κατόρθωσε να αλλάξει την οικονομική και κοινωνική όψη της Ρωσίας, μετατρέποντάς την σε παγκόσμια δύναμη. Από την άλλη μεριά υπήρξε απόλυτος και αυταρχικός δικτάτορας. Η εξουσία του συνοδεύτηκε από τρομοκρατία και αστυνομοκρατία. (Enciclopedia de Agostini)

Αλλά συγχρόνως η μορφή αυτή της σοσιαλιστικής οικοδόμησης έδειξε και μεγάλες , αδυναμίες και ατέλειες. Οι κυριότερες είναι η έλλειψη ελευθερίας και σεβασμού των δικαιωμάτων του ατόμου, ο περιορισμός της ατομικότητας και της ελεύθερης πρωτοβουλίας στο όνομα μιας αφηρημένης συλλογικότητας και του γενικού συμφέροντος.

Αυτά κατά τη γνώμη μας ήταν η αιτία για αρκετά λάθη που έχουν εκδηλωθεί όσον αφορά το μη σεβασμό των νόμων και τη χρήση τους εναντίον των ιδίων των πολιτών, χαρακτηριστικό στοιχείο της δικτατορίας του προλεταριάτου. Στο όνομα του ταξικού πολέμου ασκήθηκε βία και πραγματοποιήθηκαν εκτελέσεις πολιτικών αντιπάλων και διώξεις όσων δεν συμφωνούσαν με το καθεστώς που υπήρχε. Οι σταλινικές εκκαθαρίσεις, οι οποίες δεν ήταν και οι μοναδικές στην πρώην Σοβιετική Ένωση, επαναλήφθηκαν και στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.

Ο ακραίος συγκεντρωτισμός της κεντρικά σχεδιασμένης οικονομίας παράλληλα με το ίδιο το πολιτικό σύστημα, επίσης συγκεντρωτικό και αυταρχικό, εμπόδισε την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων προς όφελος της κοινωνίας.

Σε όλες τις χώρες της σοσιαλιστικής Ανατολικής Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης και της ΕΣΣΔ, έγιναν προσπάθειες μεταρρύθμισης του συστήματος. Οι μεταρρυθμίσεις άρχισαν με αφορμή την κριτική που ασκήθηκε στον Στάλιν στο 2ο Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της ΕΣΣΔ, αλλά οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις δεν κατέστη δυνατό να φέρουν αποτελέσματα όσον αφορά τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών.

Μία από τις κύριες αιτίες ήταν ότι οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις δεν συνοδεύτηκαν από ευρύτερες πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Η Σοβιετική Ένωση, καθώς και οι υπόλοιπες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης δεν μπόρεσαν να αποφύγουν την ανατροπή του σοσιαλιστικού καθεστώτος, η οποία σημειώθηκε την περίοδο 1989-1990. Η μορφή αυτή τελικά του σοσιαλιστικού εγχειρήματος έχασε τόσο στον οικονομικό όσο και στον πολιτικό ανταγωνισμό με τον καπιταλισμό.

Αυτά και οι αιτίες που αναφέραμε παραπάνω έφεραν αναπόφευκτα την ανατροπή που συνέβη.

2. Η ανατροπή του αυτοαποκαλούμενου "υπαρκτού σοσιαλισμού" και η μετάβαση των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης προς την καπιταλιστική οδό της οικονομίας της αγοράς έχει φέρει πια ριζικές αλλαγές στις παγκόσμιες πολιτικές σχέσεις. Τώρα δεν υπάρχουν πλέον στρατιωτικά ανταγωνιστικά στρατόπεδα, δεν υπάρχουν πια δύο υπερδυνάμεις που ουσιαστικά διατηρούσαν μια ισορροπία στο παγκόσμιο σύστημα. Τώρα παντού υπάρχει ένα πολιτικο-κοινωνικό σύστημα (με εξαίρεση την Κίνα, την Βόρεια Κορέα, το Βιετνάμ και την Κούβα), υπάρχει ένα μόνο στρατιωτικό σύμφωνο, το ΝΑΤΟ, μία παγκόσμια υπερδύναμη, οι ΗΠΑ.

Αλλά η ζωή δείχνει ότι τα μεγάλα πολιτικά και οικονομικά προβλήματα συνεχίζουν να συνοδεύουν τη σημερινή παγκόσμια εξέλιξη και, ενώ γίνεται λόγος για μια ανοιχτή Ευρώπη που τείνει στην εξαφάνιση των εθνικών ταυτοτήτων, σε μία μεγάλη ένωση, στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, αλλά και στη Δύση, το ιδεολογικό κενό που δημιουργήθηκε με την πτώση του κομμουνισμού φαίνεται ότι το καταλαμβάνει ο εθνικισμός.

Τα γεγονότα στην πρώην Γιουγκοσλαβία και στην πρώην Σοβιετική Ένωση, τα οποία οδήγησαν στη διάλυση αυτών των μεγάλων ομοσπονδιακών ενότητων, σύμφωνα με τον Alain Minc, μιλούν ακριβώς για την ανάδειξη σε πρώτο πλάνο των εθνικιστικών αισθημάτων⁷⁰.

Οι πόλεμοι στη Βοσνία, στην Τσετσενία και αλλού, και ιδιαιτέρως τώρα τελευταία στο Κόσοβο εκφράζουν από την άλλη πλευρά τη δύναμη της έκρηξης αυτού του φαινομένου.

"Η πολιτική ελευθερία στη Δύση -αναφέρει ο Guy Haarscher- βρίσκεται σε ενδημική κρίση. Ο εθνικισμός απειλεί την Ανατολική Ευρώπη, η οικονομική και δημοκρατική μετάβαση παραμένει πολύ εύθραυστη. Η δημοκρατική και πολιτική μας υπευθυνότητα είναι ανύπαρκτη και, ας το πούμε ξεκάθαρα: η αδιαφορία μας και

⁷⁰ Alain Minc, "La vengeance des nations" ("Η εκδίκηση των εθνών"), Εκδόσεις Grasset, Paris 1990, pg 9-23.

η αδυναμία μας μπροστά στο σερβικό ιμπεριαλισμό και την 'εθνοκάθαρση' αποτελούν κακούς οιωνούς για μια νέα ευρωπαϊκή τάξη πραγμάτων"⁷¹.

Θα χρειαστούν μεγάλες προσπάθειες για να πραγματοποιηθεί η ενσωμάτωση όλων των ευρωπαϊκών χωρών σε μια Ενωμένη Ευρώπη, η οποία θα ανοίξει μια νέα εποχή, που θα εξασφαλίσει στους λαούς της την ειρήνη και την ευημερία που ονειρεύονται, μέσα σ' ένα καθεστώς ουσιαστικής και συνεχώς διευρυνόμενης δημοκρατίας.

2. Ο δρόμος που διανυθηκε απο τη σοσιαλιστικη Αλβανια

Η επιλογή του σοσιαλιστικου δρομου

Από πολλές απόψεις ο δρόμος που ακολουθήθηκε από την Αλβανία ήταν παρόμοιος με αυτόν των άλλων σοσιαλιστικών χώρων της Ανατολικής Ευρώπης.

Η Αλβανία απελευθερώθηκε από τον ιταλικό φασισμό έπειτα από αγώνα του Εθνικο-Απελευθερωτικού Πολέμου του αλβανικού λαού εναντίον των κατακτητών, Ιταλών και Γερμανών. Η νίκη ήρθε στις 29 Νοεμβρίου 1944. Στην απελευθέρωση της Αλβανίας δεν συμμετείχαν άμεσα ξένα στρατεύματα, ούτε της Σοβιετικής Ένωσης ούτε των Αγγλο-Αμερικανών. Αμέσως μετά τον πόλεμο άρχισε η οικοδόμηση της χώρας, ως ενός ελεύθερου και ανεξάρτητου κράτους. Από τότε που άρχισε ο Εθνικο-απελευθερωτικός πόλεμος, η πλειοψηφία του λαού ήταν αποφασισμένη η μεταπολεμική εξουσία να ανήκει στον ίδιο το λαό και όχι στους πλούσιους που την είχαν μέχρι τότε.

Η Αλβανία πριν από τον πόλεμο ήταν μοναρχία με βασιλιά τον Αχμέτ Ζόγου⁷², και απεριόριστη εξουσία είχαν οι μεγάλοι ιδιοκτήτες της γης και η αστική

⁷¹ Guy Haarscher, "Η κατάρρευση του κομμουνισμού...", από το βιβλίο "Μετά τον κομμουνισμό", σελ. 38.

⁷² Zogu, Ahmet (1895-1961). Μέλος της κυβέρνησης από το 1920 και πρωθυπουργός το 1924. Όταν ήρθε στην εξουσία η κυβέρνηση του Φαν Νολί, τον Ιούνιο του 1924, έφυγε από την Αλβανία στη Γιουγκοσλαβία.

τάξη, ιδιαίτερα η εμπορική. Η πλειοψηφία των αγροτών της χώρας δεν είχαν καθόλου γη στην ιδιοκτησία τους, ενώ οι εργάτες ήταν λίγοι και δούλευαν σε μερικά μικρά εργοστάσια, σε 3-4 ορυχεία και στη χειροτεχνία.

Έτσι, όταν ξεκίνησε ο Εθνικοαπελευθερωτικός Πόλεμος, εκτός από την εθνική απελευθέρωση, προτάχθηκε και η υπόθεση της κοινωνικής απελευθέρωσης. Η γενική διάθεση του λαού ήταν ότι η μεταπολεμική Αλβανία δεν θα ήταν πια μοναρχία, αλλά δημοκρατική πολιτεία. Αυτή ήταν η βούληση των αντιπροσώπων του λαού και κατά τη διάρκεια του εθνικο-απελευθερωτικού πολέμου στην Αντιφασιστική Εθνικοαπελευθερωτική Συνεδρίαση του Πρεμετί, το Μάιο του 1944⁷³, καθώς και στη Συνταγματική Συνέλευση (Ιανουάριος 1944)⁷⁴, η οποία ήταν αποτέλεσμα γενικών εκλογών, το Δεκέμβριο του 1945.

Μαζί με το είδος του καθεστώτος αναδείχθηκε και το πρόβλημα του κοινωνικού συστήματος: θα βάδιζε άραγε η Αλβανία στο δρόμο του μισοφεουδαλιστικού καπιταλισμού, όπως έχει βαδίσει προ της φασιστικής κατοχής, ή σε έναν άλλο δρόμο;

Η Αλβανία ήταν μια φτωχή χώρα και κατεστραμμένη από τον πόλεμο, χρειαζόταν να ακολουθήσει το δρόμο της ανάπτυξης, ο οποίος θα μπορούσε να οδηγήσει στη συγκέντρωση των ενεργειών. Χρειαζόταν μια οργάνωση της κοινωνίας και έναν έλεγχο επί της εργασίας που μόνο ένα συγκεντρωτικό σύστημα

Από και το Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου επέστρεψε στην Αλβανία και ανέτρεψε με τη βία την κυβέρνηση Νολί δίνοντας τέλος σε αυτό που ονομάστηκε Δημοκρατική επανάσταση. Η πράξη του ονομάστηκε "επιστροφή στη νομιμότητα" από το οποίο προέρχεται το όνομα το σημερινού μοναρχικού κόμματος Partia e Legaliteti (Κόμμα της νομιμότητας). Από το 1924-1928 ήταν πρόεδρος της δημοκρατίας και όταν το 1928 η Αλβανία ονομάστηκε μοναρχία τέθηκε βασιλιάς. Μετά την κατοχή της Αλβανίας από τη φασιστική Ιταλία στις 7 Απριλίου 1939, ο Ζόγου έφυγε από τη χώρα. Έζησε στο εξωτερικό -κυρίως στην Αίγυπτο και τη Γαλλία όπου και πέθανε. (Σύμφωνα με την "Fjalori Enciklopedik", Εκδόσεις "8 Nentori", Τίρανα 1986)

⁷³ Η Αντιφασιστική Απελευθερωτική Συνεδρίαση της Αλβανίας: Διεξήχθη στις 24-28 Μαΐου 1944 στην πόλη Περμετί, η οποία είχε απελευθερωθεί από τους παρτιζάνους. Η Συνεδρίαση εξέλεξε το Ανταφασιστικό Συμβούλιο (Βουλή) και την Αντιφασιστική Επαρτοπή (κυβέρνηση). Πρόεδρος της Επαρτοπής ορίστηκε ο Ενβερ Χότζα. (Σύμφωνα με την "Historia e Shqipërise" - Ιστορία της Αλβανίας)

⁷⁴ Συνταγματική Συνέλευση διεξήχθη στις 11 Ιανουαρίου 1946 και πρώτη πράξη της ήταν η ανακήρυξη της Αλβανίας σε Λαϊκή Δημοκρατία. Στις 14 Μαρτίου 1946 η Συνέλευση ενέκρινε το σύνταγμα της χώρας και από αυτής της στιγμής μετετράπη σε Λαϊκή Βουλή ως το ανώτατο όργανο κρατικής εξουσίας στην Αλβανία. (Σύμφωνα με την "Historia e Shqipërise")

θα μπορούσε να εκπληρώσει, όπως ήταν το σοσιαλιστικό σύστημα και όχι η οικονομία της αγοράς και του ελεύθερου ανταγωνισμού.

Ο σοσιαλιστικός δρόμος της ανάπτυξης θεωρήθηκε ότι ήταν αναγκαίος στην Αλβανία και συνδέεται με μερικούς άλλους παράγοντες. Εν πρώτοις από τον εξωτερικό παράγοντα. Τον καιρό εκείνο η επιτροπή της Σοβιετικής Ένωσης σε όλο τον κόσμο και κατά ιδιαίτερο τρόπο στην Ευρώπη, ήταν πολύ μεγάλη. Η Σοβιετική Ένωση είχε συμβάλει ουσιαστικά στη συντριβή της χιτλερικής Γερμανίας και ο στρατός της είχε απελευθερώσει το μεγαλύτερο μέρος των χωρών της Ευρώπης, προπαντός της Ανατολικής. Γι' αυτό το λόγο, αλλά και ως αποτέλεσμα της διανομής των περιοχών σε σφαίρες επιρροής μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων (Διάσκεψη της Γιάλτας, 4 Φεβρουαρίου 1945), στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης ήταν παρών ο Κόκκινος Στρατός, και αμέσως μετά τον πόλεμο εγκαταστάθηκαν τα καθεστώτα της Λαϊκής Δημοκρατίας, ως πρώτη φάση προ της εγκαθίδρυσης του σοσιαλισμού. Έτσι όπως για τις άλλες χώρες, και για την Αλβανία, μολονότι εδώ δεν υπήρχαν σοβιετικά στρατεύματα αλλά η χώρα βρισκόταν στη σοβιετική επιρροή, η προσχώρηση στο σοβιετικό δρόμο ήταν λογικό αποτέλεσμα όλων αυτών των διεργασιών.

Εκτός των παραπάνω, υπέρ της εκλογής του σοσιαλιστικού δρόμου στην Αλβανία επηρέασε και ένας άλλος παράγοντας, πολύ σημαντικός. Τον Εθνικό-απελευθερωτικό Πόλεμο τον είχε καθοδηγήσει το Κομμουνιστικό Κόμμα Αλβανίας⁷⁵, το οποίο συνεχώς προπαγάνδιζε ότι το μέλλον της χώρας θα ήταν μια κοινωνία που την εξουσία θα είχαν τα παιδιά του λαού, μια κοινωνία βασιζόμενη στην ισότητα μεταξύ των ανθρώπων, μία Λαϊκή Δημοκρατία.

Η ανοικοδόμηση της χώρας και η υπέρβαση της κληρονομημένης καθυστέρησης σε όλους τους τομείς ήταν επιχειρήσεις πάρα πολύ δύσκολες και

⁷⁵ Το Κομμουνιστικό Κόμμα Αλβανίας - Ιδρύθηκε στις 8 Νοεμβρίου 1941 από τις κομμουνιστικές ομάδες που δρούσαν μέχρι τότε στη χώρα. Γενικός Γραμματέας ορίστηκε ο Ενβέρ Χότζα. Κατά το πρώτο συνέδριο του ΚΚΑ (Νοέμβριος 1948), μετονομάστηκε σε Κόμμα Εργασίας της Αλβανίας. ("Historia e PPSH-se" - Ιστορία του ΚΕΑ)

περίπλοκες. Η Αλβανία τότε ήταν από κάθε άποψη πολύ πιο καθυστερημένη σε σχέση με τις άλλες χώρες της περιοχής.

« Η κατάσταση της το 1939 ήταν ακόμη άθλια -γράφει ο Αμερικανός Bernd J. Fischer. Οι αγρότες αποτελούσαν την πλειοψηφία του πληθυσμού της χώρας, ενώ η βιομηχανία το 1939 αποτελούσε μόνο το 4,4% του εθνικού εισοδήματος. Δεν υπήρχε καθόλου σιδηροδρομικό δίκτυο και διέθετε μόνο 500 μίλια αυτοκινητόδρομο, και αυτά σε πολύ κακή κατάσταση... Το 1939 η Αλβανία, όχι μόνο συνέχιζε να εισάγει οτιδήποτε χρειαζόταν στον τομέα των βιομηχανικών προϊόντων, αλλά εισήγαγε από το εξωτερικό επίσης μεγάλες ποσότητες σιταριού, καλαμποκιού και ρυζιού για να αντιμετωπίσει τις βασικές βιοτικές ανάγκες του πληθυσμού. Η εξαγωγή δεν αποτελούσε ούτε καν το 50% της εισαγωγής. Το κατά κεφαλήν εμπόριο ήταν 2,5 φορές πιο υψηλό στη Βουλγαρία, 1,75 φορές πιο υψηλό στη Γιουγκοσλαβία, 7,5 φορές πιο υψηλό στην Ελλάδα και 31 φορές πιο υψηλό στην Αγγλία... Δημόσια ιατρική υπηρεσία σχεδόν δεν υπήρχε, ενώ το εκπαιδευτικό σύστημα ήταν στα πρώτα του βήματα. Το 85% του πληθυσμού ήταν αναλφάβητοι, κάτι το οποίο αποτελούσε το μεγαλύτερο ποσοστό σε όλη την Ευρώπη »⁷⁶. Ο μέσος όρος ζωής του πληθυσμού δεν ξεπερνούσε ούτε τα 40 χρόνια.

Στις παραπάνω δυσκολίες προστέθηκαν και τα μεγάλα εμπόδια που προέρχονταν από τις πολιτικές περιστάσεις κάτω από τις οποίες άρχισε η οικοδόμηση της νέας Αλβανίας. Από την αρχή έλειψε η οικονομική βοήθεια από το εξωτερικό. Η Γιουγκοσλαβία του Τίτο⁷⁷ που παρουσιάστηκε ως φίλος και σύμμαχος της Αλβανίας, στην πραγματικότητα σκόπευε να την συμπεριλάβει ως έβδομη ομόσπονδη δημοκρατία της⁷⁸.

⁷⁶ Bernd J. Fischer, "Mbreti Zog dhe perpjekja per stabilitet ne Shqiperi" ("Ο βασιλιάς Ζόγου και η προσπάθεια για σταθερότητα στην Αλβανία"), Εκδόσεις Cabej, Tiranë 1996, σελ. 319-320.

⁷⁷ Tito, Josif Broz (1892-1980). Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Γιουγκοσλαβίας από το 1937. Ηγέτης του αντιφασιστικού πολέμου των γιουγκοσλαβικών λαών, ο οποίος τελείωσε με την απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας το 1945. Το 1948 διέκοψε τις σχέσεις με τη ΕΣΣΔ για να ακολουθήσει μια ανεξάρτητη πολιτική από αυτή της Μόσχας. Ανακήρυξε τη Γιουγκοσλαβία χώρα που θα ακολουθούσε το δικό της σοσιαλιστικό δρόμο και αποκατέστησε τις εξωτερικές σχέσεις με τη Δύση. (Enciclopedia de Agostini)

⁷⁸ Βλέπε S. Pollo, A. Puto, "Historia e Shqiperise", Εκδόσεις

Η Σ.Ε. αρχικά εμφανίστηκε συγκρατημένη έναντι της Αλβανίας, διότι καθώς φαίνεται είχε αφήσει στη Γιουγκοσλαβία την όλη επιρροή στην περιοχή. Η βοήθεια και η υποστήριξή της άρχισε να είναι αποτελεσματική μονάχα μετά το 1948, όταν άρχισε η διαμάχη με τον στρατάρχη Τίτο, πρόεδρο της Γιουγκοσλαβικής Λαϊκής Δημοκρατίας. Μόνο κατά τα έτη του '50 άρχισε η οικοδόμηση των πρώτων έργων με τη σοβιετική βοήθεια.

Ενώ εκ μέρους της Δύσης από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια τηρήθηκε μια επιφυλακτική στάση, που αργότερα έλαβε και επιθετικά εχθρικό χαρακτήρα, όταν υπό τη διεύθυνση των βρετανικών και αμερικανικών οργάνων κατασκοπείας άρχισε η αποστολή των μονάδων αντιπερισπασμού από τη θάλασσα και από τον αέρα⁷⁹ για την ανατροπή του κοινωνικού συστήματος στην Αλβανία.

Υπό αυτές τις συνθήκες ξεκίνησε η πορεία της Αλβανίας προς τη νέα ζωή. Ο δρόμος της οικοδόμησής της ήταν ένας δρόμος πάρα πολύ δύσκολος, διότι εντός συντόμου χρονικού διαστήματος έπρεπε να ξεπεραστεί η κληρονομημένη καθυστέρηση αιώνων.

Το πρώτο βήμα ήταν μια γενναία γεωργική μεταρρύθμιση, η οποία έδωσε τη γη στους εργάτες της. Παράλληλα, έπρεπε να λειτουργήσουν τα ορυχεία που υπήρχαν και να ξεκινήσει η εργασία για την ίδρυση της βιομηχανίας. Η οργάνωση της ιατρικής περίθαλψης και της παιδείας σ' όλη την χώρα, αποτελούσαν ένα επίσης σημαντικό καθήκον. Έτσι, σε μικρό χρονικό διάστημα, άλλαξε η όψη της Αλβανίας. Πραγματοποιήθηκε η ηλεκτροδότηση όλης της χώρας, τη θέση του αναλφαριθμητισμού πήρε η πλήρης εκπαίδευση της νεολαίας, ιδρύθηκαν το

⁷⁹ Βλέπε Nicholas Bethell, "Tradhetia e Madhe" (Η μεγάλη προδοσία), "Εκδόσεις Progresi", Τίρανα 1993, και David Smiley "Albanian assignment" (Αλβανική αποστολή), The Hogarth Press, London 1984, όπου περιγράφονται με λεπτομέρειες οι προετοιμασίες και η αποστολή μονάδων αντιπερισπασμού στο αλβανικό έδαφος τα έτη 1950-1952.

Βλέπε Nicholas Bethell, "Tradhetia e Madhe" (Η μεγάλη προδοσία), "Εκδόσεις Progresi", Τίρανα 1993, και David Smiley "Albanian assignment" (Αλβανική αποστολή), The Hogarth Press, London 1984, όπου περιγράφονται με λεπτομέρειες οι προετοιμασίες και η αποστολή μονάδων αντιπερισπασμού στο αλβανικό έδαφος τα έτη 1950-1952.

Πανεπιστήμιο και η Ακαδημία Επιστημών. Το 1990 ο μέσος όρος ζωής του πληθυσμού ήταν 72 χρόνια κ.ά.⁸⁰.

Αναμφίβολα, αυτά τα επιτεύγματα έγιναν με τίμημα εξαιρετικά υψηλό για την αλβανική κοινωνία. Για την πραγματοποίησή τους έγιναν ανυπολόγιστες θυσίες, ξοδεύτηκαν ανυπολόγιστες ανθρώπινες ενέργειες στο όνομα της προσπάθειας να ξεπεραστεί γρήγορα η ιστορική καθυστέρηση και να επιτευχθεί ένα καλύτερο μέλλον.

Παράλληλα τα επιτεύγματα αυτά έγιναν κάτω από βαριά ατμόσφαιρα, την οποία είχε δημιουργήσει ο πόλεμος εναντίον των λεγόμενων ταξικών εχθρών. Ως αποτέλεσμα, αρκετοί άνθρωποι και οι οικογένειές τους υπέφεραν από τη βία και τις δώξεις, από τη φυλακή και την εξορία. Μερικοί εκτελέστηκαν. Αυτή αποτελεί την απάνθρωπη πλευρά της δικτατορίας του προλεταριάτου⁸¹.

Οι συμμαχίες και η διάλυσή τους

Στην ανάπτυξη της Αλβανίας ιδιαίτερο ρόλο έπαιξαν οι συμμαχίες και η διάλυσή τους στην αρχή με την Τιτοϊκή Γιουγκοσλαβία, μετά με τη Σ.Ε. και αργότερα με την Κίνα. Αυτά έχουν αφήσει τα ίχνη τους στον δρόμο που ακολουθήθηκε. Το 1948 το Ινφορμ-μπιρό (Πληροφοριακό Γραφείο)⁸² και ο Στάλιν καταδίκασαν τον Τίτο και τη Γιουγκοσλαβική ηγεσία για παρεκκλήσεις από το μαρξισμό-λενισμό. Αυτή η πράξη και η αποβολή της Γιουγκοσλαβίας από το σοβιετικό συνασπισμό ικανοποίησε τα Τίρανα, διότι με αυτό τον τρόπο η Αλβανία

⁸⁰ Βλέπε S. Pollo, A. Puto, "Historia e Shqiperise", Εκδόσεις

⁸¹ Elizabeth & Zhan-Pol Shanse, "Shqiperia ose logjika...", σελ. 91.

⁸² Το Kominform (το Γραφείο Πληροφοριών των Κομμουνιστικών Κομμάτων) - Ιδρύθηκε στις 5 Οκτωβρίου 1947. Με την ίδρυσή του εμβαθύνθηκε η πορεία του εκσοβιετισμού των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης. Αυτές οι χώρες, υπό τις διαταγές της Μόσχας, εν ονόματι της ιδεολογικής ενότητας, έπρεπε να μετατραπούν σε αντίγραφα της ΕΣΣΔ. Το Ινφορμ Μπιρό διαλύθηκε στις 17 Απριλίου 1956 μετά τη την αποκατάσταση του Τίτο από τον Χρυστόφ και την ανακοίνωση του δευτέρου ότι για την τιμωρία της Γιουγκοσλαβίας το 1948 έφταιγε ο Στάλιν και το Kominform. (Enciclopedia de Agostini)

γλίτωσε από τον κίνδυνο που την απειλούσε, την προσάρτησή της σαν έβδομη ομοσπονδη χώρα της Γιουγκοσλαβίας, όπως ήταν το σχέδιο και η επιδίωξη του Τίτο.

Η Γιουγκοσλαβία, πάντως, μετά το έτος 1948 συνέχισε να θεωρείται ως ενδεχόμενος κίνδυνος της ανεξαρτησίας της Αλβανίας. Συνεπώς, κάθε κράτος φιλικό προς τον Τίτο που υποστήριζε τις πολιτικές του απόψεις, αντιμετωπιζόταν με αμφιβολία από την Αλβανία και σαν σύμμαχος του τιτοϊσμού έναντι αυτής.

Αυτή ήταν η κύρια αιτία που αργότερα διακόπηκαν οι σχέσεις της Αλβανίας με τη Σ.Ε. Η αποκατάσταση της γιουγκοσλαβικής ηγεσίας με πρωτοβουλία του Χρουστσόφ τον Μάιο του 1955 και η ανακοίνωση ότι η τιτοϊκή εκδοχή του αυτοδιαχειριστικού σοσιαλισμού ήταν ορθή και σύμφωνη με τα διδάγματα του Λένιν, καθώς και η υποστήριξη της εξωτερικής γιουγκοσλαβικής πολιτικής προσδιόρισαν την πορεία των αλβανο-σοβιετικών σχέσεων και σημάδεψαν το δρόμο που θα ακολουθούσε η Αλβανία από τις αρχές του '60 και αργότερα έως την ανατροπή του σοσιαλισμού⁸³.

Ο Χρουστσόφ είχε ασκήσει κριτική στον Στάλιν στο 20ό Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης⁸⁴. Για την αλβανική ηγεσία ο Στάλιν θεωρούνταν ο μεγάλος σωτήρας, όχι μονάχα για τη νίκη επί του φασισμού, αλλά και για την αποφυγή της κατάκτησής της από τον Τίτο. Γι' αυτό το λόγο ο Ε. Χότζα δεν συμφώνησε με αυτή τη γραμμή του Χρουστσόφ.

⁸³ Βλέπε "Historia e PPSH" (Ιστορία του Κόμματος Εργασίας της Αλβανίας), Εκδόσεις Naim Frasheri, Τίρανα 1968.

⁸⁴ Το Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της ΕΣΣΔ (14-25 Φεβρουαρίου 1956) - Είναι γνωστό ως το Συνέδριο στο οποίο καταδικάστηκαν ο Στάλιν και ο σταλινισμός. Την τελευταία ημέρα του Συνεδρίου, ο Χρουστσόφ σε μια ειδική έκθεση άσκησε κριτική εναντίον της προσωπολατρίας του Στάλιν και απέδειξε τα εγκλήματα που είχαν γίνει με εντολή του Στάλιν. Η καταγγελία των εγκλημάτων του Στάλιν και η περιγραφή των σταλινικών εκκαθαρίσεων της δεκαετίας του '30 δημιούργησαν μια μεγάλη ταραχή στον κόλπο του διεθνούς Κομμουνιστικού Κινήματος. Σε μερικές χώρες την έκθεση του Χρουστσόφ την είδαν με αμφιβολία και δεν εγκρίθηκε, ενώ σε άλλες άρχισε να αναθεωρείται η δραστηριότητα του παρελθόντος για να ξεκαθαρίσουν οι λογαριασμοί με τους προηγούμενους ηγέτες και σε μερικές άλλες, ειδικά στους κύκλους των διανοουμένων στη Δύση (το Κομμουνιστικό Κόμμα της Γαλλίας, της Ιταλίας και των Σκανδιναβικών χωρών), η κριτική εναντίον του Στάλιν προκάλεσε απογοήτευση, συνεπεία της οποίας πολλοί διανοούμενοι έφυγαν από τα κομμουνιστικά κόμματα. (Enciclopedia de Agostini)

Ο Άγγλος Luard Evan, αναφερόμενος στην ομιλία του Ε. Χότζα στη Συνέλευση των 81 Κομμουνιστικών Κομμάτων⁸⁵ το Νοέμβριο του 1960 στη Μόσχα γράφει:

« Ο Ενβέρ Χότζα από την Αλβανία, μιλώντας όρθιος στην αίθουσα του Κρεμλίνου, απευθύνθηκε προσωπικά στον Χρουστσόφ και ουρλιάζοντας και με προβλητικά λόγια, τον κατηγορήσε προδότη του Λένιν και του Στάλιν, ιδιαίτερα του Στάλιν, και ότι είχε προσπαθήσει να υποτάξει με το φόβο της πείνας το θαρραλέο κόμμα της Αλβανίας, ώστε αυτό να υπακούσει την απειλή του γραμμή »⁸⁶.

Ιδιαίτερα ο Χρουστσόφ δεν μπορούσε να έχει πλέον την αξιοπιστία της αλβανικής ηγεσίας, όταν αυτός επανατοποθέτησε τη Γιουγκοσλαβία στο σοσιαλιστικό στρατόπεδο. Από αυτόν μπορούσαν να αναμένουν οτιδήποτε, ακόμη και να καταλάβει στρατιωτικά την Αλβανία. Αυτή η υπόθεση δεν ήταν χωρίς βάσεις. Οι διάδοχοι του Χρουστσόφ, που συνέχιζαν το δρόμο του, τον Αύγουστο του 1968 σε συνεργασία με τις δυνάμεις του Συμφώνου της Βαρσοβίας προχώρησαν στην επίθεση εναντίον της Τσεχοσλοβακίας, διότι οι ηγέτες της απομακρύνθηκαν από τη γραμμή και τη σοβιετική κηδεμονία. Και κανένας ούτε στην Ανατολή ούτε

⁸⁵ Η Συνέλευση των 81 Κομμουνιστικών Κομμάτων - Έγινε στη Μόσχα από 8 έως 25 Νοεμβρίου 1960. Σκοπός της ήταν να προσδιορίσει τη νέα πολιτική γραμμή των κομμουνιστικών κομμάτων του κόσμου. Ηρθαν αντιμετώπισης δύο απόψεις: η σοβιετική και η κινεζική. Στη Συνέλευση συζητήθηκε η ειρηνική συνύπαρξη, η οποία είχε σχέση με τη στάση έναντι του πολέμου και της ειρήνης και έναντι του δυτικού ιμπεριαλισμού. Οι Σοβιετικοί υποστήριζαν ότι είχε αλλάξει η φύση του ιμπεριαλισμού και είχαν δημιουργηθεί οι συνθήκες ώστε μέσω του διαλόγου με τους ηγέτες της Δύσης να μπορεί να εξασφαλιστεί ειρήνη στον κόσμο. Οι Κινέζοι, αντίθετα, πίστευαν ότι η ειρήνη δεν μπορεί να εξασφαλιστεί με συζητήσεις, παραχωρήσεις και συμβιβασμούς, αλλά πολεμώντας με αποφασιστικότητα εναντίον των συννομοσίων του ιμπεριαλισμού και ξεσηκώνοντας τις μάζες εναντίον του κινδύνου για πόλεμο. Ένα άλλο θέμα που συζητήθηκε στη Συνέλευση της Μόσχας ήταν ο δρόμος που έπρεπε να ακολουθηθεί για τη μετάβαση στον σοσιαλισμό. Οι Σοβιετικοί υποστήριζαν την ειρηνική οδό μετάβασης, ενώ οι Κινέζοι επέμεναν στη βίαιη επανάσταση. Η στάση εναντίον του σύγχρονου ρεβιζιονισμού, που θεωρήθηκε ο κύριος κίνδυνος για το κομμουνιστικό κίνημα, και η στάση εναντίον της αίρεσης των Γιουγκοσλάβων κομμουνιστών ήταν τα άλλα ζητήματα που συζητήθηκαν. Στη Συνέλευση της Μόσχας έλαβε μέρος και αντιπροσωπεία του Εργατικού Κόμματος της Αλβανίας. Σε αυτή μετείχαν, εκτός του Ενβέρ Χότζα, οι Μ. Σέχου, Χ. Κάπο και Ρ. Αλία. Ο Ενβέρ Χότζα μίλησε στις 16 Νοεμβρίου 1960 και εκτός από τη στάση του ΚΕΑ για τα κύρια ζητήματα που ήταν στο επίκεντρο της Συνέλευσης, αναφέρθηκε και στις αλβανο-σοβιετικές σχέσεις. Υπογράμμισε τη λανθασμένη στάση της σοβιετικής πλευράς όσον αφορά τις επεμβάσεις της στις εσωτερικές υποθέσεις της Αλβανίας. Η κριτική του Ε. Χότζα ήταν πολύ αυστηρή και στην πραγματικότητα σήμανε και την τελική διακοπή των σχέσεων της Αλβανίας με την ΕΣΣΔ. Όσον αφορά τα κύρια προβλήματα που συζητήθηκαν στη Συνέλευση της Μόσχας, η στάση του ΚΕΑ ήταν παρόμοια με αυτήν του κινεζικού κόμματος (σύμφωνα με την "Historia e PPSH" - "Ιστορία του ΚΕΑ", Εκδόσεις "N. Frasheri", Tiranë 1968).

⁸⁶ Luard Evan, "The cold war", printed in Great Britain by the Camelot Press Ltd. London and Southampton, 1964, σελ. 256.

στη Δύση, δεν έκανε τίποτα για να βοηθήσει την Τσεχοσλοβακία. Δεν θα μπορούσε άραγε να συμβεί το ίδιο πράγμα εναντίον της Αλβανίας;

Εκτός των εθνικών θεμάτων, ανάμεσα στο ΚΚΑ και το ΚΚ της Σ.Ε. από καιρό σε καιρό υπήρχαν και διάφορες διαφωνίες ιδεολογικές, που είχαν να κάνουν κυρίως με τη στάση και την εκτίμηση του ιμπεριαλισμού, του αγώνα των λαών για εθνική απελευθέρωση, της εναντίωσης στον γιουγκοσλαβικό ρεβιζιονισμό κ.ά. Το ΚΕΑ δεν συμβιβάζεται με τις απόψεις του Χρουστσόφ, που τις θεωρούσε αντιμαρξιστικές. Αυτές οι διαφωνίες οξύνθηκαν περισσότερο, όταν εμφανίστηκαν οι αντιθέσεις μεταξύ της Κίνας και της Σοβιετικής Ένωσης το 1956.

Στην σκληρή Σινο-σοβιετική αντιμαχία, η αλβανική ηγεσία πήρε το μέρος της κινεζικής πλευράς, διότι η κινεζική κριτική έναντι της γραμμής του Χρουστσόφ ήταν παρόμοια με τις παρατηρήσεις που είχε κάνει το ΚΕΑ. Γι' αυτό, η φιλία με μία Κίνα πολύ μακρινή, στην ασιατική ήπειρο, χωρίς εδαφικές απαιτήσεις και ιδιαίτερα συμφέροντα στα Βαλκάνια, χωρίς ηγεμονικές βλέψεις κάθε είδους στην Ευρώπη, θα ήταν μια γερή οικονομική και πολιτική υποστήριξη, γιατί όχι και στρατιωτική για την Αλβανία.

Υπό αυτές τις συνθήκες η Αλβανία το 1961 αποκόπηκε από τη σοβιετική εξάρτηση και προχώρησε ως κράτος πλήρως ανεξάρτητο από το συνασπισμό των σοσιαλιστικών κρατών της Ανατολικής Ευρώπης, με έναν επίλογο δραματικό, τον οποίο έκλεισε η απομάκρυνση των σοβιετικών υποβρυχίων από την στρατιωτική βάση του Συμφώνου της Βαρσοβίας στην Αυλώνα⁸⁷, καθώς και με την αποχώρηση όλων των άλλων σοβιετικών δυνάμεων που ήταν εγκαταστημένες στην Αλβανία.

Όλες αυτές οι ενέργειες, συνοδευόμενες από κινδύνους και δυσκολίες έγιναν χωρίς τη χρήση των όπλων και χωρίς άλλες ταραχές. Ο ξένος Τύπος ασχολήθηκε αρκετά με αυτό το συμβάν, υπογραμμίζοντας το γεγονός ότι η Αλβανία, μολονότι

⁸⁷ Η στρατιωτική βάση ιδρύθηκε στη Αυλώνα έπειτα από μία συμφωνία μεταξύ της αλβανικής κυβέρνησης και του Συμφώνου της Βαρσοβίας, μέλους του οποίου ήταν και η Αλβανία. Στην ουσία επρόκειτο για σοβιετική βάση. Όταν διακόπηκαν οι σχέσεις με τη Μόσχα, η αλβανική κυβέρνηση ζήτησε την απομάκρυνση του εξοπλισμού και των στρατιωτών από τη βάση. Αυτό συνέβη στις 5 Ιουνίου 1961. (Συμφωνά με την « Historia e PPSH »)

ένα μικρό κράτος και με πληθυσμό που τότε δεν ξεπερνούσε τα 2.000.000 κατοίκους, τόλμησε να αντιταχθεί στη Μόσχα και στο Συμφώνου της Βαρσοβίας⁸⁸.

Για να εκδικηθεί την Αλβανία, της Μόσχας δεν της έμεινε τίποτε άλλο από το να διακόψει τις διπλωματικές σχέσεις με αυτήν, πράγμα που έγινε το 1961, ενώ οι άλλες Λαϊκές Δημοκρατίες της Ανατολικής Ευρώπης, η μία μετά την άλλη απέσυραν τους πρέσβεις τους και περιόρισαν στο μέγιστο δυνατό το διπλωματικό τους σώμα που ήταν διαπιστευμένο στα Τίρανα.

Η εμφάνιση και η όξινση των αντιθέσεων μεταξύ των σοσιαλιστικών χωρών είχε συνέπειες για όλο το κομμουνιστικό κίνημα. Σχετικά με αυτό ο Γκορμπατσόφ έχει γράψει:

« Υπήρξαν επίσης κλονισμοί στις σχέσεις ανάμεσα στις σοσιαλιστικές χώρες. Ιδιαίτερα σοβαρή ήταν η διακοπή των φιλικών σχέσεων της ΕΣΣΔ με τη Γιουγκοσλαβία, τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας και την Αλβανία. Σε γενικές γραμμές, υπήρξαν ρκετά πικρά μαθήματα. »⁸⁹.

Όσον αφορά την Αλβανία, για ένα μικρό κόμμα όπως το ΚΕΑ, το να τολμήσει να έρθει σε ρήξη με ένα ισχυρό κόμμα και κράτος, όπως ήταν το ΚΚ της Σ.Ε. και η Σοβιετική Ένωση ήταν γεγονός ιδιαίτερα επικίνδυνο. Η βάση πάντως της αντίθεσης φαίνεται ότι για την αλβανική ηγεσία ήταν το εθνικό πρόβλημα.

Η προσέγγιση της Μόσχας με το Βελιγράδι, οι παρασκηνιακές συνομιλίες Χρουστσόφ - Τίτο θεωρήθηκε από την αλβανική ηγεσία ότι έθεταν σε κίνδυνο την ανεξαρτησία της Αλβανίας⁹⁰.

Υπάρχει όμως και η άποψη ότι η πράξη για αποκοπή από τη Μόσχα είχε υποκινηθεί και από το γεγονός ότι ο Ενβέρ Χότζα γνώριζε τη γνώμη που είχαν ο Χρουστσόφ και ο Τίτο γι' αυτόν, ότι τον θεωρούσαν ηγέτη σταλινικό, ο οποίος

⁸⁸ Από το Αρχείο του ΑΤΣΗ (Αλβανικό Πρακτορείο Ειδήσεων), την έκδοση των εξωτερικών ειδήσεων, Ιούνιος 1961.

⁸⁹ Μ. Γκορμπατσόφ, "Περεστρόικα...", σελ. 289.

⁹⁰ Βλέπε « Historia e PPSH » (Ιστορία του Εργατικού Κόμματος της Αλβανίας), Εκδόσεις "Naim Frasheri", Τίρανα 1968, σελ. 371.

έπρεπε να εξοντωθεί⁹¹, έτσι όπως εξοντώθηκαν πιο πριν ο Ρακός⁹² της Ουγγαρίας και ο Τσερβενκόφ⁹³ της Βουλγαρίας κ.ά.

Ο Τίτο σ' ένα λόγο που εκφώνησε στην πόλη Πόλια της Γιουγκοσλαβίας το 1957, ζήτησε ανοιχτά, αναφέροντας το όνομά του, την ανάγκη εξόντωσης του Ενβέρ Χότζα με σκοπό να ανοιχτεί ο δρόμος για την εφαρμογή των αποφάσεων του 20ού Συνεδρίου του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σ.Ε. και στην Αλβανία.

Τη στάση της Αλβανίας προσπαθεί να εξηγήσει με άλλα αίτια ο Γκαμπριέλ Πάρτος, που γράφει:

«Μετά το 1961 η μικρή Αλβανία πήρε το μέρος του Πεκίνου. Η επιτυχία της να αποσπαστεί από το σοβιετικό στρατόπεδο έγινε δυνατή από τις ίδιες αιτίες που διαδραμάτισαν ένα ρόλο στη διακοπή των σχέσεων του Τίτο με τον Στάλιν το 1948. Ούτε η Γιουγκοσλαβία ούτε η Αλβανία συνόρευαν με τη Σοβιετική Ένωση και δεν είχαν στρατηγική σημασία για το Κρεμλίνο»⁹⁴.

Αλλά κατά τη γνώμη μου αυτή η θέση δεν ευσταθεί. Η Αλβανία είχε μία ιδιαίτερα στρατηγική θέση στις ακτές της Αδριατικής. Γι' αυτόν το λόγο η Μόσχα και το σύμφωνο της Βαρσοβίας είχαν εγκαταστήσει στην Αυλώνα μια ισχυρή στρατιωτική βάση, από όπου έλεγχαν το κανάλι του Οτράντο και τη Μεσόγειο.

⁹¹ 10. Ο Jon Holliday αναφέρει ότι: «Φαίνεται ότι η ΕΣΣΔ είχε προσπαθήσει να αποτρέψει τον Ενβέρ Χότζα και επίσης υπάρχει πιθανότητα ότι κάποιες δυτικές δυνάμεις μαζί με την Ελλάδα να είχαν προσπαθήσει να κάνουν κάτι σκεπτόμενες ότι χωρίς τη βοήθεια των Σοβιετικών η Αλβανία θα ήταν σε δύσκολη θέση». "Shqiptari dinak" ("Ο πονηρός Αλβανός"), Εκδόσεις Shpati, Ελβετία 1993, σελ. 204-205.

⁹² Rakoshi, Matyas (1892-1971). Πολιτική προσωπικότητα της Ουγγαρίας. Ηγέτης του Κομμουνιστικού Κόμματος και από το 1952-1956 πρωθυπουργός. Αναγκάστηκε να παραιτηθεί λόγω της λαϊκής δυσανεξίας και λίγες μέρες πριν από την εισβολή του σοβιετικού στρατού στη Βουδαπέστη (Οκτώβριος 1956) πήγε μετανάστης στην ΕΣΣΔ όπου και πέθανε. (Enciclopedia de Agostini)

⁹³ Cervenkov, Velko (1900-1980). Πολιτική προσωπικότητα της Βουλγαρίας. Αρκετές φορές υπουργός και στο τέλος πρώτος γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος Βουλγαρίας. Παύθηκε από όλα τα καθήκοντα το 1961 για τα λάθη που είχαν γίνει στη Βουλγαρία κατά τη Σταλινική περίοδο. (Enciclopedia de Agostini).

⁹⁴ Grabriel Partosh, "Bota qe erdhi prej te flohti", σελ. 117

Η Αλβανία και η Δύση

Ο αποχωρισμός της Αλβανίας από την επιρροή της Μόσχας δεν οδήγησε στην προσέγγιση της με τη Δύση, αλλά αντίθετα στην απομάκρυνση της όλο και πιο πολύ από τη χώρα αυτήν. Η επιλογή αυτή αποτέλεσε, όπως αποδείχθηκε, κάριο στρατηγικό σφάλμα της αλβανικής ηγεσίας και του Ενβερ Χότζα, οι οποίοι δεν προσανατόλισαν τη χώρα προς την εγκατάσταση επαφών με τη Δύση, αλλά τόνισαν την ανάγκη "στήριξης στις δικές μας δυνάμεις".

Αλλά και η Δύση και οι ΗΠΑ, στην περίπτωση της Αλβανίας, όταν αυτή αποχώρησε από το σοβιετικό στρατόπεδο, δεν έδρασαν όπως στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας κατά τα έτη του '50.

Η στάση της Δύσης έναντι της Αλβανίας εκείνον τον καιρό μπορούσε να εξηγηθεί ως εξής:

1. Σύμφωνα με τη Διάσκεψη της Γιάλτας, που επέβαλε τον ευρωπαϊκό χάρτη μετά τη λήξη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, η Αλβανία θεωρούνταν ζώνη της σοβιετικής επιρροής. Οι δυτικοί σεβάστηκαν αυτή τη ρήτρα της Γιάλτας και 20 χρόνια μετά το τέλος του πολέμου.

2. Η Δύση υπολόγισε ότι δεν άξιζε για τη μικρή Αλβανία να έρθει αντιμέτωπη με το σοβιετικό στρατόπεδο και να χαλάσει την εγκαταστημένη ισορροπία. Ενήργησε έτσι όπως και πιο πριν, όταν σημειώθηκαν τα γεγονότα στην Ουγγαρία (1956). Τη στάση αυτή εξηγεί σαφέστατα ο William Colby, διευθυντής της CIA αργότερα, ο οποίος κατά τα έτη του '50 είχε ασχοληθεί με μυστικές δραστηριότητες στην Ευρώπη:

«Ο πρόεδρος Αϊζενχάουερ δεν αρνείτο ότι οι Ούγγροι (το 1956) ήταν σε δύσκολη θέση, αλλά δεν άξιζε εξαιτίας αυτών να αρχίσει ο Γ' Παγκόσμιος Πόλεμος»⁹⁵.

Η διακοπή των σχέσεων με τη Μόσχα πραγματοποιήθηκε επίσης σε μια περίοδο που η απήχηση της ουγγρικής τραγωδίας του έτους 1956 ήταν ακόμη

⁹⁵ Gabriel Partosh, "Bota qe erdhi prej te flohtit", σελ. 117

ζωντανή. Για μια πράξη όπως αυτή, τον Ενβέρ Χότζα θα μπορούσε να τον περίμενε ένα τέλος παρόμοιο με αυτό του Ιμερ Νάγκι⁹⁶.

Λεχθηκε και πριν ότι οι μεγάλες ευκαιρίες που δημιουργήθηκαν από την απεξάρτηση της χώρας από το Ανατολικό Στρατόπεδο δεν χρησίμευσαν για το άνοιγμα της Αλβανίας προς τη Δύση. Αλλά γι' αυτό δεν μπορεί να ενοχοποιηθεί μόνο η Αλβανία. Ο συγγραφέας Ι. Κανταρέ γράφει:

« Την πολιτική απομόνωσης της Αλβανίας με τη θέλησή τους ή όχι τη βοήθησαν μερικές δυτικές χώρες. Αντί να κάνουν κάτι για να μην εγκαταλείψουν την Αλβανία, οι χώρες αυτές σκεπτόμενες ότι γύριζαν την πλάτη στο κομμουνιστικό σύστημα, στην πραγματικότητα γύριζαν την πλάτη στον αλβανικό λαό »⁹⁷.

Ο Ρ. Αλία, πρόεδρος της Αλβανίας την περίοδο 1982-1991, στο βιβλίο του γράφει ότι σε μία συνάντηση με τους Ιταλούς γεροστιαστές Φ. Πίκολι και Ε. Ταβιάνι, όταν τον ρώτησαν "Γιατί η Αλβανία ακολούθησε μία πολιτική απομόνωσης από τη Δύση γενικά και από τους γειτόνους της ιδιαίτερώς;" απάντησε:

« Είναι αλήθεια ότι η αλβανική πλευρά για τον ένα ή για τον άλλο λόγο είχε συγκρατηθεί στην ανάπτυξη των επαφών με τις άλλες χώρες, μεταξύ τους και με την Ιταλία. Αλλά μήπως άραγε η ιταλική κυβέρνηση εκ μέρους της είχε πάρει καμία πρωτοβουλία για να αποκαταστήσει πιο στενές σχέσεις με την Αλβανία;... Όταν η Αλβανία το 1962 έδιωξε τους Σοβιετικούς από την Αυλώνα και διέλυσε την στρατιωτική τους βάση, ή όταν η χώρα μας το 1968, μετά την κατάληψη της Τσεχοσλοβακίας από τη Σ.Ε. την κατήγγειλε και αποχώρησε κατά τρόπο μονομερή και de jure από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, δεν υπάρχει καμμία αμφιβολία ότι αυτές

⁹⁶ Nagi, Imre (1986-1958). Πολιτική προσωπικότητα της Ουγγαρίας, δύο φορές υπουργός (1945 και 1945-1946) και πρωθυπουργός το 1953. Απολύθηκε τον Απρίλιο του 1955 επειδή άσκησε κριτική στον ουγγρικό σταλινισμό, αλλά συνέχισε να είναι μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος. Με την ουγγρική εξέγερση (1956) επέστρεψε επικεφαλής της κυβέρνησης, αλλά μετά την επέμβαση των Σοβιετικών στη Βουδαπέστη συνελήφθη και εκτελέστηκε. (Enciclopedia de Agostini)

⁹⁷ Ismail Kadare, "Nga nje dhjetor ne tjetrin" (Από τον έναν Δεκέμβριο στον άλλο), Εκδόσεις Fayard, Παρίσι, Φεβρουάριος 1992, Σελ. 248-249.

οι ενέργειες άμεσα ήταν και προς όφελος της Ιταλίας. Αλλά τι έκανε η ιταλική κυβέρνηση; Σκέφτηκε αυτή ότι η Αλβανία, αυτή η μικρή χώρα, με αυτές τις ενέργειες προσέλκυσε την οργή και τον αποκλεισμό της Ρωσίας; Εσείς ελευθερωθήκατε από κολοσσιαίες δαπάνες, που υπολογίζονται σε εκατοντάδες εκατομμύρια, εάν όχι σε μερικά δισεκατομμύρια δολάρια, αλλά μήπως επιχειρήσατε κανένα βήμα για να προσφέρετε στη χώρα μας τη βοήθεια και τη συνεργασία σας; Στην πραγματικότητα η Ιταλία δεν έκανε τίποτα. Τότε δεν μπορεί να λεχθεί ότι και εσείς με την πολιτική σας, προτρέψατε την απομόνωση της Αλβανίας; »⁹⁸.

Η απόσπαση από τη Σ.Ε., μολονότι ήταν ένα πολιτικό και ψυχολογικό τραύμα, σημείωσε για την Αλβανία την αφετηρία μιας συνεργασίας με ένα νέο σύμμαχο, τη μακρινή Κίνα.

Η σύνδεση με την Κίνα

Τον μικρό Ευρωπαϊό ιδεολογικό σύμμαχο, που συγκρούστηκε με το Κρεμλίνο και αποσπάστηκε από αυτό, η Κίνα τον βοήθησε "χωρίς επιφυλάξεις" και με ιδιαίτερο τρόπο. Αυτή η συμπεριφορά της Κίνας είχε ως σκοπό να αποδείξει και να πείσει την παγκόσμια κοινή γνώμη ότι αυτή ήταν ένα αληθινό σοσιαλιστικό κράτος, το οποίο σεβόταν και δημιουργούσε αδελφικές σχέσεις με τις άλλες σοσιαλιστικές χώρες. Αναμφίβολα, αυτή η πράξη της Κίνας ήταν και απόδειξη των βλέψεών της να είναι παρούσα στην Ευρώπη.

Κατά τα χρόνια '60-'70 στην Αλβανία έγιναν μια σειρά σημαντικά έργα, βιομηχανικά και γεωργικά, που άλλαξαν ριζικά τη μορφή της χώρας και αύξησαν την ευημερία της. Αυτά τα έργα εγγυηθηκαν την αύξηση του εξαγωγικού εμπορίου και την οικονομική ανεξαρτησία της χώρας. Κύρια κατεύθυνση αυτής της οικονομικής ανάπτυξης ήταν η ανάπτυξη της βαριάς βιομηχανίας, εξόρυξης και

⁹⁸ Ramiz Alia, "Shpresa dhe zhgënjime" (Ελπίδες και απογοητεύσεις) Εκδόσεις "Dituria", Tiranë 1993, σελ. 189

επεξεργασίας, η οποία σε προοπτική θα στήριζε και την ανάπτυξη της ελαφράς βιομηχανίας, της γεωργίας και των άλλων κλάδων της οικονομίας.

Εντός δέκα ετών και σε συνέχεια της κινεζο-αλβανικής φιλίας, στην Αλβανία ανεγέρθηκε πολυκλαδική βιομηχανία εξόρυξης και επεξεργασίας των ορυκτών και πετρελαίου, με στόχο την πραγματοποίηση του κλειστού κύκλου (χαλκός, σίδηρος, νικέλιο, χρώμιο, πετρέλαιο κ.ά.), μία ισχυρή βιομηχανία, μηχανική, επισκευαστική και παραγωγής μηχανών, μια χημική βιομηχανία (χάρτου, λιπασμάτων, πλαστικού, γυαλιού κ.ά.). Ανεγέρθηκε μια ολόκληρη βιομηχανία υφαντουργικής, τροφίμων, κατασκευάστηκαν μεγάλοι υδροηλεκτρικοί σταθμοί, σιδηροδρομικές γραμμές κ.ά.

Και στον τομέα της γεωργίας πραγματοποιήθηκαν σημαντικές εργασίες, προπαντός στην κατεύθυνση των εγγυοβελτιωτικών έργων και της ορθολογικής και συστηματικής εκμετάλλευσης των γεωργικών καλλιεργειών, της εξασφάλισης της άρδευσης και της μηχανοποίησης της γεωργίας. Εμφανείς επιτυχίες επιτεύχθηκαν επίσης στην παιδεία, την επιστήμη, την υγεία, την καλλιτεχνική δημιουργία, τον πολιτισμό. Χωρίς καμία αμφιβολία τα έτη '60-'70 για την Αλβανία ήταν τα έτη μιας ολόπλευρης οικονομικο-κοινωνικής ανάπτυξης, υψηλών ρυθμών προόδου και πρωτόγνωρης ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων, ήταν τα πιο επιτυχή χρόνια σε όλη την 45χρονη μεταπολεμική εποχή.⁹⁹

Αλλά αυτή η ολόπλευρη εξέλιξη της χώρας δεν βάδισε παράλληλα με την αύξηση της υλικής ευημερίας του λαού, η οποία θυσιαζόταν από μια αφηρημένη έννοια την "υποταγή του ατομικού συμφέροντος στο συλλογικό".

Μπορεί να ειπωθεί επίσης ότι η παράβλεψη του στόχου για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του λαού συνδέεται με την οικονομική πολιτική που ακολούθησε η κυβέρνηση και το κυβερνών κόμμα. Αφοσιωμένη στη θεωρητική φόρμουλα "επί της προτεραιότητας της βαριάς βιομηχανίας" ως βάση για την οικονομική ανάπτυξη, ένα μεγάλο μέρος του κρατικού προϋπολογισμού αφιερωνόταν σ' αυτόν τον τομέα

⁹⁹ Βλέπε E. Hoxha, "Raport ne Kongresin VI te PPSH" (Εκθεση στο 6ο Συνέδριο του ΚΕΑ), Εκδόσεις "8 Nentori", Tiranë 1971.

παραγωγικότητας, υποτιμώντας την ελαφριά βιομηχανία τροφίμων, η οποία συνδεόταν άμεσα με την ικανοποίηση των καθημερινών αναγκών του λαού.

Παράλληλα, όλο αυτό το χρονικό διάστημα παρουσιάστηκαν μερικά φαινόμενα εντελώς αντίθετα προς την αισιόδοξη κατάσταση που δημιουργείτο. Στο όνομα της ενδυνάμωσης της κοινής περιουσίας, κρατικοποιήθηκε πλήρως και το λιανικό εμπόριο και ολοκληρώθηκε η κολεκτιβοποίηση της γεωργίας¹⁰⁰ και στις ορεινές ζώνες, ενώ περιορίστηκε σε έκταση η συνεταιριστική αυλή και κτηνοτροφία, των γεωργικών οικογενειών κ.ά. Τα μέτρα αυτά επηρέασαν αρνητικά ιδιαίτερα το βιοτικό επίπεδο στα χωριά. Ταυτοχρόνα σημειώθηκε και περαιτέρω περιορισμός των ελευθεριών και των δικαιωμάτων των πολιτών. Με το σύνθημα "για την επαναστατικοποίηση της ζωής της χώρας"¹⁰¹, απαγορεύτηκε η άσκηση της θρησκευτικής δραστηριότητας και η χώρα ανακηρύχθηκε αθεϊστικό κράτος, ακυρώθηκε ο θεσμός της δικηγορίας και ανεστάλεισαν οι λειτουργίες του υπουργείου Δικαιοσύνης κ.ά.

Σε αυτές τις ακραίες ενέργειες, που πραγματοποιήθηκαν στο τέλος των ετών του '60, αντικατοπτρίζεται σε μεγάλο βαθμό η επίδραση της Κινεζικής Πολιτιστικής Επανάστασης στο εσωτερικό της χώρας¹⁰². Η αλβανική ηγεσία, όπως εξηγεί στο

¹⁰⁰ Ο πρώτος γεωργικός συνεταιρισμός ιδρύθηκε το 1947. Το 1956 η Κεντρική Επιτροπή του ΚΕΑ εξέδωσε νταρεκτίβα να προχωρήσει με γρήγορους ρυθμούς η κολεκτιβοποίηση και μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα όλη η μη ορεινή ζώνη συμπεριελήφθη σε γεωργικούς συνεταιρισμούς και κρατικά αγροκτήματα. Μετά το 1967 η κολεκτιβοποίηση διευρύνθηκε και προς τις ορεινές ζώνες. Στο πλαίσιο του συνεταιρισμού ενωνόταν η γή, τα ζώα και η δουλειά των αγροτών και όλοι πληρώνονταν ανάλογα με τη δουλειά που προσέφεραν. (Σύμφωνα με το Καταστατικό των Γεωργικών Συνεταιρισμών, έκδοση του υπουργείου Γεωργίας, Εκδόσεις "Naim Frasheri", Τίρανα 1967)

¹⁰¹ Η επανάσταση στη ζωή της χώρας υποκινήθηκε από μια ομιλία του ίδιου του Ε. Χότζα στις 6 Φεβρουαρίου 1967, στην οποία τονίζονταν η ανάγκη "να εκριζωθούν οι αστικο-ρεβιζιονιστικές απόψεις, να εκκαθαριστεί η σοσιαλιστική κοινωνία από τις έννοιες του παρελθόντος". Βάσει αυτών εκτός από τις αποφάσεις για την απαγόρευση της θρησκείας, τη διάλυση του Ινστιτούτου Δικηγορίας και του υπουργείου Δικαιοσύνης και την ισοπέδωση των μισθών (η διαφορά του χαμηλού μισθού προς τον υψηλό ορίστηκε στο 1/2), η αλλαγή της κοινωνικής κατάσταση των ηγετικών στελεχών του κόμματος και του κράτους, με το να δοθεί προτεραιότητα στο εργατικό στοιχείο, ο πόλεμος εναντίον των προκαταλήψεων και των καθυστερημένων συνήκων, η πλήρης ξεραφέτηση της γυναίκας κ.ά. (Σύμφωνα με την « Historia e PPSH » (Ιστορία του ΚΕΑ)

¹⁰² Η Κινεζική Πολιτιστική Επανάσταση άρχισε στην Κίνα το 1966. Εμπνευστής της ήταν ο πρόεδρος του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας Μάο Τσε Τουνγκ και είχε ως στόχο τη διήθηση εξόντωση των αστικο-ρεβιζιονιστικών στοιχείων, αν και στην πραγματικότητα επρόκειτο για πόλεμο για την εξουσία. Ο πόλεμος μεταξύ των "επαναστατικών επιτροπών" και των "κόκκινων γκαρντίστ" κράτησε 3 χρόνια, συνοδεύτηκε από διώξεις και εκτελέσεις πολλών ηγετικών στελεχών του Κόμματος, επιστημόνων, διανοουμένων, οι οποίοι

βιβλίο του ο Ενβέρ Χότζα, είχε πολλές επιφυλάξεις γι' αυτήν την επανάσταση, η οποία περισσότερο έμοιαζε με αγώνα για εξουσία, παρά με προσπάθεια για "εκκαθάριση" της κινεζικής κοινωνίας από "τα αστικά στοιχεία και τους ρεβιζιονιστές"¹⁰³.

Παρ' όλα αυτά δεν είναι τυχαίο που ακριβώς στην αρχή της δεκαετίας του '70, και στην Αλβανία ενισχύθηκε η πάλι εναντίον αυτών που ονομάστηκαν ξένες αστικές εκφράσεις. Επίσης, δεν είναι τυχαίο ότι και ο αγώνας στους κόλπους του Κόμματος άρχισε και κορυφώθηκε στο τα χρόνια που στην Κίνα εξελισσόταν η Πολιτιστική Επανάσταση.

Η πλήρης στηριξη στις δικές μας δυνάμεις

Οι συμμαχίες και οι φιλίες, οι αντιθέσεις και οι εχθρότητες μεταξύ των κρατών είναι συγκυριακές. Συνδέονται, δημιουργούνται και διαλύονται, χαλούν και ενισχύονται σε ορισμένες συνθήκες σύμφωνα με τα συμφέροντα των πλευρών. Όπως έχει πει ο Γάλλος πρόεδρος Σαρλ Ντε Γκολ¹⁰⁴: "Δεν υπάρχει παντοτινή φιλία, υπάρχουν μόνο παντοτινά συμφέροντα". Έτσι συνήφθη και χάλασε η αλβανο-γιουγκοσλαβική φιλία με τον Τίτο, μετά η αλβανο-σοβιετική με τον Χρουστσόφ και στο τέλος η αλβανο-κινεζική φιλία με τον Μάο Τσε Τουνγκ¹⁰⁵.

θεωρούνταν "αστοί". Στην ηγετική ομάδα της πολιτιστικής επανάστασης ήταν και η Τσιάν Τσιν, η σύζυγος του Μάο. Μετά το θάνατο του Μάο πήρε τέλος και η Πολιτιστική Επανάσταση. (Enciclopedia de Agostini)

¹⁰³ Βλέπε E. Hoxha, "Shenime per Kinen" (Σημειώσεις για την Κίνα), Εκδόσεις "8 Nentori", Τίρανα 1982.

¹⁰⁴ De Gaulle, Charles (1890-1970) - Στρατηγός και πολιτική προσωπικότητα της Γαλλίας. Το 1940 μετά τη γερμανική κατοχή της Γαλλίας οργάνωσε την αντίσταση κατά των κατακτητών. Μετά τον πόλεμο έγινε πρωθυπουργός και το 1958 εξελέγη πρόεδρος της Δημοκρατίας. Επανεξελέγη πρόεδρος το 1965 ενώ το 1969 ηττήθηκε σε δημοψήφισμα για τη διάλυση της Γερουσίας και την τοπική μεταρρύθμιση, δημοψήφισμα το οποίο ο ίδιος είχε προτείνει. (Enciclopedia de Agostini)

¹⁰⁵ Mao Ce Tung (1893-1976). Από τους ιδρυτές του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας (1921). Ηγέτης της ένοπλης κινεζικής επανάστασης η οποία κατέληξε στην απελευθέρωση του Πεκίνου (25 Μαρτίου 1949). Την 1η Οκτωβρίου 1949 ανακηρύχθηκε η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, πρόεδρος της οποίας εξελέγη ο Μάο. Εγκατέλειψε το αξίωμα αυτό το 1959, διατηρώντας αυτό του προέδρου του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας. Υπήρξε συγγραφέας πολλών φιλοσοφικών βιβλίων, όπως: "Τια τη νέα δημοκρατία" (1940), "Τια τη

Στην αλβανική πρακτική αυτές οι φιλικές σχέσεις με την κάθε πλευρά δεν διήρκεσαν περισσότερο από μία δεκαετία. Άλλο χαρακτηριστικό αυτών των σχέσεων ήταν ότι, από την πρώτη μέρα που συνάπτονταν μέχρι την τελευταία μέρα όταν χαλούσαν, θεωρούνταν αδελφική φιλία, ενώ οι μυθοποιημένοι ηγέτες δήλωναν αιώνια και ειλικρινή φιλία, αμοιβαία αδελφική αγάπη, διεθνή και ανιδιοτελή, για να λεχθεί τελείως το αντίθετο την επαύριον της διακοπής αυτών των σχέσεων. Ως αποτέλεσμα μπορούμε να πούμε ότι και οι Γιουγκοσλάβοι και οι Σοβιετικοί και οι Κινέζοι στις σχέσεις τους με την Αλβανία ακολουθούσαν την "αστική" θέση του Ντε Γκολ και όχι τις θέσεις της προλεταριακής διεθνούς.

Η διακοπή των σχέσεων με τη Γιουγκοσλαβία και τη Σοβιετική Ένωση, συνέβη όχι τόσο για ιδεολογικούς λόγους, όσο στο όνομα της υπεράσπισης της ανεξαρτησίας της χώρας, η οποία σύμφωνα με την ηγεσία του ΚΕΑ απειλείτο από τις δύο αυτές χώρες. Το αντίθετο, η διακοπή των σχέσεων με την Κίνα ήταν μια πολιτικά αδικαιολόγητη πράξη της αλβανικής ηγεσίας. Το γεγονός αυτό έβλαψε πολύ την ανάπτυξη της χώρας.

Η οικονομική βοήθεια που ερχόταν από την Κίνα με τη μορφή πιστώσεων, πρώτων υλών, μηχανημάτων και προϊόντων ευρείας κατανάλωσης διακόπηκε. Πολλά βιομηχανικά έργα που είχαν αρχίσει να γίνονται έμειναν στη μέση. Στο διεθνές επίπεδο, η Αλβανία έχασε έναν ισχυρό σύμμαχο, ενώ η πολιτική απομόνωση από τον εξωτερικό κόσμο έγινε πιο βαθιά.

Οι αλβανοκινεζικές σχέσεις χειροτέρευσαν ως αποτέλεσμα των ιδεολογικών και πολιτικών διαφωνιών, οι οποίες συνδέονταν με τη στάση που έπρεπε να κρατηθεί έναντι των υπερδυνάμεων και προπαντός έναντι του αμερικανικού ιμπεριαλισμού. Το ΚΕΑ δεν ήταν σύμφωνο με την προσέγγιση της Κίνας με τις

σωστή επίλυση των αντιθέσεων στις γραμμές του λαού" (1947) κ.ά. Το "Κόκκινο βιβλίο" με αποσπάσματα από τα έργα του Μάο έγινε γνωστό σε όλο τον κόσμο. (Enciclopedia de Agostini)

ΗΠΑ, η οποία ξεκίνησε με την επίσκεψη που πραγματοποίησε στην Κίνα, το 1973 ο πρόεδρος Νίξον¹⁰⁶.

Η αλβανική ηγεσία, τυφλωμένη από την ιδεολογία, δεν μπόρεσε να καταλάβει ότι από τη σινο-αμερικανική συμμαχία η Αλβανία δεν θα έχανε τίποτα, δεν θα ζημιωνόταν καθόλου και δεν θιγόταν κανένα συμφέρον της. Αντίθετα, η σινο-αμερικανική συμμαχία θα μπορούσε να εξυπηρετήσει και την ίδια την Αλβανία, διότι η Κίνα θα μπορούσε να επηρεάσει ώστε να βελτιωθεί το παγωμένο κλίμα στις αλβανο-αμερικανικές σχέσεις.

Από την άλλη πλευρά, ήταν μια απαίτηση μεγαλομανίας, αυτή της Αλβανίας που ζητούσε από τη μεγαλύτερη οικονομική και πολιτική δύναμη της Ασίας να υποταχθεί στις σεκταριστικές εκτιμήσεις της αλβανικής ηγεσίας και η Κίνα να έχει ως ιδεολογική πυξίδα προσανατολισμού τον αλβανικό μαρξισμό - λενινισμό, ώστε να προσδιορίζει τη γραμμή της στην εξωτερική πολιτική.

Μετά τη διακοπή των σχέσεων με την Κίνα, η Αλβανία, στην οικονομική της ανάπτυξη ακολούθησε την αρχή "της ολοκληρωτικής στήριξης στις δικές της δυνάμεις" με την οποία η οικονομία βάδιζε προς πλήρη αυτάρκεια, υπολογίζοντας μονάχα στις εσωτερικές δυνατότητες. Αυτός ο δρόμος αρχικά είχε ως αποτέλεσμα την ελάττωση των ρυθμών ανάπτυξης, αργότερα τη στασιμότητα και από τα μέσα της δεκαετίας του '80 μια οικονομική κρίση που βάθαινε καθημερινά.

Σε τελευταία ανάλυση, ανεξάρτητα από τους υποκειμενικούς παράγοντες, η ακολουθούμενη πολιτική, τα καλά και οι ατέλειες στην ανάπτυξη της Αλβανίας είναι συνδεδεμένα με το ίδιο το σύστημα, με τους περιορισμούς και τα ελαττώματά του.

Ο σοβιετικός σοσιαλισμός και ο αλβανικός σοσιαλισμός, και οι δύο εφαρμοσμένοι σε χώρες με μέγεθος εδάφους και πληθυσμό τελείως διαφορετικό, είχαν τα ίδια αποτελέσματα: μια φτωχή κοινωνία, μια διαβίωση συνοδευόμενη με

¹⁰⁶ Nixon, Richard (1913-1994). Εξελέγη πρόεδρος των ΗΠΑ το 1968 και επανεξελέγη δεύτερη φορά το 1972. Αναγκάστηκε να παραιτηθεί του 1974 μετά τις κατηγορίες ότι προσπάθησε να καλύψει το σκάνδαλο του Watergate, στο οποίο είχε εμπλακεί και ο ίδιος. (The Presidents of the USA)

πολλές ελλείψεις ειδών πρώτης ανάγκης για τους ανθρώπους, μια αγορά που ποτέ δεν χόρτασε προϊόντα ευρείας κατανάλωσης.

Από την άλλη μεριά, ο σοσιαλισμός σοβιετικού τύπου, που εφαρμόστηκε και στην Αλβανία, με όλες τις αλλαγές που δημιούργησε για την ανάπτυξη της χώρας, σε σύγκριση με το παρελθόν, δεν οδήγησε την αλβανική κοινωνία προς την αφθονία της εγγυημένης ευημερίας, δεν οδήγησε, κυριώς, στην εξασφάλιση της ελευθερίας του ατόμου. Αντίθετα την οδήγησε στην τυποποίηση των ανθρώπων, στην ισότητα τους, αλλά μια ισότητα προς τα κάτω.

Οι συγκρούσεις στους κολπους του κομμματος

Στη μεταπολεμική Αλβανία, ο "ταξικός πόλεμος"¹⁰⁷, χρησιμοποιήθηκε για να χτυπησει μέλη των πρώην κυρίαρχων παραδοσιακών τάξεων στην Αλβανία, οι οποίοι είτε είχαν συνεργαστεί απευθείας με τους Ιταλο-Γερμανούς κατακτητές ή τουλάχιστον δεν είχαν καμμία συνεισφορά στην οργάνωση της αντιφασιστικής αντίστασης. Αυτός ο "ταξικός πόλεμος" έγινε και εναντίον των ατομων τα οποία δρούσαν με στόχο την ανατροπή του νέου σοσιαλιστικού καθεστώτος.

Αλλά στο όνομα του ταξικού πολέμου τιμωρήθηκαν και άτομα, συμπεριλαμβανομένων και μελών του Εργατικού Κόμματος, τα οποία εξέφραζαν τη δυσαρέσκειά τους για το σοσιαλιστικό καθεστώς, ζητούσαν αλλαγές ή εξέφραζαν πολιτικές και ιδεολογικές απόψεις αντίθετες με τη γραμμή του ΚΕΑ. Αυτός ο "ταξικός πόλεμος" στην Αλβανία διεξήχθη με μεγάλη αυστηρότητα.

¹⁰⁷ Ο ταξικός πόλεμος, σύμφωνα με τον Μαρξ και τον Έγκελς είναι το κλαδί για την εξήγηση της ιστορίας. Όπως εξητούν, χαρακτηριστικό της κοινωνίας όλων των χωρών είναι ο διαχωρισμός των ατόμων σε κοινωνικές τάξεις, οι οποίες βρίσκονται σε πόλεμο μεταξύ τους. Έτσι υπήρχαν πατρικοί και πληβείοι, μεγάλοι γαιοκτήμονες και φτωχοί αγρότες, πλούσιοι και φτωχοί, αστοί και προλετάριοι. Οι Μαρξ και Έγκελς είδαν στην αστική τάξη και στο προλεταριάτο που αναπτυσσόταν τους δύο βασικούς ανταγωνιστές της εποχής και δήλωσαν ότι με τη νίκη του προλεταριάτου θα εγκατασταθεί ο κομμουνισμός, η κοινωνία χωρίς τάξεις. Στη μεταπολεμική Αλβανία, παρ' όλο που λεγόταν ότι οι τάξεις είχαν καταργηθεί και η εξουσία ανήκε ολοκληρωτικά στο λαό, κάθε κατασταλακτικό μέτρο εναντίον των αντιπάλων του καθεστώτος, μάλιστα και εναντίον των στελεχών του Κόμματος, οι οποίοι είχαν αντίθετη γνώμη από την επίσημη γραμμή του ΚΕΑ, θεωρούνταν ταξικός πόλεμος. (Enciclopedia de Agostini και "Ιστορία του ΚΕΑ")

Ιδιαίτερα τη δεκαετία του 1970 ο "ταξικός πόλεμος" συμπεριέλαβε και την ίδια την ηγετική ομάδα του ΚΕΑ. Ανεξαρτήτως από το γεγονός ότι και αυτό ονομάστηκε "ταξικός πόλεμος", στην πραγματικότητα αυτό ήταν πόλεμος "μέσα στο ίδιο είδος", ήταν πόλεμος μεταξύ συντρόφων για να εξασφαλίσουν την ηγεμονία στο Κόμμα. Πρόκειται για έκφραση εκφυλισμού της εξουσίας, χαρακτηριστικό των ολοκληρωτικών κρατών. Τότε, οικονομικές και πολιτικές δυσκολίες ήρθαν σε πρώτο πλάνο.

Εκτός από την αποσύνδεση με την Γιουγκοσλαβία και την ΕΣΣΔ είχε αρχίσει και το πάγωμα των σχέσεων με την Κίνα. Η ηγεσία του ΚΕΑ θεωρούσε τον εαυτό της "αλάνθαστο σημαιοφόρο του μαρξισμού - λενινισμού". Την πολιτική γραμμή του Κομμουνιστικού Κόμματος της ΕΣΣΔ και της Γιουγκοσλαβίας, αλλά πλέον και της Κίνας, της εξωτερική τους πολιτική και τις οικονομικές τους μεταρρυθμίσεις ώστε να αντιμετωπιστούν οι δυσκολίες που είχαν παρουσιαστεί σ' αυτές τις χώρες, το ΚΕΑ τις θεωρούσε "ρεβιζιονιστικές", δηλαδή ότι απομακρύνονταν από τη μαρξιστική ιδεολογία.

Και στις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις η ηγεσία του ΚΕΑ ήταν αντίθετη με κάθε πράξη ή άποψη που ερχόταν σε αντίθεση με την πολιτική γραμμή της. Το ΚΕΑ στιγμάτιζε όλα αυτά σαν επιρροή "των Σοβιετικών και Γιουγκοσλάβων ρεβιζιονιστών" ή σαν επιρροή της "δυτικής αστικής ιδεολογίας και πολιτισμός".

Η καταπάτηση της ελευθερίας της σκέψης και η τιμωρία κάθε ιδέας για πολιτικές και οικονομικές αλλαγές, έτσι ώστε η χώρα να αντιμετωπίσει τα αιτήματα της εποχής, επιβάρυναν ακόμη περισσότερο την κατάσταση. Αυτή η στάση, ιδιαίτερα στους κύκλους των διανοουμένων δημιουργούσε ένα βαρύ και αβάσταχτο πολιτικό κλίμα.

Υπό αυτές τις συνθήκες πήρε μεγαλύτερες διαστάσεις ο "πόλεμος" για την εξουσία στους κόλπους του ΚΕΑ.

Το πρώτο χτύπημα δόθηκε στον τομέα της τέχνης και του πολιτισμού. Ως πρόσχημα για να σταματήσει κάθε προσπάθεια για φιλελευθερισμό σε αυτόν τον τομέα

χρησίμευσε το 11ο Φεστιβάλ Τραγουδιού¹⁰⁸ στην αλβανική ραδιοτηλεόραση, που παρουσιάστηκε στα τέλη Δεκεμβρίου το 1971, η διεξαγωγή του οποίου, σύμφωνα με το Κόμμα και προσωπικά τον ίδιο τον Ενβέρ Χότζα, θεωρήθηκε ότι είχε ξένες επιδράσεις "αστικο-ρεβιζιονιστικές". Αυτές οι επιδράσεις υποστηρίχθηκε ότι είχαν σχέση με τον τρόπο που εκτελέστηκαν τα τραγούδια, τον τρόπο ενδυμασίας των τραγουδιστών, τις κινήσεις και τις χειρονομίες κατά την εκτέλεση. Σ' αυτές τις πράξεις ασκήθηκε κριτική διότι "δεν είχαν καμμία σχέση με την παράδοση της τέχνης και της αλβανικής μουσικής".

Αυτό το φεστιβάλ τραγουδιού χρησίμευσε ως πρόλογος μιας μεγάλης εκστρατείας κριτικής. Ως αποτέλεσμα απολύθηκαν από τον τομέα κουλουράς, λογοτεχνίας και τεχνών, από το Σύνδεσμο των Συγγραφέων και Καλλιτεχνών κ.α. μερικοί ταλαντούχοι δημιουργικοί, λογοτέχνες, κριτικοί, ηθοποιοί και σκηνοθέτες. Όπως ελέγχθη, αυτοί είχαν επιτρέψει στους τομείς τους να διεισδύσουν έργα με ξένες αντισοσιαλιστικές ιδέες¹⁰⁹.

Η λογική βάσει της οποίας χειρίστηκαν όσα συνέβησαν, ήταν παρόμοια με την μπολσεβίκικη νοοτροπία, την οποία υπογραμμίζει ο Βίκτορ Μ. Τσεμπρίκοφ, μέλος του Πολιτικού Γραφείου της Κεντρικής Επιτροπής της ΕΣΣΔ, πρώην προϊστάμενος της KGB. Αυτός γράφει:

« Εμείς έχουμε ανθρώπους, οι οποίοι έχουν ιδέες και απόψεις που είναι ξένες, μάλιστα εχθρικές προς το σοσιαλισμό. Όλα τα στρώματα του πληθυσμού της χώρας μας είναι στόχος των ειδικών ιμπεριαλιστικών υπηρεσιών. Τούτο σημαίνει ότι οι αντίπαλοί μας προσπαθούν να ωθήσουν ιδιαίτερους εκπροσώπους της καλλιτεχνικής διάνοησης στις θέσεις των κλαψιάρηδων, των δημαγωγών, των μηδενιστών, αυτών που μαυρίζουνε μερικές φάσεις της ιστορικής ανάπτυξης της κοινωνίας μας και που

¹⁰⁸ Κάθε χρόνο στα τέλη Δεκεμβρίου διοργανωνόταν το Φεστιβάλ Τραγουδιού. Διοργανωτές του ήταν η Ραδιοτηλεόραση και γι' αυτόν το λόγο ο Ε. Χότζα, όταν έγιναν λάθη στο 11ο Φεστιβάλ καταδίκασε τον Τόντι Λουμπόντια, ο οποίος ήταν διευθυντής της Ραδιοτηλεόρασης και μέλος της Κεντρικής Επιτροπής. Αυτός και ο Φαντίλ Παταράμ, επίσης μέλος της Κεντρικής Επιτροπής και ένας από τους γραμματείς του Εργατικού Κόμματος στα Τίρανα, διεγράφησαν από το Κόμμα και καταδικάστηκαν σε 15 χρόνια κάθειρξη για "αντισοσιαλιστική δραστηριότητα". (« Historia e Shqipërise » -Ιστορία της Αλβανίας)

¹⁰⁹ Βλέπε Ε. Hoxha, "Raport ne Plenumin IV Te KQ te PPSH", (Έκθεση στην 4η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΕΑ), Ιούνιος 1974.

παρατούν τον κυριότερο σκοπό της σοσιαλιστικής κουλτούρας: την ανύψωση του ανθρώπου της δουλειάς»¹¹⁰.

Τον μήνα Ιούνιο του 1974 στα Τίρανα, συνήλθε η ειδική ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΕΑ, για να γίνει ο ισολογισμός της "εχθρικής" δουλειάς στον τομέα της τέχνης και του πολιτισμού. Η ομιλία του Ενβέρ Χότζα στην 4η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής, είχε τον τίτλο: "Η εμφάνιση του ιδεολογικού αγώνα ενάντια στις ξένες εκδηλώσεις και τις φιλελεύθερες στάσεις έναντι αυτών". Σ' αυτήν την ομιλία γινόταν κριτική για τις φιλελεύθερες εκδηλώσεις που είχαν αρχίσει να φαίνονται στους διάφορους τομείς της καλλιτεχνο-πολιτιστικής δημιουργίας¹¹¹.

Η ομιλία του Ε. Χότζα σε αυτή την ολομέλεια, καθώς και το πνεύμα αμφιβολίας που ζωντάνεψε και πήρε ορμή, είχε δύο αρνητικές συνέπειες:

Πρώτον και κύριον, ότι αυτό σημείωσε την αρχή ενός άγριου ταξικού "αγώνα" εκκαθαρίσεων στους κόλπους της ηγετικής ομάδας του Κόμματος, ο οποίος πήρε και πιο σκληρές μορφές από τον ταξικό πόλεμο που γίνονταν ενάντια των πρώην αστών ή και των συνεργατών των φασιστών κατακτητών.

Δεύτερον, μετά αυτή την ολομέλεια και την επίθεση που έγινε εναντίον αυτού που ονομάστηκε φιλελεύθερο πνεύμα, δόθηκε προτεραιότητα στο σεχταρισμό και το συντηρητισμό, κίνδυνος πολύ σοβαρός, που έγινε αργότερα το κύριο εμπόδιο για την πρόοδο και ανάπτυξη της χώρας στο δρόμο της δημοκρατίας.

Η σύγκρουση στους κόλπους του ΚΕΑ συνέχισε και αργότερα κατά τα έτη '74-'75, όταν η μία μετά την άλλη τιμωρήθηκαν μια ομάδα στρατιωτικών¹¹² και μια

¹¹⁰ Βλέπε Zbigniew Brzezinski, "Il grande fallimento", σελ. 96.

¹¹¹ Βλέπε E. Hoxha, "Raport ne Plenumin IV Te KQ te PPSH".

¹¹² Τον Ιούλιο και το Δεκέμβριο 1974 (5η και 6η Ολομέλεια της ΚΕ του ΚΕΑ) καταδικάστηκαν οι Μπ. Μπαλούκου (μέλος του Πολιτικού Γραφείου και υπουργός Αμυνας) και Π. Ντούμε (υπονύμφιος για μέλος του Πολιτικού Γραφείου και αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού). Μαζί με ομάδα στρατιγών κατηγορήθηκαν ότι είχαν προετοιμάσει κρυφά θεωρητικές-στρατιωτικές θέσεις οι οποίες ήταν αντίθετες με τη γραμμή του ΚΕΑ για την άμυνα της χώρας. Οι Μπ. Μπαλούκου, Π. Ντούμε κ.ά. πέρασαν από στρατοδικείο, το οποίο, μαζί με τον Χ. Τσάκο (πολιτικός διοικητής του Στρατού), καταδικάστηκαν σε θάνατο και εκτελέστηκαν. (Σύμφωνα με την «Historia e Shqipërise» -Ιστορία της Αλβανίας- και την εφημερίδα "Zeri i Popullit")

ομάδα οικονομικών διευθυνόντων¹¹³, επικεφαλής των οποίων ήταν και 5 μέλη του Πολιτικού Γραφείου της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος. Η κατηγορία ήταν η ίδια: η ολίσηση από τη γραμμή του Κόμματος, εχθρική δράση που εξασθένιζε τις θέσεις του σοσιαλισμού στις ένοπλες δυνάμεις και στην οικονομία.

Άρχισε έτσι, σε ευρύ μέτωπο, σε όλους τους τομείς της οικονομικό - κοινωνικής ζωής, μία νέα και βαθιά εκκαθάριση. Δεκάδες στέλεχη του κόματος και του κράτους κατηγορήθηκαν ότι ήταν προδότες, ρεβιζιονίστες. Αυτή η εκκαθάριση συμπεριλάμβανε μέλη της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΕΑ, υπουργούς, διευθυντές σε διάφορους επιστημονικούς οργανισμούς και οικονομικές εταιρείες.

Ο εσωτερικός αγώνας με τις "εχθρικές" ομάδες στους κόλπους του ΚΕΑ πήρε τέλος το 1982 με την αυτοκτονία του τότε Αλβανού πρωθυπουργού Μεχμέτ Σέχου¹¹⁴. Και αυτός μετά το θάνατό του χαρακτηρίστηκε από τον Ε. Χότζα πράκτορας της Intelligence Service. Έτσι χαρακτηρίστηκε και ο πρώην υπουργός Εσωτερικών Καντρί Χασμπίου, ο οποίος εκτελέστηκε σαν εχθρός του κόματος.

Από το κόμμα το οποίο ήταν στην εξουσία και από τον ίδιο τον Ε. Χότζα, αυτές οι πράξεις θεωρήθηκαν σαν "νίκη" διότι "δυνάμωναν τον σοσιαλισμό". Αλλά, στην πραγματικότητα, ο πόλεμος στους κόλπους του κόμματος, ως μέρος της πολιτικής της βίας και της καταπάτησης της ελευθερίας τους ατόμου, την οποία ασκούσαν εναντίον οποιουδήποτε ήταν εναντίον της επίσημης γραμμής, αποτελεί την πιο μαύρη σελίδα στην ιστορία του αλβανικού σοσιαλισμού.

¹¹³ Το Μάιο 1975, 7η Ολομέλεια της Κεντρική Επιτροπής του ΚΕΑ καταδίκασε τον Α. Κελέζι (πρόεδρο της Κρατική Επιτροπής Σχεδιασμού και μέλος του Πολιτικού Γραφείου), τον Κ. Θεοδόσι (υπουργός Βιομηχανίας, μέλος του Πολιτικού Γραφείου), και τον Κ. Γκέλα (υπουργός Εμπορίου, μέλος της Κ.Ε.). Κατηγορήθηκαν για εχθρική δραστηριότητα στον τομέα της οικονομίας με σκοπό την επιστροφή της σοσιαλιστικής οικονομίας στην καπιταλιστική οδό. Αυτοί οι υπουργοί και άλλοι διευθυντές στους τομείς των ορυχείων και του πετρελαίου πέρασαν από δικαστήριο και οι Κελέζι και Θεοδόσι καταδικάστηκαν σε θάνατο και εκτελέστηκαν, ενώ οι υπόλοιποι σε φυλάκιση. (Σύμφωνα με την "Ιστορία της Αλβανία" και την εφημερίδα "Zeri i Popullit")

¹¹⁴ Shehu, Mehmet (1912-1981). Συμμετείχε στον Εθνικοαπελευθερωτικό Πόλεμο και υπήρξε διοικητής της 1ης Παρτιζανικής Ταξιαρχίας. Υπουργός Εσωτερικών (1948-1953) και πρωθυπουργός της Αλβανίας από το 1953 και μέχρι το θάνατό του. Το Δεκέμβριο του 1981 αυτοκτόνησε. Μετά το θάνατό του αποκλήθηκε από τον Ε. Χότζα διπλός πράκτορας, συνδεδεμένος τόσο με την Intelligence Service και με την KGB, άρα προδότης της Αλβανίας. (Από το αρχείο του ATSH - Αλβανικό Πρακτορείο Ειδήσεων)

Γενικά, αυτές οι πράξεις δημιουργούσαν μια βαριά ψυχική κατάσταση και θλίψη στον κόσμο. Ήταν εκφράσεις εκφυλισμού του σοσιαλισμού, τον οποίο οι άνθρωποι θεωρούσαν το καθεστώς της δικαιοσύνης και της κοινωνικής ισότητας, με σκοπό την κοινωνία της ευημερίας και της γενικής ελευθερίας. Το αποτέλεσμα ήταν η απομάκρυνση από τα ιδέωδη του Αντιφασιστικού Εθνικοαπελευθερωτικού Πολέμου. Αυτός ο εκφυλισμός αποτελεί και την κύρια εσωτερική αιτία, η οποία οδήγησε αργότερα, στα τέλη της δεκαετίας του '80, στην ανατροπή του σοσιαλισμού.

*

*

*

Ως συμπέρασμα σχετικά με το δρόμο που έχει διανύσει ο σοσιαλισμός στην Αλβανία, μπορούμε να πούμε:

Η Αλβανία, όσον αφορά το σοσιαλιστικό καθεστώς, τη δομή και την οργάνωση της κοινωνίας, δεν είχε καμμία ριζική διαφορά από τις άλλες χώρες. Ο αλβανικός σοσιαλισμός είχε οικοδομηθεί βασιζόμενος στις αρχές πάνω στις οποίες οικοδομήθηκε και ο σοσιαλισμός στην ΕΣΣΔ και στις άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Ωστόσο έμεινε πιστός στο σταλινικό σοσιαλισμό, διότι το Εργατικό Κόμμα Αλβανίας δεν δέχθηκε ποτέ την κριτική που ασκήθηκε εναντίον του Στάλιν. Συνεπώς, κάθε μεταρρύθμιση που γινόταν στην ΕΣΣΔ και στις άλλες ανατολικές χώρες χαρακτηριζόταν από το ΚΕΑ ως ρεβιζιονιστική, δηλαδή αντιμαρξιστική.

Αυτή η στάση είχε ως συνέπεια κατά την οικοδόμηση του σοσιαλισμού, ειδικά τα έτη '60-'70, να εμφανίζονται περισσότερο τα ολοκληρωτικά και δικτατορικά χαρακτηριστικά στην αλβανική κοινωνία. Το ΚΕΑ, υπό την ηγεσία του Ενβέρ Χότζα, στο όνομα του "καθαρού" μαρξισμού - λενινισμού, εμβάθυνε τον λεγόμενο ταξικό πόλεμο, ενώ στο όνομα της επαναστατικοποίησης και της κοινωνικής ισότητας περιόριζε μέχρι τα άκρα την ελεύθερη πρωτοβουλία και την ατομική ιδιοκτησία, καθώς και τα δικαιώματα και τις ελευθερίες του ατόμου. Με αυτόν τον

τρόπο, διαφορετικά απ' ότι συνέβη στις άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, όπου στη δεκαετία '80-'90 άρχισαν να εμφανίζονται ομάδες αντιφρονούντων, στην Αλβανία δεν υπήρχαν οι συνθήκες ώστε να δημιουργηθεί και να αναπτυχθεί μια δημοκρατική ελίτ. Η έλλειψη αυτής της ελίτ ήταν ένα μεγάλο εμπόδιο για τη δημιουργία των δημοκρατικών θεσμών.

Στην Αλβανία η καταπάτηση της ελευθερίας του ατόμου, η αντίθεση με κάθε είδους πολιτική εκδοχή διαφορετική από αυτή του κόμματος στην εξουσία και η βία εναντίον των πολιτικών αντιπάλων, ήταν πιο έντονες και λόγω των συνθηκών υπό τις οποίες έγινε η ανάπτυξη της χώρας. Αυτές οι συνθήκες ήταν και αποτέλεσμα των εξωτερικών επεμβάσεων, όπως εκ μέρους των Γιουγκοσλάβων κ.λπ. Η βία, η οποία χρησιμοποιήθηκε σ' αυτές τις καταστάσεις εκφραζόταν σαν μέτρο υπεράσπισης από τους κινδύνους που απειλούσαν τη χώρα και την ενότητα του λαού. Γι' αυτόν το λόγο η βία η οποία χρησιμοποιήθηκε, όχι μόνο κατά τρόπο που να δικαιολογείται στα μάτια του λαού, αλλά η ιδέα της αυτοϋπεράσπισης δημιουργούσε αυτό το οποίο ονομάστηκε "η ψύχωση της αμφιβολίας". Αυτό εκφραζόταν με "ένα συγκεκριμένο στυλ δουλειάς το οποίο μετέτρεπε τις κριτικές σε εχθρότητα, τις δυσκολίες σε σαμποτάζ και τις εναλλακτικές απόψεις σε προδοσία"¹¹⁵.

Τα παραπάνω φαινόμενα είναι μια έκφραση των παραμορφώσεων του κράτους, του ονομαζόμενου « δικτατορία του προλεταριάτου » στην Αλβανία. Μετά τον πόλεμο, το καθεστώς είχε ευρύτατη λαϊκή υποστήριξη, διότι εξέφραζε τα συμφέροντα του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού. Αλλά με τον καιρό, μεταξύ της εξουσίας ή, καλύτερα, μεταξύ της ηγεσίας του ΚΕΑ στην εξουσία και του λαού, άρχισε να εμφανίζεται ένα ρήγμα. Σ' αυτό έπαιξε ρόλο η αντικατάσταση της δημοκρατίας από τον ολοκληρωτισμό, η καταπάτηση των ελευθεριών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η σταδιακή απομάκρυνση της ηγετικής ομάδας του κόμματος από τα ιδεώδη του Αντιφασιστικού Πολέμου, η αλλαγή του τρόπου ζωής από αυτόν του λαού. Ενώ στη χώρα οι οικονομικές δυσκολίες αυξάνονταν, η ηγεσία είχε ειδικά προνόμια. Για τα στελέχη της ονομαζόμενης "νομενκλατούρας"

¹¹⁵ Zbigniew Brzezinski, "Il grande fallimento", σελ. 35.

δημιουργήθηκε ένα σύστημα προνομίων που άρχιζε από τα ειδικά μαγαζιά γι' αυτήν την ομάδα, από τις οικίες τους σ' ένα ειδικό μέρος και μέχρι τα αυτοκίνητα με οδηγούς, ειδικές κλινικές κ.λπ.

Αυτά τα φαινόμενα είναι αποτέλεσμα της συγκέντρωσης της πολιτικής εξουσίας στο χέρι ενός μόνο ατόμου και του αυστηρού κεντρικού σχεδιασμού όλης της οικονομικής και πολιτικής ζωής της χώρας. Αυτά απομάκρυναν το κόμμα από το λαό. Αυτό, καθώς και άλλες ελλείψεις στον οικονομικό τομέα, αύξησαν τη δυσαρέσκεια στην αλβανική κοινωνία, η οποία θα εκρήγνυτο στα τέλη της δεκαετίας του '80, σ' αυτό το οποίο ονομάστηκε "δημοκρατικό κίνημα" και το οποίο σημείωσε το πέρασμα από το μονοκομματικό σύστημα στον κομματικό πλουραλισμό.

II

Η ΑΛΒΑΝΙΑ ΣΤΑ ΠΡΟΘΥΡΑ ΤΟΥ ΠΛΟΥΡΑΛΙΣΜΟΥ

1. Οι προσπάθειες του ΚΕΑ να μεταρρυθμίσει την αλβανική κοινωνία

Η ανάγκη για μεταρρυθμίσεις

Το 1985 η εσωτερική και η εξωτερική κατάσταση της Αλβανίας ήταν δύσκολη. Μετά τις επιτυχίες των πρώτων χρόνων (τα έτη 1950-1960), οι οποίες έδωσαν τέλος στην καθυστέρηση την οποία είχε κληρονομήσει η χώρα, άρχισαν να εμφανίζονται τα σημάδια μιας κρίσης η οποία πλησίαζε (αρχές του 1980). Αυτό εκφράστηκε και στην οικονομική ανάπτυξη καθώς και στην ανάπτυξη ευρύτερα της αλβανικής κοινωνίας.

Η διακοπή των σχέσεων με την Κίνα, δυσκόλεψε πιο πολύ τις συνθήκες στην Αλβανία. Η απομόνωση της Αλβανίας από τον υπόλοιπο κόσμο έγινε πιο βαθιά. Η αρνητική συνέπεια αυτής της απομόνωσης ήταν εμφανής στον οικονομικό, καθώς και στον πολιτικό τομέα. Η βιομηχανία υπέφερε από την έλλειψη πρώτων υλών, ενώ ο κρατικός προϋπολογισμός από χρόνο σε χρόνο λιγόστευε. Οι εισαγωγές και οι εξαγωγές μειώνονταν.

Η αρχή της “στήριξης στις δικές μας δυνάμεις”, η οποία μπορεί να είχε κάποια έννοια την περίοδο που η Αλβανία είχε σχέσεις με τη Σ. Ενωση ή την Κίνα, τώρα πια δεν εξέφραζε την πραγματικότητα. Παρ’ όλα αυτά η αλβανική ηγεσία επέμενε να βασίζεται σ’ αυτήν την αρχή.

Το καθεστώς του Ε. Χότζα ήταν πεπεισμένο ότι η Αλβανία θα εξελισσόταν και θα προοδευε μόνο βασισμένη στις δικές της δυνάμεις. “Έτσι έγινε ένα “κράτος-φρονιόριο”, οι

κυβερνήτες του οποίου ήταν αποφασισμένοι να υπερασπιστούν την ακεραιότητα και την κυριαρχία, όχι μόνο της Αλβανίας, αλλά και του κομμουνιστικού συστήματος”¹.

Για να τονίσει αυτήν την τάση, στο Σύνταγμα του 1976² απαγορευόταν η οικονομική συνεργασία με χώρες του εξωτερικού, η ίδρυση μικτών εταιρειών και η είσοδος κεφαλαίων από το εξωτερικό. Το άρθρο 28 του Συντάγματος τόνιζε:

*“Απαγορεύεται η ίδρυση των μικτών εταιρειών και τα κεφάλαια από τις καπιταλιστικές και ρεβιζιονιστικές χώρες”*³.

Είναι σαφές ότι τέτοιες ακραίες θέσεις ήταν αρνητικές για την ανάπτυξη της χώρας. Όχι μόνο μια μικρή χώρα όπως η Αλβανία, αλλά και μεγαλύτερες χώρες δεν θα μπορούσαν να προοδεύουν χωρίς την οικονομική και πολιτιστική συνεργασία και τις ανταλλαγές μεταξύ τους.

Ως αποτέλεσμα, στις αρχές του 1980, ήταν απαραίτητη μια μεταρρύθμιση ολόκληρου του οικονομικο-κοινωνικού συστήματος. Ήταν αναγκαία να ανοίξει ο δρόμος για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Επρόκειτο για ένα αίτημα της εποχής να βγει η χώρα από την απομόνωση και να εκδημοκρατιστεί η ζωή της.

Αυτό το έτος πέθανε ο Ενβέρ Χότζα. Υπό αυτές τις συνθήκες κάθε απόπειρα μεταρρύθμισης του πολιτικού και οικονομικού συστήματος για οποιονδήποτε από τους Αλβανούς ηγέτες που θα έπαιρνε τη σκυτάλη μετά τον Ενβέρ Χότζα θα ήταν ένα εγχείρημα πολύ δύσκολο. Εκτός αυτών και για πολλούς λόγους, κανένας δεν έχαιρε εντός της χώρας του κύρους, της στήριξης και της φήμης του Ενβέρ Χότζα ώστε να μπορεί να ενεργήσει ελεύθερα, χωρίς να βρεθεί αντιμέτωπος με αντίσταση από τα συντηρητικά και παραδοσιακά στοιχεία.

¹ Miranda Vickers, James Pettifer - “Shqipëria nga anarkia te nje identitet ballkanik” (Η Αλβανία από την αναρχία προς μια βαλκανική ταυτότητα), Αλβανική έκδοση, εκδοτικός οίκος “ Toena ”, Τίρανα 1998, σελ. 2.

² Το πρώτο Σύνταγμα της Δημοκρατίας έγινε το 1946. Το κείμενο αυτό χαρακτήριζε την Αλβανία, Σοσιαλιστική Δημοκρατία. Το σύνταγμα είχε επεξεργαστεί ξανά το 1976 και η Αλβανία χαρακτηρίστηκε Λαϊκή Σοσιαλιστική Δημοκρατία. (Από την “Ιστορία της Αλβανίας”)

³ Από το Σύνταγμα της Λαϊκής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Αλβανίας, Τίρανα 1976.

Πολύ περισσότερο που στις αρχές της δεκαετίας του '80 το ΚΕΑ θεωρούσε ρεβιζιονιστική κάθε προσπάθεια που έκαναν η Σοβιετική Ένωση και οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης για να αναθεωρήσουν το οικονομικό και πολιτικό υπάρχον σύστημα.

Ο Ρ. Αλία⁴ εκλέχθηκε από το Κόμμα ως διάδοχος του Ενβέρ Χότζα για να οδηγήσει την Αλβανία σε μία πορεία από τις πιο δύσκολες της ζωής της, κατά τα έτη 1985 - 1992, όταν στην Ευρώπη εξελίσσονταν μεγάλα ιστορικά γεγονότα, τα οποία έφεραν την ανατροπή του σοσιαλιστικού συστήματος που είχαν ιδρύσει και τη μετάβαση όλων των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης στο δρόμο της μιας πλουραλιστικής διακυβέρνησης με ελεύθερη αγορά.

Ο Ρ. Αλία, που τέθηκε επικεφαλής της Αλβανίας τον Απρίλιο του 1985, ήταν γνωστός στο κόμμα ως ένας από τους ηγέτες της νέας σχετικά γενιάς, καλλιέργημενος και συμπαθής στις λαϊκές μάζες, καθώς και στα μέλη του κόμματος.

Η πεποίθηση και οι ελπίδες των ανθρώπων ότι ο Ρ. Αλία θα έκανε σημαντικές αλλαγές ήταν μεγάλες. Ο νέος αλβανός ηγέτης κατάλαβε ότι ο δρόμος που έφερε την Αλβανία μέχρι εδώ δεν πήγαινε πιο μακριά και ότι έπρεπε να γίνουν αλλαγές, οι οποίες έπρεπε να πραγματοποιηθούν, σύμφωνα με τις απόψεις του, εντός της ανεκτικότητας που επέτρεπε το σοσιαλιστικό σύστημα. Αλλά ο στόχος του ήταν αυτές οι αλλαγές να γίνουν σταδιακά, με προσοχή.

Όσον αφορά τον πολιτικό τομέα, ο G. Kastellan αναφέρει:

⁴ Ο Ρ. Αλία, γεννημένος το 1925, έχει αρχίσει να ασχολείται με πολιτική, σε πολύ νέα ηλικία. Είχε μετάσχει στον Εθνικό Απελευθερωτικό Πόλεμο ως καθοδηγητής της Αντifaσιτικής Νεολαίας και αργότερα σε ηλικία 19 ετών ως Πολιτικός Επίτροπος της 3ης Μεραρχίας του Αλβανικού Εθνικοαπελευθερωτικού Στρατού, που συνέχισε τις μάχες και στο γιουγκοσλαβικό έδαφος (στο Κόσοβο, στο Σαντζάκ και στη Βοσνία). Ο Ρ. Αλία διακρίθηκε και μετά τον Πόλεμο ως ένα από τα κύρια ενεργά στελέχη στις προσπάθειες για την ανοικοδόμηση της νέας Αλβανίας. Από το έτος 1945, ήταν Γενικός Γραμματέας της Οργάνωσης της Αλβανικής Αντifaσιτικής Νεολαίας. Το έτος 1948 εκλέχθηκε μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος Εργασίας της Αλβανίας. Μετά από αυτή την περίοδο, όταν τελείωσε τις ανώτερες σπουδές στις Κοινωνικές Επιστήμες στη Μόσχα, από το 1955 ορίστηκε υπουργός παιδείας και πολιτισμού και από το 1960 και μετά συμμετείχε στην κοιμματική ηγεσία ως Γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος και μέλος του Πολιτικού Γραφείου. Το 1982 η Λαϊκή Βουλή (κοινοβούλιο) τον εξέλεξε πρόεδρό της (Πρόεδρος της Δημοκρατίας). Πρόεδρος του κράτους συνέχισε να είναι και αφού εκλέχτηκε επικεφαλής του Κόμματος, μετά το θάνατο του Ενβέρ Χότζα. (Από το Αρχείο του ΑΤSH -Αλβανικό Πρακτορείο Ειδήσεων- Όταν εκλέχτηκε Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Δεκέμβριος 1982)

“Ο Ρ. Αλία σκόπευε να εξασφαλίσει το μονοπώλιο του ΚΕΑ, παρ' όλα αυτά άλλαξε τον τρόπο εκλογής των στελεχών μέσα στο ΚΕΑ και απομάκρυνε από τα ηγετικά όργανα αρκετά στενοίς συνεργάτες του Ε. Χότζα”⁵.

Παρ' όλα αυτά, ως συνέπεια μιας ανεκτικής πολιτικής, μετά το θάνατο του Ενβέρ Χότζα τα γρανάζια της σκληρής δικτατορίας του προλεταριάτου βαθμηδόν άρχισαν να χαλαρώνουν. Η Κρατική Ασφάλεια (Sigurimi i Shtetit)⁶ κάπως ελάφρυνε, οι άνθρωποι αισθανόταν κάπως πιο ελεύθεροι, οι φυλακίσεις και πολιτικές εξορίες άρχισαν να αραιώνουν, παρότι ακόμη δεν έχει εξαρθρωθεί όλος ο μηχανισμός της δικτατορίας.

Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας των αλλαγών που έγιναν για τη μεταρρύθμιση της κοινωνίας, απεδείχθη κάποιου είδους σύνεση, η οποία υπαγορευόταν από το γεγονός ότι *“κάθε διόρθωση των προηγούμενων αποφάσεων, κάθε μεταρρύθμιση στο πεδίο της οικονομίας ή της πολιτικής, δεν έπρεπε να πάρει τη μορφή της κριτικής έναντι της προηγούμενης γραμμής του κόμματος”⁷*, η οποία ήταν συνδεδεμένη με το όνομα του Ενβέρ Χότζα. Ο σεβασμός για την προσωπικότητά του, που ήταν στενά συνδεδεμένη με 45 χρόνια ιστορίας, ήταν πολύ μεγάλη στον αλβανικό λαό.

Από την άλλη μεριά,

“η εμβάθυνση των μεταρρυθμίσεων και η επέκταση αυτών σε όλους τους τομείς της κοινωνικής δραστηριότητας, θα πραγματοποιούνταν με επιτυχία και θα εξασφάλιζαν τη στήριξη των μαζών και των στελεχών, μόνον αφού οι άνθρωποι έβλεπαν πιο πριν κάποια αποτελέσματα, έστω και μικρά, ως επιβεβαίωση ότι η πολιτική που ακολουθούνταν και οι μεταρρυθμίσεις που είχαν αρχίσει είχαν αποτέλεσμα και υπόσχονταν μεγαλύτερες επιτυχίες”⁸.

⁵ Georges Kastellan, "Histoire des Balkans XIe-XXe Siecle", Fayard, Paris 1991.

⁶ Sigurimi i Shtetit = Κρατική Ασφάλεια. Αυτός ο οργανισμός δρούσε παντού. Η ηγεσία του Κόμματος Εργασίας της Αλβανίας (ΚΕΑ) την ονόμασε “το άγνωστο μάτι της δικτατορίας του προλεταριάτου”. Στο λαό ο ορισμός αυτός έσπερνε φόβο και μίσος.

⁷ Ramiz Alia – “Shpresa dhe zhgënjime” (Ελπίδες και ...), σελ. 16-19

⁸ Στο ίδιο βιβλίο, σελ. 16-19.

Αύτη η λογική και ο τρόπος δράσης ανήκαν στην πρώτη φάση της δραστηριότητας και των προσπαθειών του Ρ. Αλία, ως προέδρου του αλβανικού κράτους, άρα από τον Απρίλιο του 1985 μέχρι το Δεκέμβριο του 1990, όταν πραγματοποιήθηκαν μεταρρυθμίσεις που δεν έθιγαν το σοσιαλιστικό σύστημα.

Ενώ, στη δεύτερη φάση, Δεκέμβριος 1990 - Απρίλιος 1992 η ανησυχία και η κύρια φροντίδα του προέδρου συνδεόταν με τις προσπάθειες ώστε *“ μετάβαση προς την οικονομία της αγοράς να γινόταν χωρίς οικονομικά και κοινωνικά τραύματα, χωρίς καταστροφές και συγκρούσεις, ιδιαιτέρως, χωρίς αιματοχυσία και αδελφοκτονία ”*⁹.

Το 9ο Συνεδριο του ΚΕΑ

Οι πρώτες προσπάθειες για τη μεταρρύθμιση της αλβανικής κοινωνίας αποφασίστηκαν στο 9ο Συνέδριο του ΚΕΑ, το οποίο πραγματοποιήθηκε το Νοέμβριο του 1986, ένα χρόνο μετά την ανάληψη από τον Ραμίζ Αλία της ηγεσίας της χώρας. η ομιλία του Ρ. Αλία στο συνέδριο εστιάστηκε στην οικονομία, τονίζοντας την ανάγκη αναδιάρθρωσής της. Το 9ο Συνέδριο έθιξε επίσης το ζήτημα των αλλαγών που έπρεπε να γίνουν σε άλλους τομείς, στο πολιτικό σύστημα και στο Κόμμα. Πρέπει ωστόσο να πούμε ότι οι αλλαγές αυτές δεν ήταν ριζικές και δεν άγγιζαν ενδεικτικά το πολιτικό σύστημα.

Παρ' όλα αυτά, σε σύγκριση με την προηγούμενη κατάσταση, οι αποφάσεις του συνεδρίου δημιούργησαν μια ατμόσφαιρα *“ λίγο πιο φιλελεύθερη ”*¹⁰, γεγονός το οποίο εκφράστηκε με περισσότερη ανοχή στην ελεύθερη έκφραση των σκέψεων στον Τύπο και στην καλλιτεχνική δραστηριότητα. Μάλιστα, στον Τύπο του Κόμματος, του συνδέσμου των συγγραφέων και της οργάνωσης της νεολαίας ασκήθηκε ανοιχτή κριτική εναντίον της δογματικής πολιτικής του καθεστώτος. Αυτό το γεγονός παρατηρήθηκε και από ξένους αναλυτές. Έτσι οι Μ. Vickers και J. Pettifer γράφουν:

⁹ Στο ίδιο βιβλίο, σελ. 16-19.

¹⁰ Miranda Vickers, James Pettifer - “Shqiperia nga anarkia te nje identitet ballkanik” (Η Αλβανία από την αναρχία προς μια βαλκανική ταυτότητα), Αλβανική έκδοση, εκδοτικός οίκος Toena, Tiranë 1998, σελ. 16.

“Σε μια εκπομπή του ραδιοφώνου *Free Europe* (Ελεύθερη Ευρώπη) στις 5 Φεβρουαρίου 1988 ελέχθη: Έχει μια ιδιαίτερη σημασία ότι οι κομμουνιστές μετά τον Χότζα κατέβηκαν τις επιθέσεις τους εναντίον του ‘σεκταρισμού’ ή της ‘αριστεράς’, μια πορεία η οποία ξεκίνησε από τον ίδιο το Ραμίζ Αλία στο 9ο Συνέδριο του ΚΕΑ. Στην πραγματικότητα την τωρινή επίθεση της αλβανικής ηγεσίας εναντίον του σεκταρισμού πρέπει να την δούμε σαν μια έκφραση της καινοδότης στάσης εναντίον παλιών και συντηρητικών τρόπων σκέψης”¹¹.

Και στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής το 9ο Συνέδριο έκανε μερικές αλλαγές, οι οποίες εκφράζονταν στο δειλό άνοιγμα προς το εξωτερικό, στον πολιτικό καθώς και στον οικονομικό και πολιτιστικό τομέα.

Το 9ο Συνέδριο πήρε σημαντικές αποφάσεις και σχετικά με την ίδια την οργάνωση του κόμματος. Ζητήθηκε επίσης ο εκδημοκρατισμός των δομών του, αυξάνοντας τη συμμετοχή του πληθυσμού στις συνελεύσεις των οργανώσεων βάσης του Κόμματος και παροτρύνοντας την έκφραση της γνώμης στους κόλπους του Κόμματος.

Πάντως, την κύρια θέση στο 9ο Συνέδριο είχε η οικονομία. Πρώτα απ’ όλα στο Συνέδριο ασκήθηκε κριτική και έγινε λόγος για μερικά λάθη που είχαν γίνει στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Έτσι τονίστηκε ότι ο προσανατολισμός επί της προτεραιότητας στην βαριά βιομηχανία οδήγησε να παραμεληθεί η ελαφρά βιομηχανία και αυτό είχε σαν συνέπεια να μην εκπληρώνονται όλες οι ανάγκες του πληθυσμού με προϊόντα καθημερινής κατανάλωσης.

Ιδιαίτερα ασκήθηκε κριτική στον ακραίο συγκεντρωτισμό¹² της παραγωγής και της διανομής, ο οποίος είχε οδηγήσει σε τέτοιο παραλογισμό όπως η παραγωγή επίπλων και

¹¹ Στο ίδιο βιβλίο, σελ. 17

¹² Συγκέντρωση της οικονομίας - Ολόκληρη η οικονομική και κοινωνική ζωή της Αλβανίας είχε οικοδομηθεί βασιζόμενη στη συγκεντρωση, έναν τρόπο διεύθυνσης σύμφωνα με τον οποίο η κεντρική εξουσία συγκεντρώνει στα χέρια της όλες τις πολιτικές και οικονομικές λειτουργίες. Έτσι η Κεντρική Επιτροπή Σχεδιασμού ετοίμαζε το σχέδιο παραγωγής για κάθε οικονομική, βιομηχανική και γεωργική επιχείρηση. Αυτή η επιτροπή αποφάσιζε και για την ποσότητα που επρόκειτο να παραχθεί, τις πρώτες ύλες που έπρεπε να χρησιμοποιήσει και από πού να τις προμηθευτεί, τη διανομή της παραγωγής και την τιμή πώλησης, τον αριθμό της εργατικής δύναμης, των ειδικών πολιτικών μηχανικών κ.ά. καθώς και τον κατάλογο με τους μισθούς για κάθε κατηγορία. Δηλαδή κάθε λεπτομέρεια, γεγονός που εμπόδιζε την πρωτοβουλία των τοπικών οργάνων. Από την άλλη πλευρά όλοι οι κρατικοί οργανισμοί και οι κοινωνικές οργανώσεις διευθύνονταν από μία μόνο πολιτική δύναμη, το ΚΕΑ, το οποίο το Σύνταγμα της Δημοκρατίας όριζε ως την “Ηγετική δύναμη όλης της κοινωνίας” (άρθρο Ν3 του Συντάγματος της Λαϊκής

οικιακών συσκευών να είχε συγκεντρωθεί σέ μία μόνο πόλη της Αλβανίας. Αυτό, εκτός των περιπτώσεων δαπανών που απαιτούνταν για τη διανομή αυτών των προϊόντων σε όλη τη χώρα, επιβάρυνε υπέρμετρα την οικονομία και δυσκόλευε την κανονική τροφοδοσία του πληθυσμού.

Παρ' όλα αυτά, στο 9ο Συνέδριο όσον αφορά το ζήτημα της κατευθυνόμενης οικονομίας δεν έγινε σε κανένα βαθμό ουσιαστική ανάλυση, παρ' όλο που εμπόδιζε την ανάπτυξη πρωτοβουλιών από τους εργαζομένους και παρότρυνε έναν "στρατιωτικό τρόπο" διεύθυνσης της ζωής σε όλη τη χώρα.

Στο Συνέδριο δεν έγινε λόγος για τις ζημιές και τις συνέπειες που προήλθαν από αυτό τον τρόπο διεύθυνσης των πραγμάτων.

Η κριτική στο Συνέδριο ήταν επιφανειακή και περιοριζόταν στις συνέπειες χωρίς να πηγαίνει στις αιτίες, δηλαδή στην προέλευση των λαθών αυτών, αίτια τα οποία είχαν σχέση με το ίδιο το κοινωνικό σύστημα, τον υπαρκτό σοσιαλισμό και με την οικονομική πολιτική του Κόμματος.

Στα ολοκληρωτικά κράτη, όπως στα καθεστώτα του ανατολικού τύπου, ήταν σύνηθες το γεγονός ότι όταν το Κόμμα έδινε τις κατευθύνσεις σε διάφορους τομείς της οικονομικο-κοινωνικής ζωής και αυτές δεν είχαν επιτυχία στην πρακτική εφαρμογή τους, δεν ασκείτο κριτική στις λανθασμένες οδηγίες και στην εξουσία που τις εξέδιδε, αλλά λεγόταν ότι οι οδηγίες δεν είχαν γίνει κατανοητές και εφαρμόστηκαν λανθασμένα από τα στελέχη της βάσης, αν και η γραμμή του Κόμματος θεωρούνταν σωστή.

Η δύσκολη κατάσταση της αλβανικής οικονομίας στη δεκαετία του 1980 ήταν συνέπεια της οικονομικής γραμμής που είχε ακολουθήσει το ΚΕΑ για αρκετές δεκαετίες, της πολιτικής της συνολικής κρατικοποίησης¹³, όχι μόνο της βιομηχανίας αλλά και του

Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας Της Αλβανίας). [Από τη συζήτηση με τον Θεοδωρί Μπέ, καθηγητή της Οικονομίας στο Πανεπιστήμιο των Τιράνων]

¹³ Συνολική κρατικοποίηση της οικονομίας - Αμέσως μετά την εγκατάσταση της λαϊκής εξουσίας ακολουθήθηκε η πολιτική της κρατικοποίησης της οικονομίας. Από το 1946 ανακοινώθηκε η κρατικοποίηση των ορυχείων καθώς και όλων των εταιρειών υπό ξένο κεφάλαιο, οι οποίες υπήρχαν ως ιδιοκτησία των Ιταλών κατακτητών. Εγκρίθηκε ο Νόμος περί "φόρου για τα εισοδήματα του πολέμου", ο οποίος ανάγκασε τους εμπόρους να πληρώνουν υψηλούς φόρους, με τη λογική ότι είχαν βγάλει καταχρηστικά κέρδη ενώ ο λαός πολεμούσε εναντίον των ξένων κατακτητών. Ως αποτέλεσμα, όλοι οι μεγάλοι έμποροι αναγκάστηκαν εξαιτίας της υψηλής φορολογίας να δώσουν τέλος στις δραστηριότητές τους. Αργότερα, με την ίδρυση του κρατικού εμπορίου, κρατικοποιήθηκε όλη η εμπορική δραστηριότητα καθώς και η

εμπορίου και των ορυχείων και των μεταφορών και των διάφορων υπηρεσιών. Αυτή η πολιτική οδήγησε στην εξαφάνιση της ατομικής ιδιοκτησίας και του ελεύθερου ανταγωνισμού ενώ εθίγη και το προσωπικό συμφέρον δήθεν εν ονόματι του γενικού, το οποίο ταυτιζόταν τελικά με το συμφέρον της εξουσίας. Η δημιουργία της κρατικής ιδιοκτησίας και η άρνηση του ατομικού συμφέροντος χρειαζόταν, όπως λεγόταν, για να μην υπάρξει καμμία δυνατότητα να αναπτυχθεί ο καπιταλισμός και για να πραγματοποιηθεί η κοινωνική ισότητα.

Η πολιτική του κόμματος για την ολοκληρωτική κρατικοποίηση της οικονομίας εκφράστηκε και προς τον αγροτικό τομέα. Πραγματοποιήθηκε με την ολοκληρωτική κολεκτιβοποίηση, επεκτείνοντας την μέχρι τις πιο ορεινές περιοχές της χώρας. Όχι μόνο αυτό, αλλά από τις αγροτικές οικογένειες αφαιρέθηκε το δικαίωμα να έχουν γη για ιδιωτική χρήση (αγροτική αυλή)¹⁴, καθώς και η δυνατότητα να κρατήσουν κοπάδια ή έστω μια αγελάδα ή έναν χοίρο.

Από το 1967, στην Αλβανία δεν υπήρχε πια ατομική αγροτική ιδιοκτησία και 80% της αγροτικής γης ανήκε στους συνεταιρισμούς¹⁵, ενώ το υπόλοιπο 20% αποτελούσε αγροτικές φάρμες, τις οποίες διηύθυνε και διαχειριζόταν το κράτος. Απο τη δεκαετία του '70, σταδιακά, δημιουργήθηκαν πολλές δυσκολίες στον εφοδιασμό του πληθυσμού με

μεταφορά και διανομή των αγαθών, εκτός από τις επιχειρήσεις που είχαν κρατικοποιηθεί από την αρχή. Οι μόνοι ιδιωτικοί τομείς που παρέμεινα για κάποιο χρονικό διάστημα ήταν η γεωργία και η βιοτεχνία. Από το 1947 και μετά όμως, και στους δύο αυτούς τομείς άρχισε η κολεκτιβοποίηση, η οποία αλώθηκε σταδιακά σε όλη τη χώρα και το 1967 η βιοτεχνία μετατράπηκε σε κρατικό οργανισμό και ονομάστηκε "βιομηχανία των υπηρεσιών". Οι γεωργικοί συνεταιρισμοί, όταν ολοκληρώθηκε η κολεκτιβοποίηση, στα τέλη της δεκαετίας του '60, ονομάστηκαν Ηνωμένοι Συνεταιρισμοί, αλλά στην πραγματικότητα λειτουργούσαν σαν κρατικοί οργανισμοί. Το σχέδιασμό της παραγωγής και τις πωλήσεις των προϊόντων των συνεταιρισμών αποφάσιζε η Κεντρική Επιτροπή Σχεδιασμού. Αυτοί έπρεπε να πωλούν το προϊόντα τους μόνο στην κρατική αγορά. Στην πραγματικότητα δεν υπήρχε ελεύθερη αγορά των αγροτών. [Από τη συζήτηση με τον Θεοδωρί Μπέι, καθηγητή της Οικονομίας στο Πανεπιστήμιο των Τιράνων]

¹⁴ Το 1967, κατά τη διάρκεια της εκστρατείας εναντίον του ρεβίζιονισμού και του κινδύνου για ανάπτυξη του καπιταλισμού, αφαιρέθηκε από τους αγρότες αυτό το κομμάτι γης που είχαν γύρω από το σπίτι τους, καθώς και η αγελάδα και τα πρόβατα. Τις ανάγκες των αγροτών θα τις κάλυπτε η παραγωγή του συνεταιρισμού. Αυτή η απόφαση όμως δυσκόλεψε πολύ την οικονομική κατάσταση για τους αγρότες. (Από την εφημερίδα, "Zeri i popullit" 18 Μαΐου 1969)

¹⁵ Ο γεωργικός συνεταιρισμός ήταν ένωση της ιδιοκτησία και της εργασίας των αγροτών. Η πληρωμή γινόταν σύμφωνα με τη συνεισφορά του καθενός στην παραγωγή του συνεταιρισμού. Το συνεταιρισμό διηύθυνε μια επιτροπή και ο επίτροπος, που και οι δύο εκλέγονταν από τη συνέλευση στην οποία συμμετείχαν όλοι οι αγρότες. [Από τη συζήτηση με τον Θεοδωρί Μπέι, καθηγητή της Οικονομίας στο Πανεπιστήμιο των Τιράνων]

γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα, ενώ στις αγροτικές περιοχές μειώθηκε πολύ το βιοτικό επίπεδο.

Σχετικά με τα παραπάνω ζητήματα, το 9ο Συνέδριο πήρε τις ανάλογες αποφάσεις:

Πρώτον, για να ανοίξει ο δρόμος προς την αναδιάρθρωση της οικονομίας, τέθηκε το ζήτημα να εγκαταλειφθεί ο κεντρικός σχεδιασμός. Δηλαδή αποφασίστηκε να αρχίσει η αποκέντρωση της οικονομίας, παροτρύνοντας την πρωτοβουλία των οργάνων της τοπικής κυβέρνησης και οικονομίας. Αλλά αυτή η αποκέντρωση -τονίστηκε στο συνέδριο- δεν θα ήταν ριζική και γενική, αλλά μερική. Σύμφωνα με τις οδηγίες του συνεδρίου, ο σχεδιασμός της παραγωγής, που κάποτε γινόταν από ψηλά, δηλαδή την Επιτροπή Σχεδιασμού του Κράτους, θα γινόταν πλέον από τη βάση, από τα εργοστασιακά συγκροτήματα, τις επιχειρήσεις, το κέντρα εργασίας, τις κρατικές φάρμες, τους συνεταιρισμούς κ.λπ.

Δεύτερον, το Συνέδριο αποφάσισε αυτό το οποίο ονομάστηκε ο Νέος Οικονομικός Μηχανισμός¹⁶, ο οποίος συνδεόταν στενά με την αποκέντρωση τη οικονομίας. Όπως τονίστηκε, η αποκέντρωση θα είχε ως αποτέλεσμα , όχι μονάχα την εξεύρεση νέων πόρων και καινέων μεθόδων για την αύξηση της παραγωγής και την εισαγωγή της νέας τεχνολογίας, αλλά και για τη βελτίωση της ποιότητας και τη μείωση του κόστους. Παρέχοντας περισσότερη ελευθερία στις επιχειρήσεις, αυτές θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα το υλικό κίνητρο.

Έτσι, σύμφωνα με τον κανόνα της αύξησης της παραγωγής και της μείωσης του κόστους, θα μπορούσαν να αυξήσουν τις πληρωμές των εργαζομένων και τις αμοιβές για καλύτερη δουλειά, πράγμα που θα ενθάρρυνε τη συμμετοχή των ανθρώπων στην εργασία. Εκτός από αυτό, ο Νέος Οικονομικός Μηχανισμός προέβλεπε ότι ύστερα από κάποιο

¹⁶ Ο Νέος Οικονομικός Μηχανισμός (ΝΟΜ) = Η ανάγκη να απελευθερωθεί η οικονομία από τον ακραίο συγκεντρωτισμό, μετά το 9ο Συνέδριο, οδήγησε στη δημιουργία του Νέου Οικονομικού Μηχανισμού. Τον επεξεργάστηκε στις ολομέλειές της η Κεντρική Επιτροπή του ΚΕΑ, μετά το 9ο Συνέδριο. Ο ΝΟΜ εγκατέστησε νέες σχέσεις μεταξύ της κεντρικής εξουσίας και τη βάσης. Έτσι, τα σχέδια της παραγωγής και της διανομής, οι τιμές πώλησης και ο αριθμός των εργαζομένων κ.λπ. δεν καθορίζονταν πια από το κέντρο αλλά από τις ίδιες τις εταιρείες. Οι εταιρείες ήταν υποχρεωμένες να πληρώνουν στο κράτος κάποιο φόρο και το άλλο μέρος του κέρδους θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να χρηματοδοτηθούν η περαιτέρω ανάπτυξη της παραγωγής καθώς και να πληρωθούν οι εργαζόμενοι με επιπλέον μισθούς όταν ξεπερνούσαν το σχέδιο παραγωγής. Με αυτού του τρόπο θα παροτρύνονταν η πρωτοβουλία των εταιρειών και των ιδίων των εργαζομένων. [Από τη συζήτηση με τον Θεοδορί Μπέι, καθηγητή της Οικονομίας στο Πανεπιστήμιο των Τιράνων]

χρονικό διάστημα οι επιχειρήσεις θα αποφάσιζαν για την τιμή των προϊόντων που θα παρήγαν βάσει του νόμου της προσφοράς και της ζήτησης, πράγμα το οποίο, χωρίς αμφιβολία, θα ωθούσε σε μια περαιτέρω ανάπτυξη της οικονομίας.¹⁷

Τρίτον, στο 9ο Συνέδριο, όσον αφορά την οικονομία, αποφασίστηκε η ανάπτυξη της ελαφράς βιομηχανίας να έχει προτεραιότητα, να βασιστεί σε νέες χρηματοδοτήσεις και επενδύσεις. Επίσης αποφασίστηκε να αφεθούν ελεύθερα το λιανικό εμπόριο και η βιοτεχνία, ανοίγοντας έτσι το δρόμο για τη δημιουργία ιδιωτικού τομέα στην οικονομία.

Τέταρτον, όσον αφορά τις αγροτικές περιοχές, αποφασίστηκε να δοθεί στις αγροτικές οικογένειες μια έκταση γης καθώς και κάποιος αριθμός από γιδοπρόβατα ως ατομική τους ιδιοκτησία. Παρ' όλο που οι παραπάνω αποφάσεις που έλαβε το 9ο Συνέδριο ήταν περιορισμένες και δεν προχωρούσαν σε βάθος όσον αφορά την οικονομική πολιτική του του Κόμματος, η εφαρμογή του πραγματοποιήθηκε με πολλές δυσκολίες. Αυτό, όχι μόνο διότι η οικονομική ανασυγκρότηση δεν συνοδεύτηκε από βαθιές αλλαγές στο ίδιο το πολιτικό σύστημα, αλλά και εξαιτίας της αντίστασης από τις συντηρητικές δυνάμεις που βρίσκονταν τόσο στο κέντρο όσο και στη βάση του κόμματος.

Το γεγονός αυτό έδειχνε ότι ήταν πολύ δύσκολο να πραγματοποιηθούν γρήγορες αλλαγές, διότι αυτές θα θεωρούνταν απομάκρυνση από την μέχρι τότε γραμμή του Ε. Χότζα. Γι' αυτόν το λόγο, κάποιοι οικονομολόγοι, μελετητές και ειδικοί δίστασαν να ασχοληθούν με την οικονομική ανασυγκρότηση και ως προς αυτό αναδείχθηκαν όχι ιδιαίτερα δραστήριοι. Μάλιστα, ακόμη και για αποφάσεις που ήταν γνωστό σε όλους ότι ήταν λανθασμένες -όπως αυτές που προαναφέραμε, η αφαίρεσή της αγροτικής αυλής και των οικόσιτων ζώων από τους χωρικούς,¹⁸ ο περιορισμός των οικονομικών και πολιτικών

¹⁷ R. Alia - "Raport ne Kongresin IX te PPSH" (Έκθεση στο 9ο Συνέδριο του ΚΕΑ), Εκδοτικός Οίκος "8 Nentori", Τίρανα 1986, σελ. 84.

¹⁸ Όταν ιδρύθηκαν οι γεωργικοί συνεταιρισμοί, οι αγροτικές οικογένειες εκτός από ένα κομμάτι γης είχαν για ατομική χρήση μία αγελάδα και δέκα πρόβατα. Αλλά σταδιακά, μαζί με το περιορισμό της αγροτικής αυλής περιορίστηκε και ο αριθμός των προβάτων, αφαιρέθηκε η αγελάδα και προς το τέλος της δεκαετίας του '60 αφαιρέθηκαν εντελώς και τα πρόβατα. Αυτές οι αποφάσεις είχαν αρνητικές συνέπειες για τη ζωή των αγροτών αλλά και όσων ζούσαν στις πόλεις. Ο συνεταιρισμός που θα εξασφάλιζε τις ανάγκες των αγροτών και των οικογενειών τους δεν έδειχνε να δίνει προσοχή σ' αυτές, ενώ η κατάσταση των κατοίκων των πόλεων χειρότερεψε, διότι δεν ήταν πα ελεύθερη η αγορά όπου η αγρότες πωλούσαν τα προϊόντα τους. [Από τη συζήτηση με τον Θεοδορί Μπέι, καθηγητή της Οικονομίας στο Πανεπιστήμιο των Τιράνων]

σχέσεων με το εξωτερικό ¹⁹, η αρχή της “πλήρους στήριξης στις δικές μας δυνάμεις”- κανείς δεν τόλμησε να ασκήσει κριτική.

Ακόμη και σε μια επιστημονική σύνοδο που οργανώθηκε στα Τίρανα από το Ινστιτούτο της Οικονομίας στην Ακαδημία των Επιστημών, το Μάρτιο του 1990, με τη συμμετοχή μελετητών της πολιτικής οιονομίας, η οποία είχε αντικείμενο την κριτική ενάντια στην περεστρόικα του Γκορμπατσόφ, έμμεσα εθίζαν την οικονομική γραμμή του 9ου Συνεδρίου.

Σ' αυτήν την ατμόσφαιρα ο Ρ. Αλία δεν αισθανόταν ακόμη αρκετά ισχυρός και ελεύθερος ώστε να είναι σε θέση να εξουδετερώσει κάθε είδους συντηρητικούς και νοσταλγούς του καθεστώτος Χότζα και να περάσει με τόλμη στη διόρθωση του παρελθόντος και να πραγματοποιηθούν βαθύτερες αλλαγές. Οι Elizabeth & Jan-Pol Shanse γράφουν:

“Η εξουσία ήταν διαιρεμένη και συγκροούνταν δύο ομάδες: η πρώτη ομάδα, συγκεντρωμένη γύρω από την Νετζμίε Χότζα, θεωρούσε τον εαυτό της υπερασπιστή της κληρονομιάς και αντιστεκόταν σε κάθε είδους αλλαγές. Η δεύτερη ομάδα, η οποία υποστήριζε τον Αλία, ήθελε να αποφύγει την οικονομική καταστροφή, η οποία είχε αρχίσει να διαφαίνεται και επιθυμούσε να αναλάβει ένα είδος ανοήματος προς τον δυτικό κόσμο”

20

Η πολιτική της συνέχειας, η οποία διαπέρασε ως κεντρικός άξονας της εργασίας του 9ου Συνεδρίου, αναμφισβόλα ήταν και ένα από τα αίτια που ακόμη και δύο-τρία χρόνια μετά το συνέδριο δεν εμφανίστηκε καμία στροφή ή πρόοδος ούτε στην οικονομία ούτε στην πολιτική. Τα γεγονότα εξελίσσονταν πολύ αργά, αναμένοντας πιο ευνοϊκές συνθήκες, εσωτερικές και εξωτερικές.

¹⁹ Τις σχέσεις με τον εξωτερικό κόσμο, ιδιαίτερα τις οικονομικές, το καθεστώς τις έβλεπε σαν ένα πιθανό κίνδυνο για το σοσιαλισμό στην Αλβανία. Η τάση αυτή τονίστηκε ιδιαίτερα μετά τη ρήξη των σχέσεων με τη Σοβ. Ένωση και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες θεωρήθηκαν ρεβιζιονιστικές. Φυσικά κάτι τέτοιο έβλαψε την ίδια την ανάπτυξη στην Αλβανία. [Από τη συζήτηση με τον υφυπουργό Εξωτερικών Σ. Πλάκα]

²⁰ Elizabeth & Jan-Pol Shanse - “Shqiperia ose logjika...”, σελ. 90.

Οι αποφασίες που πάρθηκαν για την ανασυγκρότηση της οικονομίας δεν φάνηκαν επαρκείς για να εξασφαλίσουν την επιτυχή ανάπτυξή της. Αυτό έγινε αντιληπτό τα επόμενα χρόνια που επηκολούθησαν το 9ο Συνέδριο καθώς η οικονομία όχι μόνο δεν σημείωνε βελτίωση, αλλά αντιθέτως παρεμενε ανησυχητικά στασιμη.

Το 9ο Συνέδριο θα είχε χρησιμεύσει πραγματικά ως ένα σημείο στροφής μόνο στην περίπτωση που θα άνοιγε το δρόμο για την ελεύθερη πρωτοβουλία και την ατομική ιδιοκτησία, φέρνοντας ιδιωτικοποιήσεις όχι μόνο του λιανικού εμπορίου, αλλά και ορισμένων κρατικών επιχειρήσεων που δεν ήταν αποδοτικές, καθώς και διάλυση των συνεταιρισμών στις αγροτικές περιοχές κ.λπ.

Αυτές και άλλες ανάλογες ενέργειες θα είχαν ως συνέπεια την αύξηση του υλικού συμφέροντος των αγροτών και των εργατών και θα υποκινούσαν τον ελεύθερο ανταγωνισμό των επιχειρήσεων.

Πάνω απ' όλα το 9ο Συνέδριο θα μπορούσε να έχει ανοίξει το δρόμο για την αποκατάσταση οικονομικών και χρηματικών σχέσεων με τα ξένα κράτη και επιχειρήσεις, ακυρώνοντας τους νόμους και τις αποφάσεις που εμπόδιζαν τις σχέσεις αυτές. Η έλλειψη αποφασιστικότητας να προχωρήσουν με τόλμη στις παραπάνω ενέργειες αποδεικνύει το “φόβο” των συμμετεχόντων να απομακρυνθούν από τη γραμμή του Ενβέρ Χότζα.

Η εμβάθυνση των μεταρρυθμίσεων προς τον εκδημοκρατισμό

Το αδιέξοδο και οι συνθήκες κρίσης στην αλβανική ηγεσία για να κάνει αλλαγές, όχι μόνο βαθιές και ολόπλευρες, αλλά και ταχύτερα αυξήθηκαν πάρα πολύ, κυρίως στους τελευταίους μήνες του 1989 και αρχές του 1990.

Τώρα πια δεν ήταν μόνο η εσωτερική κρίση που υπαγόρευε την ανάγκη αυτών των αλλαγών, αλλά αυτή την έκαναν απαραίτητη και οι εξωτερικοί παράγοντες, η μεγάλη ανατροπή που συνέβη στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και στη ΕΣΣΔ Παράλληλα αυξήθηκε και η πίεση που ασκούσε η Δύση, η οποία απέβλεπε στη γρήγορη ανατροπή του σοσιαλισμού και στην Αλβανία, η οποία θεωρούνταν το τελευταίο

φρούριο αυτού του συστήματος. Αυτή η πίεση ασκούσαν με τα αιτήματα “για τον κομματικό πλουραλισμό”, “για την υπεράσπιση των παγκόσμιων δικαιωμάτων του ανθρώπου”, “για ελεύθερες εκλογές, ελεύθερη διακίνηση των ανθρώπων και των ιδεών” κ.ά.

Η ανατροπή των σταλινικών ηγεσιών στην Ανατολική Ευρώπη, η εκτέλεση του Τσαουσέσκου στη Ρουμανία²¹ και η αιματοχυσία που τη συνόδευσε, η πτώση του τείχους του Βερολίνου και το άνοιγμα των συνόρων προς τη Δύση ανησύχησαν την αλβανική ηγεσία και την έθεσαν σε κατάσταση επιφυλακής.

Το εσωτερικό status quo στο κόμμα και στο κράτος διαταράχθηκε και άρχισε η παράλυση των θεσμών. Εντός μερικών μηνών κατά το έτος 1990, όπως ποτέ άλλοτε, διεξήχθησαν τέσσερις ολομέλειες της Κεντρικής Επιτροπής με σκοπό να παρακολουθούνται οι εσωτερικές και οι εξωτερικές εξελίξεις, που άλλαζαν με εξαιρετικά μεγάλη ταχύτητα και για να ληφθούν μέτρα για να ανταποκριθούν σε αυτές.

Κάθε Ολομέλεια προσέθετε κάτι νέο στην εσωτερική ζωή της χώρας, εντείνοντας τις δημοκρατικές διαδικασίες σε όλους τους τομείς. Οι άνθρωποι, οι οποίοι ζητούσαν περισσότερες ελευθερίες και δικαιώματα, περισσότερες επαφές με τον εξωτερικό κόσμο, έβλεπαν με συμπάθεια τα μέτρα που πάρθηκαν για το φιλελευθερισμό της οικονομίας και των κοινωνικών σχέσεων, για τις οποίες μίλησε το 9ο Συνέδριο. Αλλά η εσωτερική κοινή γνώμη, καθώς και ο εξωτερικός κόσμος ζητούσαν μεγαλύτερες αλλαγές.²²

Η Αλβανία δεν μπορούσε και δεν έπρεπε να μείνει στα μισά του δρόμου. Αυτήν την άποψη φαίνεται ότι συνέλαβε ο ίδιος ο Ρ. Αλία, ο οποίος μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '80 προσπαθούσε να πραγματοποιήσει τις δημοκρατικές αλλαγές “χωρίς να

²¹ Ceausescu, Nicolae (1918-1989). Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ρουμανίας και αργότερα (1988) και πρόεδρος της Δημοκρατίας. Το Δεκέμβριο του 1989 βρισκόταν για επίσημη επίσκεψη στο Ιράν, όταν στη Ρουμανία άρχισαν αντισοσιαλιστικές διαδηλώσεις, στην αρχή στην Τιμισοάρα και αργότερα σε άλλες πόλεις. Ο Τσαουσέσκου διέκοψε την επίσκεψή του και επέστρεψε στη Ρουμανία. Αμέσως διοργάνωσε συγκέντρωση για να καταδικάσει τις διαδηλώσεις αλλά ο κόσμος τον αποδοκίμασε και αναγκάστηκε να φύγει από τη συγκέντρωση. Ένα ελικόπτερο πήρε αυτόν και τη σύζυγό του Ελένα, η οποία ήταν επίσης μέλος του Πολιτικού Γραφείου του Κομμουνιστικού Κόμματος για τους πάει σε ασφαλές μέρος. Το ελικόπτερο τους μετέφερε σε ένα στρατιωτικό κέντρο, όπου και δύο βρέθηκαν μπροστά σε στρατιωτικό δικαστήριο. Με γρήγορες διαδικασίες καταδικάστηκαν σε θάνατο και εκτελέστηκαν αμέσως μετά τη δίκη στην αυλή του κτιρίου όπου έγινε η δίκη. (Από την εφημερίδα “Zeri i Popullit”, Δεκέμβριος 1989)

²² Βλέπε και την εφημερίδα “Το Βήμα”, 13 Μαΐου 1990.

*απομακρυνθεί από το σοσιαλιστικό πλαίσιο της οργάνωσης της κοινωνίας και του κράτους*²³

Όπως έδειξαν οι επόμενες εξελίξεις, ειδικά αυτές του 1990, ήταν δύσκολο να πραγματοποιηθεί κάτι τέτοιο, όχι μόνο διότι χρειαζόνταν περισσότερες πολιτικές αλλαγές, αλλά και διότι στην πραγματικότητα η οικονομική κατάσταση δεν είχε εμφανείς αλλαγές. Σ' αυτό έχει παίξει μεγάλο ρόλο το γεγονός ότι η Αλβανία δεν βρήκε υποστήριξη στο εξωτερικό. Κανείς, ούτε στη Δύση ούτε στην Ανατολή δεν στήριζε οικονομικά τις αλβανικές μεταρρυθμίσεις. Αναμφίβολα σ' αυτό έπαιξε ρόλο και η ίδια η πολιτική που ακολούθησε η αλβανική ηγεσία, η οποία συστηματικά μέχρι τότε είχε απορρίψει κάθε είδους σχέσεις με τη Δύση. Από την άλλη πλευρά μάλλον η Δύση ήθελε περισσότερο ριζικές αλλαγές, τη μετάβαση της Αλβανίας στο πλουραλιστικό σύστημα της οικονομίας της αγοράς.

Σ' αυτό το χρονικό διάστημα συνέχιζε να μεγαλώνει η ανεργία. Εξαιτίας της έλλειψης πρώτης ύλης, επειδή έλειπαν οι πόροι και συνάλλαγμα για την εισαγωγή τους, ενώ οι ξένες τράπεζες απαγόρευσαν και το εμπορικό δάνειο, η κυβέρνηση αναγκάστηκε να κλείσει αρκετά εργοστάσια. Για να κατευναστεί η δυσαρέσκεια που μπορούσε να δημιουργήσει αυτό το γεγονός, η κυβέρνηση αποφάσισε ότι οι εργάτες θα πληρώνονται με 80%, του μισθού αν η δουλειά σταματούσε αλλά όχι εξαιτίας τους. Έτσι φυσικά, μεγάλωσαν οι μη παραγωγικές δαπάνες του κράτους και συγχρόνως και η δυσαρέσκεια μεταξύ των εργαζομένων.

Η έλλειψη υλικού κινήτρου και οι κακές συνθήκες εργασίας έφεραν την μεγάλη πτώση της θέλησης για δουλειά αλλά και τις συχνές απουσίες από τη δουλειά. Οι απεργίες απαγορεύονταν, αλλά η δυσαρέσκεια των εργαζομένων εκφραζόταν και με την κατάχρηση της κρατικής περιουσίας. Ως συνέπεια, τα προγράμματα της παραγωγής δεν πραγματοποιούνταν, ενώ στο ωράριο εργασίας οι εργάτες περιφέρονταν επάνω και κάτω χωρίς να εργάζονται, πράγμα που εκφράζονταν με τη φημισμένη φράση: "εμείς κάνουμε

²³ R. Alia, "Shpresa dhe...", σελ. 18.

ότι δουλεύουμε, αυτοί κάνουν ότι μας πληρώνουν”. Η οικονομική πτώση έθιξε το κύρος του ΚΕΑ και του Ρ. Αλία.

Στις αρχές του 1990 έγινε σαφές ότι τώρα πια η χώρα χρειαζόταν πιο ριζικές αλλαγές. Εν τω μεταξύ η αλβανική ηγεσία συνέχιζε να στριφογυρίζει ανάμεσα σε δύο “φωτιές”: από τη μία πλευρά η θέληση να στέκεται στις αρχές του υπαρκτού σοσιαλισμού, χωρίς να απομακρυνθεί από την κληρονομιά του Ε. Χότζα, από την άλλη πλευρά, η ανάγκη για ριζικές αλλαγές οι οποίες με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο θα έθιγαν και τις ίδιες τις βάσεις του σοσιαλιστικού συστήματος. Στην πραγματικότητα αυτές οι στάσεις εξέφραζαν και τον “πόλεμο” μεταξύ των συντηρητικών και των φιλελευθέρων στην αλβανική ηγεσία. Η δυτικογερμανική εφημερίδα “Stuttgarten Zeitung” της 1ης Δεκεμβρίου 1989 γράφει:

“Οι πολιτικές αλλαγές στις σοσιαλιστικές χώρες παρατηρούνται από τον αλβανικό Τύπο απλά σαν ρεβιζιονιστικές αλλαγές. Στους επίσημους κύκλους των Τιράνων λένε ότι πρέπει να προχωράμε με πολύ προσοχή και δεν πρέπει να γίνει κανένα βήμα που δεν μπορεί να διορθωθεί. Οι Δυτικογερμανοί επιχειρηματίες και αρχές είναι ανυπόμονοι με τους αργούς ρυθμούς του ανοίγματος της Αλβανίας”²⁴.

Η μεταρρύθμιση και η “συνέχεια” είναι σε αντίθεση η μία με την άλλη. Στα ολοκληρωτικά κράτη, η σοσιαλιστική οικονομία έχει δομηθεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε οι θεωρητικές αρχές με την οικονομική πρακτική είναι συνυφασμένες και αλληλένδετες τόσο στενά, που όταν θίγεται μια αρχή και διορθώνεται μια πρακτική, προσελκύει σαν ισχυρός μαγνήτης μια σειρά αλυσιδωτών αλλαγών σε όλο το υπάρχον οικονομικό - πολιτικό σύστημα. Π.χ. η “αποκεντρώση της σχεδιασμού” και της διεύθυνσης της οικονομίας θα σήμαινε να δοθεί προτεραιότητα στην αυτοδημιουργία και στην ελεύθερη πρωτοβουλία, στην προτροπή του υλικού συμφέροντος και του κέρδους, πράγμα που θα οδηγούσε υποχρεωτικά στην γέννηση των καπιταλιστικών στοιχείων, στην ύπαρξη και των δύο ειδών ιδιοκτησιών κ.ά.

²⁴ Από το αρχείο της Agjensise Telegrafike Shqiptare (ATSH) (Αλβανικό Πρακτορείο Ειδήσεων).

Αυτό χωρίς άλλο θα έκανε αναγκαία την αλλαγή και στο οικονομικό πεδίο, καθώς και στο πολιτικό, διότι ο ιδιωτικός τομέας της οικονομίας δεν μπορεί να διαχειρίζεται με τον ίδιο τρόπο όπως ο κρατικός τομέας, με τους ίδιους κανόνες και νόμους, με τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις έναντι του κράτους κ.ά.

Σημαντικές αλλαγές έφερε και η εφαρμογή της απόφασης του 9ου Συνεδρίου για τον Νέο Οικονομικό Μηχανισμό. Αυτός ο μηχανισμός, εκτός των άλλων προέβλεπε αλλαγές και στη μορφή της ιδιοκτησίας, αναγνωρίζοντας το δικαίωμα της ατομικής ιδιοκτησίας. Είναι σαφές ότι εφαρμόζοντας αυτά τα μέτρα, ο Ραμίζ Αλία απομακρυνόταν ανοιχτά από τη συντηρητική ομάδα, η οποία ήταν στην ηγεσία του κόμματος. Αυτό εκφράζεται και στις αλλαγές που έγιναν τότε στην κυβέρνηση. Αναπληρωτές πρωθυπουργοί διορίστηκαν δύο νέοι οικονομολόγοι. Ο Φατός Νάνο και ο Σκελκίμ Τσάνι, οι οποίοι αργότερα συμμετείχαν στην ανώτατη ηγεσία του Σοσιαλιστικού Κόμματος. Για τις μεταρρυθμίσεις αυτής της εποχής γράφει και η ελληνική εφημερίδα "Το Βήμα" της 22 Ιουλίου 1990. Αναφέρει ότι η Αλβανία προχωρά σιγά σιγά αλλά με σιγουριά προς την ανατροπή της δικτατορίας, ότι ο Ρ. Αλία έβγαλε στη σύνταξη "4 πιστούς του Ε. Χότζα" κ.λπ.²⁵

Με την εμβάθυνση της μεταρρύθμισης είναι σαφέστατο ότι ο Ρ. Αλία ήθελε πιο γρήγορες αλλαγές. Με αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε να γίνει πιο ομαλή η δυσάρεσκα του λαού και τα αιτήματά τους για βαθύτερες αλλαγές, σύμφωνα με το μοντέλο των χωρών της Ανατολής. Παράλληλα ο Ρ. Αλία φαίνεται ότι προσπαθούσε να απομακρύνει και την εξωτερική πίεση η οποία προερχόταν από τη Δύση. Μάλλον νόμιζε ότι εμβαθύνοντας παραπέρα τον εκδημοκρατισμό και διατηρώντας το υπάρχον σύστημα, η Αλβανία θα μπορούσε να γίνει δεκτή στον κόλπο της κοινότητας των ευρωπαϊκών κρατών.

Το 1990 άρχισαν να φαίνονται κάποια θετικά αποτελέσματα. Σε εκείνες τις επιχειρήσεις εφαρμόστηκε η οικονομική μεταρρύθμιση, δημιουργήθηκαν πραγματικές συνθήκες για αυτοχρηματοδότησή τους και την απελευθέρωση του κράτους από τις χρηματοδοτήσεις, ό,τι γινόταν για τις επιχειρήσεις που ήταν ζημιογόνες και "έπαιρναν την

²⁵ Βλέπε και την εφημερίδα "Το Βήμα", 22 Ιουλίου 1990.

πνοή" της οικονομίας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι εργάτες αυτών των οικονομικών μονάδων να συμμετέχουν στη διανομή του κέρδους πάνω από το πρόγραμμα που πραγματοποιούσε η επιχείρηση και εκεί που υπερεκτελούνταν τα καθήκοντα της παραγωγής, οι εργαζόμενοι ανταμείβονταν και με έναν άλλο πρόσθετο μισθό.

Κατά το πρώτο ήμισυ του 1990 ο Νέος Οικονομικός Μηχανισμός εφαρμόστηκε πειραματικά σε πάνω από 100 επιχειρήσεις. Πάνω από 7.000 μονάδες καταστημάτων των υπηρεσιών της βιοτεχνίας, του εμπορίου των φρούτων και λαχανικών και της δημόσιας διατροφής, εργάζονταν με ανεξάρτητο λογαριασμό. Συγχρόνως, επετράπη το ιδιωτικό αγροτικό εμπόριο και η ιδιωτική εργασία στις υπηρεσίες.

Επίσης, επιχειρήθηκαν συγκεκριμένα βήματα για τη συνεργασία με κράτη και ξένες εταιρείες για την ίδρυση των μικτών εταιρειών, όπως οι αλβανο-γαλλικές, αλβανο-αμερικανικές, αλβανο-καναδικές, αλβανο-ιταλικές. Με τη γερμανική εταιρεία DEMINEX έχει συναφθεί συμβόλαιο για τις έρευνες πετρελαίου στη θάλασσα, ενώ οι Γάλλοι ανέλαβαν τη χρηματοδότηση του υδροηλεκτρικού σταθμού της Μπάνιας. Εκείνον τον καιρό υπογράφηκε η συμφωνία για τη γεωργία με την ιταλική FIAT-AGRA κ.ά. Έτσι σε ειδικές συμφωνίες με ξένες εταιρείες προβλέπονταν και ανέγερση εργοστασίων για παραγωγή ειδών της ευρείας κατανάλωσης, ανέγερση τουριστικών ξενοδοχείων κ.ά.²⁶

Τα αποτελέσματα της αποκέντρωσης και των ιδιωτικοποιήσεων κατά το 1990 προχώρησαν και στις αγροτικές περιοχές. Σύμφωνα με τις οδηγίες του Ρ. Αλία τονίστηκαν περαιτέρω οι αποφάσεις που πάρθηκαν στο 9ο Συνέδριο. Στους αγρότες δόθηκε το δικαίωμα να εγκρίνουν και να αποφασίζουν στη συνέλευση του συνεταιρισμού για το μέγεθος της γής της ατομικής αυλής που θα διατίθεται καθώς και για τον αριθμό των αιγοπροβάτων, και την αγελάδα που θα είχε κάθε αγροτική οικογένεια. Αυτές οι αλλαγές θα γίνονταν σύμφωνα με τις δυνατότητες κάθε συνεταιρισμού²⁷.

²⁶ R. Alia, "Shpresa dhe...", σελ. 18.

²⁷ Η απόφαση αυτή πάρθηκε διότι οι συνεταιρισμοί διέφεραν μεταξύ τους. Μερικοί είχαν περισσότερη γή, κάποιοι λιγότερη, μερικοί βρίσκονταν σε πεδινές περιοχές όπου η γη είναι πιο παραγωγική και άλλοι σε ορεινές περιοχές όπου η παραγωγικότητα ήταν μειωμένη, μερικοί είχαν περισσότερες αγελάδες, ενώ άλλοι περισσότερα γιδοπρόβατα.

Με αυτόν τον τρόπο τονίστηκαν τα μέτρα για την αναδημιουργία της ατομικής ιδιοκτησίας στις αγροτικές περιοχές. Παράλληλα με τον αγροτικό χώρο ανοίχτηκε ο δρόμος για την πιο γρήγορη ιδιωτικοποίηση και στις αστικές περιοχές. Ανεγέρθηκαν τμήματα της ιδιωτικής παραγωγής, αρχικά με 3-5 εργάτες, ενώ ένα μέρος των κρατικών καταστημάτων και των υπηρεσιών του δήμου μεταβιβάστηκαν σε ιδιοκτησία των εργαζομένων που εργάζονταν σε αυτά.

Άρχισαν οι νομικές διαδικασίες και για την ιδιωτικοποίηση των κρατικών κατοικιών (διαμερισμάτων), με σκοπό αυτές να αποτελέσουν στο μέλλον περιουσία των οικογενειών που τις κατοικούσαν. Πολλά βιομηχανικά είδη και αγροτικά προϊόντα άρχισαν να τα εμπορεύονται οι ίδιες οι βιομηχανικές επιχειρήσεις και οι γεωργικοί συνεταιρισμοί με τις τιμές του ανταγωνισμού που αποφάσιζαν μόνοι τους.

Ως αποτέλεσμα της εφαρμογής της οικονομικής μεταρρύθμισης της αποκέντρωσης και της ιδιωτικοποίησης το εμπόριο ζωντάνευε και εμπλουτιζόταν με βιομηχανικά είδη και γεωργικά και κτηνοτροφικά προϊόντα.²⁸

Τα μέτρα που ελήφθησαν επιτρέποντας τη δραστηριοποίηση του ιδιωτικού τομέα μολονότι που ήταν σε περιορισμένο μέτρο προηγήθηκαν των μεγαλύτερων μετασχηματισμών στον τομέα της ιδιοκτησίας που επιτελέστηκαν κατά την περίοδο της μετάβασης μετά το 1990.

Έτσι η κρατική σοσιαλιστική ιδιοκτησία σαν κοινή ιδιοκτησία και όλου του λαού, όπως θεωρούνταν και που στήριζε όλο το οικοδόμημα του σοσιαλιστικού συστήματος στην Αλβανία, υπέστη το πρώτο ρήγμα το οποίο θα εμβαθύνονταν όλο και πιο πολύ στα έτη που θα ακολουθούσαν.

Ο Ελέζ Μπιμπέραι, δημοσιογράφος του ραδιοσταθμού “Voice of America” (Φωνή της Αμερικής), για τις μεταρρυθμίσεις του Ραμίζ Αλία εκφράζεται με τα εξής λόγια:

²⁸ Μετά την απόφαση να δοθεί στους χωρικούς ένα κομμάτι γης και πρόβατα, οι αγρότες άρχισαν να βγάζουν το προϊόντα τους στην αγορά (λαχανικά, φρούτα, γαλακτοκομικά προϊόντα κ.ά.). Επίσης, μερικές κρατικές εταιρείες, παροτρυνόμενες από από το Νέο Οικονομικό Μηχανισμό άρχισαν να παράγουν και να προσφέρουν στην αγορά κάποια προϊόντα ευρείας κατανάλωσης, με αποτέλεσμα να αρχίσει να ζωντανεύει η αγορά. (Από τη συζήτηση με τον Καθηγητή Θ. Μπέι)

*“Αυτός επέλεξε το δρόμο των μερικών μεταρρυθμίσεων και προσπάθησε για την επίλυση των οικονομικών προβλημάτων της χώρας, χωρίς να θίξει την αληθινή εικόνα του σοσιαλιστικού συστήματος. Αυτός ξεκίνησε με αργές οικονομικές αλλαγές και ίσως αυτό που είναι το πιο σημαντικό σαν να υπόσχονταν ότι στο μέλλον οι μεταρρυθμίσεις θα ήταν και πιο βαθιές. Αλλά οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις έχουν την τάση να αποτυγχάνουν χωρίς τη στήριξη τους με παρόμοιες πολιτικές αλλαγές χωρίς τη χρήση με περισσότερη ευθύνη της εξουσίας εκ μέρους της κυρίαρχης ελίτ και χωρίς την αποκατάσταση της συνεργασίας με τον εξωτερικό κόσμο”*²⁹.

Στον ξένο Τύπο έχει γραφτεί ότι ο Ρ. Αλία είναι ένας Αλβανός Γκορμπατσόφ. Κατά τη δική μου γνώμη ο Ρ. Αλία μοιάζει με τον Γκορμπατσόφ όχι μόνο διότι και οι δύο τέθηκαν επικεφαλής των χωρών τους σχεδόν ταυτόχρονα, αλλά και διότι αρχικά σκέφτονταν το ίδιο και έφθαναν σε ένα βασικό συμπέρασμα, ότι με οικονομική και πολιτική μεταρρύθμιση, το σοσιαλιστικό σύστημα θα ζωντάνευε και ανανεωνόταν, θα γινόταν πιο ανθρώπινο και σαν τέτοιο πιο ισχυρό, πιο προοδευτικό, που θα ανταγωνιζόταν τον καπιταλισμό, σαν ένα σύστημα χωρίς να περάσει ποτέ από το μυαλό την ανατροπή τους.

Ενώ ο Γκορμπατσόφ βγαίνει ενάντια στα λάθη και τις διαστρεβλώσεις στις οποίες υποβλήθηκε ο λενινισμός από όλους τους προγενέστερους και κάνει πολεμική με τους γραφειοκράτες και συντηρητικούς, καθώς και με όλους τους άλλους αντίπαλους της σημαίας της περεστρόικας, ο Ρ. Αλία υιοθετεί την ήπια γραμμή της συνέχειας, η οποία του δίνει τα χέρια και τον εμποδίζει να διανύσει μπροστά με περισσότερο θάρρος στο δρόμο των βαθιών μεταρρυθμίσεων.

Ο Ρ. Αλία επέμενε ότι η Αλβανία δεν είχε αυτά τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Μια τέτοια δήλωση κατά κάποιο τρόπο εξέφραζε τη βεβαιότητά του ότι θα αντιμετώπιζε την καταγίδα η οποία πλησίαζε.

Ο συγγραφέας Ισμαήλ Κανταρέ, στο βιβλίο του “Nga nje dhjetor ne tjetrin” (Από τον ένα δεκέμβριο στον άλλο) γράφει:

²⁹ Elez Biberaj - “Nga Enveri tek Ramizi” (Από τον Ενβέρ στον Ραμίζ), δημοσιευμένο στην εφημερίδα “Drita”, 29 Φεβρουαρίου 1991, απόσπασμα από το βιβλίο “Albania, a socialist Maverick”, Boulder CO, Westview Press, 1990.

“... Η απομάκρυνση από το κόμπλεξ του Ενβερ Χότζα, από τις χειροπέδες του, δεν ήταν εύκολη για τον κληρονόμο του, Ρ. Αλία.. Διαφορετικά από το Ρώσο Γκορμπατσόφ, ο οποίος ήλθε στη εξουσία μετά από πέντε άλλους ηγέτες (Μαλένκοφ, Χρουστσόφ, Μπρέζνιεφ, Αντρόποφ, Τσερνιένκο), οι οποίοι ακολούθησαν τον Στάλιν, Ο Αλβανός Γκορμπατσόφ, ο Ραμίζ Αλία, ήλθε στην εξουσία αμέσως μετά τον Ενβερ Χοτζα... Ο Ρ. Αλία βρέθηκε απροετοίμαστος σε μια τραγική αρένα, η οποία ζητούσε τραγικούς ηθοποιούς στη θέση των μονομάχων ”.³⁰

Μετά το 9ο συνέδριο του ΚΕΑ και στη συνέχεια παρόλο που δεν ασκήθηκε κριτική στη γραμμή και την πρακτική που ακολουθήθηκε από τον Ε. Χότζα στο παρελθόν, διορθώθηκαν πάρα πολύ αργά και με πολύ προσοχή. Οι αλλαγές που γίνονταν και οι νέες στάσεις που διατηρήθηκαν, η ηγεσία του Κόμματος τις θεωρούσε επιβαλλόμενες από τον καιρό και απαραίτητες για την ανάπτυξη της χώρας σαν σημαντικά μέτρα για να διαφυλαχθεί ζωντανός σε νέες συνθήκες ο ενβερισμός, μάλιστα τα μέτρα προς τον εκδημοκρατισμό θεωρήθηκαν περαιτέρω εξέλιξη του ενβερισμού.

Ενώ στην πραγματικότητα η γραμμή του Ενβέρ αφέθηκε στην άκρη όπως στην περίπτωση της αλλαγής των προτεραιοτήτων της βιομηχανικής ανάπτυξης προς όφελος της ανάπτυξης της ελαφράς βιομηχανίας, καθώς και την αποσυγκέντρωση της οικονομίας και της αναδόμησής της για το δόσιμο της γης και της κτηνοτροφίας στις οικογένειες των συνεταιριστών.

Η απομάκρυνση από τη γραμμή Χότζα παρατηρείται και στην αποφυγή των ακροτήτων στην πάλη των τάξεων, στη νέα διάσταση του ρόλου του κόμματος και της αρχής της στήριξης στις δικές μας δυνάμεις, καθώς και το άνοιγμα στην εξωτερική πολιτική κ.ά. Παρόλο που από παντού, στο κόμμα, και έξω από αυτό, στον Τύπο και στα μαζικά μέσα πληροφόρησης, σε όλη την προπαγάνδα, γίνονταν λόγος για “συνέχεια”.

³⁰ Ismail Kadare - “Nga nje dhjetor ne tjetrin” (Από τον ένα Δεκέμβριο στον άλλο), Αλβανική Έκδοση, Imprime en France, “Fayard”, Paris, Fevrier 1992, σελ. 238.

*“ Πέντε χρόνια μετά το θάνατο του Ε. Χότζα, - τονίζει ο Ε. Μπιμπεράι- είχε γίνει σαφές ότι ο Ρ. Αλία δεν ήταν δέσμιος των προηγούμενων πολιτικών που ακολουθήθηκαν και ζητούσε σοβαρά νέες λύσεις για τα προβλήματα του έθνους ”.*³¹

Ο εκδημοκρατισμός του Κόμματος Εργασίας

Την ίδια περίοδο στην Αλβανία έγιναν κάποιες προσπάθειες και για τον εκδημοκρατισμό και στον πολιτικό τομέα, αλλά όπως και στον οικονομικό τομέα αυτές δεν ήταν ριζικές. Ξεκινώντας από το 9ο Συνέδριο, η μεταρρύθμιση αυτή ήταν στο επίκεντρο, αλλά εξελίχθηκε και πραγματοποιήθηκε ιδιαίτερα το 1988-1990.

Ο Ρ. Αλία σε κάθε ομιλία του μπροστά στις λαϊκές συγκεντρώσεις, είτε στις συγκεντρώσεις των κομματικών και κρατικών στελεχών, στις αλληπάλληλες Ολομέλειες της Κεντρικής Επιτροπής, εξέφραζε τη μεγάλη ανησυχία του για μια ανάπτυξη όχι ορθή οικονομικά, για μη υλοποιήσεις που βάρυναν πάρα πολύ την οικονομία. Αλλά με την ίδια δύναμη ασκούσε κριτική στα όργανα του κόμματος και της κυβέρνησης “για παλιές νοστορπίες στη διεύθυνση”, “για ανικανότητα και γραφειοκρατία”, “για αδιαφορία και ξεκομμα από τη ζωή των μαζών”, “για δωροδοκίες και διαφθορά”, “για καθυστέρηση των κομμουνιστών” κ.ά.³²

Αυτές οι δηλώσεις γίνονταν όταν στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και στη Σοβιετική Ένωση φυσούσε ο άνεμος των μεταρρυθμίσεων, αλλά αυξήθηκαν στα 1989-1990, όταν σ’ αυτές τις χώρες κατέρρευσε το σοσιαλιστικό καθεστώς. Αυτόν τον καιρό ο Ρ. Αλία άρχισε να σκέφτεται πώς να εμβαθύνει περισσότερο τις μεταρρυθμίσεις, αλλά όπως παρατηρήθηκε ήταν πολύ αργά. η αντίσταση προς το σοσιαλιστικό καθεστώς είχε αρχίσει να απλώνεται όχι μόνο στους κύκλους των διανοουμένων και της νεολαίας, αλλά και σε όλα τα στρώματα του λαού.

³¹ Elez Biberaj - “Nga Enveri tek Ramizi” (Από τον Ενβέρ στον Ραμίζ), δημοσιευμένο στην εφημερίδα “Drita”, 29 Φεβρουαρίου 1991, ό.πασ.

³² R. Alia - “Fjalime e biseda” (Ομιλίες και συζητήσεις), Τόμος 5, Εκδόσεις “8 Nentori”, Tiranë 1988, σελ. 234-235.

Ο Ρ. Αλία έδωσε ιδιαίτερη προσοχή στον εκδημοκρατισμό του κόμματος, έτσι ώστε αυτό να είναι μπροστά σε κάθε γεγονός και να οδηγήσει το λαό. Η αρχή κάθε αλλαγής, σύμφωνα με τον Ρ. Αλία, ξεκινούσε από τους κομμουνιστές και τις οργανώσεις βάσης του κόμματος, που δρούσαν στις πόλεις και στα χωριά, οι οποίες έπρεπε να έχουν την αξιοπιστία της κολεκτίβας.

Σκοπός ήταν οι οργανώσεις βάσης του κόμματος να συνδεθούν όσο καλύτερα με τους ανθρώπους και ιδιαιτέρως αυτές να τεθούν υπό τον έλεγχο των ίδιων των πολιτών. Από την Κεντρική Επιτροπή δόθηκε παραγγελία οι συνελεύσεις του κόμματος να γίνουν ανοιχτές³³, ώστε σε αυτές να μπορεί να συμμετέχει κάθε εργαζόμενος με το δικαίωμα να μιλήσει εάν το επιθυμούσε, να κάνει προτάσεις και υποδείξεις, να ασκήσει κριτική σε κάθε λανθασμένη ενέργεια της οργάνωσης και κάθε μέλους του Κόμματος, χωρίς να έχει το φόβο ότι θα υπήρχαν επιπτώσεις για τη στάση του.

Με αυτόν τον τρόπο το Κόμμα συνέχιζε να διατηρεί τον ηγετικό του ρόλο, αλλά έκανε ένα βήμα μπροστά για τον εκδημοκρατισμό της εσωτερικής ζωής του κόμματος, θέτοντας υπό τον έλεγχο των ανθρώπων -οι οποίοι δεν συμμετείχαν στο κόμμα- κάθε ενέργεια των βασικών οργανώσεων του κόμματος. Με αυτόν τον τρόπο έπαιρνε τέλος το “μυστήριο” που είχε δημιουργηθεί, λόγω της αδιαφάνειας, για τις οργανώσεις βάσης, οι οποίες όχι σπάνια αποφάσιζαν για τα στελέχη βασιζόμενες στις ανακριβείς και υποκειμενικές απόψεις του ενός ή του άλλου, επηρεαζόμενες από το νεποτισμό.

Έτσι οι οργανώσεις βάσης δεν θα ήταν πλέον “κλειστά” κυκλώματα, πράγμα που ικανοποιούσε τους γραφειοκράτες και τους συντηρητικούς που φοβούνταν τη διαφάνεια και τον έλεγχο του λαού. Οι ανοικτές συσκέψεις θα επιδρούσαν με τρόπο ώστε “οι

³³ Γύρω από τις συνελεύσεις των οργανώσεων του κόμματος υπήρχε ένα μυστήριο. Σ' αυτές συμμετείχαν μόνο τα στελέχη του κόμματος ενώ για το περιεχόμενό τους δεν γινόταν καμιά δημόσια ανακοίνωση. Γενικά έλειπε η διαφάνεια και για τις συνελεύσεις των οργανώσεων βάσης καθώς και των επιτροπών των επαρχιών. Η 9η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΕΑ (22-23 Ιανουαρίου 1990) αποφασίζοντας για τη διεξαγωγή των ανοιχτών συνελεύσεων δημιουργήσε τις συνθήκες ώστε η δραστηριότητα και οι αποφάσεις των οργανώσεων βάσης να γίνονται γνωστές και στη μάζα των πολιτών οι οποίοι δεν συμμετείχαν στο κόμμα, δηλαδή να πάψει να υπάρχει πια αυτό το μυστήριο. Το αποτέλεσμα ήταν περιορισμένο διότι υπήρχαν πολλές αντιφρήσεις από τους συντηρητικούς του ΚΕΑ.

οργανώσεις βάσης να μετατραπούν σε οργανισμούς που θα υποκινούσαν την ανάπτυξη της δημοκρατίας, θα πλησίαζαν τους ανθρώπους της δουλειάς και όχι τους φλόαρους”.³⁴

Τα γραφειοκρατικά και δογματικά στοιχεία, για να εμποδιστεί στην εφαρμογή της αυτή η εμπειρία, άρχιζαν να ψιθυρίζουν ότι η συμμετοχή των μη κομματικών στελεχών στις συσκέψεις και η έκφραση ελευθέρων σκέψεων θα μπορούσε να θίξει την οντότητα του κόμματος, ότι αυτό θα μπορούσε να γίνει το αίτιο της διάσπασής του κ.ά.

Για να απορριφθεί αυτή η “αμφιβολία”, ο Ρ. Αλία πολλές φορές τόνισε ότι “*η ενότητα δεν προϋποθέτει την ομοφωνία, ότι η ενότητα δεν θίγεται από την ύπαρξη και την εκδήλωση των διαφορών σκέψεων από την εποικοδομητική συζήτηση και την έντιμη κριτική*”³⁵.

Η μεταρρύθμιση των κανόνων που ρύθμιζαν την εσωτερική ζωή του κόμματος και ο εκδημοκρατισμός του ήταν απαραίτητα, εάν αυτό επιθυμούσε στις νέες εξελίξεις να σταθεί επικεφαλής της κοινωνίας και να συνεχίσει να διατηρεί τον ηγετικό ρόλο του. Ο εκδημοκρατισμός του κόμματος είχε σκοπό να το φέρει πιο κοντά στους ανθρώπους, όχι μέσω των διαταγών, αλλά με διαβουλεύσεις και δημοκρατία.

Σύμφωνα με την άποψη της ηγεσίας του κόμματος, με αυτόν τον τρόπο η φυσιογνωμία του κομμουνιστή και του κόμματος, κατ' αυτό τον τρόπο θα βελτιωνόταν στα μάτια του λαού. Κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, διότι τα τελευταία έτη ο σεβασμός προς το κόμμα είχε εξασθενήσει, με λίγα λόγια είχαν διαταραχθεί η πίστη και η στήριξη του λαού, που αποτελούσαν τη δύναμή του. Στις γραμμές του κόμματος υπήρχαν κομμουνιστές γεμάτοι αδιαφορία, ενώ οι νέοι όλο και λιγότερο ζητούσαν να προσχωρήσουν στις γραμμές του κόμματος. Αυτά τα φαινόμενα επισκίαζαν το μέλλον του Κόμματος Εργασίας, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη την εξέλιξη των γεγονότων στην Ανατολική Ευρώπη.

³⁴ R. Alia - “Fjala ne Plenumin IX te KQ te PPSH” (Η ομιλία του Ρ. Αλία στην 9η Ολομέλεια της Κ. Ε. του ΚΕΑ), Εκδόσεις “8 Nentori”, Τίρανα 1990, σελ. 42-43.

³⁵ 4. R. Alia - “Fjala ne Plenumin VIII te KQ te PPSH” (Η ομιλία του Ρ. Αλία στην 9η Ολομέλεια της Κ. Ε. του ΚΕΑ), Εκδόσεις “8 Nentori”, Τίρανα 1989, σελ. 40.

Μαζί με τον εκδημοκρατισμό της εσωτερικής ζωής του κόμματος, πάρθηκαν και μέτρα για την ενίσχυση των σχέσεων του Κόμματος με τους διανοούμενους. Γι' αυτό το σκοπό επιδιώχθηκε να γίνουν ενέργειες σε δύο κατευθύνσεις:

Πρώτον, στη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών, έτσι ώστε οι διανοούμενοι να συμμετέχουν στην ανοιχτή συζήτηση και να βοηθήσουν την κυβέρνηση στην εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων και, δεύτερον, να απορρίψουν την έλλειψη εμπιστοσύνης που είχε τροφοδοτηθεί από τους γραφειοκράτες στο κόμμα για τους διανοούμενους και ιδιαίτερα για τους ανθρώπους της δημιουργικής εργασίας.

Σχετικά με αυτές τις “ντιρεκτίβες”, είχαν σημασία οι ιδέες τις οποίες παρουσίαζε ο ίδιος ο Ρ. Αλία “για να διακριθούν τα ζητήματα αρχής από εκείνα που δεν είναι τέτοια”, καθώς και “για την ανάγκη του αγώνα ενάντια στη μετριότητα”. Αυτές οι ιδέες, οι οποίες δεν παρουσίαζαν καμμία καινοτομία, δεν ήταν όμως αφηρημένες. Συνδέονταν με μερικές λανθασμένες αντιλήψεις των γραφειοκρατών και των ανίκανων στελεχών, οι οποίοι για να κλείσουν το στόμα των διανοουμένων και των ικανών ανθρώπων για να αναχαιτίσουν τις κριτικές και τις παρατηρήσεις τους, έλεγαν ότι “για αυτό το ζήτημα δεν πρέπει να γίνουν αλλαγές, διότι είναι ζήτημα αρχών”, ότι “δεν επιτρέπεται η συζήτηση γ' αυτό, διότι θίγονται οι αρχές του κόμματος”.³⁶

Τέτοια μέτρια στοιχεία εντούτοις είχαν σημαντικές θέσεις με ευθύνη στο Κόμμα και στα κρατικά όργανα. Αλλά μετριότητες υπήρχαν και στον τομέα της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Η έκκληση για “αγώνα ενάντια στη μετριότητα” δεν απευθυνόταν μονάχα εναντίον των μη ικανών στοιχείων στο Κόμμα, αλλά και εναντίον της μετριότητας στη δημιουργία. Αυτή ήταν η έκκληση: οι δημιουργοί, συγγραφείς, καλλιτέχνες, φιλόσοφοι και επιστήμονες να αγωνίζονται ενάντια στην ισοπέδωση, εξίσωση των δημιουργικών αξιών και της ομοιομορφίας.

Αλλά πρέπει να πούμε ότι αυτά τα μέτρα ήρθαν πολύ αργά. Στην Αλβανία για πολλές δεκαετίες το Κόμμα Εργασίας ασκούσε στα καλλιτεχνικά έργα αυστηρή λογοκρισία.

³⁶ Στο ίδιο, σελ. 41.

“ Η ελευθερία η οποία τους δόθηκε, παρ' όλο που ο P. Αλία έχαιρε της υποστήριξης των διανοουμένων, δεν μπόρεσε να αποφύγει ένα είδος ψυχρότητας, η οποία είχε δημιουργηθεί στους διανοουμένους”³⁷.

Στη συνέχεια της διαδικασίας του εκδημοκρατισμού, πάρθηκαν αποφάσεις επίσης για την αλλαγή των στελεχών. Στην απόφαση την 9ης Ολομέλειας της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΕΑ (Ιανουάριος 1990) τονίζεται:

“ Η αρχή των εκλογών να περιλαμβάνει όχι μόνο αυτά τα στελέχη που προβλέπει το Σύνταγμα της Δημοκρατίας και ο Κανονισμός του Κόμματος, αλλά κι τους διευθυντές των εταιρειών, των εργοστασίων και των άλλων θεσμών. Να εφαρμόζεται ευρύτερα ο διαγωνισμός ως τρόπος για το διορισμό των στελεχών και των ειδικών. Να περιοριστεί το χρονικό διάστημα θητείας για κάθε αξίωμα: για τα μέλη της επιτροπής του κόμματος και του κράτους στις επαρχίες η εκλογή να μπορεί να γίνει μόνο επί 2-3 συνεχόμενες φορές, για τους βουλευτές και τα μέλη της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος μόνο για 2-3 συνόδους. Σε κάθε περίπτωση για την τρίτη φορά ο υποψήφιος έπρεπε να εξασφαλίσει τουλάχιστον τα 2/3 των ψήφων σε σύγκριση με τον εναλλακτικό υποψήφιο”³⁸.

Για να ανακοπεί ο δρόμος της δωροδοκίας, των χατιριών, της διαφθοράς, που προκαλούσαν δυσaráσκεια στο λαό, κυρίως σε μερικούς οργανισμούς, όπως αυτοί που ευθύνονταν για τον καθορισμό των θέσεων εργασίας ή για τη διανομή των διαμερισμάτων κατοικίας³⁹ για τους εργαζομένους, αποφασίστηκε τα ηγετικά στελέχη αυτών των οργανισμών να αντικαθίστανται κάθε τέσσερα ή πέντε έτη.

Αυτά τα μέτρα και οι αποφάσεις άρχισαν να εφαρμόζονται αμέσως. Παρ' όλα αυτά, όχι σε λίγες περιπτώσεις, οι αποφάσεις για τον εκδημοκρατισμό πολεμήθηκαν από

³⁷ Elez Biberaç - “Nga Enveri tek Ramizi” (Από τον Ενβέρ στον Ραμίζ), δημοσιευμένο στην εφημερίδα “Drita”, 29 Φεβρουαρίου 1991.

³⁸ Από την απόφαση της 9ης Ολομέλειας της Κ. Ε. του ΚΕΑ.

³⁹ Ο διορισμός των ατόμων στις θέσεις εργασίας γινόταν από ένα ειδικό γραφείο που υπήρχε σε κάθε δήμο της χώρας σε όλες τις πόλεις της χώρας. Οι εταιρείες δεν είχαν το δικαίωμα να προσλαμβάνουν οι ίδιες άτομα στη δουλειά. Ακόμη και τα διαμερίσματα κατοικίας τα έδιναν οι δήμοι στους πολίτες με εντοικά πάλι μέσω ενός ειδικού γραφείου που υπήρχε σε κάθε δήμο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τόσο για τους διορισμούς στη δουλειά όσο και για την απόκτηση κατοικιών να ευνοούνται κάποιοι άνθρωποι με ρουσφέτια. Η απόφαση ν' αλλάζουν από καιρού εις καιρόν οι εργαζόμενοι σε αυτά τα γραφεία είχε ως σκοπό να αποφεύγονται όσο το δυνατόν περισσότερο τέτοιου είδους φαινόμενα και να μειωθεί η δυσaráσκεια μεταξύ των πολιτών.

τα κομματικά και κρατικά στελέχη αυτά τα μέτρα δεν τα υποδέχτηκαν καλά και δεν τα υποστήριζαν. Τα κομματικά όργανα και οι κρατικοί μηχανισμοί είχαν αρκετούς ανθρώπους σε περασμένη ηλικία και ανίκανους, οι οποίοι δεν ήταν διατεθειμένοι να εφαρμόσουν στη ζωή τις νέες ιδέες που οδηγούσαν μπροστά την ανάπτυξη της κοινωνίας. Η έλλειψη ανθρώπων σε νεαρή ηλικία, που να είναι διαθέσιμοι για αλλαγές και πιο θαρραλέοι να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις του καιρού, ήταν ένα από τα αδύνατα σημεία και αίτιο της μη πλήρους εφαρμογής των πρώτων μεταρρυθμίσεων κατά τα τέλη των ετών του '80.

Η νέα νομοθεσία σε στηριξη της μεταρρυθμίσεως

Παράλληλα με τα μέτρα που ελήφθησαν για μια ριζική μεταρρύθμιση στο κόμμα και στον οικονομικό τομέα, η αλβανική ηγεσία για τον εκδημοκρατισμό της ζωής και την επίσπευση και εγγύηση της οικονομικής μεταρρύθμισης, ήταν υποχρεωμένη να πάρει και μια σειρά μέτρων για τον εκσυγχρονισμό και εκδημοκρατισμό της νομοθεσίας.

Ο σκοπός των αλλαγών στη νομοθεσία υπαγορευόταν από την ανάγκη για να ενδυναμωθεί το κράτος δικαίου, έτσι ώστε οι μεταρρυθμίσεις που είχαν αρχίσει και οι μετέπειτα δημοκρατικές εξελίξεις να στηρίζονται σε μια σταθερή νομοθετική βάση, έτσι ώστε όλη η κρατική και κοινωνική δραστηριότητα να κατευθύνεται από το νόμο και όχι από τις πολιτικές αποφάσεις. Στο μέχρι τότε ολοκληρωτικό κράτος η νομοθεσία γενικά, ιδιαίτερα ο Ποινικός Κώδικας, ήταν διακριτή από τις έννοιες της "πάλης των τάξεων" και από την πολιτική που ακολουθούσε το κόμμα στην εξουσία. Ο Ποινικός Κώδικας προέβλεπε αυστηρά μέτρα έναντι εκείνων οι οποίοι θεωρούνταν εχθροί της εξουσίας ή εκτελούσαν έργο το οποίο θεωρείτο αντισοσιαλιστικό.

Το καθεστώς ακολουθούσε μια πολιτική απομόνωσης από τον εξωτερικό κόσμο, δικαιολογώντας την με τον κίνδυνο που θα μπορούσε να έρθει από το εξωτερικό, όσον αφορά τον τρόπο ζωής και άλλα φαινόμενα της καπιταλιστικής κοινωνίας. Αυτό οδήγησε μέχρι τον σχεδόν πλήρη περιορισμό των ταξιδιών των Αλβανών στο εξωτερικό. Εξαίρεση

γινόταν μόνο για τους υπαλλήλους των διαφόρων υπηρεσιών, για γκρουπ καλλιτεχνών και αθλητών ή για έναν πολύ μικρό αριθμό φοιτητών και ειδικών, τους οποίους το κράτος τους διάλεγε σύμφωνα με το κριτήριο της πολιτικής στασης των οικογενειών τους έναντι του σοσιαλισμού και των επιδόσεων στα μαθήματα, τους έστελνε για ειδικευση. Αυτή η αντίληψη της διαφύλαξης από τον καπιταλιστικό κόσμο και για τις ξένες επιδράσεις εκφραζόταν και στον Ποινικό Κώδικα, όπου οι προσπάθειες παράνομης φυγής από την χώρα -επομένως, η δραπέτευση- θεωρούνταν προδοσία προς την πατρίδα, πράγμα που τιμωρούνταν βαριά.

Η ιδέα της ιδεολογικής καθαρότητας οδήγησε μέχρι την αφηρημένη απόφαση της απαγόρευσης της θρησκευτικής πίστης, του κλεισίματος ιδρυμάτων, όπως οι εκκλησίες, τα τζαμιά και άλλοι ναοί λατρείας, τα οποία δεν προέκυπτε εντούτοις ότι έβλαπταν, ούτε το κράτος, ούτε τα άτομα, ούτε την εθνική ενότητα.

Αντίθετα, μπορεί να λεχθεί ότι στην Αλβανία, παρά το γεγονός ότι υπήρχαν τρεις διαφορετικές θρησκείες, ουδέποτε υπήρξαν φιλονικίες ή θρησκευτικοί πόλεμοι, ο αλβανικός λαός διατηρούσε ανεκτική στάση στα θέματα της θρησκείας. Και όταν οι ξένοι προσπάθησαν να μεταχειριστούν τις διάφορες θρησκείες για να διασπάσουν το λαό, κατά την περίοδο της αλβανικής ιστορίας, πάντοτε αποτυγχάναν.

Για να αντιμετωπιστούν τα παραπάνω σφάλματα, αλλά και για να ανοίξει ο δρόμος εκδημοκρατισμού της ζωής της χώρας, με την εφαρμογή των γνωστών κανόνων για τα δικαιώματα του ανθρώπου, κατά τα έτη 1989 - 1990 έγιναν μεταρρυθμίσεις στη νομοθεσία του κράτους.

Από τις αλλαγές που έγιναν, ως κύριες μπορούν να αναφερθούν:

Πρώτον, η καταργηση του άρθρου 55 του Ποινικού Κώδικα περί “διαφωτισμού και προπαγάνδας”⁴⁰. Καθώς ειπώθηκε πιο πάνω, στο παρελθόν και κάθε δημόσια κριτική εναντίον του κόμματος και της εξουσίας αποκαλούνταν εχθρική πράξη, προπαγάνδα που

⁴⁰ Την περίοδο του σοσιαλιστικού συστήματος κάθε παρατήρηση ή δυσaráσκεια που εκφραζόταν εναντίον του συστήματος, του κόμματος, της ηγεσίας ή της εξουσίας τιμωρούνταν και θεωρείτο διαφώτιση και προπαγάνδα με στόχο την ανατροπή του σοσιαλισμού. Στον Ποινικό Κώδικα υπήρχε ειδικό άρθρο, το άρθρο 55, το οποίο χαρακτήριζε ενόχους διαφώτισης και προπαγάνδας όλους όσοι ασκούσαν κριτική και τους καταδίκαιε από 5 έτη φυλάκιση μέχρι εις θάνατον.

αποσκοπούσε στην ανατροπή της εξουσίας. Αυτό, βάσει του άρθρου 55, καταδικάζονταν με πολύ βαριές ποινές. Εδώ γίνεται λόγος όχι μόνο για ανθρώπους οι οποίοι πραγματικά στόχευαν και ενεργούσαν για την ανατροπή της εξουσίας, αλλά, σε αρκετές περιπτώσεις, και για ανθρώπους που τη δυσαρέσκειά τους για κάποια αδικία που έγινε εις βάρος τους, την εξέφραζαν υπό τη μορφή κριτικής προς την εξουσία.

Βάσει αυτού του άρθρου, κατά το διάστημα της σοσιαλιστικής εξουσίας, όχι μόνο φυλακίστηκαν μερικές χιλιάδες άτομα (σε αναφορά του Ανώτατου Δικαστηρίου το έτος 1989 γίνεται λόγος για 12 ανθρώπους καταδικασμένους με αυτή την κατηγορία από το 1948 μέχρι το 1988), αλλά εξορίστηκαν και χιλιάδες άλλοι, ενώ συχνά απομακρύνονταν από μια περιοχή της χώρας σε μία άλλη ολόκληρες οικογένειες. (Για την ίδια χρονική περίοδο 1948 - 1988 αυτός ο αριθμός έφτασε τα 60.000 άτομα)⁴¹ Πρέπει να τονιστεί ότι κατά τη διάρκεια που στην ηγεσία του κράτους ήταν ο Ρ. Αλία, αρχίζοντας από το 1986, δεν υπήρξε καμία περίπτωση εξορίας, ενώ από το 1989 άρχισε η αποφυλάκιση των φυλακισμένων και των εξοριστών.

Επίσης, μαζί με την καταργηση του άρθρου 55, καταργήθηκε και το αντίστοιχο άρθρο, το οποίο θεωρούσε την παράνομη διάβαση των συνόρων προδοσία έναντι της πατρίδας. Η διάβαση των συνόρων προσδιορίστηκε σαν διοικητική παράβαση, που τιμωρούνταν με πρόστιμο.

Σχετικά με τον σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου, καταργήθηκε η απόφαση για την απαγόρευση των θρησκευτικών ιδρυμάτων, άρα, αφέθηκε ελεύθερη η εκδηλώση των θρησκευτικών πεποιθήσεων από όλους, και περαιτέρω αποφασίστηκε ο εφοδιασμός όλων των πολιτών με διαβατήρια για ταξίδια στο εξωτερικό⁴².

⁴¹ Έκθεση του Ανώτατου Δικαστηρίου της Αλβανίας προς το Προεδρείο της Λαϊκής Βουλής, Οκτώβριος 1989 (Από το Αρχείο του Προεδρείου της Λαϊκής Βουλής).

⁴² 3. Πριν οι Αλβανοί πολίτες δεν είχαν την δυνατότητα να ταξιδεύουν στο εξωτερικό. Γενικά δεν επιτρέπονταν τα ταξίδια και στις περιπτώσεις που κάποιος έπρεπε να πάει στο εξωτερικό για λόγους εργασίας, σπουδών ή υγείας έπαιρνε το διαβατήριό του, το οποίο ήταν υποχρεωμένος να επιστρέψει στις αρχές όταν επέστρεφε. Στο πλαίσιο του ανοίγματος της Αλβανίας στις αρχές του 1990, αποφασίστηκε πως όλοι οι πολίτες που ήθελαν θα έπαιρναν διαβατήρια και θα ήταν ελεύθεροι να πηγαίνουν όπου θέλουν.

Ιδιαίτερη σημασία είχε η αλλαγή μερικών άρθρων του Συντάγματος, κυρίως του άρθρου 28⁴³, το οποίο απαγόρευε τη λήψη δανείων από τις δυτικές χώρες και την ίδρυση κοινών επιχειρήσεων με ξένες εταιρείες στην Αλβανία. Η αλλαγή αυτού του άρθρου δημιουργούσε δυνατότητες για την αλβανική οικονομία, έτσι ώστε να εκμεταλλευτεί τις ξένες επενδύσεις, την είσοδο της σύγχρονης τεχνολογίας και την αναζωογόνηση γενικά των πιο ζωτικών τομέων της. Σχετικά με αυτό το άρθρο έχουν γράψει και ξένοι. Ο Edwin E. Jacques γράφει:

*“Στις 31 Ιουλίου 1990 το Προεδρείο της Λαϊκής Βουλής υπό την προεδρία του P. Αλία έκρινε ένα σημαντικό βούλευμα, το οποίο είχε ως σκοπό να επεκτείνει τη συνεργασία και την οικονομική δραστηριότητα των εταιρειών με τη συμμετοχή του ξένου κεφαλαίου στη Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Αλβανίας ”*⁴⁴.

Κλείνοντας αυτό το κεφάλαιο, που έχει να κάνει με τις μεταρρυθμίσεις στη νομοθεσία κατά τη διαδικασία εκδημοκρατισμού της χώρας, αναφέρουμε ότι επανιδρύθηκε το υπουργείο Δικαιοσύνης και ο θεσμός της Δικηγορίας, τα οποία είχαν καταργηθεί από το 1965. Η κατάργησή τους είχε γίνει με τη δικαιολογία ότι τη διοίκηση της δικαιοσύνης την πραγματοποιούσε το Ανώτερο Δικαστήριο και την ήλεγχε το Προεδρείο της Λαϊκής Βουλής, ενώ για την υπεράσπιση των κατηγορουμένων δεν ήταν απαραίτητοι οι δικηγόροι, αφού τα δικαστήρια και οι εισαγγελίες, ως λαϊκά όργανα, υπερασπίζονταν αυτεπαγγέλτων τα συμφέροντα των κατηγορουμένων.

Καθώς και στις μεταρρυθμίσεις, οι αλλαγές στη νομοθεσία της χώρας δεν έγιναν χωρίς δυσκολίες, χωρίς να σημειωθεί η αντίσταση της κομματικής γραφειοκρατίας, πιστή στην αρχή της προηγούμενης γραμμής. Τα εμπόδια έρχονταν από τα συντηρητικά στελέχη τα οποία είχαν μείνει πίσω σχετικά με τα αιτήματα της εποχής, αλλά έμεναν προσκολλημένα στα συνθήματα του κομμουνιστικού καθεστώτος. Αυτά τα στελέχη, της

⁴³ Το άρθρο 28 του Συντάγματος τόνιζε: “Απαγορεύονται οι πιστώσεις από το εξωτερικό και η ίδρυση μικτών εταιρειών με καπιταλιστικές και ρεβιζιονιστικές χώρες”.

⁴⁴ Edwin E. Jacques “The Albanians - An Ethnic History from Prehistoric Times to the Present”, MacFarland and Company, Inc., Publishers Jefferson, North Carolina and London 1995, USA, σελ. 584.

“νομενκλατούρας”⁴⁵ όχι μόνο δεν μπορούσαν να παραδεχτούν ότι στο παρελθόν είχαν υπάρξει λανθασμένες πολιτικές ως συνέπεια του ολοκληρωτικού συστήματος, αλλά δεν καταλάβαιναν ότι τώρα ήταν πια απαραίτητο να οικοδομηθεί το νέο πλουραλιστικό σύστημα, το κράτος δικαίου. Οι γραφειοκράτες, με τις αμφιβολίες, τους δισταγμούς και με τις στάσεις τους επιβράδυναν τη διαδικασία του εκδημοκρατισμού.

Ιδιαίτερως δυνατή ήταν η αντίθεση που παρουσίασαν, όταν ήρθε η περίπτωση αλλαγής του άρθρου 28 του Συντάγματος. Σχετικά με αυτό ο Ρ. Αλία υπογραμμίζει τα εξής:

*“Το ζήτημα για το οποίο υπήρχαν περισσότεροι δισταγμοί ήταν αυτό των οικονομικών σχέσεων με τον εξωτερικό κόσμο, προ παντός αυτό της απόφασης να επιτρέπεται η λήψη πιστώσεων είτε η ίδρυσης των κοινών εταιρειών για τις υποθαλάσσιες έρευνες για πετρέλαιο, η οποία ερχόταν σε αντίθεση με το περιεχόμενο του παλιού Συντάγματος. Αυτό συνδεόταν με τη στενή έννοια της αρχής της στήριξης στις δικές μας δυνάμεις, που έχει μετατραπεί σε φετίχ. Η απομάκρυνση έστω και λίγο από αυτή την αρχή φαινόταν σαν απώλεια της κυριαρχίας, αλλά δεν σκέφτονταν ότι με αυτό το ρυθμό η οικονομία πορεύονταν προς τον γκερέμό, πράγμα που στην πραγματικότητα επαιτιούσε και την ίδια την ελευθερία και εθνική ανεξαρτησία ”*⁴⁶.

Παρ' όλο που η νέα πολιτική του Ρ. Αλία εκφραζόταν σε μερικές μικρές αλλαγές στο υπαρκτό σύστημα, αυτός δεν ήξερε να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία για να κάνει το απαραίτητο άλμα το οποίο θα έβγαζε τη χώρα από τη δύσκολη κατάσταση στην οποία βρισκόταν. Ο Ρ. Αλία δεν εκμεταλλεύτηκε όπως έπρεπε τη μεγάλη υποστήριξη που είχε στο λαό, όπου κυριαρχούσε η γνώμη ότι ο Ρ. Αλία ήθελε ειλικρινά τη μεταρρύθμιση της αλβανικής κοινωνίας. Μπορεί να ειπωθεί ότι ο Ρ. Αλία, παρ' όλη την τάση να μεταρρυθμίσει την αλβανική κοινωνία παρέμεινε σκλάβος της ιδεολογίας που τον ενέπνεε. Δεν βρήκε τη δύναμη να ξεπεράσει τις ιδεολογικές πεποιθήσεις του και να δει

⁴⁵ Η νομενκλατούρα συμπεριλάμβανε την κύρια ομάδα των ηγετών του Κόμματος Εργασίας και του κράτους, καθώς και προσωπικότητες του πολιτισμού και της επιστήμης. Αυτοί είχαν μερικά προνόμια περισσότερα από τα υπόλοιπα στελέχη και τους υπαλλήλους.

⁴⁶ Ρ. Αλία “Une, R. Alia, deshmoj per historine” (“Εγώ, ο Ρ. Αλία, μαρτυρώ για την Ιστορία”), Εκδοτικός Οίκος “Graecanica”, Πρίστινα 1993, σελ. 134.

καθαρά τα ελαττώματα και τα λάθη του καθεστώτος, για την ίδρυση του οποίου είχε δουλέψει και ο ίδιος για μερικές δεκαετίες.

Το ανοίγμα προς το Δυτικό κόσμο

Η μεταρρύθμιση της ζωής της χώρας περιελάμβανε και την εξωτερική πολιτική της Αλβανίας. Ήταν απαραίτητο η χώρα να ανοιχτεί κυρίως προς τον δυτικό κόσμο.

Κατά την περίοδο του υπαρκτού σοσιαλισμού, η Αλβανία ακολούθησε μια πολιτική που προέβαλε ως θεμέλιο την υπεράσπιση της ελευθερίας, της ανεξαρτησίας και της εθνικής κυριαρχίας, γεγονός που συνδέεται με τη γεωγραφική της θέση και τις συνθήκες της εξέλιξης μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά, συγχρόνως, αυτή ήταν μια πολιτική ιδεολογικοποιημένη, που έθετε σε πρώτο πλάνο την υπεράσπιση των μαρξιστικών αρχών, όπως την αντιλαμβανόταν η ηγεσία του Κόμματος.

Όπως είναι γνωστό, η Αλβανία ήταν στενά συνδεδεμένη και μετέπειτα μπήκε σε σκληρή διαμάχη με τη Γιουγκοσλαβία του Τίτο και αργότερα με τη Σοβιετική Ένωση και την Κίνα. Σ' αυτή την κατεύθυνση ο ιδεολογικός παράγοντας είχε ιδιαίτερη σημασία, διότι η πολιτική γραμμή αυτών των χωρών θεωρείτο ρεβιζιονιστική και αντιμαρξιστική. Αλλά για τη διάσταση με αυτές τις χώρες επέδρασε πολύ και το επιχείρημα της εθνικής ανεξαρτησίας.

Η εναντίωση της Αλβανίας στη Σοβιετική Ένωση έκανε εντύπωση και στον εξωτερικό κόσμο. Στον Τύπο του εξωτερικού, όπως στον γαλλικό και στον ιταλικό, γράφτηκε για στάση που εξέφραζε την αποφασιστικότητα της Αλβανίας να μην αφήσει την ανεξαρτησία της να ποδοπατείται από τα μεγάλα κράτη. Αυτή η στάση συνοδεύτηκε και με αυστηρό ιδεολογικό πόλεμο εναντίον του Σοβιετικού Κομμουνιστικού Κόμματος, το οποίο κατηγορείται για προδοσία των μαρξιστικών ιδεών. Αυτός ο πόλεμος, στον οποίον το ΚΕΑ εμφανίστηκε ως φανατικός υπερασπιστής των κομμουνιστικών ιδεών, έβλαψε την Αλβανία σε δύο κύριες κατευθύνσεις:

Πρώτον, στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, διότι αυτός ο ιδεολογικός πόλεμος είχε ως αποτέλεσμα τη ρήξη των οικονομικών και πολιτικών σχέσεων της Αλβανίας με τη Σοβιετική Ένωση και με τις άλλες χώρες της σοβιετικής αυτοκρατορίας.

Δεύτερον, μετά τη ρήξη των σχέσεων με το Ανατολικό Μπλοκ, έγινε περισσότερο εμφανής η απομόνωση της Αλβανίας από τον εξωτερικό κόσμο.

Αργότερα, με τη ρήξη των σχέσεων και με την Κίνα, στα τέλη της δεκαετίας του 1970, όταν η Αλβανία είχε πολύ περιορισμένες σχέσεις με τη Δύση, η απομόνωσή της έγινε ολοκληρωτική. Φυσικά, σ'αυτές τις συνθήκες οι δυσκολίες για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας αυξήθηκαν. Αυτόν τον καιρό η ηγεσία του Κόμματος, με επικεφαλής τον Ε. Χότζα, αντί να αναζητήσει τρόπους για να βγει η χώρα από την απομόνωση, την τόνιζε ακόμα περισσότερο.

Το κόμμα ανακοίνωσε ότι η Αλβανία θα συνέχιζε στο εξής *“βασίζόμενη εξ ολοκλήρου στις δικές της δυνάμεις”*, δηλαδή διαλέγοντας την αυτάρκεια ως τρόπο για την ανάπτυξη της χώρας. Αυτή η θέση, ότι η οικονομία της χώρας, η βιομηχανία, η γεωργία, η κουλτούρα, η άμυνα κ.λπ. θα προόδευαν με την εκμετάλλευση στο μέγιστο των εσωτερικών υλικών πόρων και του ανθρώπινου δυναμικού, είχε οριστεί και σαν συνταγματικός κανόνας ⁴⁷.

Για όσο καιρό η Αλβανία ήταν συνδεδεμένη με τη ΕΣΣΔ και την Κίνα, δύο μεγάλα κράτη, οι μεγάλες ανάγκες για την οικονομική ανάπτυξη μιας μικρής χώρας εκπληρώνονταν πιο εύκολα. Αυτό έκανε ώστε η απομόνωση και οι συνέπειές της να μη γίνονται πολύ αισθητές, ιδιαίτερος στον οικονομικό τομέα, παρ' όλο που οι σχέσεις με τα άλλα κράτη ήταν πάρα πολύ περιορισμένες.

Αλλά πια η κατάσταση είχε αλλάξει και οι ανάγκες του ανοίγματος και των επαφών με τον εξωτερικό κόσμο δεν είχαν μόνο οικονομική σημασία, αλλά πολύπλευρη.

⁴⁷ Η αρχή τη “στήριξης στις δικές μας δυνάμεις” στην αρχή είχε θετική έννοια. Μετέδιδε την ιδέα της εκμετάλλευσης όλων των δυνατοτήτων της χώρας και δημιουργούσε την πεποίθηση ότι η Αλβανία από μόνη μπορούσε να έχει αποτελέσματα χωρίς να περιμένει στιδήποτε από το εξωτερικό. Αλλά μετά τη ρήξη των σχέσεων με την Κίνα και την απομόνωση από το εξωτερικό, η επιμονή σε αυτήν την αρχή ιδιαίτερα όταν ανακοινώθηκε ως “στήριξη αποκλειστικά στις δικές μας δυνάμεις”, έχασε την αξία της. Μάλιστα, τονίζοντας αυτή την αρχή ακόμη και στο Σύνταγμα της χώρας, ως βασική αρχή για την ανάπτυξη, ζήμωσε πολύ τη χώρα γιατί στην πραγματικότητα φάνηκε σαν έκκληση για αυταρχισμό και απομόνωση.

Ο κόσμος πορευόταν προς τη συνεργασία και αυτό το γεγονός πρόβαλλε για την Αλβανία την άμεση ανάγκη των αλλαγών και στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής.

Την προδιάθεση που είχε η Αλβανία να βγει από την απομόνωση, την αντικατόπτρισε ο Ρ. Αλία από τη στιγμή που ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας, ακολουθώντας “μία αποφασιστική γραμμή, αλλά προσεκτική ως προς την προσέγγιση με την Δύση”⁴⁸.

Μία από τις πρώτες επιτυχίες της πολιτικής που ακολουθήθηκε από τον Ρ. Αλία ήταν η ενίσχυση των σχέσεων με τη γείτονα Ελλάδα, που οδήγησε στην άρση της αποκαλούμενης “εμπολέμου καταστάσεως”, από πλευράς της ελληνικής κυβέρνησης (28 Αυγούστου 1987). Αυτός ο νόμος διατηρούνταν σε ισχύ από τον καιρό του ελληνοϊταλικού πολέμου το 1940, με το επιχείρημα ότι η Αλβανία είχε επιτεθεί στην Ελλάδα, χωρίς να ληφθεί υπόψη ότι η ίδια η Αλβανία είχε κατακτηθεί από τη φασιστική Ιταλία, επομένως ήταν και αυτή θύμα του ιμπεριαλιστικού πολέμου.

Ταυτοχρόνα αποκαταστάθηκαν οι διπλωματικές σχέσεις με την Ισπανία (1986), με τον Καναδά, την Ουρουγουάη και την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (1987).

Κατά τη διάρκεια αυτών των ετών επισκέφθηκαν τα Τίρανα πολλές ξένες προσωπικότητες, μεταξύ των οποίων ο πρωθυπουργός του κρατιδίου της Βαυαρίας Γ. Στράους και ο υπουργός Εξωτερικών της Ο.Δ.Γ., Χανς Ντίτριχ Γκένσερ. Τονίζοντας την τάση του ανοίγματος προς τη Δύση τον Νοέμβριο του 1987, επί τη ευκαιρία του εορτασμού της 75ης επετείου την κήρυξη της ανεξαρτησίας, ο Ρ. Αλία, για να προτρέψει περαιτέρω τις σχέσεις με τη Δύση, δήλωσε ότι:

*“Εμείς δεν διατάζουμε να συνεργαστούμε με άλλες χώρες. Εμείς δεν φοβόμαστε την εξουσία και τον πλούτο τους, αντίθετως επιθυμούμε να συνεργαστούμε με αυτές, πράγμα που θεωρούμε αποφασιστικό παράγοντα που θα βοηθήσει στην εσωτερική ανάπτυξη”*⁴⁹.

Σχετικά με το σκοπό της Αλβανίας να αποκαταστήσει σχέσεις με διάφορες χώρες, έχει γραφεί και στην αμερικανική εφημερίδα “The Christian Science Monitor” και σχόλιο

⁴⁸ Giovanni Armillotta, Revista “Affari Esteri” Νο113, Roma 1997.

⁴⁹ R. Alia, “Fjalime e biseda”, Τόμος 5, σελ. 434.

της οποίας μεταδόθηκε από το ραδιοφωνικό δίκτυο "Voice of America" της 1ης Αυγούστου 1989, όπου μεταξύ άλλων τονίζεται:

"Μετά από πολλά χρόνια απομόνωση, η Αλβανία ανοίγεται προς τον εξωτερικό κόσμο. Πριν από μερικά χρόνια οι Αλβανοί ηγέτες συνειδητοποίησαν ότι είχε περάσει ο καιρός της απομόνωσης. Από το 1984 η Αλβανία έχει διευρύνει τις σχέσεις της με όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, εκτός της Μεγάλης Βρετανίας και της Σοβιετικής Ένωσης... Οι Αλβανοί τώρα δείχνουν μεγάλη προσοχή στις συνέπειες της απόφασης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας να δημιουργηθεί μια ενιαία αγορά το 1992".⁵⁰

Σύμφωνα με αυτή την κατεύθυνση και για να βελτιωθεί το πολιτικό κλίμα με τα γειτονικά κράτη, η Αλβανία συμμετείχε στη σύσκεψη των υπουργών Εξωτερικών των έξι βαλκανικών κρατών που συνήλθε στο Βελιγράδι, τον Φεβρουάριο του 1988, την οποία ο Αρμιλότα χαρακτηρίζει σαν την "πρώτη συνάντηση μεταξύ διαφόρων πολιτικών και ιδεολογικών ανταγωνισμών της βαλκανικής χερσονήσου"⁵¹. Η δεύτερη βαλκανική σύσκεψη συνήλθε στα Τίρανα τον Οκτώβριο του έτους 1990.

Στο πρώτο ήμισυ του έτους 1990, η Αλβανία την περίοδο των αλλαγών την περνούσε με αργά βήματα, αλλά με τάξη και εσωτερική ησυχία, χωρίς αναστατώσεις, διαμάχες, αιματοχυσίες και καταστροφές, όπως συνέβη σε άλλες χώρες, όπως στη Ρουμανία, τη Βουλγαρία και αργότερα στη Γιουγκοσλαβία.

Ακριβώς για να επιβεβαιωθεί αυτή η νέα πραγματικότητα εσωτερικών αλλαγών, η αλβανική κυβέρνηση, το Μάιο του έτους 1990, κάλεσε για επίσημη επίσκεψη στην Αλβανία το Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, Περές Ντε Κουεγιάρ, ο οποίος χαιρέτισε τις μεταρρυθμίσεις που γίνονταν στην Αλβανία, δίνοντας με αυτό τον τρόπο στην Αλβανία διεθνή στήριξη, η οποία ήταν πολύ απαραίτητη.

Ο Ντε Κουεγιάρ, αφού πληροφορήθηκε με λεπτομέρειες για το δρόμο της οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης της Αλβανίας στο παρελθόν, καθώς και για τα

⁵⁰ 4. Από το Αρχείο του ΑΤSH (Αλβανικό Πρακτορείο Ειδήσεων).

⁵¹ G. Armilotta, Revista "Affari Esteri", Nr. 113, Roma 1997.

μέτρα που είχαν παρθεί μέχρι τότε, συμπεριλαμβανομένων εδώ και των μέτρων που είχαν να κάνουν με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ελευθερίες, τα χαρακτήρισε θετικά.

Συγχρόνως συνέστησε και την ανάγκη βαθμιαίας πορείας προς την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων, διότι όπως είπε, *“στις άλλες χώρες της Ανατολής έχουν προκύψει μεγάλα προβλήματα από τη βιασύνη: οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα, για να μην αναφέρουμε και τα τραγικά γεγονότα της Ρουμανίας”*⁵².

Σύμφωνα με το τελικό έγγραφο των συνομιλιών δημοσιευμένο στον αλβανικό Τύπο της εποχής, ο Περέζ Ντε Κουεγιάρ, αφού ευχαρίστησε τον Αλβανό Πρόεδρο Ρ. Αλία για την αντίληψη του για την ελευθερία, ανεξαρτησία, ανάπτυξη της Αλβανίας, τις σχέσεις με τα άλλα κράτη, τη διεθνή συνεργασία με τον ΟΗΕ, την Ευρώπη κ.λπ. υπογράμμισε:

*“Η αντίληψή σας συμπίπτει με τις σκέψεις μου, συμπίπτει με τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών για τα ζητήματα της ειρήνης, της ασφάλειας, της διεθνούς αλληλεγγύης που πρέπει να υποδείξουν τα έθνη... Χαίρομαι πολύ που η Αλβανία δεν έχει χρέη. Μπροστά στα έθνη σήμερα έχει κοινωνικά προβλήματα, προβλήματα δικαιωμάτων του ανθρώπου. Προσπάθειες γίνονται προς όλες τις κατευθύνσεις, έτσι ώστε τα προβλήματα αυτά να βρουν τις λύσεις τους”*⁵³.

Μετά την επίσκεψη του Περέζ Ντε Κουεγιάρ, οι σχέσεις της Αλβανίας με τον εξωτερικό κόσμο πήραν νέες διαστάσεις. Στις αρχές Ιουνίου του 1990, η αλβανική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι θα ζητούσε την είσοδο της Αλβανίας στους κόλπους της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη (ΔΑΣΕ). Πράγματι, μια αλβανική αντιπροσωπεία με το καταστατικό του παρατηρητή συμμετείχε στη σύνοδο της ΔΑΣΕ για τα δικαιώματα του ανθρώπου, που συνήλθε στην Κοπεγχάγη τον Ιούνιο του 1990.

Σημαντική επιτυχία για την αλβανική κυβέρνηση ήταν η αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων με την ΕΣΣΔ τον Ιούνιο του 1990, τις οποίες οι σοβιετικοί τις

⁵² Εφημερίδα “Zeri i popullit”, 13 Μαΐου 1990.

⁵³ Από την ίδια εφημερίδα.

είχαν διακόψει με πρωτοβουλία τους, ξεκινώντας από τη θέση της μεγάλης δύναμης και σαν πίεση προς μια μικρή χώρα. Ο Γκορμπατσόφ αναφέρει και την Αλβανία όταν μιλάει για "σοβαρούς κλονισμούς" που έχει φέρει "η διακοπή των φιλικών σχέσεων της ΕΣΣΔ" με κάποιες χώρες ⁵⁴.

Η Μόσχα με την ευκαιρία της αποκατάστασης των σχέσεων, βρήκε την ευκαιρία να παράσχει ικανοποίηση στην αλβανική πλευρά, δηλώνοντας παγκοσμίως διά μέσου του υπουργού Εξωτερικών της τότε, Σ.Ε. Σεβερνάντζε, ο οποίος είπε:

"Η ΕΣΣΔ δεν αγνόησε τις ευθύνες της για τη διακοπή των διπλωματικών σχέσεων με την Αλβανία" ⁵⁵. Αυτή η δήλωση είχε μια αρχειακή σημασία.

Η αλβανική πλευρά, βάσει των αποφάσεων της 9ης Ολομέλειας της Κεντρικής Επιτροπής του Κ.Ε.Α (Ιανουάριος 1990) πρότεινε και στις ΗΠΑ την αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων, αλλά η αμερικανική κυβέρνηση, παρότι συμφώνησε, παρέκλυσε την αποπεράτωση του ζητήματος και το άνοιγμα της πρεσβείας μέχρι τον Μάιο του 1991, με την πρόφαση ότι "θα πείθονταν ότι θα γίνονταν ελεύθερες πλουραλιστικές εκλογές", οι οποίες είχαν καθοριστεί για τον Μάρτιο του 1991. Μια τέτοια στάση περιείχε στοιχεία μιας μορφής πίεσης και έμμεσης απειλής, ότι αν δεν προχωρήσει ο εκδημοκρατισμός δεν θα υπήρχε αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων και προφανώς δυνατότητες για οικονομική βοήθεια από την ίδια και από άλλες δυτικές χώρες. Αυτή η στάση των ΗΠΑ ήταν μια επανάληψη της στάσης τους προς την Αλβανία, αμέσως μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, για την οποία ο John Holliday γράφει:

"Κατά ιδιαίτερο τρόπο οι ΗΠΑ και η Αγγλία έγειραν την κατηγορία ότι οι εκλογές του 1945 δεν ήταν ελεύθερες, εφόσον παρουσιαζόταν μόνο μια λίστα, του Δημοκρατικού Μετώπου... Από τότε οι ΗΠΑ και η Αγγλία δεν είχαν καμία σχέση με τα Τίρανα, ωστόσο η Γαλλία διατηρούσε την αποστολή της κατά τη διάρκεια όλου αυτού του καιρού" ⁵⁶.

⁵⁴ Μ. Γκορμπατσόφ, "Περστροϊκισμός...", σελ. 289.

⁵⁵ Βλέπε Giovanni Armillotta, *Revista Affari Esteri*, No. 113, Roma 1997.

⁵⁶ John Holliday, "Shiptari dinak" ("Ο πονηρός Αλβανός"), αλβανική έκδοση, Τίρανα, σελ 119.

Η επιθυμία για άνοιγμα προς τον κόσμο και για συμβίωση με τους άλλους εκδηλώθηκε και με την αποκατάσταση, το 1991, των σχέσεων με το Βατικανό, με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, την Αγγλία, το Ισραήλ κ.ά. Ως αποτέλεσμα μπορούμε να πούμε ότι το 1990 - 1991 χαρακτηρίζεται από μια εμβάθυνση και επίσπευση του ρυθμού των μεταρρυθμίσεων και του εκδημοκρατισμού, με συγκεκριμένες ενέργειες, όπως και για το τέλος της απομόνωσης και την απαρχή της διεύρυνσης στη συνεργασία με τον εξωτερικό κόσμο.

2. Η εξοδος της 2ας Ιουλίου του 1990 – Η καταιγίδα που ανετρεψε το σοσιαλισμό στην Ανατολική Ευρώπη ,εκδηλώνεται σαν κυκλώνας και στα Τίρανα

Η κατάσταση της χώρας το έτος 1990

Η αρχή του 1990 βρίσκει την Αλβανία στη δίνη της μεταρρύθμισης και του ολόπλευρου εκδημοκρατισμού σε όλους τους τομείς της ζωής: οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό. Νέες προωθητικές δυνάμεις, που υποκίνησαν της εμβάθυνση και επίσπευση των διαδικασιών αυτών έδωσαν οι αποφάσεις της 9ης και 10ης Ολομέλειας της Κεντρικής Επιτροπής, που συνήλθαν αντιστοίχως τους μήνες Ιανουάριο και Απρίλιο του 1990.

Σε αυτές τις ολομέλειες φαίνεται σαφώς ότι το Εργατικό Κόμμα Αλβανίας κύρια σημασία έδινε στις προσπάθειες να αντιμετωπιστούν οι πιέσεις που έρχονταν κυρίως από το εξωτερικό και ζητούσαν την αλλαγή του ίδιου του συστήματος. Τα μέτρα για τον εκδημοκρατισμό της ζωής της χώρας που εγκρίθηκαν και στην 9η και 10η Ολομέλεια, απέβλεπαν να πραγματοποιήσουν ακριβώς αυτούς τους στόχους. Μολονότι, κατά τη διάρκεια όλου του 1990, η οικονομική κατάσταση, παρ' όλο που εμφανίστηκαν μερικά θετικά σημάδια, συνέχισε να είναι βαριά και οι δυσκολίες να μεγάλωνουν.

Τα γενικά χαρακτηριστικά του πρώτου ημίσεος ή και όλου του 1990, θα μπορούσαμε να τα συνοψίσουμε ως εξής:

Συνεχίζουν οι διαδικασίες εκδημοκρατισμού σε όλους τους τομείς, ωστόσο πέφτουν οι ρυθμοί της παραγωγής και αυξάνεται η ανεργία- στη χώρα κυριαρχεί ένα είδος αναρχίας και απειθαρχίας, παρατηρείται ένα “μούδιασμα” των κρατικών και κομματικών οργάνων, τόσο στο κεντρικό ηγετικό επίπεδο όσο και στο τοπικό επίπεδο.

Τα γεγονότα στην Ανατολική Ευρώπη, χωρίς αμφιβολία προκάλεσαν μεγάλη ταραχή στη χώρα. Παρ' όλα αυτά, η αλβανική ηγεσία ενίσχυσε τις προσπάθειες για να προχωρήσει τον εκδημοκρατισμό της χώρας, αλλά και για να κάνει επαφές με τη Δύση, ώστε να βρει διέξοδο από την απομόνωση. Αλλά ταυτόχρονα, η πολιτική ένταση στη χώρα διαρκώς μεγάλωνε.

Τον μήνα Ιανουάριο του 1990, στη Σκόδρα έγινε μια αντικυβερνητική διαδήλωση από μια ομάδα ατόμων. Αναμφίβολα, ήταν έκφραση της δυσαρέσκειας των ανθρώπων, η οποία συνδεόταν με τις δυσκολίες τις οποίες περνούσε η χώρα. Αλλά οπωσδήποτε σημαντικό ρόλο είχε και η επίδραση των γεγονότων στην Ανατολική Ευρώπη. Μεγαλοποιώντας το γεγονός αυτό, αρχικά το Βελιγράδι, (το Γιουγκοσλαβικό Πρακτορείο Ειδήσεων -TANJUG- στις 19 Δεκεμβρίου 1989 μετέδωσε ένα άρθρο της εφημερίδας “Politika Express”, το οποίο έγραφε για “διαδηλώσεις και συγκεντρώσεις μεγάλων ομάδων ατόμων στη Σκόδρα”) και αργότερα και από μερικά όργανα των μέσων ενημέρωσης, ελληνικά και ιταλικά, διαδόθηκαν ειδήσεις για ταραχές δήθεν σε ευρεία κλίμακα στην Αλβανία, για μεγάλες ομαδικές σφαγές και συλλήψεις και άλλα.

Οι ραδιοφωνικοί σταθμοί μερικών δυτικών χωρών έκαναν τέτοια μετάδοση αυτών των γεγονότων, που οι εφημερίδες και τα σχετικά σχόλιά τους έφτασαν να μιλάνε για παρόμοια κατάσταση με αυτήν της Ρουμανίας. Η αλβανική ηγεσία θεώρησε αυτήν την αντίδραση υποκίνηση από το εξωτερικό για να προκληθούν ταραχές στη χώρα. Ανεξαρτήτως από το γεγονός ότι αυτές οι διαδηλώσεις αντικειμενικά επέσπευσαν την είσοδο της Αλβανίας στο δρόμο του πολιτικού πλουραλισμού, η αλβανική ηγεσία η οποία υποστήριζε τη σταδιακή εξέλιξη αυτής της διαδικασίας, φαίνεται ότι ανησυχούσε ότι οι

εκκλήσεις από το εξωτερικό θα μπορούσαν να έχουν ως συνέπεια η κατάσταση στη χώρα να βγει εκτός ελέγχου⁵⁷.

Παρ' όλα αυτά τα γεγονότα τα οποία συνέβησαν στη Σκόδρα και τα οποία αργότερα ακολουθήθηκαν και από μία διαδήλωση στην Καβάγια, τα χειρίστηκαν με προσοχή οι αλβανικές αρχές. Δεν συνοδεύτηκαν με αυστηρά κατασταλτικά μέτρα.

Τότε δημιουργήθηκε η υπόνοια ότι αυτές τις διαδηλώσεις είχε υποκινήσει η Σερβία. Αυτό, για το λόγο ότι τότε ο Μιλόσεβιτς είχε προβεί σε κατασταλτικά μέτρα εναντίον του Κοσόβου. Γι' αυτό το λόγο η Σερβία ενδιαφερόταν να εξουδετερώσει την Αλβανία, αποσταθεροποιώντας την. Ανεξάρτητα από αυτό, ανεξάρτητα και από το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες σ' αυτές τις διαδηλώσεις δεν ήταν παραπάνω από 100 άτομα, αυτά τα γεγονότα ήταν μια προειδοποίηση της καταιγίδας η οποία ερχόταν και στην Αλβανία⁵⁸.

Στην πραγματικότητα, εκμεταλλευόμενοι την απόφαση του Εργ. Κόμ. Αλβανίας σχετικά με την παρότρυνση της ελεύθερης γνώμης, στο πρώτο εξάμηνο του 1990 εμφανίστηκαν στον Τύπο άρθρα τα οποία ασκούσαν κριτική και για ζητήματα τα οποία πριν τα θεωρούνταν ταμπού. Στις σελίδες της εφημερίδας του Κόμματος "Zeri i Popullit" και της εφημερίδας των συγγραφέων και των καλλιτεχνών "Drita" δημοσιεύτηκαν τέτοια άρθρα από αρκετούς διανοούμενους. Π.χ. γράφτηκαν άρθρα για τους περιορισμούς του σοσιαλισμού και ασκήθηκε κριτική για το σταλινικό σοσιαλισμό, καθώς και για το παρελθόν του Εργ. Κόμ. Αλβανίας.

Κάποιοι έγραφαν για τη φτώχεια που υπήρχε στη χώρα, καθώς και για την πολιτική της απομόνωσης από την Ευρώπη, η οποία είχε ακολουθηθεί μέχρι τότε. Αυτά τα άρθρα είχαν μεγάλη απήχηση, ιδιαίτερα στους διανοούμενους. Τα κομματικά και τα κρατικά όργανα κράτησαν ανεκτική στάση έναντι αυτών οι οποίοι είχαν γράψει αυτά τα

⁵⁷ Από την συνέντευξη με τον πρώην Πρόεδρο Ρ. Αλία, η οποία έγινε το Δεκέμβριο του 1997, στο σπίτι του στα Τίρανα για τις ανάγκες της εργασίας μου.

⁵⁸ Από την ίδια συνέντευξη.

άρθρα. Επίσης, σχετικά με αυτά τα γεγονότα αναφέρει και η εφημερίδα "Το Βήμα" σε άρθρο με τίτλο "Κάτι συμβαίνει στα Τίρανα"⁵⁹.

Σχετικά με την οικονομική ανάπτυξη, αυτόν τον καιρό και ιδιαίτερα μετά την ανακοίνωση του πλουραλισμού, έγινε λόγος για την "χαμένη ευκαιρία" για γρήγορη ανάπτυξη της Αλβανίας. Στον τύπο της αντιπολίτευσης γράφτηκε ότι δήθεν η Ομοσπονδιακή Γερμανία είχε προσφέρει στην αλβανική κυβέρνηση μεγάλα ποσά με τη μορφή πιστώσεων και βιομηχανικών έργων, αλλά αυτή την προσφορά ή ευκαιρία την είχε αρνηθεί η αλβανική πλευρά εν ονόματι της "ιδεολογικής καθαρότητας" και του σεβασμού του Συντάγματος, που τότε απαγόρευσε την λήψη πιστώσεων από τις καπιταλιστικές χώρες.

Ανεξάρτητα από το γεγονός ότι όσα γράφτηκαν αποδείχθηκε ότι δεν είχαν βάση αλήθειας, αυτή ήταν έκφραση της δυσaráσκειας των ανθρώπων για τη δύσκολη οικονομική κατάσταση και αποτελούσε κριτική για την πολιτική απομόνωσης. Όσον αφορά την αλήθεια για την "χαμένη ευκαιρία", η οποία συνδέεται με τις δύο επισκέψεις στην Αλβανία (1984 και 1986) του πρώην καγκελαρίου της Βαυαρίας Γ. Στράους, σε μια συνέντευξη για το γερμανικό Τύπο, ο Ρ. Αλία εξηγεί ότι ούτε ο Στράους και ούτε κανένας ηγέτης ή γερμανικός οργανισμός, δεν έχει προσφέρει κανενός είδους πίστωση. Αντίθετα οι Γερμανοί αρνήθηκαν να ικανοποιήσουν το αίτημα της αλβανικής πλευράς για τις αποζημιώσεις του πολέμου, δικαιολογώντας το αυτό με απόφαση της Διάσκεψης του Λονδίνου το 1953, η οποία απαγόρευσε στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας να πληρώσει πολεμικές αποζημιώσεις.

Τελικά, όταν αποκαταστάθηκαν οι διπλωματικές σχέσεις με την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, το 1987, υπογράφηκε και μια συμφωνία για τεχνικό - επιστημονική συνεργασία, εκ της οποίας η Αλβανία θα επωφελούνταν κάθε χρόνο από 10 εκατομμύρια γερμανικά μάρκα δωρεάν και 10 εκατομμύρια γερμανικά μάρκα πίστωση για

⁵⁹ 3. Εφημερίδα "Το Βήμα", 6 Ιανουαρίου 1990.

τεχνικό εξοπλισμό και την προετοιμασία ειδικών, ενώ έπρεπε να επιστρέψουν αυτά τα χρήματα μετά 40 έτη⁶⁰.

Σχετικά με τις σχέσεις της Αλβανίας με την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, ο ραδιοφωνικός σταθμός "Voice of America", στις 22 Μαρτίου 1989, μετέδιδε:

*“Τα δυτικογερμανικά μέσα ενημέρωσης ανακοίνωσαν ότι η κυβέρνηση της Βόννης έθεσε στη διάθεση της Αλβανίας 20 εκατ. Μάρκα (10 εκατομμύρια δωρεών και 10 εκατομμύρια σε πιστώσεις) για την κατασκευή οικονομικών εγκαταστάσεων. Αυτή είναι η πρώτη φορά που μια δυτική χώρα κάνει ένα συγκεκριμένο βήμα για να βοηθήσει την Αλβανία και να δώσει τέλος στην απομόνωση”*⁶¹.

Αυτήν την περίοδο η κριτική εναντίον της κυβέρνησης και η δυσaréσκεια άρχισαν να εκφράζονται προς αρκετές κατευθύνσεις. Στο πρώτο μισό του 1990 άρχιζαν παρατηρήσεις για την αργοπορημένη εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων. Και η εφημερίδα "Το Βήμα" τα μέτρα για τον εκδημοκρατισμό τα χαρακτηρίζει "εκδημοκρατισμό με το σταγονόμετρο"⁶².

Από την άλλη πλευρά είχε και αιτήματα για πιο ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις. Φαίνεται ότι η αντοχή του λαού είχε φτάσει στο τέλος της.

Έτσι η ανυπομονησία για το αποτέλεσμα της πολιτικο-κοινωνικής μεταρρύθμισης, η αύξηση των οικονομικών δυσκολιών και κατά ιδιαίτερο τρόπο, η αύξηση της ανεργίας, ανέβασε ψηλά τις παραμέτρους της πολιτικής έντασης στη χώρα. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι σ' αυτή την κατεύθυνση, είχαν επιδράσει πολύ η πίεση και η εξωτερική προπαγάνδα, υποδαυλιζοντας την κατάσταση.

Η απογοήτευση των ανθρώπων εκφραζόταν και στη μείωση της υποστήριξης προς τον Ρ.Αλία. Αν το Μάιο του 1990, μετά την 9η και 10η Ολομέλεια της Κεντρικής

⁶⁰ Σύμφωνα με τη συνέντευξη του Ρ. Αλία που δόθηκε σε γερμανικό ραδιοτηλεοπτικό σταθμό του κρατίδιου της Βαυαρίας, τον Νοέμβριο του 1999.

⁶¹ Από τα Αρχεία του ΑΤΣΗ (Αλβανικό Πρακτορείο Ειδήσεων).

⁶² Εφημερίδα "Το Βήμα", 24 Νοεμβρίου 1990.

Επιτροπής του ΚΕΑ ο Ρ. Αλία θεωρείτο μεταρρυθμιστής, δύο μήνες αργότερα λόγω της καθυστέρησης στην εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων η υποστήριξη του λαού στο πρόσωπό του άρχισε να μειώνεται. Π.χ. η 10η Ολομέλεια ενέκρινε την απόφαση να δοθούν διαβατήρια σε όλους τους πολίτες που ήθελαν να ταξιδέψουν στο εξωτερικό, αλλά τα υπεύθυνα όργανα καθυστέρούσαν την εφαρμογή του μέτρου αυτού. Έτσι οι άνθρωποι αμφέβαλλαν γενικότερα για τις αποφάσεις που λάμβαναν οι Ολομέλειες και είχε δημιουργηθεί η εντύπωση ότι οι αποφάσεις είχαν κύριο σκοπό να εξαπατήσουν τον εξωτερικό κόσμο ότι δήθεν η Αλβανία σεβόταν τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η έξοδος της 2ας Ιουλίου

Σ' αυτό το κλίμα ξέσπασε η ένταση της 2ας Ιουλίου 1990, που είναι γνωστή σαν "Το συμβάν των πρεσβειών" στα Τίρανα. Τη βραδιά της 2ας Ιουλίου, τις πρεσβείες των δυτικών κρατών "ξεχειύσαν" μερικές χιλιάδες πολιτών, κυρίως νέοι, οι οποίοι αφού πέρασαν τα εμπόδια των δυνάμεων της τάξης, πέτυχαν να μπουν στο χώρο των ξένων αντιπροσωπειών. Αυτή η ενέργεια συνέχισε και στις επόμενες ημέρες, φτάνοντας τον αριθμό των ανθρώπων που ζητούσαν άσυλο στα 5.000 άτομα.

Η έξοδος της 2ας Ιουλίου συνδέεται με εσωτερικούς και εξωτερικούς λόγους. Ήταν μια πολιτική εξέγερση, η οποία απειλούσε το σύστημα που βρισκόταν στην εξουσία. Η έξοδος της 2ας Ιουλίου ήταν μια πολιτική πράξη, την οποία ενίσχυσαν οι οικονομικές δυσκολίες που περνούσε η χώρα, καθώς και οι συνέπειες τις οποίες είχε φέρει η πολιτική της απομόνωσης, της απαγόρευσης εξόδου των Αλβανών πολιτών στο εξωτερικό για 45 χρόνια.

"Στις 2 Ιουλίου- γράφουν Μ. Vickers και J. Pettifer, -η αποχή του λαού επιτέλους εξεργάγη και μια μάζα ανθρώπων, περίπου 400 άτομα, οι περισσότεροι νέοι άνεργοι... κατέκτησε μια σειρά πρεσβειών των δυτικών χωρών. Ο αριθμός τους πολύ γρήγορα ανέβηκε

στα 4.500 άτομα. Ποτέ δεν έχει λεχθεί σαφώς ποιοι ήταν οι ηγέτες αυτής της εξέγερσης και μέχρι ποιου σημείου αυτή κατάκτηση των πρεσβειών ήταν σχεδιασμένη⁶³.

Η έξοδος της 2ας Ιουλίου ήταν πρώτη μαζική απόπειρα της νεολαίας για άνοιγμα προς την Ευρώπη, μια δραματική και θλιβερή προσπάθεια για να γνωρίσει τον κόσμο. Αλλά σε κάθε περίπτωση ο πολιτικός χαρακτήρας αυτής της πράξης είναι σαφής. Αυτό το εξακριβώνει και το γεγονός ότι τα πλήθη των ανθρώπων, κατά την αντιπαράθεση με την αστυνομία, φώναζαν συνθήματα εναντίον του Ε. Χότζα και της οικογένειάς του, επαναλάμβαναν το σλόγκαν “Ελευθερία-δημοκρατία”, ή επετίθεντο στα κρατικά καταστήματα, εκδηλώνοντας με αυτόν τον τρόπο τη δυσαρέσκεια και το θυμό που τους είχε καταλάβει.

Έχει λεχθεί ότι η είσοδος στις πρεσβείες των Αλβανών πολιτών υποκινήθηκε από την αστυνομία, για να εξασφαλίσει δωροδοκίες ή τη διοργάνωσε το κράτος για να εξασφαλίσει βοήθεια από το εξωτερικό. Η άποψη αυτή είναι εξ ολοκλήρου ανακριβής, αντιθέτως αυτό που πρέπει να εκτιμηθεί πολύ είναι ότι η αστυνομία, μολονότι χωρίς εμπειρία στη σύγκρουσή τους με το λαό, εφόσον ήταν η πρώτη φορά μετά 45 χρόνια που ερχόταν πρόσωπο με πρόσωπο με το λαό, δεν έκανε χρήση όπλων, δεν έγινε αιματοχυσία και δεν είχε θύματα, πόσο μάλλον που μερικοί από τους διαδηλωτές -όπως ελέχθη- ήταν εφοδιασμένοι με όπλα.

Μαζικές εξοδοι των πολιτών έχουν συμβεί και σε άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Ήταν κάτι χαρακτηριστικό στα τέλη του 1980, όταν πραγματοποιήθηκε και η αλλαγή του συστήματος σε αυτές τις χώρες. Η αιτία τους ήταν ο πολιτικός παράγοντας, η πίεση και η έλλειψη της ελευθερίας, καθώς και ο οικονομικός παράγοντας, η ανεργία και η καθυστέρηση στο επίπεδο της ζωής.

“Η οικονομική και πολιτική κατάσταση -τονίζει ο Γερμανός συγγραφέας Stefan Heym- θα υποχρεώσει εκατομμύρια ανθρώπους να απομακρυνθούν από τα σπίτια τους, θα

⁶³ M. Vickers και J. Pettifer, “Shqiperia...”, σελ. 26.

*έχει μια πορεία μη αντιμετώπιση και κανένας δεν θα είναι σε θέση να τους συγκρατήσει στα σύνορα ακόμη και αν χτίσεις ένα άλλο τείχος, αυτοί θα το υπερπηδήσουν”*⁶⁴.

Η είσοδος στις ξένες πρεσβείες των χιλιάδων Αλβανών πολιτών προβλημάτιζε πάρα πολύ την αλβανική ηγεσία. Η σταθερότητα στη χώρα δέχθηκε ακόμη ένα δυνατό χτύπημα. Ταυτόχρονα, το γεγονός της 2ας Ιουλίου ζημίωσε σημαντικά την εικόνα της Αλβανίας και τη μεταρρύθμισή της για τον εκδημοκρατισμό της χώρας.

Ήταν σαφές ότι η πολιτική καταιγίδα που είχε ανατρέψει τα σοσιαλιστικά καθεστώτα στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και που μέχρι τότε είχε κρατηθεί έξω από τα σύνορα της Αλβανίας, παρουσιάστηκε σαν κυκλώνας στο κέντρο των Τιράνων, γεγονός που μπορούσε να επιφέρει απρόβλεπτες συνέπειες. Κανένας δεν ήταν σίγουρος αν τέτοιου είδους ταραχές θα επαναλαμβάνονταν σε μεγάλη κλίμακα και με ριζικά αιτήματα του βουλγαρικού, ανατολικογερμανικού και ακόμη χειρότερα, του ρουμανικού τύπου, για την ανατροπή με τη βία του Κόμματος της Εργασίας και της διάλυσής του⁶⁵.

Η ανησυχία της ηγεσίας των Τιράνων για τις συνέπειες που θα μπορούσαν να προκαλέσουν οι μαζικές έξοδοι συνδεόταν και με το γεγονός ότι κάτι τέτοιο είχε συμβεί νωρίτερα και στην Ανατολική Γερμανία. Εκεί δεκάδες χιλιάδες άτομα μπαίνοντας στις δυτικές πρεσβείες για να ζητήσουν πολιτικό άσυλο, ταρακούνησαν το κομμουνιστικό σύστημα. Η πραγματοποίηση αυτού του σχεδίου, συνοδευόμενη από διαδηλώσεις σε μερικές πόλεις, οδήγησε στην κατάρρευση του Τείχους του Βερολίνου τον Οκτώβριο του 1989. Η Δύση “*αναμφίβολα ενδιαφερόταν για το μέλλον της Αλβανίας και ήθελε να δει εκεί το τέλος του κομμουνισμού*”⁶⁶.

Οι δυτικές χώρες δεν πίστευαν στις μεταρρυθμίσεις τις οποίες είχε αρχίσει η ηγεσία των Τιράνων. Αυτές δεν έβλεπαν τις βάσεις του σοσιαλιστικού κοινωνικού και πολιτικού συστήματος. Η Δύση ζητούσε ριζικές μεταρρυθμίσεις, την άμεση μετάβαση στην οικονομία της αγοράς, τη γρήγορη ιδιωτικοποίηση της οικονομίας, δηλαδή μια

⁶⁴ Από το βιβλίο του G. Partosh “Ο κόσμος...”, σελ. 283.

⁶⁵ Από τη συνέντευξη με τον P. Αλία.

⁶⁶ M. Vickers και J. Pettifer, “Shqiperia...”, σελ. 27.

ανατροπή του προηγούμενου συστήματος. Γι' αυτόν το λόγο η αμφιβολία των Τιράνων σχετικά με το ρόλο της Δύσης στα γεγονότα της 2ας Ιουλίου 1990, δεν είναι αβάσιμη.

Ο Ρ. Αλία γράφει στο βιβλίο του “Ελπίδες και απάτες...” ότι “ το γεγονός ότι στα γεγονότα των πρεσβειών έπαιξε ρόλο η ξένη επέμβαση και επηρέασε η παρουσία τους, για την αλβανική ηγεσία έγινε ακόμη πιο σαφές από τη στάση που κράτησαν οι διπλωμάτες τους, οι οποίοι αντιτίθεντο κατηγορηματικά στο αίτημα της αλβανικής κυβέρνησης για να παραδώσουν τις ονομαστικές λίστες των φυγάδων που είχαν κλειστεί σ' αυτές τις πρεσβείες, ώστε να εφοδιαστούν με διαβατήρια από τα αρμόδια αλβανικά όργανα, για να είναι ελεύθεροι να μεταβούν όπου επιθυμούσαν” ⁶⁷.

Η αμφιβολία της αλβανικής κυβέρνησης έγινε πιο σαφής όταν οι ξένες πρεσβείες στα Τίρανα όχι μόνο αρνήθηκαν να βοηθήσουν, ώστε να εφοδιαστούν με διαβατήρια τα άτομα που είχαν μπει σ' αυτές τις πρεσβείες, αλλά ζήτησαν άδεια για να δημιουργηθεί μια “εναέρια γέφυρα” μεταξύ των Τιράνων και των χωρών που αυτές οι πρεσβείες αντιπροσώπευαν. Οι δυτικοί διπλωμάτες σκέφτονταν να φέρουν σκηνές, κουβέρτες, τρόφιμα, φάρμακα, ρούχα, πράγματα τα οποία χρειάζονταν για τους Αλβανούς πολίτες, οι οποίοι είχαν κλειστεί στο εσωτερικό των πρεσβειών ⁶⁸.

Στην πραγματικότητα αυτό σήμαινε ότι στο κέντρο των Τιράνων θα δημιουργείτο μια μεγάλη “κατασκήνωση” από μετανάστες, η οποία θα μεγάλωνε κάθε μέρα με νέους “κατοίκους”. Η κυβέρνηση και η ηγεσία του κόμματος δεν συμφώνησαν με αυτό το αίτημα, το οποίο σε τελική ανάλυση θα είχε βαριές συνέπειες, αναταραχές, χάος και γενική αστάθεια, χωρίς να παραγνωρίζουμε και τις αρρώστιες και τις επιδημίες, οι οποίες θα μπορούσαν να ξεσπάσουν από τα σκουπίδια και τη ζέστη του Ιουλίου.

⁶⁷ Ρ. Αλία “Shpresa...”, σελ. 42.

⁶⁸ Από διπλωματική νότα της γερμανικής πρεσβείας προς το υπουργείο Εξωτερικών της Αλβανίας, στις 5 Ιουλίου 1990.

Η απομακρυνση απο τις πρεσβειες

Τα γεγονότα στις πρεσβείες είναι η πρώτη μαζική πράξη, η οποία προηγήθηκε της ανατροπής του συστήματος που συνέβη μετά 6 μήνες. Η αλβανική ηγεσία μπόρεσε γενικά να ελέγξει την κατάσταση, να την ξεπεράσει χωρίς αιματοχυσία και αυστηρές συγκρούσεις μέσα στη χώρα, ενώ κατόρθωσε να αποφύγει και την επιδείνωση των σχέσεων με τη Δύση.

Με την επιμονή της αλβανικής κυβέρνησης έγιναν αποδεκτές οι λύσεις τις οποίες πρότεινε η αλβανική πλευρά, δηλαδή ο εφοδιασμός αυτών των ατόμων με κανονικά διαβατήρια, ως τη μόνη διέξοδο από την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί. Γι' αυτό η αλβανική κυβέρνηση βρήκε την πλήρη υποστήριξη από το Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ Περέζ ντε Κουεγιάρ. Αυτός έστειλε στα Τίρανα δύο υπαλλήλους του ΟΗΕ, οι οποίοι έπεισαν τους δυτικούς πρέσβεις στα Τίρανα να παραδώσουν τους ονομαστικούς καταλόγους των Αλβανών πολιτών οι οποίοι είχαν βρει καταφύγιο στις πρεσβείες τους, έτσι ώστε αυτοί να εφοδιαστούν με διαβατήρια. Επίσης, με τη βοήθεια και την επέμβαση του ΟΗΕ έφτασαν στο Δυρράχιο 5 ξένα πλοία τα οποία τελικά μετέφεραν όλους τους μετανάστες στην Ιταλία και αλλού.

Η λύση η οποία δόθηκε στα γεγονότα της 2 Ιουλίου χαρακτηρίστηκε από τη δημοκρατική ανοχή. Ως αποτέλεσμα απεφεύχθη η σύγκρουση με τους συμμετέχοντες και με τους τυχόν οργανωτές της, αλλά ξεπεράστηκε με επιτυχία και η πίεση των συντηρητικών δυνάμεων μέσα στην αλβανική ηγεσία. Αυτοί οι τελευταίοι μάλιστα άσκησαν πολλή πίεση έτσι ώστε να βγάλουν όσους εισέβαλαν στις πρεσβείες με τη βία από και να μην τους επιτραπεί να απομακρυνθούν από τη χώρα. Ζητούσαν, μάλιστα, να διωχθεί το προσωπικό των πρεσβειών σαν "persona non grata". Σ' αυτό το γραφειοκρατικό ρεύμα, το οποίο ήθελε να χρησιμοποιηθεί βία έτσι ώστε να "προστατευθεί" από τις δημοκρατικές αλλαγές που προόδευαν, υπολόγισαν ενδεχομένως και οι τυχόν οργανωτές της εξόδου, όλοι αυτοί οι οποίοι ήθελαν να αποσταθεροποιηθεί η χώρα.

Οι M. Vickers και J. Pettifer έχουν γράψει:

*“ Τα γεγονότα του Ιουλίου, κατά ένα τρόπο σημείωναν το τέλος της κληρονομιάς του Ε. Χότζα. Παρ’ όλο που εγκαταστάθηκαν ευρύτερα στους δρόμους παραστρατιωτικές και στρατιωτικές δυνάμεις, η κατασταλτική δύναμη του μονοκομματικού κράτους δεν χρησιμοποιήθηκε σε καμία περίπτωση εναντίον των διαδηλωτών ”*⁶⁹.

Μετά την απομάκρυνση των μεταναστών η αλβανική ηγεσία ανακοίνωσε αμνηστία⁷⁰ για όλους όσοι μπήκαν στις ξένες πρεσβείες. Αυτό είχε σημασία ιδιαίτερα για τις οικογένειες των εισβολέων οι οποίες δεν θα υφίσταντο καμία συνέπεια, ούτε νομική ούτε διοικητική, όπως συνέβαινε παλιά όταν κάποια μέλος της οικογένειας δραπέτευε.

Παράλληλα, για να διαβεβαιωθεί ο λαός ότι οι μεταρρυθμίσεις θα συνεχίζονταν κανονικά, οργανώθηκε από το κράτος-κόμμα στα Τίρανα ένα μαζικό συλλαλητήριο. Σ’ αυτό το συλλαλητήριο, στο οποίο δεν συμμετείχε ο Ρ. Αλία, δόθηκαν διαβεβαιώσεις, αλλά εκφράστηκαν και οι συντηρητικές και οι γραφειοκρατικές στάσεις. Οι ομιλητές στις ομιλίες τους είχαν συμπεριλάβει ιδεολογικά συνθήματα και απειλές. Αυτοί οι οποίοι είχαν μπει στις πρεσβείες αποκαλύφθηκαν “αποβράσματα της κοινωνίας”⁷¹. Από αυτό μπορούμε να συμπεράνουμε ότι στην αλβανική ηγεσία, το συντηρητικό ρεύμα συνέχιζε να αντιστέκεται.

Το ρεύμα αυτό δέχθηκε το πρώτο πλήγμα αμέσως μετά τα γεγονότα της 2ας Ιουλίου. Τρία μέλη του Πολιτικού Γραφείου υποχρεώθηκαν να βγουν στη σύνταξη, ενώ

⁶⁹ M. Vickers και J. Pettifer “Shqiperia nga anarkia...”, σελ. 28.

⁷⁰ Το διάταγμα του Προεδρείου της Λαϊκής Βουλής για την αμνηστία δημοσιεύθηκε στον ημερήσιο Τύπο. Το περιεχόμενό του ήταν το εξής:

“Άρθρο 1:

Οι Αλβανοί πολίτες οι οποίοι έχουν μπει στις ξένες πρεσβείες που βρίσκονται στη χώρα μας και οι οποίοι θα βγουν από εκεί δεν θα έχουν καμία ποινική δίωξη για τις πράξεις που συνδέονται με αυτήν την ενέργεια.

Άρθρο 2:

Αυτοί οι πολίτες, αν το ζητήσουν, μπορούν να πάρουν διαβατήριο για να βγουν στο εξωτερικό, όπως κάθε Αλβανός πολίτης βάσει των κανόνων που προβλέπει το διάταγμα Νο 7393 της 12.06.1990, “περί παροχής διαβατηρίων και βίζας για το εξωτερικό”.

Άρθρο 3:

Αυτό το διάταγμα τίθεται σε ισχύ αμέσως.

Τίρανα, 7.07.1990

Διάταγμα Νο 7397”

⁷¹ Από την ομιλία του Xh. Gjoni, Γραμματέα της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΕΑ, εφημερίδα “Zeri i popullit”, 11 Ιουλίου 1990.

δύο άλλοι απολύθηκαν από το αξίωμα που είχαν και διορίστηκαν σε θέσεις με λιγότερες ευθύνες ⁷².

Ταυτόχρονα, έγινε μια άλλη αλλαγή στον Ποινικό Κώδικα, ώστε να επιτρέπονται πια οι μαζικές διαδηλώσεις, οι απεργίες και οι πολιτικές συνεδριάσεις μέσα στα όρια τα οποία προέβλεπε ο νόμος.

Οι έξοδοι προς την Ευρώπη συνέχισαν και αργότερα. Μάλιστα αυτές που ακολούθησαν την έξοδο της 2ας Ιουλίου ήταν ακόμη πιο μαζικές. Η διαφορά ήταν ότι μεγάλοι σταθμοί συγκέντρωσης δεν γίνονταν οι δρόμοι και οι πλατείες προ των πρεσβειών στην πρωτεύουσα, αλλά τα μεθοριακά φυλάκια στα αλβανο-ελληνικά σύνορα και τα λιμάνια της χώρας, με προορισμό κυρίως την Ιταλία. Αυτοί οι σταθμοί συνεχώς συνόδευαν νέους απελπισμένους ταξιδιώτες.

Όταν συνέβησαν αυτές οι εξοδοι, το σοσιαλιστικό καθεστώς είχε καταρρεύσει και η χώρα έχει μπει στο οικονομικό σύστημα της αγοράς. Τώρα από τη χώρα δεν απομακρύνονταν μόνο νέοι άνθρωποι και ικανοί για δουλειά, αλλά ξεριζώνονταν ολόκληρες οικογένειες, παιδιά και ηλικιωμένοι, αφήνοντας πίσω τους μια φτωχή χώρα η οποία υπέφερε από βαριά οικονομική κατάσταση και κοινωνική και πολιτική κρίση.

Ο δημοσιογράφος του BBC Γκαμπριέλ Παρτός, τονίζει

“Η οικονομική κρίση που συνόδευσε το θάνατο του κομμουνισμού στην Ανατολική Ευρώπη, δημιούργησε το πρόβλημα των φυγάδων, το οποίο κατά το διάστημα του Ψυχρού Πολέμου, όταν όλα σχεδόν τα κομμουνιστικά κράτη κρατούσαν τους πολίτες τους πίσω από το “Σιδηρούν Παραπέτασμα”, θα ήταν αναπόφευκτο. Εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, επάνω από 300 χιλιάδες Αλβανοί, γύρω στο ένα πέμπτο του εργατικού δυναμικού αυτής της χώρας, έγιναν ξενιτεμένοι εργάτες σε άλλες χώρες της Ευρώπης, στην πλειοψηφία τους στην Ελλάδα, όπου εργάζονταν παράνομα ” ⁷³.

⁷² Στην σύνταξη βγήκαν τα μέλη του Πολιτικού Γραφείου: Ρ. Μάρκο (αντιπρόεδρος του Προεδρείου της Λαϊκής Βουλής), Π. Μούρα (υπουργός Αμύνης) και Φ. Τσάμι (Γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΕΑ). Διορίστηκαν σε θέσεις με λιγότερες ευθύνες οι Λ. Τσούκο (από μέλος του Πολιτικού Γραφείου και Γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής έγινε Πρώτος Γραμματέας του Κόμματος στην πόλη Λούσνια) και Σ. Στεφάνι (από υπουργός Εσωτερικών διορίστηκε υπουργός της επιτροπής Κρατικού Ελέγχου). [Από την εφημερίδα “Zeri i Popullit”, 7 Ιουλίου 1990].

⁷³ G. Partosh, “Bota qe erdhi...”, σελ. 282.

Και κατά την περίοδο της πεντάχρονης διακυβέρνησης της χώρας από το Δημοκρατικό Κόμμα, 1992 - 1997, οι έξοδοι και η μετανάστευση των πολιτών όχι μόνο δεν σταμάτησαν, αλλά είχαν γίνει σύνθετο φαινόμενο, σαν να ήταν ο μόνος δρόμος για να γλιτώσουν από τη φτώχεια και την πείνα.

Κατά την περίοδο αυτήν, τα εργοστάσια, οι επιχειρήσεις και τα υπάρχοντα εργοστασιακά συγκροτήματα είτε καταστράφηκαν είτε έκλεισαν, ενώ κανένα καινούργιο δεν άνοιξε. Η γεωργία ερήμωσε και η αγροτιά κατά μαζικό τρόπο εγκατέλειψε τα χωριά για να πάρει το δρόμο της ξενιτιάς και η ανεργία στη χώρα έφτασε στο 50 - 60%.

Μόνο στη γειτονική Ελλάδα, σύμφωνα με τις επίσημες ελληνικές πηγές το 1997 ο αριθμός των Αλβανών μεταναστών υπολογιζόταν στο μισό εκατομμύριο.

3.0 εκδημοκρατισμός της χώρας δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την υποστήριξη των διανοομένων

Η κρίση που προκάλεσε η έξοδος της 2ας Ιουλίου, από αλβανικής πλευράς αντιμετωπίστηκε χωρίς πολλές δυσκολίες κι επιπλοκές. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στην Αλβανία, ακόμη, δεν είχαν γεννηθεί νέες πολιτικές δυνάμεις. Το Κόμμα Εργασίας έμενε ακόμα επικεφαλής των εσωτερικών εξελίξεων, ως ο μόνος παίκτης στο πεδίο του πολιτικού παιχνιδιού. Είχε την πρωτοβουλία για κάθε μέτρο που επιχειρούνταν να εφαρμοστεί, ασφαλώς υπό όρους, είτε από την εσωτερική πίεση, που βρισκόταν ολοένα σε άνοδο, είτε από την εξωτερική, η οποία κάθε μέρα γινόταν περισσότερο σαφής και πιο δυναμική στην παρουσία της.

Από αυτή την οπτική γωνία, τα γεγονότα της 2ας Ιουλίου 1990 χρησιμοποιήθηκαν σαν “πρόλογος” για την εμβάθυνση των αλλαγών που θα ακολουθούσαν. Παρακίνησαν τις εσωτερικές εξελίξεις, οι οποίες οδήγησαν στη γέννηση ενός φοιτητικού κινήματος, καθώς και στην ανακοίνωση του πολιτικού πλουραλισμού.

Ο Ραμίζ Αλία, αν και με πληγωμένη προσωπικότητα από αυτά τα γεγονότα, συνέχιζε να ακολουθεί με αποφασιστικότητα τις διαδικασίες εκδημοκρατισμού στην Αλβανία, παρ' όλη την παθητικότητα και τις αντιθέσεις ολόενα και περισσότερο από την κομματική και κρατική γραφειοκρατία.

Οι διανοούμενοι και οι μεταρρυθμίσεις

Υπό τις παρούσες συνθήκες, ο Ραμίζ Αλία ζήτησε την υποστήριξη των διανοουμένων της χώρας (συγγραφέων, επιστημόνων, καθηγητών πολιτικών επιστημών και νομικής κ.ά. διακεκριμένοι στον τομέα της δραστηριότητάς τους). Συζητώντας μαζί τους προσπάθησε να γνωρίσει τις σκέψεις τους για τη νέα κατάσταση και τις προτάσεις τους για το δρόμο των μεταρρυθμίσεων στον οποίο είχε προχωρήσει η χώρα. Ουσιαστικά, ο Ρ. Αλία επιθυμούσε να “μετρήσει” το σφυγμό των διανοουμένων, αφού τελικά, αυτοί οι άνθρωποι θα υποστήριζαν και θα καθοδηγούσαν τις μεταρρυθμίσεις, θα τους έδιναν ρυθμό και θα τις εμβάθυναν⁷⁴.

Είναι σαφές ότι ο Ρ. Αλία είχε την γνώμη ότι η νίκη ανηκει στην της πολιτική δύναμη, που έχει με το μέρος της τις δυνάμεις των διανοουμένων, τη σύνεση των οποίων ξέρει να θέτει στη διάθεση της πορείας των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων.

Είναι γνωστό ότι καμμία μεγάλη ιστορική στροφή δεν πραγματοποιήθηκε, καμμία βαθειά κοινωνική κίνηση δεν έφθασε τους προοδευτικούς στόχους της, καμμία κοινωνική μεταρρύθμιση δεν εξασφάλισε τα επιθυμητά αποτελέσματα, εάν δεν είχαν τη συμπαράσταση και την καθοδήγηση των προοδευτικών στρωμάτων, κυρίως των διανοουμένων.

Ένα μεγάλο μέρος των Αλβανών διανοουμένων, υπό την επιρροή των τελευταίων γεγονότων του 1989, που έφεραν την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης, άρχισαν να κινούνται από τις πρώτες θέσεις της άμυνας με

⁷⁴ Από τη συνέντευξη με τον Ρ. Αλία.

φανατισμό και δουλοπρέπεια του συστήματος. Μάλιστα άρχισαν να εκφράζονται, άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα, εναντίον του ΚΕΑ, κατηγορώντας το για παράβαση της νομιμότητας, παραβίαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και για εκδηλώσεις αυθαιρεσίας.

Αυτοί οι διανοούμενοι, στην πλειονότητά τους υπήρξαν μέχρι τότε μέλη του ΚΕΑ, είχαν μεγαλώσει με τη μαρξιστική-λενινιστική κοσμοθεωρία, με τα ιδιώματα και τις μεθόδους της. Οι εξελίξεις στην Ανατολική Ευρώπη όμως τους επηρέασαν έτσι ώστε σε αρκετούς διανοουμένους να δημιουργούνται αμφιβολίες για την ιδεολογία του κόμματος και του συστήματος τα οποία υπηρέτησαν. Για πρώτη φορά ετίθετο το ζήτημα αν το σοσιαλιστικό σύστημα μπορούσε να σταθεί έτσι όπως μέχρι τότε.

Τον ίδιο καιρό, εκτός της χειροτέρευσης της οικονομικής και πολιτικής κατάστασης, εντατικοποιήθηκε περισσότερο και η εξωτερική πίεση. Η προπαγάνδα προς την Αλβανία, που θεωρούνταν “το τελευταίο ντόμινο” που θα ακολουθούσε την ανατροπή που περιέλαβε όλη τη “σοβιετική αυτοκρατορία”, πήρε μεγάλες διαστάσεις. Ο ραδιοσταθμός “Voice of America” (Η φωνή της Αμερικής) και οι διάφοροι ραδιοφωνικοί σταθμοί, η ιταλική τηλεόραση έκαναν έκκληση ώστε η Αλβανία να ακολουθήσει το παράδειγμα των πρώην σοσιαλιστικών χωρών για να ενωθεί με τον ελεύθερο κόσμο.⁷⁵

Έτσι, η “Voice of America”, στις 26 Ιανουαρίου 1990, μετέδωσε ένα άρθρο της εφημερίδας “The New York Times” με τίτλο “The last domino”, το οποίο υποστήριζε ότι “το δημοκρατικό ρεύμα στην Ανατολική Ευρώπη τώρα έχει πλησιάσει τα σύνορα της Αλβανίας. Για πολλές δεκαετίες η Αλβανία είχε αντισταθεί στις φιλελεύθερες τάσεις στον κομμουνιστικό κόσμο”. Ο ραδιοσταθμός του Βατικανού στις 20 Δεκεμβρίου 1989 μετέδιδε:

“ Ο ιταλικός τύπος και η τηλεόραση μετέδωσαν την είδηση ότι στη Σκόδρα στην Αλβανία έχει αρχίσει πόλεμος κατά του καθεστώτος των Τιράνων και ζητούν ελευθερία. Τονίζεται ότι αυτή η είδηση έχει έρθει από τη γιουγκοσλαβική εφημερίδα 'Politika express'.

⁷⁵ Από το Αρχείο του ΑΤSH (Αλβανικού Πρακτορείου Ειδήσεων), Τμήμα μαγνητογράφησης ξένων ραδιοφωνικών σταθμών.

Είναι γνωστό ότι η δυσσρέσκεια και η κομμουνιστική απομόνωση επί 46 χρόνια στην Αλβανία έχει φτάσει στο τέλος της και οτιδήποτε μπορεί να προκύψει. Μπορεί να συμβεί το ίδιο πράγμα που συνέβη και στις άλλες κομμουνιστικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, οι οποίες έχουν σπάσει τις αλυσίδες και έχουν βγάλει τις χειροπέδες του κομμουνισμού ”⁷⁶

Οι πρώτοι διανοούμενοι που απεύθυναν κριτική προς το καθεστώς ήταν μερικοί συγγραφείς και γνωστές προσωπικότητες. Ήδη απ’ το τέλος του 1989 είχε δημοσιευθεί η νουβέλα “Thikat” (Τα μαχαίρια) του συγγραφέα Νεσάτ Τόζαί με έναν πρόλογο με σημασία από το γνωστό συγγραφέα Ισμαήλ Κανταρέ. Σ’ αυτή τη νουβέλα προβάλλουν σε πρώτο πλάνο η παραβίαση της νομιμότητας, των ελευθεριών και των δικαιωμάτων των πολιτών από τους ανθρώπους των οργάνων της Κρατικής Ασφάλειας. Μολονότι ο συγγραφέας παρουσιάζεται πάρα πολύ προσεκτικός, ο αναγνώστης πολύ εύκολα μπορεί να καταλάβει ότι πίσω από αυτές τις πράξεις στέκονται μια κυβέρνηση και ένα κράτος που ευθύνονται γι’ αυτές τις παραβιάσεις και που πρέπει να δώσει μία απάντηση γι’ αυτά.

Έτσι άρχιζαν να ακούγονται κριτικές φωνές διαμαρτυρίας και σε συναντήσεις απλό διανοούμενους, δημιουργούς και συγγραφείς, που κατέκριναν την αυστηρή κυβερνητική λογοκρισία και τις κομματικές επεμβάσεις στον πολιτιστικό τομέα. Οι διανοούμενοι ζητούσαν την πλήρη ελευθερία του συγγραφέα.

Αυτή η κατάσταση δεν μπορούσε να αφεθεί ανεξέλεγκτη, στον αυθορμητισμό. Γι’ αυτό το ΚΕΑ προσπάθησε να θέσει την κατάσταση υπό τον έλεγχό του, λαμβανοντας το ίδιο το Κόμμα, αν ήταν δυνατό την όποια πρωτοβουλία. Σ’ αυτό το πρόβλημα αφιερώθηκαν η 9η και η 10η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος. Μετά από αυτές τις ολομέλειες έγιναν προσπάθειες να δημιουργηθεί κλίμα μεγαλύτερης ελευθερίας της έκφρασης, χωρίς το φόβο των διώξεων από την Sigurimi i Shtetit (Ασφάλεια του Κράτους), η οποία είχε αρχίσει να είναι πιο ανεκτική, κυρίως προς τους διανοούμενους.

Αυτή η περίοδος μπορεί να ονομαστεί στην Αλβανία “η Άνοιξη των Τιράνων” (Απρίλιος του 1990), η πιο αργοπορημένη στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες της

⁷⁶ Από το Αρχείο του ATSH ...

Ανατολικής Ευρώπης. Στους πρώτους μήνες του 1990 μάλιστα απάλυνε πάρα πολύ το πολιτικό κλίμα στη χώρα και εμφανίστηκαν θετικά σημάδια για τη συνέχιση των μεταρρυθμίσεων χωρίς ταραχές και ακρότητες.

Ο καρδιολόγος γιατρός Υλι Πόπα, παλιό μέλος του ΚΕΑ και με διακεκριμένες επαγγελματικές ικανότητες, στην κεντρική εφημερίδα του Κόμματος “Zeri i Popullit” δημοσίευσε ένα μακροσκελές άρθρο με τίτλο “Σε αναζήτηση του χαμένου χρόνου” μόνο μερικές μέρες μετά τη 10η Ολομέλεια. Για πρώτη φορά ένας Αλβανός διανοούμενος κάνει στόχο της αυστηρής κριτικής του όλο το 45χρονο παρελθόν και ο κομματικός τύπος που το δημοσίευσε για πρώτη φορά παρουσιάστηκε τόσο ανεκτικός. Ο αρθρογράφος, όχι μόνο υποστήριξε πλήρως τις αποφάσεις των ανακοινωθέντων μεταρρυθμίσεων, αλλά έκανε έκκληση η χώρα να προχωρήσει με αποφασιστικότητα και χωρίς ταλαντεύσεις στο δρόμο του εκδημοκρατισμού που είχαν ανοίξει οι τελευταίες ολομέλειες του Κόμματος της Εργασίας και ο Ραμίζ Αλία για να συμπληρώσουν το “χαμένο χρόνο”.

Ταυτόχρονα ο Υλι Πόπα κάλεσε την κοινή γνώμη να εμβαθύνει σ’ αυτό το νέο δρόμο που είχε ανοίξει. Σ’ αυτό το άρθρο, κατήγγειλε επίσης ανοιχτά το σταλινικό σύστημα που είχε εγκαθιδρυθεί και στην Αλβανία, σαν ένα άρρωστο σύστημα. Το άρθρο έκανε έκκληση ώστε, αφού γινόταν η διάγνωση του άρρωστου συστήματος να εξαгонταν διδάγματα πώς να υπερασπίζονται από τα λάθη και πώς να τα σταματούν εκ των προτέρων και να τα επιδιορθώνουν και εναντίον τίνος να αγωνιζόμαστε. Ο Υ. Πόπα, με αυτό τον τρόπο αποσκοπούσε να βάλει στα αρχεία της Ιστορίας “την κλινική καρτέλα” του συστήματος που έσβηνε πια, το οποίο “με το αντιασφυζιογόνο αέριο παράλυε το μυαλό και τους μυς του

έθνους”⁷⁷

Για πρώτη φορά ένας Αλβανός διανοούμενος τόλμησε να διατυπώσει δημόσια μία οριστική και κατηγορηματική σκέψη για το σύστημα.

Έτσι όπως αναμενόταν, το εν λόγω άρθρο είχε μεγάλη απήχηση σε όλη τη χώρα και ενώ για τους διανοούμενους άνοιξε το δρόμο των ελεύθερων συζητήσεων στον Τύπο,

⁷⁷ Υλι Πόπα, από το άρθρο του που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα “Zeri i Popullit”, 28-29 Απριλίου 1990.

για τη συντηρητική κομματική γραφειοκρατία προκάλεσε τεράστια αντίδραση. Ήταν όμως αδύνατο πια να επέμβει και να σταματήσει την ορμητική εκδήλωση της νέας σκέψης, της ανοιχτής συζήτησης διά του διαλόγου που έφερνε “η Άνοιξη των Τυράνων”. Ο αρθρογράφος δεν είχε καμία επίπτωση, κράτησε τη θέση που είχε πριν. Η δημοσίευση αυτού του άρθρου αποτελεί μια σημαντική νίκη του πλουραλισμού της σκέψης, ως δείκτης της δημοκρατίας που δρούσε σε όλα τα πρωτοπόρα επίπεδα του κομματικού πλουραλισμού που τώρα πλησίαζε.

Ο ένας μετά τον άλλον και άλλοι διανοούμενοι, ενθαρρυνόμενοι από αυτή την πράξη, εμφανίστηκαν με συνεντεύξεις και άρθρα, όχι μόνο στα εσωτερικά μέσα ενημέρωσης αλλά και στον ραδιοφωνικό σταθμό “Voice of America” και στα όργανα του ξένου Τύπου. Έτσι μίλησαν στο ραδιοφωνικό σταθμό “Voice of America” οικονομολόγοι και καθηγητές του Πανεπιστημίου των Τυράνων, όπως ο Γκραμόζ Πάσκο, ο Σαλί Μπερίσα, ο Φατός Νάνο και άλλοι, οι οποίοι κατέκριναν την κατάσταση της αυταρχικής οικονομίας της Αλβανίας που βρισκόταν σε παρακμή.

Το γεγονός ότι αυτοί οι διανοούμενοι, για να εκφράσουν την κριτική τους προτίμησαν τα ξένα μέσα ενημέρωσης, δείχνει ότι ο φόβος των διώξεων δεν είχε απομακρυνθεί ακόμα πλήρως. Αυτό το γεγονός έδειχνε και έλλειψη αξιοπιστίας και πλήρους κατανόηση μεταξύ του κόμματος που διεύθυνε τις μεταρρυθμίσεις και των διανοουμένων. Δηλαδή έλειπε αυτή η συνεργασία, αυτή η στήριξη και αυτός ο απαραίτητος συντονισμός για την εμβάθυνση και την επίσπευση των μεταρρυθμίσεων.

Η συνάντηση του Ραμιζ Αλία με τους διανοουμένους (Αύγουστος 1990)

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο πρόεδρος Αλία αποφάσισε να έχει άμεση επαφή με τον κόσμο των διανοουμένων. Γι’ αυτό το λόγο διοργανώθηκε μια συνάντηση με τους εκπροσώπους τους στα τέλη Αυγούστου του 1990, όταν και το πολιτικό θερμόμετρο στα Τίρανα σημείωνε τους υψηλότερους βαθμούς μέχρι τότε, ως συνέπεια της αύξησης της κοινωνικής έντασης. Συμμετείχαν γύρω στα 100-150 άτομα, μεταξύ των οποίων και οι

Ντ. Αγόλι, Ι. Κανταρέ, Λ. Ομάρι, Σ. Μπερίσα, Υ. Ποπα, Α. Πούτο, Υ. Βεϊσίου, Δ. Σουτερίκι, Γ. Πάσκο κ.ά.

Σε αυτή τη συνάντηση ο ίδιος ο Ραμίζ Αλία είχε σκοπό να ανταλλάξει ελεύθερες σκέψεις με τους διανοουμένους, να ακούσει τις εκτιμήσεις τους για τα μέτρα που ως τότε είχαν παρθεί, καθώς και προτάσεις σχετικά με την πορεία που έπρεπε να ακολουθηθεί στο μέλλον.

Η ουσία του προβλήματος ήταν: θα περνούσε στον πολιτικό πλουραλισμό η Αλβανία ή και για άλλο ένα διάστημα θα συνέχιζε να είναι μονοκομματική και θα παρότρυνε μόνο τον πλουραλισμό της σκέψης; Αυτή η ερώτηση που τέθηκε σε πρώτο πλάνο και που αποτελούσε το αντικείμενο της συζήτησης στους κύκλους των διανοουμένων εντός και εκτός της χώρας, έγινε τελικά καθημερινό πρόβλημα. Από την άλλη, η Δύση δεν θεωρούσε ολοκληρωμένη τη δημοκρατία χωρίς την εγκαθίδρυση του κομματικού πλουραλισμού, αντίθετα θεωρούσε αυτή ως κύριο δείκτη τον πιο αξιόπιστο που απαγόρευε την οπισθοδρόμηση.

Επειδή για την αλβανική ηγεσία, ο κομματικός πλουραλισμός αποτελούσε τη μεγαλύτερη ανησυχία, επιθυμούσε για κάποιο διάστημα οτι έπρεπε να αποφευχθεί, ενώ στους κύκλους των διανοουμένων αντιμετωπιζόταν ως το μεγάλο εμπόδιο που έπρεπε να ξεπερασθεί με κάθε θυσία. Σύμφωνα με αυτούς, αποτελούσε τον αποφασιστικό κόμπο, η λύση του οποίου θα ξεπερνούσε όλα τα εμπόδια που συνδέονταν με την επιτυχία των μεταρρυθμίσεων, την εμβάθυνση και την επίτευξη των ρυθμών της.

Η ηγεσία του κόμματος εκπροσωπούμενη από τον Ρ. Αλία, όπως είχε γράψει ο ίδιος, ερχόταν στη συνάντηση με τη σκέψη ότι η Αλβανία για κάποιο διάστημα θα παρέμενε στην ανάπτυξη του πλουραλισμού της σκέψης και των ιδεών, παραμερίζοντας τον κομματικό πλουραλισμό, ο οποίος θα εξελισσόταν βαθμιαία σε μια μεταγενέστερη φάση. Αυτό δικαιολογείτο με την έλλειψη της απαραίτητης δημοκρατικής κουλτούρας, της ανεκτικότητας, της υπομονής και του σεβασμού, που είναι αναγκαία στοιχεία για μια πλουραλιστική κοινωνία⁷⁸.

⁷⁸ Ramiz Alia, "Une, Ramiz Alia deshmoj per historine" (Εγώ ο Ραμίζ Αλία μαρτυρώ για την Ιστορία), σελ. 160.

Στις συζητήσεις οι συμμετεχοντες στήριζαν και ενέκριναν τα μέτρα που είχαν παρθεί μέχρι τότε, αλλά δεν πήγαν πιο πέρα, έτσι όπως αναμενόταν να δράσουν. Δεν αποδείχθηκαν θαρραλέοι ώστε αν υποδείξουν το δρόμο για τη σίγουρη πορεία προς τον εκδημοκρατισμό. Γι' αυτό το λόγο, αυτή ήταν μια τυπική στήριξη, που άφηνε τα πράγματα στη θέση τους όπως ήταν.

Από μία άποψη, αυτή η στάση θυμίζει τα όσα έχει πει ο Jevgeni Jevtushenko, σοβιετικός, αντιπολιτευτικός συγγραφέας του σταλινικού συστήματος και φλογερός υποστηρικτής των μεταρρυθμίσεων του Γκορμπατσόφ. Ο Jevtushenko έχει γράψει:

*“Η πρώτη μέθοδος για να υπονομεύσουν την περestroίκα, ήταν μια τυπική στήριξη, μόνο για να φαίνεται, ενώ η δεύτερη μέθοδος ήταν ένας εναγκαλισμός που του παίρνει την ανάσα, δηλαδή την πνίγει”*⁷⁹.

Η λογική που αναπτύχθηκε αργότερα από τον συγγραφέα Ισμαήλ Κανταρέ, ότι δήθεν η συνάντηση ήταν μία επινοημένη παγίδα από την ηγεσία έναντι των πιο “επικίνδυνων διανοουμένων”⁸⁰, με στόχο να πνίξουν την ελευθερία του λόγου, δεν φαίνεται να ευσταθεί, από το γεγονός ότι, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, μερικοί διανοούμενοι δημοσίευσαν στον Τύπο κριτική και άρθρα πάρα πολύ αυστηρά για το σύστημα ή είχαν δώσει και συνέχιζαν να δίνουν συνεντεύξεις για τους ξένους ραδιοφωνικούς σταθμούς και τίποτα δεν τους συνέβη. Κανένα μέτρο τιμωρίας δεν πάρθηκε εναντίον τους.

Η αιτία της χλιαρής στάσης όσων συμμετείχαν στη συνάντηση, έχει να κάνει με την ίδια την προσωπικότητα των διανοουμένων. Στον αλβανικό Τύπο, την περίοδο της άνοιξης του 1990, μερικοί διανοούμενοι είχαν δημοσιεύσει μερικά άρθρα στα οποία

⁷⁹ Gazeta “Pravda”, Μόσχα 1989.

⁸⁰ Ισμαήλ Κανταρέ στο βιβλίο του “Nga nje dhjetor ne tjetrin”, δημοσιευμένο στο Παρίσι το Φεβρουάριο του 1991, γράφει: “Κανείς δεν ήξερε γιατί μα είχαν καλέσει... Η δυνατότητα για μια πρόσκληση φαινόταν πειστική. Η ομιλία του P. Αλία ήταν αυστηρή και χωρίς κανένα σημάδι για διάλογο”. Στη συνέχεια ο Ι. Κανταρέ αναφέρεται στο διάλογο που είχε με τον P. Αλία:

-“Εσύ τι λες, απευθύνθηκε σε μένα ο πρόεδρος. (Γίνεται λόγος για τον πλουραλισμό - Σημείωσή μου, B.N.)

-Εγώ: Δεν ξέρω πως είναι αυτό το πράγμα από νομικής πλευράς.

-Αυτός: Εσύ δεν το ξέρεις; Να το πει κάποιος άλλος αυτό το καταλαβαίνω, αλλά εσύ;

-Εγώ: Δεν ξέρω πως το καταλαβαίνουν εδώ (μάλλον εννοεί στη συνάντηση - σημείωσή μου, B.N.) αυτό το πράγμα. Εκτός από αυτό, πρόκειται για μια βαθιά πολιτική συζήτηση”.

περιέγραφαν τα χαρακτηριστικά του Αλβανού διανοούμενου κατά την περίοδο του μονοκομματισμού. Σ' αυτά τα άρθρα ο διανοούμενος στιγματίζεται ως ένας τύπος χωρίς ατομικότητα, χωρίς πρωτοβουλία και θάρρος, άνθρωπος με δύο πρόσωπα και κομματικός σκλάβος.

Ένας από αυτούς, που έγραψε ένα άρθρο περί ηθικής, δηλαδή όπως πρέπει να είναι ο Αλβανός διανοούμενος σε σχέση με το κράτος και τους θεσμούς του, με τι είδους αρετές πρέπει να είναι εφοδιασμένος, ήταν ο γιατρός καρδιολόγος Σαλί Μπερίσα, γνωστός ως φανατικός κομμουνιστής και συνδεδεμένος με τη κομματική ηγεσία, ο οποίος μόλις είχε αρχίσει να γίνεται γνωστός στους κύκλους των διανοούμενων των Τιράνων. Από τον Σαλί Μπερίσα, η εικόνα του διανοούμενου περιγράφεται έτσι:

“Ένας διανοούμενος που δεν εκφράζει ανοιχτά τη σκέψη του, είναι εννοχισμένος διανοούμενος. Μεταμορφώνεται, αναπτύσσει την αυτολογοκρισία και τη διπροσωπία (κρατά στο μυαλό του δύο αντίθετες σκέψεις για το ίδιο πράγμα, αλλά βγάζει μόνο τη μία), οι δημιουργικές του δυνάμεις μειώνονται, γίνεται απλώς ένας επαναληπτής, αυτόματο και δημιουργείται η στερεοτυπία”⁸¹.

Ακριβώς με αυτό το πορτραίτο παρουσίασε τον εαυτό του ο Σαλί Μπερίσα όχι αργότερα από τρεις μήνες από την ημέρα που έγραψε αυτό το άρθρο, στη συνάντησή με τον Αλβανό πρόεδρο, όταν απέκρυψε την αληθινή τοποθέτησή του σχετικά με τον πλουραλισμό. Υπό αυτή την άποψη, ο γιατρός καρδιολόγος της πρωτεύουσας εξίσωσε τον εαυτό του με τον ιερέα μιας εκκλησίας απομονωμένης σε μια μακρινή επαρχία που κυρήττει: “Κάνετε όπως λέγω εγώ, αλλά όχι όπως κάνω εγώ”.

Ακόμη ευρύτερα και πληρέστερα περιγράφει τον τύπο του διανοούμενου ο συγγραφέας Ισμαήλ Κανταρέ, ο οποίος μεταξύ των άλλων υπογραμμίζει:

“Αυτοί (γίνεται λόγος για τους διανοούμενους-Β.Ν.) φοβούνται να εγείρουν προβλήματα και να χαλάσουν τη διάθεση κάποιου, διότι έχουν τη σκέψη στη λίστα της μελλοντικής αντιπροσωπείας, στην αποστολή του γαμπρού του για ειδικευση και των δεκάδων προβλημάτων σαν αυτά. Ναι, αλλά αυτού του είδους διανοούμενων, κάνοντας μια

⁸¹ Από την εφημερίδα “Drita”, Τίρανα, 20 Μαΐου 1990.

πλαστογραφία, μια μετακίνηση σε χρόνο, δικαιολογούν το φόβο για τη μικρότερη διακινδύνευση, αποσύρονται στην άκρη από τον πιο ελαφρύ άνεμο, και έτσι στη γωνιά, παραμένει κάποιος άλλος, κανένας ηλίθιος ή παλαβός θερμόαιμος, σύμφωνα με αυτούς, να κάνει αυτό που αυτοί οι λογικοί το έχουν αρνηθεί. Είμαι της γνώμης ότι αυτός ο τύπος του διανοουμένου είναι από τους πιο επιζήμιους στη σημερινή αλβανική κοινωνία”⁸².

Εννοείται ότι στη συνάντηση με τους διανοουμένους θα ήταν βαρυσήμαντες οι σκέψεις αυτών των ανθρώπων, οι οποίοι και στον Τύπο είχαν εκφραστεί για την εμπάθυνση των μέτρων εκδημοκρατισμού, μάλιστα που είχαν κάνει και κριτική προς την υφιστάμενη εξουσία. Ο λόγος και οι σκέψεις του Ισμαήλ Κανταρέ, του Σαλί Μπερίσα και κάποιου άλλου, θα είχαν ειδικό βάρος στο αποτέλεσμα αυτής της συνάντησης και θα υποκινούσαν και τους άλλους για να εκφράσουν ανοιχτά τις απόψεις τους.

Αλλά δεν συνέβη έτσι. Οι δύο αυτοί, και υπό το παράδειγμά τους και όλοι οι άλλοι διανοούμενοι, δεν εξέφραζαν με τόλμη τη σκέψη τους. Μάλιστα ο Σαλί Μπερίσα απέρριψε κατηγορηματικά τη νομιμοποίηση του πλουραλισμού, διότι καθώς έχει εκφραστεί “ο δρόμος προς τον εκδημοκρατισμό δεν έχει απαραίτητο όρο το πέρασμα στον πολιτικό πλουραλισμό, και ότι ο αλβανικός λαός σ’ αυτό το στάδιο δεν είναι προετοιμασμένος για πλουραλισμό”⁸³.

Επίσης, ένα από τους άλλους συμμετέχοντες στη συνάντηση, Ι. Λέσι, καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης, εκφράστηκε ότι ήταν “για την ελευθερία και την ανεξαρτησία της χώρας και για το υπάρχον κράτος, για την ενίσχυση και τη σταθεροποίησή του και όχι για τον κομματικό πλουραλισμό, ο οποίος θα έθετε υπό αμφιβολία την ίδια την υφιστάμενη μορφή της κοινωνίας, τον ίδιο το χαρακτήρα του κρατικού και κοινωνικού μας καθεστώτος”.⁸⁴

⁸² Από την εφημερίδα “Zeri i Rinise”, Τίρανα, 21 Μαρτίου 1990.

⁸³ Από το στενογράφημα της συνάντησης, αναφερόμενο στο βιβλίο του Ρ. Αλία “Une, Ramiz Alia deshmoj per historine”, σελ. 171.

⁸⁴ Στο ίδιο βιβλίο, σελ. 170.

Εκφραζόμενοι “υπέρ της διαφύλαξης του υπάρχοντος κοινωνικού συστήματος” δεν είπαν πώς μπορούσε να ανταποκριθεί αυτή η κοινωνία στα αιτήματα που έθετε η καινούργια κατάσταση.

Στους διανοούμενους, σ’ αυτή τη συνάντηση, δεν περνούσε από το μυαλό ότι το σοσιαλιστικό καθεστώς στην Αλβανία θα μπορούσε να ανατραπεί τόσο γρήγορα. Αυτή την ιδέα την εξέφρασε μερικά χρόνια αργότερα ο Σαλί Μπερίσα, ο οποίος κατά την περίοδο αυτήν είχε παίξει το ρόλο ενός αποφασιστικού κομμουνιστή, όταν λέει:

“Όχι, εγώ το έτος 1990 δεν ήμουν πεπεισμένος ότι η κομμουνιστική δικτατορία στην Αλβανία θα εξαφανιστεί εντός συντόμου χρονικού διαστήματος. Το αντίθετο, ήμουν πεπεισμένος ότι η Αλβανία, κατά κάποιο τρόπο, διακινδύνευε να μετατραπεί σε “Κούβα” της Αδριατικής και ότι εγώ ο ίδιο δεν θα έβλεπα καμία φορά την πλουραλιστική Αλβανία ”⁸⁵.

Οι Αλβανοί διανοούμενοι διέφεραν πολύ από τους Ανατολικοευρωπαίους: από τους Πολωνούς, Τσέχους, Ούγγρους συναδέλφους τους κ.ά. διανοούμενους, οι οποίοι στέκονταν στην εμπροσθοφυλακή των νέων εξελίξεων και υποκινούσαν και καθοδηγούσαν αυτές, πολλές φορές σε αντίθεση με την κομμουνιστική ηγεσία.

Οι Αλβανοί διανοούμενοι δεν αντελήφθηκαν την κατάσταση και δεν βγήκαν μπροστά στη διαδικασία για τον εκδημοκρατισμό της χώρας. Και η υποστήριξη την οποία ζητούσε ο Ρ. Αλία από τους διανοούμενους δεν ήταν πλήρης και αποτελεσματική. Κατά κάποιο τρόπο, ο Ρ. Αλία βρέθηκε απομονωμένος. Από τη μία πλευρά, ήρθε αντιμέτωπος με τους γραφειοκράτες και τους συντηρητικούς του κρατικού-κομματικού μηχανισμού, οι οποίοι τον εμπόδιζαν έτσι ώστε να μην προοδεύσει η μεταρρύθμιση. Από την άλλη πλευρά δεν βρήκε την πλήρη υποστήριξη των πιο προοδευτικών διανοουμένων, οι οποίοι θα μπορούσαν να τον βοηθήσουν και για να εξουδετερώσει την κομματική γραφειοκρατία και τους φανατικούς του ενβρισμού, καθώς και για να προχωρήσει με περισσότερη τόλμη για την εμβάθυνση των μεταρρυθμίσεων και τον εκδημοκρατισμό της αλβανικής κοινωνίας.

⁸⁵ Συνέντευξη του Σαλί Μπερίσα που δόθηκε στην RTV (Αλβανική Ραδιο-Τηλεόραση) 10 Δεκεμβρίου 1995.

Παρ' όλα αυτά, οι διανοούμενοι αναγνώριζαν τη συμβολή του Ρ. Αλία για οτιδήποτε είχε γίνει για τον εκδημοκρατισμό της χώρας. Αυτό το γεγονός το έχουν εκφράσει σε συνεντεύξεις στο ραδιοφωνικό στάθμό “Φωνή της Αμερικής” και πολλά από τα ηγετικά στελέχη των κομμάτων της αντιπολίτευσης που ιδρύθηκαν αργότερα, υποστηρίζοντας ότι “πρωτεργάτης των δημοκρατικών διαδικασιών είναι ο Ρ. Αλία”, ότι “άνοιξε το δρόμο του πλουραλισμού”, ότι “αυτός είναι ο σημαιοφόρος της δημοκρατίας” και “εγγυητής της δημοκρατίας στα μάτια του εξωτερικού κόσμου”⁸⁶ κ.ά.

Ως αποτέλεσμα μπορούμε να πούμε ότι ενώ την “Άνοιξη της Μόσχας” (Απρίλιος του 1988) με τον Γκορμπατσόφ, τον υποκίνησαν, τον προέτρεψαν και τον βοήθησαν χωρίς επιφυλάξεις οι διανοούμενοι και η ρωσική νεολαία, με συλλαλητήρια, άρθρα στον Τύπο και στα μέσα πληροφόρησης, δυστυχώς την “Άνοιξη των Τιράνων” (Απρίλιος 1990) με τον Ρ. Αλία, οι διανοούμενοι που στάθηκαν παθητικοί (στη συνάντηση του Αυγούστου του 1990), του έδωσαν μόνο τυπική υποστήριξη.

Ο Ντούσκο Ντούντερ και ο Λουίσε Μπρανσόν έχουν γράψει: “Εάν ο Γκορμπατσόφ κερδίσει, θα συνεχίσει τις μεταρρυθμίσεις για τη βαθιά αλλαγή της χώρας και τον κόσμο. Εάν όχι, κάποιος άλλος θα τον πάρει την εξουσία. Αλλά όπως και να συμβεί, τα ίχνη του θα μείνουν στην Ιστορία”⁸⁷. Αυτό ισχύει και για τον Ρ. Αλία.

4.Οι προσπάθειες για να διεθνοποιηθούν τα μετρα που επαιρνε η Αλβανια στο δρομο της εμβαθυνσης του εκδημοκρατισμου

Η ψύχωση του αποκλεισμού

Στο πλαίσιο του εκδημοκρατισμού της χώρας, καθώς έχει λεχθεί και πιο πάνω, ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στην εξωτερική πολιτική και τις διεθνείς σχέσεις της Αλβανίας.

⁸⁶ Από τη δήλωση μερικών από τους ηγέτες του Δημοκρατικού Κόμματος για τη “Φωνή της Αμερικής” και δημοσιευμένο στην εφημερίδα “Rilindja Demokratike” (εφημερίδα του Δημοκρατικού Κόμματος) Ιανουάριος - Μάρτιος 1991.

⁸⁷ Dushko Duder - Luise Branson, “Gorbacovi - heretiku i Kremlinit” (Ο Γκορμπατσόφ, ο αιρετικός του Κρεμλίνου), από την εφημερίδα “Drita”, 16 Σεπτεμβρίου 1991.

Προηγουμένως η Αλβανία ακολουθούσε μια πολιτική που είχε ονομαστεί πολιτική της απομόνωσης, η οποία εκφραζόταν κυρίως με την απουσία των πολιτιστικών και τουριστικών ανταλλαγών με τον εξωτερικό κόσμο, την απαγόρευση της ελεύθερης διακίνησης των πολιτών σε ξένες χώρες, την απαγόρευση της λήψης πιστώσεων και της ίδρυσης των κρατικών επιχειρήσεων με τις δυτικές χώρες.

Αυτό το “κλείσιμο” συνδέονταν με ιδεολογικές αντιλήψεις που ετίθεντο σε πρώτο πλάνο από την αλβανική κυβέρνηση. Αυτή η πολιτική δικαιολογείτο με το επιχείρημα ότι δήθεν κατ’ αυτό τον τρόπο υπερασπιζόταν η χώρα από την επέμβαση του ξένου κεφαλαίου, από την “επιβλαβή” επιρροή του τρόπου ζωής της Δύσης, καθώς και από την εξάπλωση φαινομένων, όπως το οργανωμένο έγκλημα, τα ναρκωτικά, η πορνεία κ.ά., τα οποία στην κοινωνία του ελεύθερου εμπορίου είναι πηγή ηθικού εκφυλισμού.

Στην Αλβανία, η ψύχωση της ύπαρξης των εξωτερικών εχθρών, κυρίως της εχθρικής περικύκλωσης που έθετε συνεχώς σε κίνδυνο τα εθνικά συμφέροντα, έγινε αναπόσπαστο μέρος της καθημερινής ζωής. Αυτό συνδέεται με τις συνθήκες της ιστορικής εξέλιξης της χώρας, ενός μικρού λαού γύρω στο 1 εκατομμύριο κατοίκων, η οποία συνεχώς ήταν αντικείμενο επιθέσεων από το εξωτερικό. Σχετικά με τις προσπάθειες των μπεριαλιστικών δυνάμεων εναντίον των σοσιαλιστικών χωρών ο Γκορμπατσόφ αναφέρει:

“Τα σοσιαλιστικά έθνη υπήρξαν στόχος μαζικής πίεση από μέρους του ιμπεριαλισμού - πίεσης πολιτικής, στρατιωτικής, οικονομικής- από τότε που γεννήθηκαν”⁸⁸.

Από τον Εθνικοαπελευθερωτικό Πόλεμο, όταν ο λαός αντιμετώπισε τους ξένους κατακτητές, Ιταλούς και Γερμανούς, η Αλβανία συνεχώς υπέφερε από την επέμβαση των ξένων. Ο “Ψυχρός Πόλεμος” συνοδεύτηκε με την αποστολή κατά κύματα ομάδων αντιπερισπασμού οργανωμένων από τις υπηρεσίες πληροφοριών της Αγγλίας και των ΗΠΑ, καθώς και από αυτές της Γιουγκοσλαβίας. Από την άλλη πλευρά, η μία μετά την άλλη, συνέβησαν η διακοπή των σχέσεων με τη Γιουγκοσλαβία, η διένεξη με τη Σοβιετική Ένωση και αργότερα με την Κίνα. Σ’ αυτήν τη συνεχή σύγκρουση με τους

⁸⁸ Μ. Γκορμπατσόφ, “Περεστρόικα...”, σελ. 288.

εξωτερικούς εχθρούς, πρέπει να αναζητηθεί και μία από τις πηγές της δυσπιστίας και της αμφιβολίας με τις οποίες συχνά βλέπονταν οι ενέργειες των ξένων, καθώς και η πολιτική στάση προς τον αποκλεισμό.

Σχετικά με τα παραπάνω, ως υπενθυμίσουμε ότι η Γιάλτα και οι μεταγενέστερες διεθνείς συνδιασκέψεις διατήρησαν το ζήτημα του αλβανικού κράτους σε εκκρεμότητα, και εξαιτίας των συμφερόντων των μεγάλων δυνάμεων, καθώς και για τα αιτήματα των γειτονικών κρατών.

Η Αλβανία πήρε μέρος στη Συνδιάσκεψη της Ειρήνης στο Παρίσι⁸⁹, αλλά οι δυτικοί σύμμαχοι δεν θέλησαν να αναγνωρίσουν τη συμμετοχή της ως συμμάχου στο Διεθνή Αντιφασιστικό Συνασπισμό. Της Αλβανίας της αρνήθηκαν το δικαίωμα να γίνει μέλος του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών⁹⁰ μέχρι το έτος 1955, ενώ οι Αγγλοαμερικανοί γίνονταν χορηγοί για το σχηματισμό της Εθνικής Επιτροπής “Ελεύθερη Αλβανία” με κέντρο τη Ρώμη, αποτελούμενη από τους πρώην αρχηγούς του “Balli Kombetar” και “Legaliteti” (οι υποστηρικτές του βασιλιά Zog), που είχαν φύγει από την Αλβανία στα τέλη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, μαζί με τους στρατιώτες του Γερμανού κατακτητή.

⁸⁹ Συνδιάσκεψη Ειρήνης στο Παρίσι - Αρχισε τις εργασίες της το 1946. Έλαβαν μέρος εκπρόσωποι 21 χωρών-μελών του αντιφασιστικού συνασπισμού. Η Συνδιάσκεψη επεξεργάστηκε τις συμφωνίες ειρήνης με Ιταλία, Ουγγαρία, Βουλγαρία, Ρουμανία και Φινλανδία, οι οποίες κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν με το μέρος της ναζιστικής Γερμανίας. Στη Συνδιάσκεψη η Αλβανία, παρόλο που συμμετείχε ενεργά στον Αντιφασιστικό Πόλεμο, δεν προσεκληθεί ως μέλος της ομάδας των 21 χωρών, αλλά μόνο κατά τη συζήτηση των προβλημάτων σχετικά με τη Συνθήκη Ειρήνης με την Ιταλία. Αντιπρόσωπος της αλβανικής κυβέρνησης στη Συνδιάσκεψη ήταν ο ίδιος ο Ενβέρ Χότζα. (Σύμφωνα με την “Historia e Shqipërise” - Ιστορία της Αλβανίας)

⁹⁰ Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) - Είναι η πιο αντιπροσωπευτική διεθνής οργάνωση. Ιδρύθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο το 1945 στο Σαν Φρανσίσκο των ΗΠΑ. Ο Καταστατικός Χάρτης του ΟΗΕ, ο οποίος επεξεργάστηκε κατά τη Συνδιάσκεψη στις ΗΠΑ, υπεγράφη από 51 χώρες οι οποίες ήταν και τα πρώτα μέλη του ΟΗΕ. Το σημαντικότερο όργανο μετά τη Γενική Συνέλευση είναι το Συμβούλιο Ασφαλείας, στο οποίο συμμετέχουν πέντε μόνιμα μέλη (ΗΠΑ, Μεγάλη Βρετανία, Ρωσία, Γαλλία και Κίνα) και εννέα μη μόνιμα μέλη τα οποία εκλέγονται κάθε δύο χρόνια. Τα μόνιμα μέλη έχουν το δικαίωμα του βέτο. Η Αλβανία, εξαιτίας του βέτο που προέβλεπε η ΗΠΑ και η Βρετανία, έγινε αποδεκτή στον ΟΗΕ το 1955. (Enciclopedia de Agostini)

Είναι γνωστό ότι εν ονόματι αυτής της επιτροπής, κατά τα έτη του 1949-1952 έχουν διαπραχθεί επιχειρήσεις υπονόμευσης εναντίον της νόμιμης εξουσίας στην Αλβανία, τις οποίες περιέγραψε με λεπτομέρειες ο N. Bethel και ο D. Smiley⁹¹.

Ο Ραμίζ Αλία στον ΟΗΕ

Υπό την πίεση των διεθνών εξωτερικών εξελίξεων, η πολιτική γραμμή της Αλβανίας άρχισε να αλλάζει, γεγονός που αντικατοπτρίστηκε στο άνοιγμα της χώρας προς τις δυτικές χώρες. Στο πλαίσιο του πολιτικού ανοίγματος της χώρας, καθώς και για να γνωρίσει η Διεθνής Κοινότητα ακόμη καλύτερα το πρόβλημα της Αλβανίας, ο Ρ. Αλία αποφάσισε να συμμετάσχει ως επικεφαλής μιας αντιπροσωπείας στις εργασίες της συνόδου του ΟΗΕ που συνήλθε στη Νέα Υόρκη στις αρχές του Σεπτεμβρίου του 1990.

Η συμμετοχή του σ' αυτή τη σύνοδο του ΟΗΕ αποτελούσε ένα ιδιαίτερο γεγονός, για το λόγο ότι ήταν η πρώτη φορά που Αλβανός πρόεδρος και Γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΕΑ λάμβανε μέρος στο ανώτατο όργανο της διεθνούς κοινότητας. Αυτό μαρτυρούσε ότι η Αλβανία και οι σχέσεις της με τον εξωτερικό κόσμο από δω και πέρα είχαν μπει σε μια νέα εποχή χωρίς επιστροφή, πράγμα το οποίο εγγυούνταν με την παρουσία του και το λόγο του η ανώτερη αρχή του κόμματος και του αλβανικού κράτους.

Μ' αυτή την επίσκεψη ο Ρ. Αλία αποσκοπούσε σε τρεις βασικούς στόχους:

Α. Να εξασφαλίσει την υποστήριξη και τη βοήθεια των ξένων κυβερνήσεων για τις μεταρρυθμίσεις που είχαν αρχίσει να πραγματοποιούνται στην Αλβανία.

Β. Να εξασφαλίσει την πολιτική υποστήριξη και τη οικονομική βοήθεια των Αλβανών μεταναστών στις ΗΠΑ.

Γ. Να διεθνοποιήσει το πρόβλημα του Κοσόβου υπό το πρίσμα των αλλαγών και των νέων σχέσεων που δημιουργούνταν μεταξύ των κρατών και των εθνών.⁹²

⁹¹ Βλέπε το βιβλίο του Nicolas Bethell "The great treason", Εκδόσεις "Progresi", Tίpava 1993, και David Smiley, "Albanian assignement", The Hogorth Press, London 1984.

Στην ομιλία του στη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε., καθώς και στις απ' ευθείας επαφές που είχε με ένα αριθμό αρχηγών κυβερνήσεων και υπουργών Εξωτερικών διαφόρων χωρών, ο Ρ. Αλία προσπαθούσε να δημιουργήσει μια ευνοϊκή κοινή γνώμη για τις μεταρρυθμίσεις που είχαν αρχίσει να εφαρμόζονται, οι οποίες περιλάμβαναν το άνοιγμα της Αλβανίας προς τον κόσμο, την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών και των ιδέων, τον εκδημοκρατισμό του πολιτικού και του οικονομικού συστήματος της χώρας.

Ο αλβανικός σοσιαλισμός από εδώ και πέρα θα ήταν ανοιχτός για ξένες πολυεθνικές επενδύσεις και κοινές επιχειρήσεις, οι οποίες εκ μέρους τους θα ενδιαφέρονταν και για το γεγονός ότι η Αλβανία ήταν μια χώρα με πολλές πλουτοπαραγωγικές πηγές.

Για την οικονομική πρόοδο της Αλβανίας παράλληλα με τις εταιρείες και τους ξένους επενδυτές, επίσης έπρεπε να δραστηριοποιηθούν και οι Αλβανοί συμπατριώτες που ζούσαν σαν μετανάστες πάνω από 50 χρόνια στις ΗΠΑ και στη Δυτική Ευρώπη.

Ο Αλβανός πρόεδρος επεδίωξε να κινητοποιήσει το επενδυτικό ενδιαφέρον τους. Μετέφερε την αγάπη των Αλβανών της μητέρας πατρίδας διά μέσου ενός μηνύματος:

“ Η Αλβανία εσάς σας έχει παιδιά και εσείς την έχετε μάνα. Γι' αυτό στη μάνα να έρχεστε όποτε θέλετε ”⁹².

Με αυτό το μήνυμα αποσκοπούσε να τους πείσει ότι από εδώ και πέρα οι επαφές με την πατρίδα θα ήταν όχι μόνο ελεύθερες, πυκνές και παραγωγικές, αλλά και θα άλλαζαν ριζικά σε σύγκριση με το παρελθόν. Οι διαδικασίες του εκδημοκρατισμού που επιτελούνταν είχαν αλλάξει και τις πολιτικο-κοινωνικές σχέσεις εντός της χώρας, καθώς και τις σχέσεις με τον εξωτερικό κόσμο. Πολλοί πολιτικοί και ιδεολογικοί φραγμοί του παρελθόντος τώρα είχαν γκρεμιστεί και η Αλβανία καλοδεχόταν τη στενή συνεργασία με τη Δύση και με την αλβανική μετανάστευση κ.ά.

Στην ομιλία του στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, ο Ρ. Αλία παρουσίασε τη νέα πολιτική του αλβανικού κράτους, υπογραμμίζοντας για ακόμη μία φορά τις σχέσεις ισότητας με τα κράτη του κόσμου, τις σχέσεις σεβασμού και αμοιβαίας βοήθειας,

⁹² Από τη συνέντευξη με τον πρώην πρόεδρο Ρ. Αλία.

⁹³ Από την ομιλία του Ρ. Αλία προς τους Αλβανούς ομογενείς στη Βοστώνη των ΗΠΑ, εφημερίδα “Zeri i Popullit”, 1 Οκτωβρίου 1990.

ανεξαρτήτως από το μέγεθος και την οικονομική τους δύναμη. Τόνισε την ανάγκη για μία παντοτινή ειρήνη, χωρίς εσωτερικές ταραχές και εθνικές διαμάχες, οι οποίες θα οδηγούσαν τους λαούς σε παλιές εχθρότητες και σε νέες έριδες και διχογνωμίες. Εδώ φαίνεται ότι υπονοείται η χαώδης κατάσταση στην οποία βρίσκονταν η Γιουγκοσλαβία και σε όλα τα πρώην σοσιαλιστικά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης, συνεπεία των δημοκρατικών εξελίξεων κατά τα έτη 1989-90.

Ο Αλβανός ηγέτης εξέφρασε την ανησυχία του για το δρόμο που είχαν πάρει τα γεγονότα σε μερικές πρώην σοσιαλιστικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, στα οποία οι πράξεις βίας, όπως στην περίπτωση της Ρουμανίας, είχαν οδηγήσει σε εσωτερικούς εμφυλίους πολέμους, σε αιματοχυσία και οικονομικές καταστροφές.

Ο Ρ. Αλία τόνισε ότι η δημοκρατία μπορούσε να εγκατασταθεί και χωρίς βία. Γι' αυτό, όμως, ιδιαίτερα οι μεγάλες δυνάμεις, παρότι έχουν μεγάλη ευθύνη και ιδιαίτερη μάλιστα για την υπεράσπιση και την διαφύλαξη της ειρήνης, *“δεν μπορούν να έχουν το δικαίωμα να υπαγορεύουν και να επιβάλλουν αυτή την ειρήνη, σύμφωνα με τα ιδιαίτερα συμφέροντα και τα πολιτικά και ιδεολογικά κριτήριά τους”*⁹⁴.

Το ζήτημα του Κοσόβου

Για πρώτη φορά, ο Ρ. Αλία χειρίστηκε και έκανε γνωστό επισήμως στο επίπεδο της Παγκόσμιας Συνέλευσης το οξύ πρόβλημα των Αλβανών του Κοσόβου, την κατάσταση του υπό την κυριαρχία της Σερβίας, εκφράζοντας τη σκέψη ότι αυτό το πρόβλημα μπορεί να επιλυθεί μόνο σύμφωνα με τις θεμελιώδεις αρχές του Χάρτη του ΟΗΕ, στον οποίο τονίζεται το δικαίωμα των λαών για αυτοδιάθεση.

Η ιστορία του αλβανικού λαού είναι η ιστορία του πολέμου για ύπαρξη, ο οποίος γίνεται συνεχώς, από τους παλιούς καιρούς μέχρι τις σημερινές μέρες. Αλλά από τα αλβανικά μέρη, τον πιο δύσκολο δρόμο τον έχει περάσει το Κόσοβο. Η αλβανική πλευρά

⁹⁴ R. Alia, “Fjala ne Sesionin e 45-te te OKB”, (Η ομιλία του στην 45η συνέλευση του ΟΗΕ), 28 Σεπτεμβρίου 1990. Εκδοτικός οίκος “8 Nentori”, Τίρανα 1990, σελ. 7.

υποστηρίζει ότι το Κόσοβο ήταν πάντοτε θύμα πολιτικών συμφερόντων των Μεγάλων Δυνάμεων και των Σλάβων γειτόνων.

Πολλές τεκμηριωμένες πηγές δείχνουν ότι το Κόσοβο ή η αρχαία Νταρντανία, ήταν αρχαία ιλirikή περιοχή⁹⁵ κατοικούμενη από Αλβανούς.

Το Κόσοβο έχει υποφέρει αρχικά υπό την κατοχή των Ρωμαίων και αργότερα, με την εισβολή των Σλάβων στα Βαλκάνια, ήταν υπό την κατοχή τους. Το 14ο αιώνα, το Κόσοβο περιήλθε στην κατοχή των Οθωμανών, όπως και όλες οι χώρες των Βαλκανίων.

Ενώ η Διάσκεψη των Πρεσβευτών στο Λονδίνο⁹⁶ το 1913 άφησε εκτός των συνόρων της Αλβανίας, που ιδρύθηκε μετά την ανακοίνωση της ανεξαρτησίας της το Νοέμβριο του 1912, πολλά αλβανικά εδάφη, κυρίως άφησε έξω από αυτήν το Κόσοβο. Αυτή η απόφαση ελήφθη εν ονόματι της "ασφάλειας και της ειρήνης", αλλά στην πραγματικότητα σύμφωνα με τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων, για να διαφυλαχθεί η πολιτική ισορροπία και για να ικανοποιηθούν οι επιθυμίες των γειτονικών κρατών. Παρ' όλα αυτά, πολύ γρήγορα (το έτος 1914) προέκυψε ότι η ειρήνη δεν διατηρήθηκε και ξέσπασε ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος.

O Elez Biberai αναφέρει: *“Στη διάσκεψη του Λονδίνου, οι Μεγάλες Δυνάμεις αναγνώρισαν την ανεξαρτησία της Αλβανίας. Παρ' όλα αυτά μια επιτροπή διορισμένη από τις Μεγάλες Δυνάμεις για τον καθορισμό των συνόρων το 1913, άφησε εκτός των πολιτικών συνόρων της Αλβανίας περισσότερο από το μισό των εδαφών της, συμπεριλαμβανομένων του Κοσόβου και της Τσαμερίας, και γύρω στο 40% του αλβανικού πληθυσμού ”*.⁹⁷

⁹⁵ Βλέπε Selim Islami, "Autoret antike per Iliret e Ilirine" (Οι αρχαίοι συγγραφείς για την Ιλλυρία και τους Ιλλυρίους), Έκδοση του Ινστιτούτου της Ιστορίας και Φιλολογίας, Tiranë 1965, και Spiro N. Konda, "Shqiptare dhe problemi pellazgjik", Έκδόσεις "M. Duri", Tiranë 1966.

⁹⁶ Η Διάσκεψη των Πρεσβευτών στο Λονδίνο άρχισε τις εργασίες της στις 3 Δεκεμβρίου 1912, με σκοπό να αποκατασταθεί η ειρήνη μετά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο. Έλαβαν μέρος οι πρεσβευτές της Μεγάλης Βρετανίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Αυστροουγγαρίας, Ρωσίας και Ιταλίας. Η Διάσκεψη τελείωσε τις εργασίες της στις 30 Μαΐου 1913, μετά την έγκριση μιας συμφωνίας με την οποία δεν μπόρεσε να αποφύγει την έναρξη του Β' Βαλκανικού Πολέμου μεταξύ της Βουλγαρίας από τη μια πλευρά και της Ελλάδας, της Σερβίας και της Ρουμανίας από την άλλη. (Enciclopedia de Agostini)

⁹⁷ E. Biberaj, "Albania in transition - The rocky road to democracy", West View Press, A division of Harper Collins Publishers, 1998

Από την πλευρά του ο Edward Grey -υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας και πρόεδρος της Διάσκεψης των Πρεσβευτών στο Λονδίνο- μιλώντας στην αγγλική Βουλή στις 13 Αυγούστου 1913, για την υπόθεση των συνόρων της Αλβανίας, είπε:

“ Γνωρίζω πολύ καλά ότι όταν τα πάντα γίνουν σωστά, αυτή η λύση σε πολλά σημεία θα γίνει αιτία για σκληρή κριτική... Δεν πρέπει να ξεχάσουμε ότι προσπαθώντας να βρούμε μια τέτοια λύση, κύριος σκοπός ήταν να διαφυλαχθεί η συμφωνία μεταξύ των ιδίων των Μεγάλων Δυνάμεων και αν η απόφαση για την Αλβανία έχει εξασφαλίσει αυτή τη συμφωνία, τότε η απόφαση έχει προσφέρει τα μέγιστα προς όφελος της ειρήνης στην Ευρώπη”⁹⁸.

Ην απόφαση της Διάσκεψης του Λονδίνου καμμία αλβανική κυβέρνηση δεν την αποδέχθηκε.

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ιδιαίτερα το 1974-1981, το Κόσοβο κέρδισε κάποιες πολιτιστικές ελευθερίες και του αναγνωρίστηκε το δικαίωμα για αυτονομία, ως ιδρυτικό μέρος της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας ⁹⁹. Παρ' όλα αυτά, πολύ σύντομα αποδείχθηκε ότι η καταπίεση των Αλβανών Κοσοβάρων κάτω από τον αυξανόμενο σερβικό εθνικισμό δεν σταμάτησε ποτέ.

Το 1981 οι φοιτητές και ο λαός του Κοσόβου ζήτησαν να αναγνωριστούν στο Κόσοβο πλήρη δικαιώματα, δηλαδή να γίνει πολιτεία. Αυτό το αίτημα καταπνίγηκε στο αίμα. Το πιο βαρύ πλήγμα το Κόσοβο το δέχθηκε το 1989, όταν του αφαιρέθηκε και το δικαίωμα της αυτόνομης περιοχής. Αυτουργός αυτής της πράξης ήταν ο Σλόμπονταν Μίλόσεβιτς, ο οποίος 10 χρόνια αργότερα, το 1999, προσπάθησε να πραγματοποιήσει την

⁹⁸ J. Swire “Albania - The rise of a Kingdom”, London 1929, pg.151-152.

⁹⁹ Η Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας ιδρύθηκε το 1945. Αυτή αποτελούνταν από έξι Δημοκρατίες (Σερβία, Κροατία, Σλοβενία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Μακεδονία και Μαυροβούνιο), καθώς και από δύο αυτόνομες περιοχές (το Κόσοβο και τη Βοϊβοδίνα). Μέχρι το 1948 η Γιουγκοσλαβία ήταν δεμένη με τη Σοβιετική Ένωση, ενώ αργότερα διαχώρισε τη θέση της και ακολούθησε ανεξάρτητη πολιτική. Η Ομοσπονδία της Γιουγκοσλαβίας διαλύθηκε το 1990 και έπειτα από πολλές ταραχές και πολέμους ανακήρυξαν την ανεξαρτησία τους οι Κροατία, Σλοβενία, Βοσνία και η Μακεδονία. Η Σερβία και το Μαυροβούνιο μαζί κρατάνε το όνομα Γιουγκοσλαβία, αλλά ως ανεξάρτητα κράτη. Από τις αυτόνομες περιοχές, η Βοϊβοδίνα συνεχίζει να αποτελεί μέρος της Σερβίας, ενώ το Κόσοβο βρίσκεται υπό διεθνές προτεκτοράτο. (Enciclopedia de Agostini)

εθνική κάθαρση και την απομάκρυνση με τη βία των Αλβανών από το έδαφος του Κοσόβου¹⁰⁰.

Από την πλευρά τους οι Σέρβοι μεταχειρίζονται το ζήτημα του Κοσόβου ως η περιοχή να ανήκει ιστορικά στη Σερβία. Οι Σέρβοι υποστηρίζουν ότι όταν αυτοί εγκαταστάθηκαν στη Βαλκανική χερσόνησο (το VI-VIII αιώνα) βρήκαν το Κόσοβο άδειο, χωρίς κατοίκους ή με λίγους κατοίκους εκρωμαϊσμένους.

Οι Σέρβοι, επίσης, υπερασπίζονται το δικαίωμά τους για το Κόσοβο με το επιχείρημα ότι αυτό συνδέεται με σημαντικά ιστορικά γεγονότα για τη Σερβία, όπως ο Πόλεμος στο Κοσσυφοπέδιο με τους Τούρκους το 1389 και η ύπαρξη του μοναστηρίου του Ντεσάν. Αποσιωπάται ότι σ' αυτόν τον Πόλεμο, μαζί με τους Σέρβους έχουν

¹⁰⁰ Το Κόσοβο μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο ανήκε στη Σερβο-κροατο-σλοβενική Βασιλεία. Η σερβική κρατική εξουσία όλο το διάστημα μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ακολούθησε χωρίς διακοπή την πολιτική της βίας, της τρομοκρατίας και του βίαιου διωγμού των Αλβανών. Για να επαυχθεί η εθνική κάθαρση ακολουθήθηκαν σχέδια και προγράμματα όπως αυτό της Vasa Cubrilovic "ο ξεριζωμός των αρναουντών" (των Αλβανών), της 7ης Μαρτίου 1937, ή η Γιουγκοσλαβο-τουρκική Συμφωνία του 1938, οι οποίες προέβλεπαν τον ξεριζωμό από το Κόσοβο χιλιάδων αλβανικών οικογενειών. Έτσι, την περίοδο 1918-1941 περίπου 250.000 Αλβανοί στάλθηκαν στην Τουρκία και ένας μικρός αριθμός στην Αλβανία. (Xhelal Gjocovi - "Shteti Shqiptar dhe ceshija e Kosoves" - "Το αλβανικό κράτος και η υπόθεση του Κοσόβου", Εκδ. Οίκος "Botimprex", Τίρανα 1998, σελ. 7-24).

Και μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, παρ' όλο που έγιναν κάποιες μικρές αλλαγές, το Κόσοβο δεν είχε πλήρη δικαιώματα, όπως όλα τα έθνη που αποτελούσαν την Ομοσπονδία. Η πολιτική της άρνησης των εθνικών δικαιωμάτων συνεχίστηκε. Συνέπεια ήταν και η δυσaráρεσκια στους Αλβανούς συνεχώς να αυξάνεται. Το 1968 έγιναν μεγάλες διαδηλώσεις διαμαρτυρίας, ιδιαίτερα από τους φοιτητές. Ενώ το 1974, όταν πραγματοποιούνται οι συζητήσεις για την προετοιμασία του Συντάγματος της Γιουγκοσλαβίας, αυξήθηκαν τα αιτήματα για τη διακήρυξη του Κοσόβου ως αυτόνομης πολιτείας με αυτά τα δικαιώματα που είχαν και οι άλλες ομοσπονδιακές πολιτείες. Αυτό το αίτημα δεν έγινε δεκτό, αλλά αναγνωρίστηκε στο Κόσοβο το δικαίωμα να είναι ιδρυτικό μέλος της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας, δηλαδή και το δικαίωμα να έχει τον δικό του εκπρόσωπο στην Προεδρία της Γιουγκοσλαβίας. Μετά το 1974 αναπτύχθηκαν το Πανεπιστήμιο και η Ακαδημία των Επιστημών, καθώς και άλλοι θεσμοί στην αλβανική γλώσσα. Αυτή η κατάσταση συνεχίστηκε μέχρι το θάνατο του Τίτο (1980). Επειτα από αυτήν την περίοδο υιοθετήθηκε μια νέα περίοδος καταστολής του αλβανικού στοιχείου εκ μέρους των Σέρβων. Το 1981 έγιναν μεγάλες διαδηλώσεις στο Κόσοβο εναντίον της καταπιεστικής σερβικής πολιτικής, οι οποίες σε μερικές περιπτώσεις κατέληξαν σε συγκρούσεις μεταξύ των διαδηλωτών και της σερβικής αστυνομίας και του στρατού. Εκατοντάδες διαδηλωτών συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν σε φυλάκιση. Αρκετοί, προκειμένου να γλιτώσουν από την καταδίωξη, μετανάστευσαν σε δυτικές χώρες. Παρ' όλα αυτά η αντίσταση των Αλβανών δεν σταμάτησε. Το 1989 έγινε η απεργία των ορυχείων του Στάρι Τερζ, η οποία επεκτάθηκε σε όλοκληρη τη χώρα.

Οι σερβικές αρχές απάντησαν σ' αυτές τις διαδηλώσεις πολύ αυστηρά. Ο ίδιος ο Μίλοσεβιτς διηύθυνε τις αντικοσοβάρικες πράξεις. Αφαιρέθηκε η αυτονομία και διαλύθηκε η Βουλή του Κοσόβου, έκλεισαν το Πανεπιστήμιο, η Ακαδημία των Επιστημών και η ραδιοτηλεόραση της Πρίστινας. Σε αυτά τα μέτρα οι Κοσοβάροι απάντησαν ανακοινώνοντας στις 2 Ιουλίου 1990 την Δημοκρατία του Κοσόβου και εκλέγοντας πρόεδρό τους το Ι. Ρουγκόβα. Η κοσοβάρικη αντίσταση πήρε ακόμη μεγαλύτερες διαστάσεις όταν στη σκηνή βγήκε ο UCK (Ushtria Clirimtare e Kosoves - Απελευθερωτικός Στρατός του Κοσόβου), οι πρώτες επιθέσεις του οποίου έγιναν στα μέσα του 1990. Ο Μίλοσεβιτς και οι σερβικές αρχές αύξησαν την τρομοκρατία και εφάρμοζαν τη γενοκτονία εναντίον του αλβανικού πληθυσμού του Κοσόβου. Χιλιάδες είναι οι νεκροί και οι αγνοούμενοι. Ακόμα και σήμερα ανακαλύπτονται μαζί με τάφοι με πτώματα ανδρών, γυναικών και παιδιών, σφαγμένων από τους εξελάτες του Μίλοσεβιτς. Μετά την εγκατάσταση των δυνάμεων του ΝΑΤΟ στο Κόσοβο (1999), ο σερβικός στρατός και η σερβική αστυνομία απομακρύνθηκαν από το Κόσοβο, ενώ το αίτημα για πλήρη ανεξαρτησία εκ μέρους των Κοσοβάρων τίθεται συνεχώς.

πολεμήσει και οι Αλβανοί υπό την ηγεσία των πριγκίπων τους. Οι Αλβανοί συνέχισαν αυτό τον πόλεμο και αργότερα, το 15ο αιώνα, με τον Γκεργκ Καστριότι-Σκεντέρμπεη ηγέτη σ' όλα τα αλβανικά μέρη.

Οι ιστορικοί έχουν το επιχείρημα ότι και κατά την τουρκική κατοχή οι Αλβανοί δεν σταμάτησαν ποτέ τον πόλεμο και τις προσπάθειές τους για την ίδρυση του ανεξάρτητου δικού τους κράτους. Το Κόσοβο ήταν το κύριο κέντρο του εθνικού αλβανικού κινήματος, ιδιαίτερα με την ίδρυση του Συνδέσμου του Πριζρέν κατά το 1870.¹⁰¹

Ο Ρ. Αλία θέτοντας το ζήτημα του Κοσόβου στον Ο.Η.Ε., στην πραγματικότητα χτύπησε τον κώδωνα του κινδύνου για τη μεγάλη κρίση που θα προκαλούσε το άλυτο πρόβλημα του Κοσόβου στη Γιουγκοσλαβία και σε όλα τα Βαλκάνια. Τα μέτρα για την κατάργηση της αυτονομίας του Κοσόβου, τα οποία είχαν αρχίσει οι γιουγκοσλαβικές αρχές το 1989-1990 έρχονταν σε αντίθεση με τη διαδικασία εκδημοκρατισμού που είχε ξεκινήσει στην Ανατολική Ευρώπη. Γι' αυτό το λόγο ο Ρ. Αλία τόνισε ότι:

*“ Η διεθνής κοινότητα δεν μπορεί και δεν πρέπει να σταθεί αδιάφορη απέναντι σε αυτή την κατάσταση. Τόσο περισσότερο δεν μπορεί να σταθεί η Ευρώπη η οποία, ως εκπονήτρια του χάφτη των Βαλκανίων, στις αρχές αυτού του αιώνα, έχει όχι μόνο ηθική ευθύνη, αλλά και ιστορική για την υποβολή σε μαρτύρια των Αλβανών στη Γιουγκοσλαβία ”*¹⁰².

Είναι γνωστό ότι κατά το διάστημα της πολιτικής διακυβέρνησης από τον Σλ. Μιλόσεβιτς, ακραίος εθνικο-κομμουνιστής, εφαρμόστηκε εθνοκάθαρση, για 10 έτη (1989-1999) μέχρι τις 24 Μαρτίου του 1999 όταν άρχισαν οι βομβαρδισμοί του ΝΑΤΟ εναντίον της Σερβίας.

Η συμμετοχή του Προέδρου του Αλβανικού κράτους Ρ. Αλία στις εργασίες της 45ης Συνόδου της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών και η ομιλία του στη

¹⁰¹ Ρ. Αλία, “Fjala ne Sesionin e 45 - te te OKB - se”, σελ. 14-15.

¹⁰² Ρ. Αλία, “Fjala ne Sesionin e 45 - te te OKB - se”, σελ. 14-15.

σύνοδο, όπου διατύπωσε τη στάση της Αλβανίας έναντι αυτού του διεθνούς οργάνου και του Χάρτη του, προκάλεσαν ζωνρό ενδιαφέρον τόσο στα Ηνωμένα Έθνη όσο και στους πολιτικούς κύκλους της Δυτικής Ευρώπης και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής.

Εκτιμήθηκε ιδιαίτερα το γεγονός ότι στην ομιλία του ο Ρ. Αλία τα προβλήματα τα ανέλυε σύμφωνα με τα δημοκρατικά ιδανικά που διέπουν το Χάρτη του ΟΗΕ όσον αφορά τους διακανονισμούς των διεθνών σχέσεων.

Ο ίδιος ο επικεφαλής της αμερικανικής διπλωματίας, υπουργός Εξωτερικών Τζέιμς Μπέικερ έχει πει:

“Είναι ένα θετικό βήμα η ομιλία και το περιεχόμενο της ομιλίας του προέδρου της Αλβανίας, τον κυρίον Ρ. Αλία” ¹⁰³.

Η συμμετοχή στον ΟΗΕ ήταν μια σαφής έκφραση των θετικών πολιτικών εξελίξεων που είχαν συμβεί εντός της Αλβανίας και που χωρίς αμφιβολία δημιούργησαν θετικό κλίμα σε όλη τη χώρα.

Η κοινή γνώμη και τα επίσημα Τίρανα έλπιζαν ότι η επιστροφή του Ρ. Αλία από την επίσκεψη στις ΗΠΑ κατά τα τέλη του Σεπτεμβρίου και η επιτυχία της θα χρησίμευαν για την ύφεση της έντασης και την παραπέρα ηρεμία της κατάστασης εντός της χώρας, παράλληλα θα παρεκτινείτο η πρόοδος των μεταρρυθμίσεων με ταχύτερους ρυθμούς.

Την αισιόδοξη αυτή ατμόσφαιρα ευνοούσε ακόμη περισσότερο και η συνδιάσκεψη των υπουργών Εξωτερικών των Βαλκανικών κρατών που στις 20 Οκτωβρίου θα συνερχόταν στα Τίρανα.

*

* *

Στο τέλος του δεύτερου κεφαλαίου “Η Αλβανία στα πρόθυρα του πλουραλισμού” μπορούμε να πούμε:

¹⁰³ Εφημερίδα “Zeri i popullit”, 1 Οκτωβρίου 1990.

Κατά τη δεκαετία του '60 και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '70 η Αλβανία είχε μια θετική ανάπτυξη, ειδικά στον οικονομικό και πολιτιστικό τομέα. Αργότερα άρχισαν οι δυσκολίες προς όλες τις κατευθύνσεις. Η αλβανική ηγεσία με τον Ε. Χότζα επικεφαλής, αντί να ζητήσει τις λύσεις που χρειαζόνταν, κάνοντας πιο φιλελεύθερη τη ζωή της χώρας, δηλαδή ανοίγοντας το δρόμο στην πρόοδο της δημοκρατίας, αύξησης της ελεύθερης πρωτοβουλίας και διεύρυνσης των σχέσεων με τον εξωτερικό κόσμο ακολούθησε τον αντίθετο δρόμο.

Εν' ονόματι του “καθαρού μαρξισμού - λενινισμού” περιορίστηκαν οι ελευθερίες και τα δικαιώματα του ατόμου και απομονώθηκε η χώρα από τον εξωτερικό κόσμο. Η ρήξη των σχέσεων με την Κίνα σηματοδοτεί και το τέλος της υποστήριξης από μια μεγάλη δύναμη, τόσο απαραίτητης για μια μικρή χώρα όπως η Αλβανία.

Η ανάγκη για να ξεπεραστεί η κατάσταση, η οποία δημιουργήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '70 έγινε επείγουσα. Αυτό θα μπορούσε να το κάνει ο Ε. Χότζα, αλλά αυτός ούτε που ήθελε να ακούσει για μεταρρύθμιση του καθεστώτος. Ο θάνατός του τον Απρίλιο του 1985 από μια άποψη έδωσε τη δυνατότητα να γίνουν μεταρρυθμίσεις, ενώ από μια άλλη άποψη τις δυσκόλευε. Οποιοσδήποτε αναλάμβανε τη μεταρρύθμιση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ρεβιζιονιστής, ότι έχει αρνηθεί τον Ε. Χότζα, δηλαδή προδότης του σοσιαλισμού. Αυτός θα είχε εναντίον του όλες τις συντηρητικές και γραφειοκρατικές δυνάμεις, οι οποίες είχαν μεγάλη εξουσία στο κόμμα, στην κρατική διοίκηση, στο στρατό και στη Sigurimi i Shtetit (Κρατική Ασφάλεια).

Γι' αυτό το λόγο ο Ρ. Αλία κατά τη δεκαετία του '80, παρόλο που κατάλαβε την ανάγκη για τη μεταρρύθμιση της αλβανικής κοινωνίας, ενήργησε με προσοχή κάνοντας συγκρατημένα βήματα. Αλλά, σύμφωνα με μια άποψη, αυτή η “μεγάλη προσοχή” καθόριζε και την αργοπορία των μεταρρυθμίσεων. Η απόφαση του 9ου Συνεδρίου του ΚΕΑ για την “πολιτική της συνέχειας” μέχρι ενός σημείου ησύχασε αυτούς οι οποίοι ήταν εναντίον των μεταρρυθμίσεων, αλλά έγινε η αιτία για τους αργούς ρυθμούς και τη ριζοσπαστικότητα των μεταρρυθμίσεων.

2. Η προσοχή επικεντρώθηκε στην οικονομική μεταρρύθμιση, διότι σε αυτήν την κατεύθυνση παρουσιάστηκαν και οι μεγαλύτερες δυσκολίες. Ο Ρ. Αλία θεώρησε ότι η

απελευθέρωση του οικονομικού συστήματος από τον αυστηρό κεντρικό σχεδιασμό θα μπορούσε να δημιουργήσει τις συνθήκες για την ανάπτυξη της πρωτοβουλίας από τις εταιρείες και την υποκίνηση του ατομικού συμφέροντος των εργαζομένων και των αγροτών (χωρικών).

Παρ' όλα αυτά οι μεταρρυθμίσεις σε αυτόν τον τομέα έγιναν πιο πολύ στο πλαίσιο της διόρθωσης των λαθών του παρελθόντος, ενώ δεν επεκτάθηκαν σε προβλήματα όπως: η ελευθερία της ατομικής ιδιοκτησίας ή η ελεύθερη αγορά. Έτσι η μεταρρύθμιση δεν μπόρεσε να έχει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα και να βγάλει τη χώρα από τη δύσκολη κατάσταση.

3. Την περίοδο 1985-1990 στην Αλβανία λήφθηκαν μερικά δημοκρατικά μέτρα και στον πολιτικό τομέα. Παρ' όλα αυτά τα μέτρα ήταν περιορισμένα και δεν έβγαιναν έξω από τα πλαίσια του κομμουνιστικού συστήματος. Έτσι υποκινήθηκε η δημοκρατία της ελεύθερης έκφρασης και σκέψης, ακυρώθηκαν κάποιοι νόμοι και σε μερικές κατευθύνσεις η δικτατορία έγινε πιο ανεκτική, αλλά δεν επιτράπηκε η αντιπολίτευση και δεν πραγματοποιήθηκε ο πολιτικός πλουραλισμός. Όλα αυτά έγιναν μόνο μετά τον ερχομό στο πολιτικό σκηνικό του Κινήματος των Φοιτητών.

Μπορούμε να πούμε ότι τις δημοκρατικές εξελίξεις στην Αλβανία μετά την είσοδο της στον δρόμο της πλουραλιστικής δημοκρατίας και της ελεύθερης αγοράς δεν μπορούμε να τις δούμε ξεχωριστά από τα βήματα που έγιναν στη δεκαετία του '80. Στις μεταρρυθμίσεις αυτής της δεκαετίας, παρόλο που δεν ήταν τόσο ριζικές, και στο φοιτητικό κίνημα του Δεκεμβρίου του 1990 βρίσκεται η αφετηρία των δημοκρατικών εξελίξεων της Αλβανίας σήμερα.

4. Η μεταρρύθμιση της Αλβανίας κατά τη δεκαετία του '80 δεν είχε εξωτερική υποστήριξη. Γι' αυτό φυσικά μέρος της ευθύνης βαρύνει την ίδια την αλβανική ηγεσία και τον Ρ. Αλία. Πριν, όταν ζούσε ο Ε. Χότζα, η Αλβανία ήταν κλειστή εναντίον του εξωτερικού κόσμου. Για διάφορους λόγους οι σχέσεις της Αλβανίας ήταν περιορισμένες και με τη Δύση, καθώς και με την Ανατολή. Η Αλβανία στη δεκαετία του '80 δεν είχε πολιτικές σχέσεις ούτε με τη Σοβιετική Ένωση ούτε με τις ΗΠΑ και τη Μεγάλη Βρετανία.

Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '80 άρχισε το άνοιγμα προς τον εξωτερικό κόσμο. Το 1987 αποκαταστάθηκαν οι διπλωματικές σχέσεις με τη Γερμανία, ενώ από το 1985 άρχισαν οι συζητήσεις με τη Μεγάλη Βρετανία και τις ΗΠΑ για την εξομάλυνση των σχέσεων λόγω των διαφωνιών σχετικά με τον αλβανικό χρυσό που είχαν κατασχεσει οι ναζιστές ¹⁰⁴ και ο οποίος βρισκόταν στις τράπεζες του Λονδίνου. Αλλά αυτές οι συζητήσεις, οι οποίες θα οδηγούσαν και στην αποκατάσταση των δημοκρατικών σχέσεων πήραν πολύ χρόνο.

Οι διπλωματικές σχέσεις με τις ΗΠΑ και τη Μεγάλη Βρετανία αποκαταστάθηκαν το 1991, ενώ με τη Σοβιετική Ένωση αποκαταστάθηκαν ξανά το 1990.

Εν τω μεταξύ έγιναν προσπάθειες για τη διεύρυνση των οικονομικών και πολιτιστικών ανταλλαγών και με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, καθώς και με αυτές της Δύσης. Αλλά αυτές οι ανταλλαγές ήταν πολύ περιορισμένες, μάλιστα μετά την ανατροπή του σοσιαλισμού στην ανατολική Ευρώπη (1989), αυτές οι ανταλλαγές σταμάτησαν. Μια τέτοια στάση αντανάκλουσε την πίεση που γινόταν στην Αλβανία αυτόν τον καιρό, έτσι ώστε και αυτή να μπει στον δρόμο του καπιταλισμού, τον οποίο είχαν αρχίσει να ακολουθούν οι πρώην σοσιαλιστικές χώρες της Ευρώπης.

Μαζί με την οικονομική πίεση αυξήθηκε και η προπαγάνδα των ξένων ΜΜΕ προς την Αλβανία. Μερικά γεγονότα, όπως η είσοδος των σχεδόν 5.000 ατόμων στις ξένες πρεσβείες στα Τίρανα, στις 2 Ιουλίου 1990 ή οι διαδηλώσεις στις αρχές του ίδιου χρόνου στη Σκόδρα και την Καβάγια ήταν όχι μόνο συνέπεια της εσωτερικής κατάστασης, αλλά και παροτρυνόμενες από το εξωτερικό.

¹⁰⁴ Ο γερμανικός κατακτητικός στρατός, όταν έφυγε από την Αλβανία (Νοέμβριος 1944) έκλεψε όλον το χρυσό, ιδιοκτησίας της Εθνικής Τράπεζας της Αλβανίας. Αυτός ο χρυσός, μετά τη συνθηκολόγηση του γερμανικού στρατού, έπεσε στα χέρια των Αγγλο-αμερικανών συμμάχων. Αυτοί δεν τον επέστρεψαν στην Εθνική Τράπεζα της Αλβανίας, αλλά τον μιλόκαραν και τον κράτησαν στις αγγλικές τράπεζες, μετά το συμβάν στη διάρκεια της Κέρκυρας το 1945. Τότε ένα αγγλικό πολεμικό πλοίο έπεσε σε νάρκη και είχε ως αποτέλεσμα να σκοτωθούν κάποιοι Αγγλοι στρατιώτες. Οι Αγγλοι γι' αυτό το συμβάν κατηγορήσαν την Αλβανία και ζήτησαν απ' αυτή να πληρώσει αποζημιώσεις. Η Αλβανία όμως δεν δέχτηκε ότι ήταν υπεύθυνη για ό,τι είχε συμβεί. Έπειτα από αυτό όχι μόνο δεν επέστρεψε στην Αλβανία το χρυσό της (οι Αγγλοι τον κράτησαν "ενέχυρο" στις τράπεζές τους), αλλά μεταξύ Αλβανίας και Μεγάλης Βρετανίας δεν αποκαταστάθηκαν οι διπλωματικές σχέσεις. Το 1984 η βρετανική κυβέρνηση και οι ΗΠΑ πρότειναν στην Αλβανία να αρχίσουν οι συνομιλίες για την επίλυση του θέματος του χρυσού και για την αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων. Αυτές οι συνομιλίες άρχισαν το 1985 και κράτησαν μέχρι το 1990. (Από συνέντευξη με τον πρώην υφυπουργό Εξωτερικών Σοκράτ Πλάκα)

Μετά την εξέλιξη των γεγονότων στην Ανατολική Ευρώπη και για τον ίδιο τον Ρ. Αλία, ο οποίος μέχρι τότε ήταν υπέρ της μεταρρύθμισης της αλβανικής κοινωνίας, χωρίς να απομακρυνθεί από το σοσιαλιστικό δρόμο, έγινε σαφές ότι τώρα η χώρα δεν θα μπορούσε να ξεπεράσει την κρίση με αποσπασματικές μεταρρυθμίσεις και χωρίς να θίξει το ίδιο το σοσιαλιστικό σύστημα. Η Αλβανία δεν θα μπορούσε να αποφύγει τη διαδικασία, η οποία είχε ανατρέψει τον σοσιαλισμό στις άλλες χώρες. Η αποτυχία του ΚΕΑ στην πολιτική και την οικονομία, καθώς και η εξωτερική πίεση ενθάρρυναν διάφορα στρώματα της αλβανικής κοινωνίας να βρουν τις μεθόδους που ήταν απαραίτητες για τη δημοκρατική ανάπτυξη της χώρας. Κατέστησαν σαφές ότι ο μόνος δρόμος που έμενε να ακολουθήσουν ήταν η ριζική μεταρρύθμιση της κοινωνίας, το πέρασμα στην πλουραλιστική δημοκρατία και στην οικονομία της αγοράς. Το ζητούμενο ήταν η μετάβαση αυτή να γίνει χωρίς αιματοχυσία και αδελφοκτονία, με όσο το δυνατόν λιγότερο πόνο. Αυτό σε γενικές γραμμές επιτεύχθηκε, αλλά όπως θα δούμε και στο επόμενο κεφάλαιο, η αλβανική μετάβαση συνοδεύτηκε από πολλές δυσκολίες και εμπόδια.